HISTORIE DER MARTELAREN

Deel 6

Historie der martelaren die, om de getuigenis der evangelische waarheid, hun bloed gestort hebben, van Christus onze Zaligmaker af tot het jaar 1655.

Door

ADRIANUS HAEMSTEDIUS

Predikant te
ANTWERPEN

Verdeeld in deze digitale uitgave
in 7 delen

6E GEDEELTE

Jan de Wolf
Michiel Rovillart
Farresier, Pieter Bonnet en enige anderen
Nicase de le Tombet
Rogier du Mont
Een jong kind gemarteld
Jan de Madock
Christoffel Fabritius en Olivier de Bock
Paulus Millet, bijgenaamd de Ridder
Joos de Creul
Jan Disreneaux
Jan de Grave
Hugo Destailleur en Jan Pick
Jan Catel
Lieve de Blekere
Julius Guirlanda en Antonius Ricetto.
Franciscus Sefra en mr. Franciscus Spinola
Pierrette Curtet
Willem Hosens
François Soete
Maarten Bayaert, Glaude du Flot, Jan Dautricourt en Noël Tournemine
Jan Tuseaen
Andries Berteloot
Jan Cornelisz. Winter
Jakob de Wever
Mailgaert de Hongere, dienaar des Woord
Martinus Smetius en anderen
Jan Goris en Joris van der Assche
Lowijs van Heeke
Guido de Bray en Peregrin de la Grange, dienaren des Woords
Michiel Herlin, de Oude
Jan Mahieu
Michiel Herlin, de Jonge
Michiel de Messère
Maarten Tachard van Montauban
Bartholomeüs Bartocci
Pieter Mon, Wonter Oensel en Gerrit N.
Twee jonge juffrouwen
Vervolgingen in West-Vlaanderen van dat jaar
Maarten Clerewerck
Cors Stevensz
Carolus de Bruijne
Gillis Vertrecht
Jan Schakele
Markus van Waerde
Gillis de Meyère
Joost van Busecum

Pieter van Keulen en Betteken, zijn dienstmaagd
Cristoffel Gauderijn, Jan Liebaert, Willem van Spiere en Tanneken Baerts
Cornelis de Meen
Jan le Grain
Heynzoon Adriaansz., Barend van Utrecht en Jan Heymen
Vier burgers
Michiel Rombouts
Lowysken Kijckenpoost
Schoblandt Barthelsz, Hans van Hues en Joris Coomans
Twee burgers
Mr. Cornelis de Lesenne en Mr. Carel van Oudenaarde
Gillis Annike, Jan Annike en Louis Mieulen
Moord te Blois
Weyn Oekers en haar dienstmaagd
Joos Spiering
Een kort verhaal aangaan de vele christenen, die te Doornik en te Valenciennes werden omgebracht
Enige gelovigen omgebracht in het hertogdom Limburg
Jan Laute
Gerard Koopman
Nicolaas Croquet, Filippus en Richard de Gastines, vader en zoon
Markus de Lannoy en Jan le Grand
Willein Touwart
Coenraad van der Belijen
Jan Sorret
Claas Cornelisz.
Mr. Pieter Hamon van Blois
Een Pottenbakker

Jan de Wolf

[Jaar 1563.]

Terwijl de bovengenoemde vrome getuige van Christus, Wouter Oom, in de kerker gevangen zat, werd er ook een ander godzalig man, Jan de Wolf genaamd, gevankelijk naar Oudenaarde gebracht. Hij volhardde ook in de belijdenis der waarheid, en ontving hetzelfde loon van de goddeloze tirannen. Op welke wijze deze man gevangen genomen werd, willen wij hier beknopt verhalen. Toen hij te Oudenaarde woonde, en duidelijk zag, dat hij daar zonder levensgevaar of zonder bezwaar van zijn geweten niet blijven kon, vatte hij het voornemen op, naar Antwerpen te vertrekken. Daarenboven moest zijn vrouw, met wie hij onlangs getrouwd was, bevallen, waarom hij vooral gedrongen werd om vandaar te vertrekken, teneinde hij zijn kind, naar de instelling Gods, in de christelijke gemeente zou kunnen laten dopen. Zo reisde hij dan met zijn vrouw, die toen nog zwak en onervaren in het geloof was, naar Antwerpen, teneinde daar vrijer te kunnen wonen. En let nu op de wonderbare voorzienigheid en de beschikking van God, waardoor Hij Zijn eeuwige raad volbrengt en openbaart aan allen, die Hij voor de grondlegging der wereld tot het kruis verkoren heeft.

Toen hij enige tijd te Antwerpen gewoond had, en boven het gevaar meende verheven te zijn, overviel hem het eerst het gevaar des doods als een haastige storm. De markgraaf namelijk, van hem gehoord hebbende, nam hem gevangen en liet hem in de kerker brengen. Door dit en meer andere voorbeelden behoren wij alle ijdele en vleselijke wijsheid en voorzichtigheid, waarmee wij Gods wil willen vooruitlopen, en onszelf vaak bezwaren, van ons te verwijderen, en met lichaam en ziel ons aan de Heere aan te bevelen. Want wij weten, en zien duidelijk, dat God zijn onveranderlijken wil, hoe wij ook daartegen worstelen, over ons zal volvoeren, zonder dat iemand de grenzen die de Heere hem gesteld heeft, zal kunnen overschrijden. Laat ons daarom altijd vrijmoedig en onwankelbaar bij de waarheid blijven, en ontwijfelbaar geloven, dat er niets niet ons gebeuren zal, dan wat God van eeuwigheid heeft bepaald.

Deze de Wolf was in handen van de markgraaf gekomen door tussenkomst van een zijner buren, die hem, uit haat en nijd tegen de goddelijke waarheid, aanbracht en verried. Gedurende zijn gevangenschap ondervroeg de markgraaf hem op verschillende tijden aangaande vele en velerlei zaken. Vooral verlangde hij te weten, waar, door wie en in wiens tegenwoordigheid zijn kind gedoopt was. Hierop antwoordde Jan, dat zijn kind in de christelijke gemeente, naar de instelling van God, door een christelijke dienaar was gedoopt. De markgraaf was met dit antwoord niet tevreden, en deed hem daarom bij herhaling grote moeilijkheden aan, en bedreigde hem bij herhaling op de pijnbank te zullen werpen. Doch de gevangene liet zich door deze bedreigingen niet verschrikken, en bleef bij zijn eerste antwoord, zodat niemand door zijn belijdenis in enige druk, verdriet of gevaar kwam.

Voorts kwamen hem ook bij herhaling in de gevangenis bezoeken vele goddeloze priesters en monniken, die hem met lang en dwaze twistgesprekken kwelden, en van het ware geloof zochten af te trekken. Doch boven alle andere vijanden der waarheid, werd hij zeer lastig gevallen door een zeer hoogmoedig en opgeblazen vrijdenker, Adriaan van Vossenhole genaamd, die zijn uiterste best deed, om de gevangene onder de schonen schijn van waarheid tot verloochening van zijn geloof te brengen. Doch al zijn moeite was tevergeefs, want de gevangene weerstond, door de genade des Heeren, alle aanvallen, en bleef volharden in d waarheid. Boven al de aanvallen en kwellingen van zijn vijanden, had hij de grootste strijd met zijn vlees, waardoor hij

zulk een zwakheid en beroering gevoelde, dat hij gaarne de dood ontlopen wilde. De voornaamste oorzaak van deze strijd was de grote liefde en genegenheid tot zijn kind en zijn vrouw, welke een schone, vriendelijke vrouw was. Wie zou de grote angst, het verdriet en de smart kunnen meedelen, welke hij omwille van haar in zijn hart leed? Aan de ene zijde zocht hij de naam Gods, door een standvastige belijdenis groot te maken, en aan de andere kant verlangde hij bij zijn vrouw en zijn kind te blijven. In één woord, de satan benauwde de gevangene derwijze, en werkte zodanig op zijn geest, dat vele christelijke broeders niet anders verwachtten, dan dat Hij onder deze, aanvechting zou bezwijken. In deze zware strijd, waarin hij bijna overwonnen was, bad en riep hij, onder overvloedige tranen en met vele smekingen, de Heere aan, om hem naar Zijn barmhartigheid in zijn zwakheid te hulp te komen. Doch de Heere, die hen nimmer verlaat, die op Hem hopen, verhoorde op Zijn tijd zijn dienstknecht, en schonk hem, ofschoon hij naar mensenoordeel overwonnen scheen te zijn, zulk een vroomheid en standvastigheid, dat duivel noch hel, veel minder enig menselijk schepsel hem van de liefde Gods, die in Christus Jezus is, kon scheiden. Zoals dan Christus Jezus Zijn dienstknecht door de satan liet verzoeken, heeft Hij ook hem onder de verzoeking staande doen blijven en de overwinning gegeven.
Hieruit kunnen wij zien, dat niemand Gods uitverkorenen, die Hij tot zaligheid beschikt heeft, uit Zijn hand zal kunnen rukken. Zoals ook Christus zegt: "Niemand zal de schapen, die de Vader Mij gegeven heeft, uit Mijn hand rukken." In deze nood en aanvechting schreven hem enige christenen, en bovenal de bovengenoemde Wouter Oom, troostrijke brieven, waardoor hij niet weinig werd versterkt.
Aldus bleef de gevangene door de genade des Heeren in de ware belijdenis van zijn geloof volharden, waarin hij begeerde voor de getuigenis van het Evangelie zijn leven op te offeren. Eindelijk werd hij, daar hij volhardde in de waarheid, voor de vierschaar gebracht, waar hij zijn doodsvonnis ontving. Toen hij ter dood veroordeeld was, kwam zijn vrouw des namiddags bij hem in de gevangenis, met wie hij geruime tijd sprak. En, toen de tijd om te scheiden aanbrak, namen zij vriendelijk afscheid van elkaar, doch onder het storten van zulk een tranenvloed, dat ook een stenen hart daardoor zou bewogen zijn geworden. Bij het afscheid bad hij zijn vrouw de weg der waarheid toch te bewandelen, en het kind in de vrees van de Allerhoogste op te voeden. Spoedig daarna werd hij in de gevangenis verdronken, en ontsliep alzo in de Heere, in het jaar 1563. Het lijk werd de volgende dag op het galgenveld tentoon gesteld en aan de vogelen ten spijs gegeven.

Michiel Rovillart

[JAAR 1563.]
Indien de wereld, ouders en vrienden, ja de tranen en de rouw der moeders, broeders en zusters, bij elkaar genomen in staat zijn de loop en de gevolgen van een heilige roeping te beletten, hebben wij in deze jongeling een voorbeeld om in zulk een nood op de hulp van God te hopen, die met kracht en macht de hoogmoedige wijsheid dezer wereld beschaamt, welke laatste, vergeleken met wat God de Zijnen geeft, niets is dan ijdelheid en dwaasheid.
Ofschoon deze voorbeelden in het algemeen de godzaligen tot onderwijzing en vertroosting dienen, strekken zij bovenal veel meer tot troost van de landen en steden, vanwaar God zijn getuigen riep en opwekte. Daarom bezitten wij er enige uit zovele plaatsen en volken, opdat wij in het algemeen en in het bijzonder, met deze voorbeelden voor ogen, gedrongen zouden worden die, als dit nodig is, na te volgen. De bewoners van Arras hadden in geruime tijd zulk een voorbeeld niet als in Michiel

Rovillart, niet alleen omdat hij van eerzame ouders, die tot de bestuurders hadden behoord, afkomstig was, maar omdat hij veroordeeld werd door mr. Pieter Asset, heer van Naves, president van Artois. Aangezien dan zowel de veroordeelde als de rechter hun bekend was, en zij samen van Arras waren, kon dit ook tot hun waarschuwing dienen, om aan de een zijde te leren kennen de loosheid en listigheid van de tegenstanders en de hoogmoed der rechters, die zich uitsluitend bemoeiden een oordeel te vellen in een hun onbekende zaak, en aan de andere kant in de onschuld van de veroordeelde een wonderbare kracht en standvastigheid. Hij werd te Doornik gevangen gezet in 1563 na Pasen, en zijn vonnis geslagen door de genoemden president Asset, commissaris in die betrekking, en geruime tijd opgesloten in de gevangenis, waarin men gewoonlijk hen plaatst, die er niet uitgaan dan bij hun dood. Nochtans werd hij in zijn standvastigheid, die hem van de beginne eigen was, niet geschokt, noch door de gesprekken van zijn tegenstanders, noch door de bedreigingen van de rechters, noch door de tranen, de klachten en het geschrei van zijn moeder, broeder zuster, vrienden en betrekkingen, die opzettelijk van Arras naar Doornik waren gekomen, om hem afvallig te maken van een zaak, waartoe de Heere hem had geroepen. Het zou ons te lang ophouden, zo wij al de onaangenaamheden en kwellingen wilden verhalen, die hij, nu eens aangevochten door bedreigingen, dan weer door vleierijen van Jezuïeten, Augustijnen en ander gespuis van monniken, te verduren had. In één woord, men zond hem allerlei tegenstanders, om hem van de ware leer af te trekken en die te verloochenen; voorts gaf men hem zo weinig en slecht voedsel als ooit een moordenaar kreeg gelijk men zien zal uit enige brieven van hem, die wij beneden zullen laten volgen. Een minderbroeder, prediker van de bisschop, kwelde hem in tegenwoordigheid van vele lieden der stad en van enige geestelijken, doch de onbeschaamdheid van dit warhoofd kwam duidelijk aan het licht. In zijn gevangenschap stelde hij onderscheiden geschriften op, waarin hij niet slechts de gemeenteleden in het algemeen vertroostte, maai, schreef ook in het bijzonder aan enige hunner. Bij wijze van een geloofsbelijdenis, stelde hij uitvoerig al de punten van de christelijke godsdienst in schrift, om de overeenkomst te bewijzen van zijn leer met die der kerk, zich grondende op de heilige Schrift. De twistgesprekken met de vijanden hadden niet alleen mondeling plaats, maar ook schriftelijk, daar zij hem boeken en geschriften van hun kleur zonden, bij de weerlegging waarvan hij niet alleen vele uitdrukkelijke plaatsen uit het Oude en Nieuwe Testament aanhaalde, maar ook, als het nodig was, zich op het gezag van de kerkvaders beriep. En, wanneer de Heilige Geest hem enige schone plaats of deugdelijk bewijs van de kerkvaders herinnerde, verblijdde hij zich daarover derwijze, dat hij met zijn tegenstanders wenste te spreken, om hun die mee te delen. En, als hij deze gelegenheid vond, kon hij niet nalaten zijn blijdschap daarover in brieven aan de gemeente lucht te geven, zo zelfs, dat hij menigmaal hen, die dit lazen, opwekte met de woorden: "Lacht, lacht met mij, mijn broeders en vrienden, ik ben verblijd over hetgeen mij de Heere geeft, en ik spring op van blijdschap in mijn paleis." En elders: "Mijn vrienden, ik bid u. de tijd, waarin gij leeft, goed te besteden, door u te versterken tegen de listen en ergernissen van dit volk. Waarlijk, nooit had ik gedacht, dat zij zo doortrapt waren als zij zijn. Daarom bid ik u, u in alles te bevlijtigen. En de reden, waarom ik u dit bid, is, omdat ik zelf weet en beken, dat ik nog zeer onwetend ben, en wel omdat ik mijn,tijd niet goed besteed heb. Ik bid u, mijn vrienden, de gevangenschap toch goed te willen beseffen, waarin ik verkeer, opdat gij daardoor erkent, hoezeer ik ulieden nodig heb, om God voor mij te bidden, dat ik noch ter rechter- noch ter linkerhand afwijk, maar standvastig blijf tot het einde. Ik heb grote begeerte om zeer spoedig en dikwerf, als het mogelijk is, van u enige vertroosting te ontvangen. Voor God, mijn broederen, bid

ik u, mij met uw goed leven en wandel de ere Gods te helpen bevorderen, u belovende, dat ik van mijn kant, met de hulp van God en uw gebeden, die gij voor mij doen zult, het beste, wat mij mogelijk is, zal doen, of liever de Heere in mij, en niet alleen gevangen te zijn, maar ook om Zijn naam te lijden als dit tot Zijn eer geschieden mag.
In een anderen brief vermaant hij zijn geloofsgenoten op deze wijze: "Broeders, wat ik van u verlang, is niet om u in gevaar te begeven, teneinde in de handen der vijanden te vallen, maar alleen om met een goede en heilige wandel onder de zwakken en ongelovigen te leven, want zij letten er ijverig op, niet om een voorbeeld daaraan te nemen, maar om er mee te spotten, opdat zij ons zouden kunnen verwijten, als wij voor hen staan en zeggen: "Waarom doet gij niet, wat gij zegt? Waarlijk, zij, ik bedoel de ongelovigen, zouden ons niets onverdragelijkers dan dat kunnen verwijten. Daarom bid ik, u mijn broeders en vrienden, in de naam Gods, en zo krachtig mij mogelijk is, dat uw leven als een brandende kaars zij, om de zwakken tot de ware leer voor te lichten."

Een brief van Michiel Rovillart, inhoudende de eerste aanval, die hij van zijn moeder, broeder, zwager en zuster, die daartoe opzettelijk gekomen waren, te verduren had; daarna de twistgesprekken, gehouden voor de president van Artois, tegen een augustijner monnik, die met vleiende woorden hem van de waarheid zocht afvallig te maken.
"Mijn broeders en vrienden, terwijl ik gelegenheid heb om aan u te schrijven, wil ik dit niet nalaten, daar ik uw verlangen ken, om het een en ander van mijn voorspoed en zaken te vernemen. Wat mijn gezondheid aangaat, dank ik God, en zou die niet beter kunnen wensen. Aangaande mijn zaken moet gij weten, dat Donderdag j.l., die men St. Jan noemt, omtrent twee uur des namiddags, de president van het hof verscheen, in gezelschap van een commissaris en een man uit de stad, die, zoveel ik bemerken kon, een lid van de raad was, daar hij steeds boven vertoefde, als men mij riep. De president liet mij voor zich brengen en vroeg mij: "Wel Michiel, zult gij steeds hardnekkig in uw boosheid blijven volharden, en hebt gij over uw zaken niet nagedacht? Ik antwoordde hem: “Ik bid God, dat wat Hij door Zijn genade in mij begonnen heeft, het Hem behagen mag, dat te voleinden." "Het is de duivel," zei hij, "en niet God, want gij bent een opgeblazen jongeling, die wijzer wilt zijn dan uw vader geweest is, die zulk een eerzaam en katholiek man was. Denkt gij, dat wij uw vermetelheid niet opmerken? Gij behoorde u alleen te bemoeien met potten en schotels te maken, en u daarmee tevreden te stellen.",”Ik moet toch," antwoordde ik, "vooral zorgen, mijnheer, om te leren kennen, wat tot zaligheid van mijn ziel nodig is, daar tiet God behaagd heeft mij in deze wereld te plaatsen." "Wel, wel," zei hij, "wij zitten hier niet om ti te horen praten; maar men zal u wel anders doen spreken. Wat zoudt gij wel zeggen, indien men uw moeder, die gij van verdriet doet sterven, liet spreken?” "Ik ben bedroefd, mijnheer, dat God haar de reden van haar verdriet niet doet inzien." "Zo, zo, gij zoudt haar wel reeds voor u willen gewonnen hebben, want het is ulieder aller bedoeling de gehele wereld voor u te winnen." “Ik zou haar geen groter schat kunnen toewensen, mijnheer!" "'t Is al wel," zei hij, men zal u wel anders doen spreken, ga daar binnen, daar zult gij uw moeder vinden, en dan zal men horen, welke welkomst gij haar geeft," en, terwijl hij dat zei, volgden zij mij. Nauwelijks was ik binnen gekomen, of ieder begon te wenen, mijn moeder, zuster, zwager en ik ook.
Al groetende wilde ik mijn moeder omhelzen, en bij haar gaan zitten, doch zij stootte mij van haar en zei: “U bent mijn zoon niet, en ik ben uw moeder niet, zo lang gij zo blijft." Van haar ging ik naar mijn broeder, daarna tot de anderen, en vatte moed en

zei: de natuur moet haren loop hebben, mijn moeder, troost u in God, en bid Hem u de genade te doen kennen, hoe gelukkig ik ben." Ik kon niet uitspreken wegens haar jammerklachten en die van mijn broeders en anderen. Mijn moeder zei tot mij: "Zult gij steeds zo blijven, gij duivelskind, en wilt gij u niet bekeren? De Heilige Geest heeft u zo dikwerf ingegeven om terug te keren, en gij weerstaat Hem bij de voortduur. Zult gij ons nog langer deze schande aandoen? De tranen beletten haar meer te zeggen. Toen zei ik tot haar: "Och moeder, ofschoon ik u ware dingen meedeel, wilt gij die toch niet geloven; intussen bid ik u, troost u in God, en bid Hem u genadig te zijn." Daarna zei mijn broeder tot mij: "Wilt gij alzo mijn moeder doen sterven? Let gij niet op haar ouderdom? Ik zeg niet, dat gij u veranderen moet, maar, om de liefde van haar en allen, die gij zo bedroefd ziet, wat moet toegeven." Ik antwoordde hem: "Och, mijn broeder, aangezien men God bovenal moet beminnen, mag men de geveinsde niet spelen, zoals ons Christus leert." Mijn zuster nam het woord en zei: "Moet ik zulk een broeder hebben? Gij bent mijn broeder niet. Gij hebt een wonderlijk hart, mijn moeder aldus te kunnen zien, en u niet over haar te bekommeren." Toen zei ik haar: "Wees tevreden; ik verslijt mijn tijd met tegen u te spreken; maar bid God u de genade te willen bewijzen, om Hem in Christus Jezus te leren kennen."

Toen ik dacht, dat alles afgelopen was, kwam mijn zwager, die een wijs man is in de ogen der mensen, en zei tot mij: "Bent gij niet ellendig te noemen, door uw moeder zo te zien sterven, en toch zo hardnekkig blijven, en uw leven aan het verderf over te geven?" Ik antwoordde: U zegt het, maar ik weet wel beter," en ik begon van de beloften Gods tot hem te spreken, en vroeg hem, of hij die niet voor waar hield. Er was er een, die riep: Hij begint te preken; hier, neem afscheid van uw moeder, als u niets anders te zeggen hebt. Ik keerde Mij naar mijn moeder, en terwijl ik haar kuste, zei ik: "Met God, mijn moeder, met God, voor de laatste maal: denk eens na over hetgeen ik u bij herhaling heb gezegd, het is tijd. Ik bid God met u te zijn." Zij zei: "Ik mag wel lijden, dat ik er niet aan denk, denk gij liever aan uw zaken, dat gij u alzo door alle duivels laat verdoemen." Men liet mij niet toe haar te antwoorden, en mijn hart was ook als gesloten, toen ik haar aldus zag schreien. Doch, toen ik andermaal van hen allen afscheid nam, zei ik: “Ik bid God met u te willen blijven, en dat gij voorts in vrede mag leven." De dienaar bracht mij vervolgens weer naar mijn paleis, waar ik nog ben, Gode zij dank. Terwijl mijn broeder mij tot beneden begeleidde, zei hij:,Met is waarlijk een grote zaak, dat gij om de liefde van uw moeder en om u te verlossen, u niet een weinig naar alles kunt schikken." "Welke verlossing," vroeg ik hem, "gij weet beter dan gij spreekt." Hij hernam: "Ik verlang uw woorden niet te horen, dan alleen dat gij u over uw moeder zult bekommeren." En vervolgens zei ik hem goede dag.

Zietdaar ons afscheid, na hetwelk ik God loofde, dat het zo goed gegaan, en ik verlost was van zulke verzoekingen. Doch omtrent een uur daarna werd ik weer gehaald, om voor de commissarissen te verschijnen. Ik vond daar twee augustijner monniken, van welke de een, zoals hij zei, leraar was. Men liet mij op een bank zitten, en de leraar zei toen tot mij: "Michiel, mijn vriend, de heren commissarissen hebben mij, op verlangen van uw moeder, laten halen, die hun gebeden heeft om een wijs man, teneinde u weer tot het geloof en op de rechten weg te brengen." Ik antwoordde hem: “Ik ben niet zonder geloof." "Luister, Michiel, mijn vriend," dus sprak hij mij liefelijk aan, terwijl hij de handen vouwde, "ik ben gekomen om de waarheid te zeggen. Michiel, mijn vriend, denkt gij, dat ik u zou willen bedriegen; en, zo ik dit al wilde, ziet gij hier de heren commissarissen niet, die mij straffen zouden, indien ik dit deed? Welaan, luister toe, Michiel, mijn vriend, ik bid het u. Gij hebt gezegd, dat gij God bidt u de genade te

bewijzen om te leven en te sterven naar Zijn geboden. Waar staan die geschreven?" Ik zei: "in het 20ste hoofdstuk van Exodus." Het is goed gezegd, Michiel mijn vriend; gij hebt gelijk. Wilt gij dan de andere niet aannemen? "Ik ben met deze tevreden, of weet gij nog andere, die God geboden heeft te onderhouden? Hij zei mij: "Ja, zulken die de kerk gebiedt, zoals om op alle Zondagen en heilige dagen de mis te horen, en terwijl hij de handen omhoog hief al uw zonden te biechten, ten minste eenmaal in het jaar. Meent gij, Michiel mijn vriend, dat het verkeerd is, dat wij de dag vieren van die heerlijke St. Jan, van wie zoveel gezegd is? Is hij dat niet waard? Denk aan zijn afkomst, zijn vader was stom en zijn moeder onvruchtbaar, en van zijn geboorte af was hij geheiligd; en wat meer is, toen hij gedoopt werd, verlangde zijn moeder, dat hij Jan zou heten. En heeft ook onze Heere Jezus Christus van hem niet gezegd, dat hij Zijn voorloper was? Zulk een omhaal van woorden gebruikte hij, waarop ik meende hem te antwoorden, om hem zijn domheid te bewijzen, maar hij luisterde niet naar mij en zei: "Mijn vriend, als ik gedaan heb, zult gij spreken. Zeg mij, is het verkeerd de heilige dagen te houden? Ja, aangezien het geboden is zes dagen te arbeiden en al ons werk te doen, en de rustdag te houden naar het voorbeeld van God, die in zes dagen de hemel, aarde, zee en al wat er in is, gemaakt heeft, en op de zevenden dag rustte en die heiligde. De monnik zei: "Neen, neen, mijn vriend, er staat in de psalm, dat God nauwelijks had gesproken of het was reeds gemaakt; maar het is een regel, die God Mozes voorschreef, om zijn volk, dat Hij hem gegeven had, te onderwijzen," en hij zei verder, dat het een zinnebeeld was. Ik bewees hem zijn dwaling, en verklaarde hem, hoe de sabbat in de zondag was veranderd en waarom; doch hij bleef bij zijn woord en zei: "Is u de dag der besnijdenis onverschillig en de dertiende dag, toen de koningen gekomen zijn om Christus te aanbidden?" "Ik houd van de een dag zo veel als van de ander, en dat er heilige dag gehouden wordt, als men het heilige Woord des Heeren leest of hoort, om zijn leven, zoals het behoort, daarnaar in te richten. "Met recht zegt gij, Michiel mijn vriend, dat het wijs is om te lezen, wat tot een herinnering om goed te kunnen leven voor ons is nagelaten; maar de vele kerkvergaderingen, die gehouden en goedgekeurd zijn, hebt gij daartegen ook iets te zeggen? "Mijnheer, ik heb hier alleen voor mij het Woord des Heeren, waarop ik mij bij u beroep." Hij zei tot mij: "Mijn vriend, ik zie wel, wat gij zeggen wilt, te weten, dat men van Gods Woord af noch toe mag doen; maar er is geschreven, dat men dopen moet in de naam des Vaders, des Zoons en des Heilige Geestes, en toch vindt men in de Handelingen, dat de Apostelen slechts in de naam van Jezus doopten; aldus hebben zij wat van Gods Woord afgedaan." Ik antwoordde hem: "Mijnheer, zij, met wie de Apostelen te doen hadden, kenden God en de Heilige Geest; maar de naam Jezus, in Wie de Apostelen de zaligheid predikten, was hun een ergernis, omdat zij Hem gekruisigd hadden." De monnik zei: "Gij hebt gelijk, Michiel mijn vriend, maar denk eens aan de kerkvergaderingen en aan hetgeen zovele wijze mannen, reeds geruime tijd geleden, hebben goedgevonden." Ik dacht, dat hij vervolgens ook de andere geboden van hun kerk zou genoemd hebben,waarover ik mij al verblijdde, doch hij liet het daarbij en zei: "Laat ons nu over de sacramenten, spreken; gelooft gij daaraan, Michiel?" Toen zei de president: "Dit is het juiste punt, want zijn gemeente gelooft er slechts aan twee." Ik antwoordde: "Dat is waar." De augustijner vroeg:"Welke zijn deze, Michiel mijn vriend?" Hij had dat woord altijd in de mond, en dacht door zijn lieve woorden mij tot zijn gevoelen over te halen. “Ik antwoordde hem: "De doop en het avondmaal." "Doch veel meer de mis," zei de president. Ik zei hem, dat de heilige Schrift slechts van één avondmaal gewaagde. De monnik zei: "Gij hebt gelijk, Michiel mijn vriend, omdat het na het avondeten was," en mompelde iets in het Latijn tegen de andere commissaris, die vroeg: En wat nu de vijf andere aangaat, wilt gij die niet aannemen?

Ik antwoordde, dat ik die aannam, zoveel als de heilige Schrift ons er van spreekt, zoals de penitentie, die leedwezen en berouw is; ik houd het ervoor, dat dit een oprecht berouw over de bedreven misdaden en zonden is, wat een bedroefd en verslagen hart ieder uur voor God erkent, Die ook gezegd heeft, dat Hij geen lust heeft in de dood van de zondaar, maar dat hij zich bekeert. En, zoals David in de 32sten psalm zegt: “Ik zal de Heere mijn misdaden belijden." "Dat is goed gezegd, Miebiel mijn vriend; maar heeft Hij deze macht aan St. Pieter en zijn opvolgers niet gegeven, als Hij zegt: "Wat gij op aarde binden zult, zal ook in de hemel gebonden zijn, en wat gij op aarde ontbinden zult, zal ook in de hemel ontbonden zijn? En heeft Hij hem niet de sleutelen des koninkrijks gegeven." Ik antwoordde: "Aangaande de sleutelen is waar, zoals door de predikatie van Gods Woord ons de hemel tot een eeuwige woonstede wordt voorgesteld, alzo wordt hij ons ook hier geopend. En, aangaande de binding en ontbinding leert Gods Woord ons, hoe onze zonden gebonden zijn, en hoe wij daardoor ervan ontbonden worden; dat is te zeggen, indien wij door de stem van het Evangelie erkennen, dat ons de genade in Christus Jezus wordt aangeboden die ons zo liefelijk tot Zich roept: "Komt allen tot Mij, die vermoeid en belast zijt, en Ik zal u rust geven." "Gij spreekt goed, Michiel, maar, is het vormsel geen sacrament?" Ik vroeg hem, wat een sacrament was. "Het is," zei hij, "een uiterlijk teken, waardoor ons een innerlijk tot zaligheid van onze zielen wordt aangewezen." Ik antwoordde hem, dat een sacrament zonder belofte en Gods Woord niet bestaan kon. "Het is waar," zei hij; "maar versta mij wel, bid ik u; ik zal u het teken, de beloften en Gods Woord aanwijzen; zult gij dan ook tevreden zijn? Zijn de handen niet een teken, dat ons de getuigenis der beloften aanwijst, dat zij, op wie zij gelegd worden, waardig zijn die te ontvangen? En de olie, die men hun geeft, betekent die niet de genade des Heilige Geestes, zoals in de Handelingen der apostelen geschreven staat, dat zij door oplegging der handen de Heilige Geest ontvangen'? En dan volgt het Woord van God: ik zalf u in de naam des Vaders en des Heiligen Geestes." Ik zei tot hem: "Gij vindt dit in de Handelingen niet; maar wat uw bevestiging aangaat, zo vermoed ik, dat het hier vroeger gebruikelijk was, om, wanneer men tot jaren des onderscheids gekomen was, een plechtige verklaring af te leggen van de beloften, die men in de doop gedaan had, en wel voor de bisschop of de pastoor, die God bad, hem de genade te bewijzen, de belofte te volbrengen, of soortgelijke gebeden, zonder olie of andere dwaasheden erbij te gebruiken. De monnik zei mij: "Houdt gij die dan voor een sacrament, volgens hetgeen gij zelf er van zegt." - “Ik zal," antwoordde ik. De geestelijke van St. Jakob, die tegenwoordig was, zei: "En wanneer gij het sacrament der zalving loochent, dan liegt St. Jakob." Ik antwoordde, dat Jakobus het geen sacrament noemt. Toen nam hij een Latijns Testament, en zocht daarin, doch vond het niet. Ik zei tot hem, dat dit met de dood van de Apostelen was geëindigd, en dat het een gave was der gezondmaking, die God hun had achtergelaten, om hun leer daarmee te bevestigen. En nu vraag ik u: "al degenen, die door u gezalfd worden, krijgen die de gezondheid weer? "Enigen," zei hij. Hoe," zei ik, “gij zoudt die toch niet zalven, als gij niet dacht, dat zij sterven zouden; in één woord, de meesten, die gij zalft, zijn meer dood dan levend, en dan beweert gij, dat dit sacrament genade geeft. Zou dit dan om te sterven zijn? Ik laat de andere gruwelen in het aanroepen van de heiligen aan hun plaats."

Dit is een gedeelte van hetgeen er verhandeld werd. Morgen hoop ik verder met dezelfde Augustijner te spreken, doch ik zend u dit intussen, daar ik hem wacht."

Afschrift van een anderen brief van de genoemden Rovillart, inhoudende dat hij voor de president van Artois met twistredenen door de Jezuïeten werd aangevallen; en hoe hij met bondige bewijzen tegenstond de opgeblazen onwetendheid of veel meer onbeschaamdheid van de voornaamste en geleerdsten van dat land.

"Mijn broeders en vrienden, deze dient om u te doen weten, hoe ik elken dag gebracht werd voor de heren commissarissen en de beambte van deze stad, in tegenwoordigheid van twee Jezuïeten. De president van Artois vermaande mij op de gewone wijze, en sprak mij van mijn ouders en vrienden en bovenal van mijn moeder. "Meent gij," zei hij, de heilige Schrift te verstaan? Neen, toch niet. Bemoei u met uw bedrijf; denk aan uw zaken, of het zal niet goed met u gaan. Gij erkent slechts twee sacramenten?" Ja, mijnheer," zei ik. Toen zei een van de Jezuïeten: "En wij erkennen er zeven." "Dat weet ik wel, maar waar haalt gij de andere vijf vandaan, boven de twee, die Christus heeft ingesteld? "Waar vindt u, dat er slechts twee zijn?" In het 26e en 28e hoofdstuk van Mattheüs. Het ene is in de plaats van de besnijdenis gekomen en het andere in plaats van het Paaslam. "Gij zult er het woordje twee niet vinden." Augustinus verklaart dat duidelijk, als hij in zijn rede zegt, dat de Heere niet vele tekenen voor ons heeft ingesteld, en elders zegt hij, dat Christus in de christelijke gemeente weinige sacramenten, die gemakkelijk te onderhouden en heerlijk in betekenis zijn, heeft bevolen, namelijk de doop en de gemeenschap aan het lichaam en bloed van Christus. Hij spreekt er slechts van twee." Het zij zo; maar de katholieke kerk heeft er zeven ontvangen, en zovele hebben de kerkvergaderingen er ook bepaald. En meent gij niet, dat de kerk Gods door de Heilige Geest wordt bestuurd? En dat Hij tot zijn Apostelen gezegd heeft: "Ik heb u nog veel te zeggen, maar gij kunt dit nu nog niet dragen. Ik zal u de Heilige Geest zenden, Die het u alles leren zal?" Nu waren er in de kerkvergaderingen mannen, van verscheidene kanten, gedreven door de Heilige Geest, die in hun vergadering was, en Die niet dwalen kan." "Hij kan niet dwalen, maar men kan dit, integendeel, van de mens wel zeggen. Ik geef het u gewonnen, voorzover gij het behandelde in die kerkvergaderingen gelezen hebt, die de vijf sacramenten, gevoegd bij de beide andere van de eerste gemeente, hebben ingesteld. Zo gij oprecht wilt verklaren, hoe gij daarover denkt, zoudt gij niet zeggen, dat zij door de Heilige Geest gedreven zijn."

Mijn broeders, dit alles ging zeer bedaard en de een verstond de ander, doch daarna stonden zij met hun zessen, de een na de ander sprekende, tegen mij op, te weten, de twee commissarissen, de beambte, een raadsheer en de twee Jezuïeten, zodat het er heet toeging. Zij vroegen mij: "Maar welke is de kerk, waaraan gij gelooft?" De kerk van God, die de vergadering is der godzaligen, die Paulus, 1 Tim. 3 het huis Gods noemt, dat, zoals in de brief aan de Efesiërs h. 2 staat, gebouwd is op het fundament der profeten en apostelen, waarvan Christus de uiterste hoeksteen is, waarop het gehele gebouw wordt opgetrokken, en wast tot een heilige tempel in de Heere; aan deze kerk geloven wij. En mijnheer, aangezien er vele sekten zich achter de naam van kerk verschuilen, zal men de ware kerk door de heilige Schrift gemakkelijk kunnen kennen, en ook kunnen weten of er Gods Woord zuiver wordt gepredikt, en of men de sacramenten bedient, zoals Christus die heeft ingesteld, en de Apostelen na Hem." Toen schreeuwden zij uit: "Waar was uw kerk voor Calvijn of voor vijftig jaren?" "Ik zal u ook wat vragen "Waar was de kerk, toen Elia klaagde: "Heere, zij hebben uw profeten gedood, en ik ben alleen overgebleven, en zij zoeken ook mijn ziel; en toch zei God, dat er nog zevenduizend waren overgebleven, die hun knieën voor Baäl niet gebogen hadden. Al is dan ook, mijnheer, het aantal godzaligen soms onbekend, niettemin zijn wij er zeker van, dat, aangezien Christus een waar Koning is, Hij ook ware onderdanen heeft, al zijn zij over de gehele wereld verspreid. "Luister, er staat geschreven: "Zo uw broeder tegen u gezondigd heeft, zo vermaant hem, en zo hij u niet hoort, zeg het de gemeente." "Waar is deze kerk? moet men naar Genève gaan?" "Mijnheer, ik heb u gezegd, dat de kerk de vergadering der godzaligen is, en daar is een kerk, waar de godzaligen zich verzamelen: men behoeft juist niet naar Genève te

gaan." - "Hebt gij er dan hier gezien?" - "Ik ben, mijnheer, te Parijs, te Orleans, te Poitiers en in andere steden van Frankrijk geweest, waar vergaderingen van de godzaligen plaats hadden." - "Maar was dat onder de schoorsteen?" Ja, zelfs in kelders en holen en ook soms in de tuinen. En bestaat daartoe geen reden, mijnheer, aangezien de valse kerk aan de ware geen veilige plaats gelaten heeft, waar zij zich kan oefenen?" - "Welk bewijs hebt gij voor de ware kerk?" - "De prediking van het reine en zuivere Woord van God, en de volmaakte bediening van de sacramenten." - "Bent gij niet voor de aanroeping van de maagd Maria en andere heiligen?" - "Neen, want het is tegen Gods Woord." - "De Engel heeft haar nochtans gegroet en Elisabeth ook, zeggende: gezegend is de vrucht van uw schoot; wij behoren haar dus naar hun voorbeeld te groeten!" - "Wilt gij dan, dat zij nog bare? De Engel en Elisabeth groetten haar, toen zij Gods Zoon baren zou." - "Gij hebt gezegd, dat God de beelden verboden, heeft; waarom heeft Hij dan Mozes geboden Cherubim te maken? Is God dan tegen Zichzelf?" - "Deze waren niet opgericht, om die te aanbidden, zoals men nu in de kerken tegen het uitdrukkelijk gebod van God doet. Daaraan ziet men ook wel, dat Christus er het Hoofd niet van is." - "Mijn vriend, gij zoudt wel doen, u bij ons te voegen, en deernis te hebben met uw ziel en uw leven!" – "Mijn ziel en lichaam zijn in Gods handen. Hebt deernis met de uwe; ik zou waarlijk niet in uw plaats willen zijn." Over deze woorden werden zij zeer verschrikt.

Gij zoudt u verwonderd hebben over hetgeen zij mij vroegen; dan de een en dan weer de ander. En, wanneer ik de een wilde beantwoorden, kwam de ander weer met wat anders voor de dag, als: Wie heeft uw Calvijn geroepen? Waarom laat gij u aldus verbranden? Ik heb de boeken van Calvijn gelezen; ik heb hem horen prediken; hij heeft opzettelijk vier preken opgesteld, om de zijnen op te wekken zich te laten verbranden. Voorts is hij een man op zichzelf; hij is hardnekkig en staat tegenover Luther, en als hij overleden is, zal een ander tegen hem opstaan. Hij verwerpt de boeken der Maceabeën, omdat zij hem tegenspreken." Daarna zeiden zij: "En al uw ouders, waar zijn zij heengegaan?" Daarna zeiden zij met spijtige woorden, en dan weer met vleitaal: "Mijn vriend, geef uw verstand gevangen aan de leraars; meent gij, dat wij onszelf ongelukkig zouden willen maken, en de anderen ook? Wat bent gij toch voor volk? Het is uw taak niet u met de heilige Schrift te bemoeien noch te prediken; geloof eenvoudig, wat de kerk gelooft, zonder naar dit of dat te vragen. Wanneer gij dit doet, zult gij uit de handen van het gerecht geraken, en uw ziel zal in rust zijn." En mijnheer de president, als de slotsom opmakende, zei: "Ik ben bedroefd over zijn ongeluk."

Mijn broeders, men moet deernis hebben met hun zaak. Zij deden niets dan lachen en spotten met Gods Woord, en verzonnen niets dan beuzelachtige geschillen, die niets te betekenen hebben. Zoals, toen er gesproken werd van het vagevuur, vroegen zij mij: "Wel, gij zegt dat er slechts twee wegen zijn, waar was dan Lazarus, toen hij herrees? Indien hij in de hel geweest was, had hij er niet uit kunnen komen; ware hij in het paradijs, ook vandaar zou hij niet terugkeren; er moet dus nog een andere plaats zijn." Zodat hun zaligheid niets betekent dan om de godzaligen te kwellen. En welke bewijzen men ook uit de heilige Schrift wil, bijbrengen, zij ontduiken het antwoord, en beroepen zich op hun nietige bewijzen. Toen wij spraken over het avondmaal, dachten zij mij aan het wankelen te brengen door het woord van Paulus: "Het andere zal ik bevelen, als ik kom." Zij zijn zo verwaand, dat zij alles durven zeggen, alsof de Apostelen eerst maar waren begonnen, en aan hen, die zo raaskallen, het andere hadden overgelaten. Mijn broeders, bidt God voor mij, om mij kracht te geven teneinde toe, en ik mag voleinden, wat Hij in mij heeft begonnen. En, aangezien God u de tijd geeft, oefent u zo veel mogelijk, opdat gij gewapend mag zijn om zulke

aanvechtingen en bespottingen der vijanden te weerstaan. Bidt God, om mij, hetzij in leven of in sterven, geduld en moed te geven. Amen.
Uit Pepigny.
Het geloof overwint alles. Michiel Rovillart."

Een brief van de genoemden Rovillart aan een zijner vrienden in het bijzonder, door welke hij hem meedeelt met welke lijdzaamheid hij het karige lichamelijke voedsel, wat zijn rechters bevolen hadden hem te geven, ontvangen heeft, en voorts welk nut hij daarvan had voor zijn geest.
"Zeer geliefde broeder en vriend, daar ik uit uw brief het groot verlangen heb vernomen, dat gij hebt om iets aangaande mijn lichamelijke gezondheid te vernemen, wil ik niet nalaten aan dat verlangen te voldoen. Ik heb grote reden om God te loven, dat mijn vijanden zo bedrogen zijn, daar zij mij moedeloos dachten te maken door de vermindering van mijn dagelijks voedsel en door mij op water en brood te zetten, alsof God de middelen en de macht niet bezat om hen zowel te onderhouden, die slechts droog brood eten, als ben die zich in alle overvloed baden. Doch de onwetende lieden weten niet, dat de mens niet alleen van brood leeft, maar ook van alle Woord, dat de mond Gods uitgaat. Het is wel waar, dat het in het begin mijn vlees moeilijk viel, doch ik ben het nu reeds gewoon, zo zelfs, dat mijn geest veel geschikter en wakkerder is tot de taak, waartoe God mij heeft geroepen. Door enige woorden van de gevangenbewaarster heb ik zeer goed bemerkt, dat, wanneer ik meer verlangde, ik dit wel zou ontvangen. Doch ik vrees, dat, indien de commissarissen mij dat onder ede afvroegen, mijn geweten mij zou aanklagen, indien ik de waarheid niet sprak, en anderen daarom in lijden zouden komen. Ik heb de bewaarster gezegd, opdat zij daarin niet doen zou, wat men haar man op lijfstraf verboden heeft, mij niets anders te geven, en dat hij zelf het mij brengen moest. Ik heb hem gezegd, dat hij zijn huisgenoten niet moest vertrouwen, en hem op het hart gedrukt goed toe te zien. Wat de gevangenis aangaat, men noemt haar zo, maar zij is dat voor mij niet. Weet gij, wat ik doe? Op de dag rust ik wat en zolang de nacht duurt, zit ik de meesten tijd te lezen. En, daar het hier zeer vochtig is, trek ik mijn kousen niet aan dan als men mij roept om voor de heren te verschijnen, aangezien de kousen zijn, alsof ze in de dauw gelegen hadden; zo zelfs, dat, wanneer ik die aantrek, ik wel een uur ril en beef, tot de koude over is. En tegen de koude sla ik mijn mantel, die ik hier heb, om, als toen ik op studie lag; zodat mij maar benodigdheden om te studeren ontbreken, wat mij de grootste smart veroorzaakt. Aan de bewaarster heb ik gezegd de beambte te vragen om een Testament teneinde te studeren, en de plaatsen na te zien, die de warhoofden mij voorwerpen. Indien het maar aan het vragen ligt, zal ik dit zo dikwerf doen, dat ik het mogelijk ontvang. Doch ik weet niet, hoe ik het met deze beambte heb; wanneer hij bij mij is, schijnt hij naar mij te horen; doch, als ik boven ben, is hij geheel anders, waaruit ik bemerk, dat er huichelarij onder schuilt. Nochtans zal ik niet nalaten hem aangaande zijn zaligheid te vermanen, alsook over zijn behandeling, die men de grootste schelm der wereld, die alle doodstraffen verdiend heeft, niet laat ondervinden. Ziehier, mijn broeder en vriend, hoe het met mijn lichamelijke gezondheid gesteld is.
Zo ik alle reden heb God te danken voor de lichamelijke gezondheid, heb ik nog rijker stof aangaande mijn geestelijk welzijn, waarvan ik wel eerst had mogen spreken, omdat zij van zoveel grotere waarde is. Dit kunnen de vijanden mij niet ontnemen, evenmin de middelen, waarmee ik dat onderhoud, zoals zij niet het lichamelijke zoeken te doen; waarin zij echter ook niet meer zullen kunnen verrichten dan God hun zal toelaten, en al wat zij ook doen, zal eindelijk op hun verderf uitlopen, zozij zich niet bekeren. Zij menen het reeds gewonnen te hebben door een of twee lieden tot de

brandstapel te veroordelen, en denken daardoor de loop van Gods Woord te stuiten; maar zij weten niet, dat de as der godzaligen het zaad van het Evangelie is, en dat door slechts een enkele duizend ter zaligheid kunnen worden gesticht. Laat ons hierin zien, hoe genadig God zich te onwaarts bewijst door ons tot Hem te roepen door zijn Zoon, onze Heere Jezus Christus, die Hij in de schandelijke, afgrijselijke, ja vervloekten dood heeft overgegeven, zoals geschreven is, dat Hij een vloek geworden is om ons Zijn eeuwige zegeningen deelachtig te maken." Ziet, daarmee hield hij zich in de gevangenis bezig.

In zijn hoogste benauwdheid schreef hij aan zijn moeder: "Allerliefste moeder, uw brief ontvangen en vrijheid verkregen hebbende van mijn heren, om u te mogen schrijven, heb ik dit ook om uwentwil wel willen doen. Weet dan, dat, wat gij geboden hebt, om mij voor de bedriegerijen van de satan te wachten, ik zulk een vermaning nooit zo nodig had als nu, want hoe meer iemand zich beijveren wil om God te gehoorzamen, hoe ijveriger ook de satan al zijn krachten inspant, om hem daarvan af te trekken en te bedriegen, vooral als men de dood tegengaat. Daartegen moet worden gewaakt en gebeden tot Hem, Die gezegd heeft: "Verloochen uzelf, neem uw kruis op en volg Mij." Men moet Hem niet navolgen naar eigen wil, maar naar de Zijne. En Hij spreekt niet van een houten of zilveren kruis, noch omdat te kussen of te aanbidden, maar omdat op zich te nemen en te dragen, dat is, om geduldig te lijden armoede, tegenspoed, gevangenschap, pijnigingen en ook de dood. En daarom zegt Hij ook: "Die zijn leven zal willen behouden, die zal het verliezen, en integendeel, die hier zijn leven, de leden daarbij voegende, om Mijnentwil verliest, die zal het behouden." Hij dan, die het Evangelie van Jezus Christus aanneemt, moet niet alleen in Hem geloven, maar ook met Hein lijden. En, als Hij met de woorden: "Volg Mij" zegt, dat Hij ons Hoofd is en wij Zijn leden zijn, volgt er uit, dat als het Hoofd een weg aanwijst en die bewandelt, de leden langs geen andere weg mogen gaan. Daarom zegt Hij ook: “Verwondert u niet, als u de wereld haat, want zij heeft Mij eerder gehaat dan u. Daaraan zult gij weten, dat gij van de wereld niet bent, als zij u haat. Het vlees spreekt wel anders want het begeert niet dan zijn lust te volgen, die ter dood leidt. Doch ik bezit iets, waarmee ik mij tegen het vlees kan verzetten; en, wat Paulus zegt, houd ik voor ogen: "Als gij naar het vlees leeft, dan zult gij sterven; maar als gij door de Geest de werking des vleses doodt, zo zult gij leven." De wereld zegt: Gij bent wel dwaas, om niet als de anderen te doen, dan zoudt gij in vrede met uw ouders uw goederen bezitten." Zie, dat zegt de wereld; doch Christus spreekt anders: "Wat zal het de mens baten of hij de gehele wereld gewon, en schade leed aan zijn ziel?”

In het begin van de maand Augustus werd hij het hevigst door twistgesprekken aangevallen, maar God verleende hem niet alleen kracht om zijn tegenstanders te antwoorden, maar vergunde hem ook Zijn gemeente met brieven te vertroosten. Des Zondags, de 8e der genoemde maand, schreef hij aan haar, en wekte haar op, om naarstig toe te zien, dat zij zich door geen slecht gezelschap zouden bederven, en gebruikte daartoe een gelijkenis van de meluwen, die zich met de uitgezochtste voeding bezig houden, en daarbij omkomen, en dat dit het werk van een wijzen Peltier was, om daarop vooral te letten. De 13den Augustus liet hij hun weten, dat hij sedert de 12den van die maand niet voor de commissarissen was verschenen, en dat men hem toen drie of vier dagen tijd gegeven had, om over zijn zaken na te denken. Onder dat alles moet men niet denken, dat Hij de moed liet zinken, maar vond hij zich veel meer, naarmate zijn einde naderde, versterkt. Laten wij ons," zei hij, "verzekerd houden, dat, welke heren of pochers het ook zijn, God altijd hun meester is, en dat mijn dagen geteld zijn; en Hij heeft gezegd, dat mijn leven Hem zo kostelijk is als

Zijn oogappels. En, al zien wij de daad en het volbrengen van zulk een volmaakte vereniging niet, zo zullen wij die toch, als de bestemde tijd daar is, aanschouwen tot onze zaligheid en tot hun veroordeling." Op Donderdag de 19e Augustus, des middags ten vijf uur, kwam de procureur van de stad, in tegenwoordigheid van twee gerechtsdienaren, vanwege de gouverneur, heer van Montigny, hem aanzeggen, dat de volgende dag zijn laatste zou zijn, en hij levend zou worden verbrand, indien hij geen afstand deed van zijn dwalingen. Hij had een leraar van de Augustijnen meegebracht, die hem zijn dwalingen onder het oog zou brengen. Deze was dezelfde leraar die drie dagen vroeger, in het huis van de heren der stad, hem vele dingen had voorgehouden en die hem een geschrift, betreffende de roomse sacramenten, had aangeboden. Bij gelegenheid schreef Michiel daartegen, wat hij vooral deed tot stichting van velen. Aan het slot van de brief, gedagtekend van de 19e Augustus, schreef hij de woorden: "Mijn broeders, dit alles is bijna met tranen en zweetdruppels geschreven. Ik bid u, laat ons God bidden, mij de genade te bewijzen om te volharden tot het einde."
Korte tijd nadat hij al deze aanvallen krachtig, had weerstaan, ontving hij het doodsvonnis, en werd op de markt te Doornik verbrand, doch beleed tot het einde de naam des Heeren.

Farresier, Pieter Bonnet en enige anderen

[JAAR 1563.]
Op de 21e Augustus, in het jaar onzes Heeren 1563, namen de vijanden der waarheid de stad Mascon, in Frankrijk, door verraderij in, waar zij zeer vele lieden, om de belijdenis van het heilige Evangelie, op jammerlijke wijze vermoordden en ombrachten. Onder anderen was er een man, eerbaar van leven, zoals de roomsgezinden zelf van hem getuigden, Farresier genaamd, een rijk koopman, die in de stad Mascon belijdenis had afgelegd van de hervormden godsdienst. Deze werd met geweld door de vijanden der waarheid uit zijn huis gesleept, en op een brug gebracht, waar zij hem van boven neer in de rivier wierpen. Toen hij in het water weer boven kwam, riep hij: “Jezus Christus, wees mij arme zondaar genadig." Enige soldaten hoorden dit, sprongen in een schuitje, en doodden hem; "terwijl zij, zo dikwerf hij Jezus Christus aanriep, hem toeschreeuwden: "Roep uw Jezus Christus, dat Hij u nu beware!" Aldus werd deze goede man met nog zes of zeven anderen, door deze goddeloze mensen op deerlijke wijze vermoord. Hiermee nog niet tevreden, namen zij een dienaar van het goddelijke Woord gevangen, Pieter Bonnet genaamd, die te Mascun van een goede familie en uit een goed geslacht geboren was. Hij was een zeer geleerd man, leidde een onberispelijk en godzalig leven, en had de gemeente reeds bijna twintig jaren gediend. Deze goede oude man had wel drie malen van enige soldaten leeftocht ontvangen, doch dit baatte hem niet, daar andere soldaten hem gevangen namen, en met hem gingen wandelen over straat, onder bespotting en vuistslagen, zodat het jammerlijk was om te zien, hoe deze goddeloze lieden met Gods heilig Woord lasterden en spotten. Met luider stem riepen zij uit, of er iemand was, die deze godvruchtige en ernstige predikant wilde horen prediken, dat zij dan komen moesten op de plaats, waar men de dieren vilt, waarheen zij deze ellendige man al slaande en stompende brachten. Daar gekomen, bespotten zij hem, sloegen hem met vuisten, en gaven hem slagen in het gezicht; de een van achteren en de ander van voren, wat omtrent twee uren duurde. Eindelijk verzocht deze beklagenswaardige martelaar om hem enige ogenblikken rust te gunnen, teneinde te kunnen bidden, als hij sterven zou. Zo spoedig zij dit hoorden, sneden zij hem de neus half en een oor geheel af en zeiden tot hem: "Bid nu zolang, als gij wilt, daarna zullen wij u naar alle

duivelen zenden." Vervolgens wierp deze godzalige man zich op de knieën, hief zijn ogen naar de hemel, en bad met zulk een standvastigheid, dat enige beulen daardoor bewogen werden, en al zuchtende vandaar gingen. Daarna keerde hij zich om, en sprak hem, die hem de neus en het een oor had afgesneden, met de woorden aan: "Mijn vriend, ziehier mij nu bereid alle pijnigingen te verdragen, ja de dood zelfs, die gij mij wilt aandoen, maar, ik bid u en uw metgezellen om na te denken over uw wrede daden, die gij in deze beklagenswaardige stad bedrijft: want er is een God, voor Wie gij eens rekening zult moeten doen van al uw daden." Toen hij deze woorden sprak, vloeide het bloed zo overvloedig uit zijn neus, dat hij niet meer spreken kon. In deze ogenblikken kwam er een kapitein, die tot de soldaten zei: "Laat deze ellendigen en dwazen mens naar de duivel lopen; waarom zoudt gij nog langer uw tijd daarmee verslijten? Een soldaat nam hem daarop bij de hand, leidde hem vandaar naar de rivier, en hield zich, alsof hij hem daarheen bracht om daar gewassen te worden van het bloed, aangezien hij er zeer deerlijk en mismaakt uitzag. Toen zij daar gekomen waren, liet hij hem in een bootje gaan, dat aan de oever van de rivier lag. Nauwelijks was hij er ingegaan, of met hun tweeën of drieën wierpen zij het bootje om, zodat hij in het water viel, waar hij de almachtige God om genade bad, en vervolgens door de beide beulen met stenen doodgeworpen werd. Aldus offerde deze godzalige martelaar zijn ziel op in de handen van zijn hemelse Vader, en wel in de maand Augustus 1563.

Nicase de le Tombet

[JAAR 1563.]

Nicase de le Tombet woonde te Doornik, waar hij een winkel had van saaien stoffen. Hij was reeds op jaren gekomen voor hij tot de ware kennis van het Evangelie getrokken werd. Teneinde daarin te beter onderwezen te worden, reisde hij met zijn vrouw en familie naar Wesel, waar hij zich bij de Waalse gemeente aansloot, om de Heere volgens Zijn Woord te dienen en de sacramenten te gebruiken. Maar de satan, die een vijand is van hen, die God van hart vrezen, zocht al dadelijk deze heilige samenkomsten door zijn gewone listen te verstoren, zodat er vele van de gelovigen van daar vertrokken naar Frankfort, Straatsburg en elders. Nicase ging weer naar Doornik, vanwaar hij gekomen was, niet om zich weer over te geven aan de gruwelijke bijgelovigheden van het pausdom, waarin hij zo lang had geleefd, maar om zich bij de christelijke gemeente dier stad te voegen, en aldaar blijken te geven van de vruchten, die hij door het gehoor van het Woord des Heeren ontvangen had. Nadat hij aan de broeders kennis van zijn zaken gegeven had, werd hij bij de gelovigen aangenomen, onder wie hij zich zo gedroeg, dat men niet anders in hem zag dan een eerbaar leven en verkeer, en een brandende ijver om de ere Gods in de opbouwing van zijn gemeente te helpen bevorderen. En dat de vervolging de ware toetssteen is om de ware gelovigen van de huichelaars te onderscheiden, toonde Nicase, toen de commissarissen te Doornik waren gekomen, om van de burgers de eed af te nemen teneinde naar de bepalingen der roomse kerk te leven, wat hij reeds lang verborgen gehouden had, want in weerwil van alle plagerijen en bedreigingen, die men hem aandeed, om de bedoelden eed af te leggen, bleef hij voortdurend standvastig, zonder enige vrees te tonen voor hetgeen hem zou kunnen overkomen. Enigen van zijn vrienden raadden hem voor enige tijd de stad te verlaten, totdat de eedsaflegging zou afgelopen zijn, en dat zijn vrouw gedurende zijn afwezigheid in een ander huis haar intrek zou nemen. Deze raad zou hij ook gevolgd hebben, maar de Heere, Die alles bestuurt, en hem in Zijn dienst wilde gebruiken, hield hem daar, opdat hij de getuigenis der waarheid met zijn bloed zou bezegelen. Hij stond reeds op het punt om

te vertrekken, toen een van zijn buren, een vijand van de waarheid van het evangelie, hem aanklaagde bij de commissaris, dat hij niet had afgelegd of willen afleggen de eed door de koning bevolen. Aldus werd hij op Donderdag, de 21sten Oktober 1563, vastgehouden en voor de commissarissen gebracht, die hem vroegen, of hij de eed, zoals bevolen was, wilde afleggen. Nicase antwoordde, dat hij de inhoud van de eed eerst wilde horen voor hij kon antwoorden. Men zei hem, dat hij inhield te onderhouden en voor te staan al de oude instellingen van de roomse kerk, zoals de mis bij te wonen, drie malen des jaars te biechten, enz. Toen hij dat hoorde, antwoordde hij terstond, dat hij in geen dele van plan was zulk een eed af te leggen en zijn geweten niet wilde bezwaren met zaken, die openlijk streden tegen de uitgedrukte geboden van God. Hij gaf ook dadelijk reden van zijn geloof, en beklaagde allen, die zulk een eed hadden afgelegd. Toen hij, zoals gezegd is, weigerde de eed te doen, werd hij in een vreselijke gevangenis gebracht tot Vrijdag den 12e November 1563, terwijl het doodsvonnis over hem werd uitgesproken om op de markt der stad levend te worden verbrand.

Toen zijn vonnis hem was voorgelezen, richtte hij zich op en zei: "Geloofd zij God!" en wilde nog verder spreken, wat hem door de procureur, die daar tegenwoordig was, belet werd, en die, zeer verstoord zijnde, hem beval door te lopen. Bij het verlaten van het stadhuis ontmoette hij een van zijn vrienden, die hij, na elkaar vriendelijk omhelsd en gegroet te hebben, God aanbeval.

Toen hij bij Beffroy kwam, een grote en daar menigte volks zag, die hem wilde zien, riep hij met luider stern: "Opent uw ogen, gijlieden van Doornik; ontwaakt gij die slaapt, en God zal over u lichten," en bad hij om vergeving, zo hij iemand iets misdaan had, en vergaf ook aan ieder, uit de grond zijns harten, die hem iets had misdaan. Als het volk dit hoorde, begon het groot gerucht te maken, zodat de soldaten, die in de wapenen waren, en de martelaar geleidden, niet ordelijk konden voortgaan, en enige zich hielden, alsof zij onder het volk wilden schieten. Doch, toen het volk dit zag, begon het nog groter opschudding te maken, zodat men voor oproer vreesde.

Toen zij voortgingen, en bij de plaats kwamen waar het vuur lag, deed Nicase niet anders dan bidden tot God, en toonde steeds een standvastig en kloek gemoed. Terstond namen de beulen hem, en brachten hem naar de paal, en, als hij daar gebonden stond, zei hij: Hemelse Vader, wees mij genadig, zoals Gij beloofd hebt aan allen, die U in de naam van Uw Jezus Christus van hart aanroepen!" Op deze wijze bad hij tot God tot aan zijn dood. En, ofschoon men door het gerucht van het volk en het rumoer der trommels zijn woorden nauwelijks kon verstaan, hoorde men hem nochtans de naam Jezus Christus met groten ijver, zolang er adem in hem was, aanroepen.

Rogier du Mont

[JAAR 1563.]

Rogier du Mont, geboren te Doornik, werd door de commissarissen van Brusset gevangen genomen, omdat hij de eed niet wilde afleggen, die men allen had opgelegd, die wegens de nieuwe leer verdacht waren. De pastoor van St. Margriet in de streek, waartoe Rogier behoorde, bezocht hem in zijn gevangenis, vermaande hem dat hij zou biechten, en zijn "Schepper ontvangen, zoals een goed katholiek schuldig was" te doen. Doch Rogier zei: "Gij behoeft u met mij zoveel niet te bemoeien, want ik ben zeer tevreden en van mijn zaligheid ten enenmale verzekerd, door de genade Gods vanwege Zijn Zoon Jezus Christus." En, toen de pastoor zag, dat zijn vermaningen tevergeefs waren, begon hij te dreigen, en zei tot Rogier, dat hij hem zijn Schepper

brengen en om die te ontvangen met geweld dwingen zou, en ging toornig van hem. Doch de Heere verhoorde Rogiers gebed, en versterkte hem aldus, dat hij niet alleen niet vreesde voor zulke bedreigingen en klachten, die de pastoor bij de commissarissen tegen hem inbrengen zou, maar dat hij ook nieuwe kracht door des Heeren Geest ontving, en gesterkt werd om met lijdzaamheid alles af te wachten, wat de mensen hem mochten aandoen. Intussen liet hij niet na de kennis van het evangelie naar zijn vermogen voort te planten, en roemde zeer over de genade Gods, die hem als een onvermogend en onmachtig mens rijkelijk was wedervaren. Men had hem vroeger in zijn welstand nooit zo opgeruimd gezien als nu in zijn ellende en vervolging, zodat vele vrome christenen zich daarover verwonderden. Want, als zij kwamen om hem te vertroosten, werden zij door hem getroost. Inzonderheid bezochten de jonge handwerkslieden hem met lust, om naar zijn vermaningen te luisteren, daar hij hun leerde God te vrezen en alle afgoderij te vlieden. Dit deed hij gedurende twee jaren, in de grootste zwakheid van het lichaam, en hield zich nergens anders mee bezig dan te spreken over Gods Woord. Menigmaal wenste hij, dat God hem de genade bewijzen mocht om Zijns naams wil de dood te ondergaan, wat ook eindelijk plaats had. God gaf hem ook een zichtbaar teken, teneinde hem te vermanen zich tot de strijd te bereiden. Want op de dag toen Nicase de le Tombet wegens de godsdienst verbrand werd terwijl Rogier in zijn verblijf God bad, om Nicase kracht te verlenen en de dood met standvastigheid te overwinnen, zag hij twee vuurvlammen in de tuin, die recht voor hem neervielen. Dit beschouwde hij als een teken, dat hij kort daarna, om dezelfde reden zou verbrand worden. Zijn vrouw en enige vrienden in de buurt zagen ook deze vuurvlammen. Dit had plaats op Vrijdag de 12e November 1563. De volgende Maandag werd Rogier door de pastoor aangeklaagd, en door de voornaamste stadsbeambte van Doornik, Jan Grent genaamd, naar de gevangenis gebracht.

Allereerst werd hij naar het stadhuis gevoerd, waar hem gevraagd werd of hij ook, volgens het nieuwe bevel, dat van Brussel gekomen was, de eed had afgelegd, en of hij anders ook nu nog bereid was dit als anderen te doen. Daarop antwoordde hij geheel ontkennend. Na hem vele vragen gedaan te hebben, lieten zij hem weer naar de gevangenis overbrengen. Gedurende zijn gevangenschap werd hij dikwerf tot afval aangepord, en gedrongen om zich bij de vijanden der waarheid aan te sluiten. Hiertoe bezigden zij zeer vleiende woorden, te weten, dat zij hem wegens zijn lichaamszwakte levenslang zouden verzorgen, en geen gebrek laten lijden indien hij slechts, zoals anderen, de eed wilde afleggen, en leven als een goed katholiek. Doch hij bleef onwrikbaar en onbeweeglijk bij de waarheid. Toen de vijanden dit zagen, vreesden zij, dat hij in de gevangenis, wegens de grote zwakheid van zijn lichaam, waarmee hij te worstelen had, sterven zou, en daarom werd hij op Donderdag de 2den December 1563 veroordeeld, om op een wagen te worden vervoerd, daar hij een verlamming aan zijn voeten had en niet gaan kon, en op de strafplaats op de gewone wijze te worden verbrand. Toen hem zijn vonnis werd voorgelezen, riep hij luide: "Geloofd zij God! Ik dank God en alle vrome christenen, die mij in mijn nood getroost en geholpen hebben; en voor u heren rechters, bid ik God, dat Hij u geven mag belijdenis van uw zonden te doen, en barmhartigheid bewijze, opdat gij in het koninkrijk der hemelen mag binnengaan, zoals ik geloof, dat ik deze dag daarin komen en de heerlijkheid daarvan deelachtig worden zal." Na dit gezegd te hebben, nam een hunner hem onder de armen, droeg hem van het stadhuis en legde hem op een wagen. Toen hij daarop lag begon hij de15e psalm te zingen; daarna zong hij de 6den psalm teneinde toe. Bij de strafplaats aangekomen, nam de beul hem in de armen en gaf hem aan zijn knecht over, die hem op de strafplaats bracht. Terwijl de beul alles gereed maakte, zei hij de geloofsartikelen op en het Onze Vader. Vervolgens vatte de beul hem aan, droeg hem

naar de paal, en zette hem daar op een stoel om verbrand te worden. Toen Rogier op de stoet zat, herhaalde hij gedurig het gebed: "O mijn God en hemelse Vader, ontferm u over mij uw arme dienaar, en wees mij genadig," en ging daarmee ijverig voort, totdat hij eindelijk de geest gaf. Dit was het zalige einde van deze martelaar, waardoor vele zwakken te Doornik werden versterkt.

Een jong kind gemarteld

[JAAR 1563.]
In deze tijd had de Heere een gemeente vergaderd te Gijen, een stadje in Frankrijk, aan de rivier de Loire. Hier dienden de gelovigen de Heere in de hervormden godsdienst gedurende de oorlogen, die in Frankrijk gewoed hebben, tot de tijd, dat de vijanden der waarheid de stad Bourges hadden ingenomen. En, toen de gelovigen zagen, dat het hun onmogelijk was om de vijanden, die zeer spoedig de stad zouden genaken, te kunnen weerstaan, vluchtten zij, om groter onheil te ontgaan, naar Orleans. Toen zij vandaar vertrokken waren, legerden zich de vijanden der waarheid met een grote macht rondom de stad Gijen en in de omliggende streken. Zij begingen daar onuitsprekelijke wreedheden, zo zelfs, dat twee Italiaanse soldaten, uit haat jegens de hervormden godsdienst, een kind namen en dat levend in twee stukken deelden, terwijl zij zich vergastten aan de lever van dat kind; welke wreedheid deze pausgezinden tot hun eeuwige schande zal worden toegerekend.

Jan de Madock

[JAAR 1564.]
Jan de Madock, geboren te Languedoc, begaf zich terstond, nadat hij tot de kennis der waarheid gekomen was, naar Genève, teneinde in die kennis toe te nemen en zich te meerder te oefenen in godzaligheid. Toen de gemeente zijn ijver zag, werd hij naar Bassin in Arzier gezonden, om daar het Evangelie te prediken. Doch, toen hij daar weinig kon uitrichten, reisde hij weer met zijn vrouw, die zwanger was, en met vijf jonge kinderen naar Genève. Maar God beschikte het, dat hij terstond door de gemeente te St. Nicolaaspoort, in Lotharingen, beroepen werd. Nadat hij gedurende twee maanden te St. Nicolaaspoort zijn ambt getrouw had waargenomen, werd hem door enige broeders in de gemeente gezegd, dat de heer van Deully tot de kennis der waarheid was gekomen, en zijn verlangen had te kennen gegeven om bij de christelijke gemeente te blijven. In overleg met de broeders nam hij het besluit, om naar Gerbeviller te reizen, genoemde heer te bezoeken, en hem in de kennis, die God hem geschonken had, te versterken. De 24ste Mei in het jaar 1564 vertrok hij van St. Nicolaaspoort met een broeder van Luneville, reisde door Luneville, en overnachtte te Viller bij een gelovige broeder, waar ook twee anderen kwamen om hem op te zoeken, daar zij zijn komst hadden vernomen. Doch de satan, die niet slaapt, ruide enige slechte lieden op de speelplaats op, welke niet ver van Viller was, die begonnen te vloeken en te zweren en zeiden: "Wel, wel, dat toch alle Hugenoten van Luneville dadelijk tot ons kwamen, en wij hen mochten doden!" Terstond kwam er een gerechtsdienaar, Gueillard genaamd, ging naar het raam van de kamer, waar Madock en zijn medebroeders gelogeerd waren, en zei hardop: Indien ik wist, dat er een predikant in dit huis was; zou ik hem spoedig mijnheer de beambte aanwijzen." Spoedig verlieten zij deze woning, en brachten Madoek langs een onbekende weg naar het huis van een broeder, waar hij in die avond tot twaalf broeders op christelijke wijze het woord richtte.

Temidden van de prediking vernam hij, dat de beambte gewapenderhand te Viller gekomen was om hem te zoeken. Madock ontzette zich niet, maar voleindigde de predikatie, deed het gebed met de broeders, en liet ieder naar huis gaan. De volgende dag zei hem de broeder van het huis, dat de beambte de poorten der stad sterk had laten bezetten, en de portiers bevolen had geen vreemde zonder zijn toestemming de stad te doen uitgaan. Toen de broeders dit hoorden, waren zij zeer bedroefd, en vooral de vrouw, des huizes, die niet wist, waar zij hem verbergen zou. Doch hij troostte hen, en zei tot de vrouw, dat, al moest zij ook de stad verlaten, en uit het land wijken, zij echter niet doen moest als Lots vrouw deed, die omzag. Na deze vermaning beraamden zij middelen hoe zij de stad verlaten en te Gerbeviller komen zouden. Daarna bad hij tot God met de broeders. Toen zij bijna gedaan hadden met bidden, kwam de beambte met zijn dienaren in de kamer, en nam hem gevangen. Nadat Madock zijn broeders de Heere had aanbevolen, volgde hij de beambte. Toen de heer van Deully dit vernam, liet hij de beambte verzoeken hem te willen loslaten, daar hij geen bevel van de hoge overheid had, om hem gevangen te nemen. De beambte antwoordde, dat hij de zaak aan de hertog, procureur-generaal, had bekend gemaakt, en hem daarom niet kon loslaten.

Gedurende zijn gevangenschap liet de beambte verscheidene personen bij Madock komen, om met hem te redetwisten. Onder anderen kwam er een, d'Amoudant genaamd, raadsheer van de hertog van Lotharingen, tegen wie Madock bewees, dat de leer van de wezensverandering een valse leer was. Daarna verscheen een onderwijzer van een jonge edelman, die de mis wilde verdedigen, doch Madock toonde hem, dat de mis een verloochening van de enige offerande van Christus was. Ook beweerde een koopman, die vroeger onderwijzer was, dat de waardigheid van de kerk boven het Woord van God was verheven, aan wie Madock zijn grove dwaling duidelijk onder het oog bracht. Eindelijk kwam ook de Abt van Beaupré, meer echter om een hugenoot te zien, dan wel om met hem te redetwisten, daar hij niet veel gestudeerd had; want toen hij hoorde, dat Madock Latijn kon spreken, ging hij met de monniken heen.

Op de 28e mei verscheen de procureur-generaal met twee dienaren te Luneville. Toen de gelovigen dit hoorden, werden zij zeer bedroefd, niet zozeer om hun personen als om Madocks wil. Deze verlieten echter de stad niet, maar verenigden zich tot het gemeenschappelijk gebed, en bevalen zich der voorzienigheid Gods aan. De volgende dag liet de procureur-generaal hen voor zich komen, en beval hun, indien zij niet volgens de roomsen godsdienst wilden leven, dat zij zich dan binnen zes weken uit het land moesten verwijderen, dat zij anders opgehangen en verworgd zouden worden. hij zei ook, dat hij een hunner predikanten in de stad gevonden had, wie hij had bevolen, op verlies van zijn leven, binnen drie dagen het land te verlaten. Nadat nu de procureur Madock bevolen had, zich binnen drie dagen uit het land te begeven, bracht de, beambte hem, onder de schijn van hem te willen geleiden, op een plaats, waar hij wist dat de gewapende macht verborgen was, die ten bestemden tijd op hem loerde. Zodra de beambte een der soldaten uit het bos zag komen, zei hij tot Madock: "Welaan, wees Gode bevolen" en keerde naar de stad terug. Toen nu Madock in handen der gewapende macht was, sloegen zij hem op onbarmhartige wijze, bonden hem zeer wreed op een paard, en voerden hem door woeste streken daarheen, waar zij hem doden wilden, en lieten hem van het paard gaan. Nadat hij tot God de Heere gebeden had, verworgden zij hem aan een boom, en wierpen hem in een dichte haag. Op deze wijze eindigde deze martelaar, om de getuigenis van Jezus Christus, zijn tijdelijk leven.

Christoffel Fabritius en Olivier de Bock

[JAAR 1561.]

Christoffel Fabritius of Smit, geboren te Brugge, in Vlaanderen, was een karmelieter monnik in die stad. Nadat hij de waarheid had beleden, liet hij de gruwelen van het pausdom geheel varen, en richtte zijn leven, dat vroeger in alle begeerlijkheid van hete vlees had doorgebracht, tot alle godzaligheid als een vroom christen in. Ten einde beter in de kennis van Woord en in alle godzaligheid toe te nemen, begaf hij zich naar de christelijke gemeenten in Vlaanderen, en had enige tijd met de dienaren van het Woord omgang, om met hen over de zaken van de godsdienst te spreken. Door toeleg en op verlangen van de dienaren des Woords, hield hij enige predikatiën, teneinde bewijs te geven van zijn gaven. Volgens de raad van Paulus huwde hij een christelijke vrouw, waarom de priesters en monniken hem zeer lasterden. Doch Christoffel werd dagelijks meer en meer versterkt, en bestrafte de gruwelijke dwalingen en het schandelijke leven van de pausgezinden op moedige wijze. Eindelijk, als velen, wegens de zware vervolging, uit West-Vlaanderen naar Engeland vertrokken, ging ook Christoffel met zijn vrouw, die niet weinig bevreesd was, waarbij hij iedere aanstoot zocht te vermijden, naar Santwijck, waar hij een zeker handwerk uitoefende, en zich zeer onberispelijk gedroeg. Toen hij daar enige tijd gewoond had, schreven de Nederduitse gemeenten en vooral die te Honscote aan hem, en verlangden, dat hij de christelijke gemeente zou komen dienen. Om zijn gewilligheid te tonen vertrok Christoffel naar Vlaanderen, om op raad van de broeders zich aan de dienst der gemeente te wijden. Na rijp overleg besloten zij, dat hij te Antwerpen zou blijven; vooreerst omdat hij in Vlaanderen te goed bekend was, en ten andere, omdat de dienst in de gemeente te Antwerpen, die zeer druk en moeilijk was, op één dienaar rustte. Aldus nam hij de bediening van de Hoogduitse gemeente te Antwerpen op zich, waarin hij zich zeer vroom en stichtelijk, onder grote lof van alle christenen, gedroeg. Maar helaas, dit kon de satan, die een vijand van al het goede is, niet lang verdragen. Want, nadat hij daar omtrent een half jaar op de bazuin van het goddelijke Woord had geblazen, werd hij, in de avond van de 2e Juli 1564, verraderlijk gevangen genomen, wat op de volgende wijze plaats had.

In het jaar onzes Heeren 1564, omstreeks Pinksteren, was er in Antwerpen een vrouw van de Jezuïetenorde, lange Margriet genaamd, een mutsenverkoopster, die zich hield, zoals zij in het jaar tevoren ook gedaan had, alsof zij grote begeerte had, met een geleerd en godzalig man, die haar in de ware godsdienst onderwijzen zou, in kennis te willen komen. Een ouderling der gemeente daar, die in het vorige jaar met haar gesproken had, vernam dit, en ging andermaal tot haar, en vroeg wat haar verlangen was. Zeer geveinsd antwoordde zij, dat zij een groot en hartelijk verlangen had, om in de waarheid te worden onderwezen, de Heere te belijden en oprecht na te volgen. Met dit woord ging de goede man van haar, en beloofde haar de zaak, zover hem dit mogelijk was, te zullen behartigen. Maar helaas, het was niets dan bedrog, en geschiedde om het verraad, dat zij reeds lange tijd in haar hart overlegd had, en waartoe zij ook door priesters, monniken en Jezuïeten uitgezonden was, te plegen, zoals later duidelijk bleek. Teneinde tot haar doel te geraken, hield deze valse vrouw niet op hoe langer hoe meer lust en ijver tot de waarheid te veinzen, totdat zij eindelijk bij de genoemde Christoffel gebracht werd. Toen deze vernam, dat zij in zekere stukken van de godsdienst, waaromtrent zij, zoals zij voorgaf, zich niet verzekerd gevoelde, onderricht wenste te worden, onderwees hij haar naarstig uit de heilige Schrift. Na dit eerste onderricht scheen haar ijver hoe langer hoe meer toe te nemen, zodat zij dikwerf verlangde vermaand te worden, zowel aan haar huis als aan haar winkel, totdat zij, op haar verlangen, in een predikatie, die daar, uit vrees in het

geheim, in de gemeente plaats had, gebracht werd, en wel op de sacramentsdag, zoals men die noemt, op de 1e Juni, waar de genoemde Fabritius predikte over het ware gebruik van het avondmaal, zoals dit door onze Heere Christus Jezus werd ingesteld, door de Apostelen bediend, en vele eeuwen daarna in de christelijke kerk werd onderhouden.

Na de predikatie vroeg men de genoemde Margriet hoe het haar bevallen was. Zij antwoordde: "Redelijk," doch verlangde daarover uitvoerig met Christoffel te spreken, om hem het een en ander te vragen. Om die reden bezocht Christoffel haar bij herhaling; maar, daar zij ook nog anderen wilde verraden, verlangde zij met nog een geleerde man te spreken. Christoffel had kennis aan een zeer geleerd en godvrezend man, Olivier de Bock genaamd, geboren te Aalst in Vlaanderen, hoogleraar in de Latijnse taal aan de vermaarde hogeschool te Heidelberg, in het gebied van de Paltzgraaf, die kort tevoren gekomen was om zekere zaken te bespreken. Hij bracht die bij Margriet, en, toen zij met hem gesproken had, verlangde zij andermaal met hem te spreken, doch de tijd daartoe was toen niet zeer gelegen. Daarna verlangde zij ook, om haar pastoor, de heer Simon genaamd, te spreken, om alzo de zaak van beide zijden te horen voorstellen en het onderscheid te horen, terwijl zij beloofde zich te zullen houden aan de zijde van hem, die zijn geloof het best met Gods woord bewijzen zou, en verzekerde naar waarheid, dat noch van haar noch van de zijde des pastoors enig gevaar of enige zwarigheid te vrezen was. "Och," zei zij, "wanneer gij door mij in gevaar kwam, waar zou ik mij dan wenden? Waar zou ik mij keren? Dit zou mijn hart niet kunnen, en ik zou ook nooit gerust zijn." Door deze en meer andere temende en zoete woorden werd door Fabritius op zekere dag, omstreeks de 6e Juni, in tegenwoordigheid van Margriet, haar man en de pastoor een gesprek aangeknoopt, wie hij vele verscheidene plaatsen uit het Oude en Nieuwe Testament voorhield. De pastoor wist daarop niet veel te antwoorden, en beriep zich op de kerkvaders en leraars der kerk, waarmee hij zijn leer wilde bevestigen. Nadat zij een andere dag voor het verdere gesprek bepaald hadden, gingen zij uiteen, waarbij zij enige lont roken en bevreesd waren voor verraad. Maar Christoffel, die de zaak begonnen had, begeerde haar met Gods hulp te volbrengen, en was daartoe te ijveriger en vuriger, omdat de genoemde Margriet hem had gezegd, dat, indien hij haar voor zijn zaak won, hij wel honderd anderen met haar zou winnen.

Ten andere was hij daartoe ook gezind, omdat zij, zoals zij voorgaf, door verdriet en groot verlangen op zekere tijd erg ziek geworden was, omdat men weigerde, of ten minste te lang wachtte om met haar te spreken, haar te onderwijzen, te vermanen en te vertroosten. Door deze geveinsdheid werd de goede en eenvoudige man jammerlijk bedrogen. Omstreeks de 26sten Juni had dan ook de tweede samenspraak plaats tussen Fabritius en de geestelijke. In dit twistgesprek begon de geestelijke allereerst wat aan te halen uit Augustinus, wat hem gepast toescheen, en tot zijn doel kon helpen. Dit gesprek liep over het avondmaal en de verandering van het brood in vlees en van de wijn in bloed, door de kracht der vijf woorden die daarover worden uitgesproken. Hierop kwam Fabritius met andere plaatsen en aanhalingen uit Augustinus, die veel duidelijker waren, voor de dagen weerlegde Augustinus met Augustinus, of die althans uitleggende, en verlangde van de geestelijke die te lezen. De pastoor antwoordde spijtig, dat hij die moest voorlezen. Christoffel las die intussen voor; doch de priester wilde er niet naar luisteren; en, daarbij zag, dat hij door die plaatsen en meer andere bewijzen, die Fabritius uit de kerkvaders aanhaalde, te zeer in het nauw gebracht werd, verwierp hij Augustinus en al de kerkleeraars, op welke hij zich eerst had beroepen, geheel zoals hij bij de eerste samenspraak geen heilige Schrift wilde aangehaald hebben. Ja, wat meer is en zeer te verwonderen, hij beriep zich niet op de

besluiten zelf van de kerk, die zij overigens belangrijker achten en in groter waarde houden dan de Schrift en de kerkvaders, en wel omdat de genoemde plaatsen daarin aangehaald waren, wat Fabritius, terwijl hij de pauselijke besluiten in de hand hield, de geestelijke duidelijk bewees. Daarenboven nam de pastoor, volgens de oude gewoonte der pausgezinden en ketters, de toevlucht tot schelden en dreigen. De volgende dag kwam er een broeder bij Margriet, om te vragen, hoe zij na het gehouden twistgesprek gestemd was. Zij antwoordde dat het beter was dan vroeger, maar," zei zij, "ik was te veel verslagen, toen ik hoorde dat de pastoor Christoffel zo bedreigde; en daarom heb ik mij voorgenomen van hier te gaan, en met de priester geen gemeenschap meer te hebben. Want ik zie wel, dat zij het rechte niet hebben, daar zij hun zaken met bedreigingen zoeken staande te houden. Maar, daar zij in twist gescheiden zijn, waardoor ik het onderscheid niet geheel kon vernemen, zou ik graag met Christoffel en Olivier alleen spreken. Dit verlangen werd haar volgaarne toegestaan, vooreerst omdat de priester naar Leuven zou reizen, en ten andere omdat zij de plaats der samenkomst als het ware niet wilde weten. Op Zaterdag de 1e Juli werd haar gezegd, om op Zondagmorgen ten zes uur op de Wijngaardbrug te komen, vanwaar zij naar de plaats der samenkomst zou worden geleid. Op de genoemde dag en het uur verscheen Margriet met haar man op de bestemde plaats, vanwaar zij naar een zeker huis gebracht werd. Kort daarna kwam Christoffel en nog een ander man bij haar, die zij terstond de hand gaf en zeer vriendelijk verwelkomde. Toen zij te zamen plaats genomen hadden, gaven zij Margriet in het stuk over het avondmaal,. waaromtrent zij zei het meest ongerust te zijn, grondig onderricht, en bestraften de gruwelijke afgoderij van de roomsen broodgod op scherpe wijze. Als Margriet dit hoorde, en bemerkte dat de markgraaf te lang vertoefde, viel zij ter aarde, en veinsde uit vrees in onmacht te vallen, zodat men haar wat tot beterschap in de mond liet lopen. Terwijl zij haar met aangename woorden troostten, kwamen de markgraaf en de schout met hun dienaren in de kamer, die zich terstond van Christoffel en Olivier meester maakten, en hen als onschuldige lammeren naar de gevangenis sleepten.

Deze samenkomst en al de omstandigheden waren de markgraaf reeds tevoren bekend gemaakt; want, toen deze valse vrouw het bericht daarvan ontvangen had, was zij des avonds naar de woning van de markgraaf gegaan, had hem van de tafel geroepen, en alles te kennen gegeven. En, terwijl zij nu des Zondags naar de plaats der samenkomst geleid werd, volgde iemand haar achterna, die er op lette, in welk huis men ging. Aldus werden deze beide godzalige mannen door deze valse vrouw op jammerlijke wijze verraden.

De volgende dag werd Christoffel op de pijnbank gelegd en zeer onmenselijk gepijnigd, terwijl hij aangaande zijn persoon, ambt, handelingen en of hij een vrouw getrouwd bad., werd ondervraagd. Ten andere ondervroegen de heren hem naar verscheidene personen en vooral naar de dienaren des Woords. Met wijsheid antwoordde hij daarop zo, dat niemand door zijn woorden in enig gevaar kwam, ofschoon het enige kwaadwilligen lasteraars behaagde, de vromen getuige van Christus daarvan vals te beschuldigen. Toen zij hem eindelijk vroegen, of hij de goede raad van geleerde en godzalige mannen niet wilde volgen, antwoordde hij, dat hij geen goede raad wilde verwerpen.

De volgende dag kwamen de karmelieten tot hem, en zochten hem met liefelijke woorden op het hart te drukken, dat hij zich aan de goedertierenheid van de opziener van het klooster moest overgeven. Daarna verscheen de heer Simon, die de voornaamste oorzaak van alles was, met nog een anderen geestelijke Mariënkerke, en spraken over het avondmaal met hem. Eindelijk hielden zij hem voor, wat ook de

overheid tevoren gedaan had, dat hij naar goede raad moest luisteren, en en niet op zichzelf ven steunen. Christoffel antwoordde als vroeger, dat hij altijd goede raad wilde volgen. Enige, die daar tegenwoordig waren, zeiden: "Met u is wel wat aan te vangen."

Naar aanleiding van deze en de vorige samenkomsten, strooiden enige priesters en andere geveinsde vrijdenkers, die bij het onderzoek tegenwoordig geweest waren, onder het volk uit, dat Christoffel zijn geloof had laten varen, en verlangd had weer in het klooster te worden opgenomen. Dit gerucht, dat zij alom met ijver verbreidden, werd door velen geloofd, en niet zonder grote droefheid van vele godzalige mannen en vrouwen, maar, vooral bracht het de gevangen Christoffel een dodelijke wond in het hart toe, aangezien hij zag, dat daardoor de leer en de gemeente van Christus zou gelasterd worden. Maar de Heere, Die de Zijnen nimmer verlaat, maakte de schandelijke leugens der pausgezinden en vooral van de vrijdenkers teniet. Want Christoffel werd dagelijks meer en meer versterkt, en toonde grote vrijmoedigheid, waardoor dit kwade gerucht bijna geheel werd onderdrukt. Nadat Christoffel reeds meer dan een jaar in de Heere was ontslapen, verdichtte Adriaan van Vossenhole en enige christenen, die de waarheid hadden verloochend, zekere brieven op zijn naam, die zij aan anderen toonden en daarna in druk uitgaven. Deze zochten daardoor het oude gerucht te vernieuwen en te bevestigen. Doch al hun pogingen waren tevergeefs, want zijn vrome dood heeft alle vroegere en latere lasteringen en haar verspreiders beschaamd, overwonnen en de mond gestopt.

Nu vervolgen wij de geschiedenis.

Toen Christoffel van enige broeders vernomen had, dat deze kwade geruchten overal verspreid waren, bewees hij door brieven aan de gehele gemeente zijn onschuld. En tot zekerder bevestiging daarvan, schreef hij terstond een belijdenis van het geloof aan de gemeente, waarbij hij betuigde, dat hij, als zijnde de zuivere waarheid, bereid was die met zijn bloed te bevestigen. Daarna zond hij enige zeer schone en voortreffelijke brieven aan de gemeente, die wij, om uitvoerigheid te vermijden, niet zullen meedelen. En, aangezien deze en nog een andere geloofsbelijdenis van, hem ordelijk in een andere geschiedenis zijn opgenomen, is het onnodig die hier te herhalen. Die deze en nog vele andere brieven, geschreven aan zijn vrouw en verscheidene personen, verlangt te lezen, kan die daar vinden.

Intussen liet de satan, die steeds omgaat als een briesende leeuw, zoekende, wie hij zou mogen verslinden, niet na de gevangene door zijn handlangers te kwellen. Dagelijks toch bezochten hem monniken, priesters en enige vrijdenkers, met wie hij vele en velerlei twistgesprekken hield, waarin zij zich zeer dwaas aanstelden. Wie zou in staat zijn al hun lasterlijke woorden mee te delen, die zij uitbraakten tegen God en Zijn Zoon Jezus Christus en vooral jegens het avondmaal? Al hun woorden kwamen neer op bedreigingen, vervloekingen en verbanningen. Vaak verdoemden zij hem als een hardnekkig ketter en goddeloos mens, die door God verbannen, verdoemd en verworpen was, en deden dat onder schelden, schreeuwen en getier, zonder de minste reden te verstaan. In één woord, zij waren zo verbitterd, verhit, ontstoken en vertoornd op hem, dat hij niet in staat was iets tot zijn verontschuldiging in te brengen. Doelt al deze lasteringen en vervloekingen verdroeg Christoffel als een zachtmoedig lam, gedachtig aan de woorden van zijn Heere Christus Jezus: "Bezit uw zielen in lijdzaamheid."

Niet lang daarna kwam er een pastoor, Sebastiaan genaamd, bij de gevangene, die hem meedeelde, dat hij die week niet overleven zou. Deze dacht hem hierdoor te verschrikken en wankelmoedig te maken. Maar Christoffel antwoordde hem, dat hij zich daarover niet weinig verheugde, en verklaarde hem, dat hij zijn bloed graag wilde

doen vloeien, dat hem en zijns gelijken tot een val, maar daarentegen tot grootmaking van God en van zijn gemeente zijn zou. De pastoor, zong het oude liedje, dat hij een verleider was, zonder God en zonder kennis van God. Doch Christoffel bewees hem met de Schrift, dat hij zelf geen God bezat dan de paus en een stukje gebakken brood, en dat hij zelf het volk verleidde van de weg der waarheid buiten Christus.
Intussen deden de karmelieten van Brugge hun uiterste best, om de gevangene naar hun klooster over te brengen, waarvoor hij bovenal vreesde. Hij stierf liever dan in hun handen te vallen. Want hem was de ongenadige straf en de heimelijke moordlust wel bekend, die zij toepasten op de overtreders van hun orden.
Toen zij nu zagen, dat hij door kwaadspreken en bedreigingen niet gedrongen werd om zijn geloof te verzaken, beproefden de markgraaf, schout en anderen met schone en vleiende woorden en geveinsde beloften om hem te doen wankelen. Maar Christoffel, die in de waarheid bevestigd was, gaf aan hun valse woorden geen gehoor.
Terwijl hij in de gevangenis zat, was hij zeer ongesteld, bovendien had hij veel te lijden van een gezwel aan het lichaam. Temidden van dit lijden gunde de gevangenbewaarder hem zeer weinig troost en hulp van mensen. Derwijze had de Heere hem beproefd, opdat hij eenmaal als gezuiverd goud voor Hem verschijnen zou.
Gedurende zijn ongesteldheid zonden enige gelovige lieden hem wat wijn, die hij matig, tot veraangenaming en versterking des lichaams, genoot. Daarom scholden enige wederdopers, onder wie hij toen vertoefde, volgens hun aard en gewoonte, hem voor een wijnzuiper en vleselijk mens.
Behalve deze lasteringen en het groot verdriet waarmee hij ten onrechte werd bezwaard, had hij een zeer grote strijd in zijn vlees, waarin hij zulk een zwakheid en twijfeling, vooral in het begin, gevoelde, dat het vlees graag allerlei uitvluchten zocht. Maar de genadige God, in Wiens hand zijn lot berustte, gaf Zijn dienaar moed, om tegen alle aanvechtingen van het vlees en de vele kwellingen van zijn vijanden met volharding te strijden.
Dagelijks werd ook de andere gevangene, Olivier de Bock, door priesters en monniken aangevochten; want deze geschoren kruinen vlogen de gevangenis in en uit als bijenzwermen, om van godzalige mannen pausgezinden te maken. De priesters wilden hem ook, zoals zij Christoffel gedaan hadden, aangaande zijn geloof ondervragen, teneinde hem te kunnen ombrengen. Doch Olivier, die een verstandig en voorzichtig man was, wilde met de priesters en de monniken niets te doen hebben, en beriep zich gedurig op de Paltzgraaf, in wiens dienst hij was, als op zijn opperheer.
Toen de Paltzgraaf de gevangenschap van zijn dienaar vernomen had, zond hij een gezant met brieven aan de graaf van Egmond en aan de markgraaf van Antwerpen. Daarna schreef hij noch, op verzoek van de gezant, aan het hof van Brussel, en deed zeer zijn best om hem te bevrijden; ten gevolge waarvan deze gevangene op de 1e September van het genoemde jaar uit zijn gevangenschap werd verlost. Doch Olivier was zo ongesteld en verzwakt, zoals hij enige tijd tevoren ook geweest was, dat hij nauwelijks gaan kon. Daarna werd hij zo machteloos, lam en sprakeloos, dat men hem voor dood hield, in welke toestand hij geruime tijd verkeerde. Men heeft op goede gronden vermoed, dat deze ongesteldheid door vergif, hem in de gevangenis gegeven, veroorzaakt was, waartoe de eerwaardige vaders, die hem bezocht hebben, niet te heilig waren, zoals zij in vroeger tijd keizer Hendrik hun sacrament des avondmaals vergiftigd durfden over te reiken, want, het is hun leed, als er een godzalig mens overblijft.
Maar gelijk Olivier door de uitspraak van het hof uit de gevangenis werd ontslagen, kwam ook van dat hof het vonnis, aan de heren van Antwerpen, dat Christoffel levend moest worden verbrand. Toen Christoffel dit vernam, schreef hij, in het laatst van

September, in de eerste plaats een lieven en troostrijken afscheidsbrief aan zijn bedrukte vrouw. In die tijd schreef hij nog andere afscheidsbrieven aan verscheidene personen, en heeft die ook van hen ontvangen, zoals ze in de genoemde geschiedenis woordelijk zijn mee gedeeld. Op Dinsdag daarna, zijnde de 3de Oktober, des ochtends omtrent zeven uur, werd Christoffel voor de eerste en laatste maal voor de vierschaar gebracht, en daar met gesloten deuren veroordeeld. In de vierschaar werd hem naar zijn geloof niet gevraagd, maar hij beleed dat toch, zoveel de korte tijd dat toeliet, op vrijmoedige wijze. Daarna vermaande hij de heren, dat zij wel zouden letten op zijn geloofsbelijdenis, en een rechtvaardig oordeel uitspreken, daar zij ook eenmaal voor de rechterstoel van Christus moesten verschijnen. De schout zei daarop: "Wij vragen nu niet naar uw geloof; maar of gij een leraar bent geweest en op geheime plaatsen hebt gepredikt," "Dat beken ik," zei Christoffel, "en het berouwt mij ook niet; maar het doet mij leed, dat ik het niet meer gedaan heb." "Wij doden u niet," zei de schout, "maar het bevel des konings." Daarop zei Christoffel: "Ziet dan wel toe, dat u dit bevel niet zal verontschuldigen in de grote dag des oordeels." Daarna veroordeelden zij hem, volgens het bevel, ter dood, doch met zulk een verbleekt gelaat, dat men daaruit de ontroering van hun gemoed gemakkelijk kon bemerken. Toen de martelaar zijn vonnis ontvangen had, werd hij door de dienaren met grote spoed en onder vrees, wegens de menigte van het volk, weer naar de gevangenis gebracht. Toen hij de gerechtszaal had verlaten, sprak hij zeer vrijmoedig, zoals hij ook vroeger gedaan had, tot het volk, en vermaande hen tot liefde voor de waarheid. Aldus kwam hij in de gevangenis terug, waar hij zich zeer vroom gedroeg

Terstond daarna verschenen er een hoop priesters, monniken en wereldsgezinde. vrijdenkers hij hem in de gevangenis, die hem verfoeiden, lasterden en kwelden. Vooral had hij veel hinder van een predikmonnik, broeder Balten genaamd, een afvallig christen, die hem niet alleen met scheiden en roepen overviel, maar ook zodanige lasteringen tegen God en Zijn gemeente uitbraakte, dat de martelaar genoodzaakt was de oren te stoppen. Eindelijk kwam tot hem mr. Adriaan van Vosenhole, een geneesheer van Antwerpen, met zijn Libertijnse metgezel, door wie de lijder op jammerlijke wijze werd gekweld, bespot en veroordeeld, wat zij later nog eens herhaalden. Doch, niettegenstaande al deze aanvechtingen, was de martelaar zeer vergenoegd in de geest, zodat er een opmerkelijke en ongewone vreugde op zijn gelaat aanschouwd werd, waarover ieder zich verwonderde.

Toen nu de tijd des middagmaals gekomen was, zat Christoffel aan tafel, waar hij hen, die met hem aten en daar tegenwoordig waren, zeer vriendelijk vertroostte en stichtelijk vermaande. Na het middagmaal nam hij van zijn vrienden en anderen, die het middagmaal met hem gehouden hadden, met vele vriendelijke en hartelijke, woorden afscheid, zodat allen de tranen uit de ogen vloeiden. Onder het afscheid nemen kwamen er twee monniken in de gevangenis, om met hem te spreken, van wie hij echter niets wilde weten. Maar, daar de gevangenbewaarder zeer verlangde, hem nog ditmaal te woord te staan, ging hij tot hen in een andere kamer. Toen zij hem zagen, waren zij zeer verwonderd over de ongewone blijdschap, welke op zijn gelaat te zien was. Zij vroegen hem, waarom hij zo vergenoegd was. "Omdat," zei hij, "mijne verlossing nabij is." Daarna onderwees hij hen ijverig in de heilige Schrift, zodat de monniken met weemoed van het hart vertrokken.

Omstreeks drie uur na de middag werd hem een schoon hemd gebracht, waarin hij zijn offer brengen zou. Toen hij dit had aangedaan, begon hij zich tot de dood voor te bereiden, zijn klederen te borstelen, het haar en de baard te kammen, en eindelijk zijn gelaat tot vrolijkheid te stemmen, alsof hij naar een bruiloft of een maaltijd moest.

Aldus bracht hij de namiddag op stichtelijke wijze, met allen, die hem bezochten, en in vreugde des geestes en des lichaams door.
Zoals hij in de namiddag gestemd was, gedroeg hij zich ook des avonds gedurende de maaltijd tot aan middernacht. De liefelijke woorden, die hij sprak en de hartelijke vermaningen, die hij deed, zijn niet geheel te beschrijven. Hij sprak vooral veel over de vreugde van het toekomende leven en wel met zulk een vurigheid des geestes, dat ieder er zich over verwonderen moest. Zijn woorden waren als van een goddelijke Engel, vol kracht en hartelijkheid. Onder andere woorden had hij dikwerf de spreuk van Paulus in de mond: "Ik verlang ontbonden te worden en niet Christus te zijn," en meer dergelijke.

In die avond vergaderde een grote menigte volks voor de gevangenis, die daar de gehele nacht bleef, omdat men meende, dat men hem ‘s nachts zou ombrengen. Deze hield zich bezig met het zingen van psalmen en geestelijke liederen.
De volgende dag, des ochtends omstreeks zeven uur, gingen de markgraaf en de schout te paard, met een menigte gerechtsdienaren en soldaten, naar de gevangenis, om de lijder af te halen. Vervolgens ging de beul naar de martelaar, knielde neer, en vroeg hem, volgens de oude gewoonte, om vergiffenis. De martelaar antwoordde hem vriendelijk, dat hij zijn dood hem graag vergaf, waarna hij tot op het hemd ontkleed werd. Daarna deed de beul hem ijzeren boeien aan de handen, en aldus werd hij als een onschuldig lam temidden der wolven voorgebracht. De gerechtsdienaren, die als briesende leeuwen en dolle honden op hem wachtten, sloegen terstond de handen aan hem, liepen met onstuimige woede heen, en sleepten hem voort als een dier. Zij behandelden de lijder zo ruw, dat hij eindelijk gedwongen was te zeggen: "Waarom mishandelt gij mij aldus? Ik ga als een schaap, en gij behandelt mij, alsof ik een dier ware." Daar hij voor oproer vreesde, verzocht hij onderweg het volk om zich bedaard te gedragen opdat hij de Heere niet zou weerstaan. Ten andere vermaande hij de christelijke broeders, die hij in de nabijheid zag, om in de waarheid te volharden. Van verschillende kanten schoten intussen enige christelijke broeders in de Heere toe, namen hem bij de hand, en zeiden: "Strijd vroom, lieve broeder, dit is uw uur." Toen de markgraaf dit gewaar werd schreeuwde en tierde hij, en riep met luider stem tot zijn dienaren: "Vangt, spant, smijt, slaat dood!" en dreigde de martelaar met een pistool te doorschieten, want hij vreesde, dat de prooi hem zou worden ontnomen.
Toen nu de martelaar op de markt gekomen was, waar hij zou worden verbrand, trok een soldaat hem op ruwe wijze de muts van het hoofd en de klederen van het lijf. Voor de hut viel hij op de knieën, om in deze laatste strijd tot God de Heere te bidden, wat hij echter niet doen kon, want de gerechtsdienaren en soldaten trokken hem op wrede wijze omhoog, en duwden hem, zeer onzacht in de hut tot aan de paal, waar de beul hem met een ijzeren keten vastmaakte, en een strop om de hals deed, opdat hij bidden noch tot het volk spreken zou, wat nochtans in alle steden en plaatsen de lijders, aan welke kwade daden zij ook schuldig bevonden worden, wordt toegestaan. Toen hij aan de paal stond, begonnen enige broeders aan verschillende kanten psalmen te zingen, en onder andere de 130sten psalm. Toen de dienaren dit hoorden, werden zij woedend, geboden te zwijgen, dreigden en sloegen in de hoop, zonder iemand te ontzien, groot noch klein. Zelfs hen, die niet meezongen, en dicht bij de broeders stonden, troffen ook de slagen en stoten, zodat enige burgers en hun kinderen werden gekwetst. Hierdoor ontstond een grote beroerte en oploop onder het volk, zodat velen van hen in toorn en woede werden ontstoken, en met stenen naar de beul en de gerechtsdienaren wierpen. De schout haalde zijn pistool voor de dag, en dreigde herhaalde malen te schieten. Doch de markgraaf begon bang te worden, en zei tot hem: "Wat wilt gij

doen? Schiet niet, want indien gij schiet, zijn wij allen verloren!" Ja, hij werd eindelijk zo bevreesd, dat hij van benauwdheid schreeuwde als een kind en riep: Och burgers, staat ons bij! Och schutters, helpt ons! Mijn lieve burgers, wij doden hem niet, maar het bevel des konings. Ziet toe wat gij doet; het is recht van de koning." Maar hij was zo weinig bevriend bij de gemeente, dat burger noch soldaat, groot noch klein een hand uitstak om hem te helpen. De schout vreesde, dat het schaap hem zou ontlopen, en schreeuwde daarom zo hard hij kon de beul toe, om zich met het vuur te haasten, wat hij met zijn helpers ijverig deed.

In deze verwarring en beroerte, waarbij de stenen van alle kanten dapper vlogen, overviel een grote verschrikking en verbaasdheid het volk, zodat zij herwaarts en derwaarts liepen, en op de grond tuimelden, de een over de ander als baren in een storm. Anderen sloten de deuren, vensters, winkels en kelders toe, uit vrees voor groter oproer en onheil. Enige verwijderden zich een weinig, en bleven daar staan, om hiervan het einde te zien. Weer anderen begonnen dapper en in ernst niet stenen te werpen, want in het begin was dit slechts kinderspel, toen zij zagen, dat de soldaten door dit werpen weinig verschrikt werden, die ijverig met allerlei wapenen naar het volk stieten, wat het park niet wilde verlaten. Eindelijk namen de beul, de dienaren en de soldaten de vlucht. Enige vluchtten in de kelders van het nieuwe stadhuis, anderen liepen de straten in. De markgraaf en de schout vluchtten met de grootste spoed naar het stadhuis, waar zij zich enige tijd wisten te verbergen; want zo spoedig de soldaten en de dienaren, door wie het oproer en de aanleiding daartoe ontstaan was, uit het park waren gevlucht werd het oproer gestild, waaruit men gemakkelijk kan nagaan, dat de reden van dit oproer aan de soldaten en gerechtsdienaren en niet aan het volk moet worden toegeschreven.

Intussen sprongen enige in het park, trokken de hut en de brandstapel omver, maakten de keten los, en hoopten de lijder nog te redden; doch dit was helaas tevergeefs, want de beul had hem het hoofd en de hersenen met een ijzeren hamer van een geslagen, en hem een dolk in de rug gestoken, zoals boven uit ramen was gezien en later aan het lijk te zien was. Toen zij nu zagen, dat hij niet meer te redden was, staakten zij het afbreken van de brandstapel, vooral ook omdat enige riepen: "Wat doet gij toch mannen? Lieve mannen, wat doet gij toch? Gij doet de man dubbele pijn aan." Want ofschoon het vuur, dat de beul bij zijn vlucht met een weinig stro in zijn baard had aangestoken, nu eerst begon te branden, zagen zij toch, dat de martelaar, die zo jammerlijk doorboord, bebloed en doorstoken was, de dood in geen dele kon ontgaan.

Terwijl de lijder rustte in de ketting en met de ene voet in het vuur knielde, werd hij langzamerhand, onder grote smarten, door een zacht vuur, dat meer gevoed werd door het vet van zijn lichaam dan door het hout, verbrand. Het volk, dat in de nabijheid stond, en zijn jammerlijke en langdurige pijnigingen zag, werd met deernis en medelijden vervuld, en riep: "O God, hoe kunt gij dit verdragen!" Een tijdlang rekte hij zijn leven in de vlammen, schudde tiet hoofd heen en weer, deed mond, lippen en handen open en toe, totdat hij eindelijk in het vuur viel, en zijn geest in de handen zijns Heeren overgaf.

Nadat nu de vrome martelaar aldus in de Heere was ontslapen, werd zijn lichaam geruime tijd in het vuur geroosterd, zodat velen dachten, dat het tot as verbrand moest worden. Daarna werd het vuur uitgedoofd, opdat het lichaam niet geheel tot as verbranden zou. Doch dit was, door zware pijn en langdurige tijd zo ingekrompen als van een kind van acht of negen jaren. Het hoofd, dat reeds verminkt was door de verbrijzeling van de hersenen, was geheel onkenbaar, daar al het vlees, het haar, de ogen, neus, oren en lippen verbrand waren. Van de handen en de armen, die nog in de ijzeren boeien gesloten waren, werd niets gezien dan enkele beenderen. De benen en

knieën waren zo vreselijk gebarsten en de zenuwen opgelopen, dat het vreselijk en jammerlijk was om aan te zien. De rug en buik, die als een ton opgezwollen waren, waren zo mismaakt, gescheurd en vaneen gereten, dat menigeen dit zonder tranen niet kon aanschouwen. In één woord, aan zijn lichaam was niets ongeschonden, dan een gedeelte van zijn voet, die, wegens het knielen, buiten het vuur gebleven was. Het lijk bleef wel acht uren in het slijk liggen, tot een schouwspel van allen, die dat kwamen zien. De een beklaagde en beweende het; de andere dreef er de spot mee. Hij werd met de voeten omgewenteld, en door ieder geschopt, en was zo mismaakt, ellendig en jammerlijk, als men weinig had aanschouwd, zodat zelfs de meeste vijanden, zo er slechts enig medelijden bij hen gevonden werd, tot medelijden moesten worden bewogen.
Velen onder het volk waren ontevreden, dat men het lijk zolang op de straat, wat nooit te Antwerpen gezien was, liet liggen, waarom zij op zich namen het te begraven.
Eindelijk, tussen drie en vier uur des namiddags, kwamen de markgraaf en de schout, benevens een grote menigte soldaten en gerechtsdienaren, op de strafplaats, lieten het lijk op een kar werpen, om naar het galgenveld, zoals men dit noemde, te worden gebracht. Doch dit viel anders uit, want toen de markgraaf zag, dat een grote schare hem naliep, liet hij het naar het water brengen, een groten steen daaraan binden, en in de Schelde weipen, eensdeels uit vrees voor het volk en ten anderen om de gedachtenis van zulk een schandelijken moord als bijna niet beleefd was, uit te wissen.
Aldus heeft deze vrome martelaar en getuige van Christus, op de leeftijd van tussen de zeven en achtendertig jaren, na drie maanden te hebben gevangen gezeten, zijn leven in deze wereld geëindigd, en is alzo, na veel lijden en smarten des doods het koninkrijk Gods ingegaan, op de 4e Oktober in het jaar onzes Heeren 1561.

Paulus Millet, bijgenaamd de Ridder

[JAAR 1564.]
De gevangenissen doen de uitverkorenen in hun zwakheden gevoelen, dat God hun een algenoegzaam Vader is, Die hun de volmaaktheid van al Zijn beloften betoont.
Mr. Paulus Millet, bijgenaamd de Ridder, bedienaar van het Evangelie in Nederland, en voornamelijk te Rijssel, in Vlaanderen, behoorde in zijn tijd tot de minderbroeders orde te Doornik, en gedroeg zich daar tamelijk goed en eerzaam, vooral wanneer men de plaats, de poel en de wilde dieren in aanmerking neemt, onder wie hij woonde. Behalve de moeilijke post, die hij bekleedde, om de jonge kinderen te onderwijzen, predikte hij ook van tijd tot tijd. En, ofschoon hij dit deed op dezelfde wijze als de anderen, viel hem toch dikwerf, van die tijd af, wat uit de mond, dat zeer nabij de waarheid was, en hij openbaarde, wat de anderen zozeer trachtten te verbergen. Ook de herinnering waardig is, als iets wat zelden plaats had, dat, wanneer er enige misdadigers moesten ter dood gebracht worden, hij bij hen geroepen werd, en hij dus de gaven bezat hen gepast te vermanen en te onderwijzen, voor en gedurende de uitvoering van het vonnis, tot groot nut van de misdadigers en het volk. Eindelijk openbaarde hij zijn hart aan een minderbroeder, een van zijn metgezellen, zodat een hunner, Willem Cornu genaamd, van wie wij boven gesproken hebben, dit vernam, en zij samen daarover spraken, en besloten zich te verwijderen, onder belofte van niet terug te keren. Nadat zij alzo de monnikenorde hadden verlaten, zond men hen met brieven aan enige lieden gericht naar Rouaan, waar toen de waarheid in het openbaar werd gepredikt, teneinde hen, na onderzoek van hun geschiktheid naar verstand en hart in de dienst te gebruiken, wanneer dit nodig was.

Korte tijd daarna werd Paulus door de gemeente te Valenciennes ontboden, en, nadat hij door de predikanten van Rouaan onderzocht was, vond men, dat hij de gemeente Gods van enige dienst kon zijn, waarom hij ook daarheen gezonden werd. Maar, daar hij iemand was van een eerlijk karakter, en niets tegen zijn overtuiging wilde doen, verontschuldigde hij zich hij herhaling, zelfs toen hij te Valenciennes gekomen was, voor men hem het ambt van dienaar wilde opdragen; en, zich tot zulk een betrekking ongeschikt gevoelende, verzocht hij de genoemde gemeente, om hem, voor zij hem die bediening toevertrouwde, voor enige tijd naar Parijs te willen zenden, om zich daar te oefenen. Men sprak er over en zij kwamen overeen, hem te zenden. Doch, aangezien men daar de heilige Schrift niet zo overdeeld aanwendde als te Orleans, ging hij daarheen, teneinde daar meerdere bekwaamheid op te doen dan hij nu bezat. Hij vertoefde daar gedurende het hele beleg van Orleans, en hield bezig met prediken, maar ook om arbeiden aan de vestingwerken van de stad. Gedurende deze tijd zag men, dat hij een ware vrees tot God en liefde tot Diens Woord in het hart had, vooral omdat hij boven de arbeid, die hij met anderen verrichtte, groot gebrek leed, en wel met lijdzaamheid en onderwerping, zonder te klagen.

Nadat de vrede van de ene kant door de prins van Condé en van de andere zijde door de opperbevelhebber gesloten was, vond hij goed, volgens de raad der predikanten van Orleans, die hem een bewijs van goede handel en wandel medegaven, naar Nederland te aan, en wel omdat het aantal gemeenten daar zeer toenam. Toen hij te Valenciennes gekomen was, deelde hij de reden van zijn komst mee, en wel uit kracht en onder overlegging van de getuigenissen, die hij had. Men stond hem toe daar te prediken, totdat de gemeenten met onderling goedvinden daarin verandering zouden brengen, hetwelk kort daarna plaats had. Toen al de gemeenten van Nederland waren vergaderd, om de zaken te beslissen, die de ere Gods en het kerkbestuur aangingen, bevestigde men hem, niettegenstaande zijn verontschuldiging wegens zijn onbekwaamheid tot zulk een taak, in de dienst.

Daarna was hij voornemens in het huwelijk te treden, en huwde dan ook een eerzame dochter, Maiken genaamd, die wegens de godsdienst Armentières, waar zij geboren was, had verlaten. Sedert hij echter gehuwd was, men weet niet hoe dit kwam, begon hij de moed te laten zakken, en kreeg verdriet, en wel ten gevolge van enige vrees, die hem bevangen had, zodat hij op alle mogelijke middelen peinsde om naar Frankrijk te geraken. Men moest hem eindelijk zijn ontslag geven, onder voorwaarde echter, dat hij zich steeds aan de Nederlandse gemeenten verplicht zou rekenen, en wanneer men hem weer ontbood, hij gehouden zou zijn, zonder enige verontschuldiging en uitstel terug te komen. Met zijn vrouw van Antwerpen vertrokken, waar hij in de vergadering tegenwoordig was en hem zijn ontslag gegeven werd, kwam hij te Rijssel, om daar voor zijn vertrek zijn zaken te regelen. Doch God, Die alle dingen tot Zijn eer kan wenden, beschikte het anders dan genoemde Panlus dacht. Toen hij namelijk op het punt stond van te vertrekken, was hij voornemens met zijn vrouw de avond door te brengen bij zekere Matthys, een godvrezend man en diaken van de gemeente, die toen, ter oorzaak van de godsdienst, door de rechterlijke macht te Rijssel zeer gezocht werd. Zijn buren, die wisten, dat hij die avond thuis was, gaven dit aan de geestelijke van de stad te kennen, die het spoedig aan de rechters meedeelde, opdat deze gereed zouden zijn, wanneer hij die nodig had. En, aangezien zij zeer laat aten, en Paulus bedacht, dat het niet geraden was, hem zo laat naar huis te laten brengen, zei hij tegen Matthys, dat hij deze nacht bij hem blijven zou. Matthys deelde hem het bestaande gevaar mee, en zei, dat hij beter doen zou daar niet te blijven slapen, aangezien anders de een noch de ander zeker zou zijn, en dat er soms in één uur meer kon gebeuren dan in honderd andere. Doch hij kon Paulus niet overreden heen te gaan. Op de tweede Pinksterdag,

omstreeks twee of drie uur in de nacht, kwam aan het huis van Matthys de procureur des konings in het gebied van Rijssel, vergezeld van gerechts dienaren, die zacht aan de deur klopten. En, daar zij bemerkten, dat men zich niet haastte om open te doen, verbraken zij een venster en klommen er door en deden zo de deur open.
Zo spoedig echter hadden zij het venster niet verbroken en de deur opengemaakt, of Matthys en zijn vrouw waren reeds achter uit het huis ontvlucht. Paulus, die met zijn vrouw bleef liggen, had ook wel een middel kunnen vinden om weg te komen, behalve als God hem daartoe de moed gegeven had. Toen de gerechtsdienaren zagen, dat zij, die zij zochten, hun ontlopen waren, begonnen zij onder en boven te zoeken. En in de kamer gekomen zijnde, waar Paulus met zijn vrouw vertoefde, vroegen zij aan de zuster van Matthys, wie deze man en vrouw, die daar bij elkaar lagen, waren. Zij zei, dat hij een koopman uit Frankrijk was, die daar was blijven slapen. En, daar hij redelijk goed Frans sprak, dachten zij, dat dit, zo was, en durfden hem niet gevangen nemen, zonder eerst mondeling vrijheid daartoe gevraagd te hebben aan de geestelijke, die hun beval hen gevangen te nemen.
Terwijl enige naar de geestelijke gegaan waren, waren er anderen tot zekerheid, dat hun de prooi niet ontgaan zou, in de kamer achtergebleven. Niettegenstaande dit, stond zijn vrouw toch op, hield zich, alsof zij enigermate ongesteld was, ging naar beneden, waar zij niemand vond, liep het huis uit, en ontkwam alzo het gevaar. Paulus werd rechtstreeks naar het kasteel van de stad gebracht, en spoedig werd hem gevraagd, vanwaar hij was, wat hij deed, en wat hij in de stad gedaan had en vooral in het huis, waar hij gevangen genomen werd. Hij antwoordde rondborstig, en verklaarde hem, wie hij was en in welke bediening hij zich oefende. Op het horen daarvan waren zij zeer verwonderd, en bovenal omdat zij hem zo verstandig en gepast hoorden spreken.
Terwijl hij op dit kasteel was, waar hij lang genoeg vertoefde, liet men niet na bij herhaling monniken bij hem te zenden, om met hem te redetwisten; doch het was vergeefse arbeid, aangezien God hem tegen hen derwijze hielp, dat zij niets aan hem hadden, en niets op hem konden winnen. Kort daarna werd hij naar Doornik gebracht, en daarin de gevangenis gezet van het bisschoppelijke hof, welke een zeer onaangename kerker was, zoals men uit zijn brieven zien kan. Onder grote aanvechtingen en pijnigingen bleef hij daar geruime tijd, totdat hij weer naar Rijssel gebracht werd. Andermaal betrad hij daar de gevangenis, terwijl hem een minderbroeder werd toegezonden, Desbonets geheten, die deze Paulus zeer aanporde om zijn gevoelens te herroepen, die hem zelfs het gemoed bewoog, zodat Paulus hem bad hem met vrede te willen laten, of over andere dingen met hem spreken. Op zekere dag, toen Desbonnets hem vroeg: gelooft gij niet, dat, na het uitspreken der woorden van inzegening over de offerande het brood in het lichaam van Christus verandert? antwoordde Paulus hem: "Indien ik een onwetend mens was, zoudt gij mij kunnen wijs maken wat gij wilde; maar, daar gij weet, dat ik op uw manier er meer dan duizend heb geofferd, die op het altaar werden gedekt door het kussen van de mis, waar zij ‘s nachts door muizen en ratten werden verslonden, waarom vraagt gij mij naar zulke zaken, alsof ik niet wist, hoe het er mee gaat?"
Teneinde te beter met zijn aanvechtingen, die hij niet alleen van buiten of van zulk volk had te doorstaan, maar die hij ook inwendig gevoelde en te overwinnen had, bekend te worden, is het nodig enige brieven te laten volgen, die hij gedurende zijn gevangenschap schreef, en waaruit ook de lezer zien kan, hoezeer deze godzalige martelaar door de Heere was begaafd, opdat wij volgens zijn voorbeeld in dergelijke tegenspoed en aanvechtingen standvastig en oprecht zouden zijn, zoals een waar christen betaamt. En, aangezien er een groot aantal van deze brieven bestaan, willen

wij slechts beknopt de inhoud van de meest uitvoerige meedelen, terwijl de andere waardig zijn in hun geheel in dit boek te worden opgenomen, daar zij vervuld zijn van rijke christelijke vertroosting. Als een getrouw dienaar, die niet moe wordt zijn plicht te doen en te onderwijzen, schreef hij aan de gelovige broeders te Rijssel, dat, zo dikwerf een christen Gods hand op zich voelt drukken, hij daarom niet mag twijfelen noch mistroostig worden, maar daarover zich behoort te verblijden, als die weet, dat het van de hand des Vaders komt, Die niet wil, dat Zijn kind verloren gaat, zodat zulke kastijdingen tot ons nut zijn, omdat zij ons opwekken en God leren kennen, Die wij vergeten hadden. Hij bad hun en vermaande hen ook om niet op te houden voor hem te bidden, daar hij zag, dat hij de dood niet kon ontgaan, noch de verschrikking van door zo vele vijanden te worden besprongen; dat zijn zwakheid behoorde versterkt te worden door gedurige gebeden der gemeente, dat zij de liefde onder elkander moesten beoefenen, en elkaar zo beminnen, dat er nimmer tweedracht onder hen ontstond; dat zij niet een oprechten ijver tot God moesten bezield zijn, tot Zijn eer en heerlijkheid; dat zij in onschuld aan de jonge kinderen moesten gelijk zijn; dat zij zich wachten zouden in hun zonden te blijven, en God om genade moesten aanroepen; eindelijk, dat zij gedachtig moesten zijn aan de goede vermaningen, die hij hun gedaan had.
Door een andere brief deelde hij hun mee, dat hij begonnen was een geloofsbelijdenis te schrijven, en hun die toe had willen zenden; maar dat hem de tijd niet vergund was die te eindigen, daar zijn dood aanstaande was; dat de begeerte van zaligheid, die hij voor allen gevoelde, de reden was, waarom hij hun zo dikwerf de vrees des Heeren en de vermaningen, die hij gedaan had, herinnerde; dat hij de hulp van boven zeer nodig had, daar hij zwak en verlegen was, en door hun gebeden de genade der standvastigheid van God zou mogen verkrijgen. Van alle andere brieven zijn de onderstaande, om hun beknoptheid, hier bijgevoegd; waarvan de een gericht is aan zijn vrouw, en de andere aan een juffrouw van dat land, die hij in de heilige Schrift had onderwezen.

"Genade, vrede en barmhartigheid zij u van God de Vader en de Heere, Jezus Christus tot in eeuwigheid. Amen.
Mijn zeer lieve en welbeminde vriendin, ik groet u met geheel mijn hart, en bid u geduldig te zijn in moeilijkheden, waarin het God behaagd heeft ons te doen verkeren. Ik bid Hem, dat het Zijn goede wil zij, dat ten beste te willen keren, tot Zijn eer en onze zaligheid. Ik verwonder mij, dat ik zo zwak ben, en word ontevreden op mij zelf; want, zodra ik mij de dood voor ogen stel, en besluit die te willen ondergaan, zo verflauwt mijn geest; ik doe niets dan beven, zodat ik geheel mistroostig word. In die ogenblikken zucht ik wel duizendmaal naar de hemel, tranen vloeien zonder ophouden uit mijn ogen, als ik de zwakheid van lichaam en ziel gevoel, en verval daarbij tot zulk een vertwijfeling, dat de lust, die ik behoorde te hebben om hij Christus te zijn, veil van mij wijkt., en ik nauwelijks de mond kan openen om Hem aan te roepen. Daarom smeek ik u, ten allen dag voor mij tot God te bidden, dat het Hem behagen mag, mij niet te verlaten. Hij, Die de stomme kan doen spreken, is het, Die het willen en volbrengen geeft, en zonder Wie wij niets kunnen. Ik weet en erken, dat, indien Hij ons aan onze boosheid en ellende overliet, ja, al verdoemde Hij ons ook, Hij ons geen ongelijk zou aandoen. Bid Hem met geheel uw hart, om gedachtig te zijn aan Zijn grote barmhartigheid, en mij niet te oordelen naar verdiensten. Zo het hem behagen mag mij tot het einde te beproeven, Zijn wil geschiede; doch, Hij verlate mij niet, en door Zijn genade hoop ik geduldig te zijn. Wanneer Hij met mij in het gericht wil treden, veroordeel ik reeds mijn ongerechtigheid. Indien Hij mij in het verderf en de

afgrond wil storten, belijd ik, dat Hij steeds rechtvaardig zal zijn, en bevonden zal worden naar recht te hebben gehandeld, en hen zal overwinnen die Hem tegenspreken. Met Job bid ik Hem, dat Hij met Zijn krachtige en verschrikkelijke arm het dorre blad niet wil vervolgen, noch met Zijn verterend vuur het stro genaken. Indien het Hem behaagt, zal Hij Zich over mij ontfermen en mij genadig zijn; Hij zal mijn broosheid te hulp komen, mij tot Zijn eer gebruiken, of Hij zal mij verlossen. Vat moed, mijn lieve vriendin, en wacht u te vallen in de handen van deze grijpende wolven, want men heeft er verwonderlijke pijnigingoen uit te staan. Ik wens naar de dood, en kan die niet vinden, zoals ik verlang dat die mij overkomt. Gods werken, zegt David, zijn wonderbaar en zijn oordelen onbegrijpelijk; dit heb ik gevonden en vind het nog. Voorts vaar ik wel en beter dan ik wel gedacht had, zodat ik mij daarover verwonder, daar ik in het begin zo zwak was; maar het is Gods werk, Die doet, wat Hem behaagt, ziende op het einde, dat Hij bevolen heeft. Wat u aangaat, troost u in God, laat hem begaan, en word niet ontroerd over hetgeen Hij met mij doen zal, daar Hij mij voor een van Zijn uitverkorenen houdt, mij bijstaat, en mij leidt door Zijn genade tot een zalig einde mijner ziel. Al de kwellingen acht ik niet, die ik geleden heb, en die ik nog verduren zal; en er is niets, dat mij verschrikt dan mijn broosheid en vrees. Bid daarom vurig voor mij, opdat ik niet zo bevreesd noch weekhartig zij, en in het geloof niet zou blijven volharden.

Nu, de Heere zegene en behoede u. Ik twijfel niet, of gij hebt zeer geweend, en houdt deze ellende onder ons voor een algemene.

Doch grijp moed, en troost u in de Heere. Zo Hij met u is, is alles goed. Mijn grootste droefheid is de vrees, die ik gevoel, dat Hij mij wegens mijn zwakheid, die niet gering is, zal verlaten.

Ik vrees zozeer tegen hem te hebben misdaan, als slechts mogelijk is; en ik ben, zoals ik u gezegd heb, zo krank, dat ik mij zelf niet kan beheersen. Zie, in welke vrees ik verkeer. O God, Die ik met alle zinnen en met alle krachten bemin, kom uw arme dienaar te hulp, en verlaat hem niet, opdat hij een van de Uwe en een der minste van uw gemeente, blijven mag. Ik heb U lief, Heere, Gij weet het, en zoek Uw eer te verbreiden; geleid mij, waar Gij mij hebben wilt, al was het ook in de dood. Gij kent, o God, mijn hart, en de wil, die ik heb om een van de Uwen te zijn. Och sterk mij, mijn God, en vervul mij met standvastigheid, opdat ik niet dwaal. Uw wil geschiede en niet de mijne.

Onze Heere en Zaligmaker Jezus Christus geve u Zijn genade en vrede tot in eeuwigheid!

Ik twijfel niet, mejuffrouw en geliefde vriendin, of gij was enigermate bedroefd en geschokt, omdat ik nu in de handen van de vijanden des Evangelies gevangen ben. Want ik weet zeer wel, dat gij mij toegenegen bent, en zeer graag mijn vermaningen, om in de vrees des Heeren te wandelen, aangenomen hebt, omdat gij mij altijd hield voor wat ik wenste te zijn, namelijk om oprecht te wandelen, zonder geveinsdheid en huichelarij. Doch, nu gij ziet, dat ik tot het einde toe gekweld en geplaagd word, alsof God mij had verlaten, zou ik mij niet verwonderen, indien de satan, die een vijand van onze zaligheid is, u niet van gedachte zocht te veranderen, namelijk om mij voor een geheel andere aan te zien, teneinde u daardoor zover te brengen, om mijn goede vermaningen, die ik u gedaan heb, te misprijzen en te verachten. Terwijl ik hierover nadacht, mejuffrouw, vond ik goed u deze te schrijven, niet met het doel om mij te rechtvaardigen, of u te doen geloven, dat ik zonder zonde ben. God wil niet, dat ik zo verblind zou zijn mij zelf niet te kennen, want ik weet, dat er niets goed in mij is, en dat ik door vele gebreken heb misdreven. Mijn bedoeling is dus om u in de naam van God te bidden, altijd moed te vatten, en tegen al de aanvechtingen van de duivel op

uw hoede te zijn. Dank God, dat Hij u onder de wolven en vijanden van Zijn heilig Woord heeft bewaard, en wees verzekerd, dat Hij u verder bewaren zal. Zijn heilige Engelen hebben zich rondom u gelegerd, opdat zij u niet zouden hinderen; vertrouw dan op Hem, lees de 91e psalm, en volg de raad, die daarin allen gelovigen gegeven wordt. Bezwijk niet wegens een geringe vrees, want God zal u niet boven vermogen laten verzocht worden. Ik weet wel, dat er een wonderbare verzoeking bestaat, als wij de wereld zien zegevieren, en zij, die ten enenmale tot zondigen geneigd zijn, alles naar hun wens hebben, en als wij aan de anderen kant zien, dat zij, die in Gods vrees zoeken te leven, het water der bitterheid met volle bekers moeten drinken. Als wij de verwarring in de wereld zien, waarbij de onschuldige verdrukt en wreed geplaagd wordt, worden wij dikwerf uit bitterheid des harten gedrongen met David te zeggen: Is er een God in de hemel, Die dit ziet en dat verdraagt? Zie, hoe de bozen zegevieren en de anderen klagen." Men moet daarom toch niet morren, maar zwijgen; want het is het lot van Gods kinderen om te lijden. Vestig steeds uw geloof op Gods Woord en niet op de mensen; de mensen kunnen feilen en liegen, maar God is waarachtig en de waarheid. God heeft u vele weldaden bewezen, zie toe, dat gij die niet vergeet, en wel uit vrees, dat Hij u onder de verworpenen zou laten. David zegt, dat zij, die in Zijn dienst niet getrouw zijn, noodwendig moeten vergaan. Bid God u te sterken; leer gestadig Zijn wil kennen, en zorg, dat gij die doet. Vlied, zoveel als gij kunt, de zonde. Verontschuldig u nooit over enige misdaad, maar beklaag u steeds voor God met droefheid, berouw en ware verbetering; want berouw te hebben zonder zich te verbeteren, is spotten met God. Ik beveel u dikwerf Gode aan, om u als een van Zijn kinderen te willen aannemen, en u de genade te bewijzen Hem goed te gehoorzamen. Draag van uw kant zorg Hem te dienen en te eren, en doe dat niet met geringen ijver, maar met grote liefde en vurige genegenheid. Wanneer gij in uw zwakte en rouw gebrek aan moed gevoelt, en gij moet bekennen het goede, wat gij graag verrichten zoudt, niet te kunnen doen, schrei dan en ween, zie opwaarts naar de hemel, en zeg met Paulus: "Ach, ik ellendig mens, wie zal mij verlossen van het lichaam dezes doods? Zo weet dan, mejuffrouw en goede vriendin, dat er nooit iemand zo volmaakt was, die niet altijd gebreken in zich ontdekte. Wil daarom de moed niet opgeven, maar u veel meer versterken, en bedenken, dat de profeten en apostelen ook zwakke vatenwaren en God met hen medelijden heeft getoond. God laat ons in onze zwakheden, opdat wij steeds reden zouden hebben ons te verootmoedigen, en wat wij niet bezitten van Hem zouden begeren, als van de Rentmeester alles goeds. Indien gij uw zwakheid gevoelt, is dit reeds een goed begin; benaarstig u die nog beter te leren kennen, want dan zal zij ootmoed in u opwekken. Die zich vernedert, zegt Christus, zal verhoogd worden. Ik bid u, mejuffrouw, geen dag te laten voorbijgaan, zonder iets te leren, wat tot de bevordering van Gods eer en uw zaligheid dienstig is; in het andere geval is de tijd verloren te achten. Want alles, wat gij tot Gods eer zult bevorderen zal niet vergaan; maar wat gij aan het lichaam zult doen zal verteren. Geef acht op uw zaak: en maak u aan de wereld niet gelijkvormig, uit vrees van met haar in het verderf te storten. Ik zeg u dit niet, opdat gij een monniken- of nonnenleven zoudt leiden, die hun leven inrichten volgens de instellingen der geveinsde lieden, en die door de listigheid des duivels zijn verzonnen; maar alleen om te zorgen met al uw krachten en uw geheel gemoed in de vrees en naar, de geboden Gods te wandelen. Wees sterk in het geloof, en zorg, dat dit met alle deugden zij versierd. Bid voor mij, opdat mijn geloof in deze strijd des geestes en des lichaams niet bezwijkt; want ik zie wel, dat de scheiding niet lang meer zal uitblijven, daar ik in handen ben van zulke wrede vervolgers.

Groet zeer van mij al onze broeders en vrienden. Dat Maiken u aanbevolen en zij uw dienstmaagd en vriendin zij. De Heere blijve met u."
Na al deze aanvechtingen en beproevingen, was de dag, door God bepaald, gekomen, om aan deze zijn knecht overwinning en rust te geven. Het doodsvonnis werd hem meegedeeld, en de uitvoering daarvan door de vreselijke smarten van het vuur bereid. De lieden van Rijssel hadden daarbij voor ogen een spiegel van de wonderbare kracht, en de goedheid van God. Zij hebben hem gezien, die vroeger de dood zozeer vreesde, die zo tegen het vlees gestreden en vreselijk geklaagd heeft, die zich beklaagde over de scheiding van zijn vrouw, met wie hij slechts omtrent negen maanden geleefd had, aldus versterkt en bemoedigd, dat de pijnigingen bij hem bijna geen afgrijzen opwekten; hem, die er vroeger bleek en lijkkleurig uitzag, toen blozend en met een vergenoegd gelaat: waarlijk, een opmerkelijk teken, dat God hem de band had toegereikt, en nog toereikte, teneinde hem geheel overwinnaar over zijn vijanden te maken.

Toen men hem uit de gevangenis haalde om naar de strafplaats te gaan, bad hij gedurig om hem toe te staan slechts vijf of zes woorden tot het volk te spreken, wat hem geweigerd werd, onder bedreiging dat, indien hij tot iemand anders dan tot zijn biechtvader, die de minderbroeder Desbonnets was, sprak, men hem een bal in de mond zon stoppen; en daarmee nog niet tevreden, lieten, zij hem onder ede beloven te zwijgen. Toen Desbonnets hem zei en vermaande aan zijn zaligheid. te denken, zijn dwalingen te verloochenen en tot God terug te keren, antwoordde Paulus hem, dat hij reeds sedert lang van zijn zaligheid verzekerd was, en dat hij daarop vertrouwde en steunde; en, wat de dwalingen aanging, verklaarde hij er geen te koesteren. Zijn ogen opwaarts heffende, bad hij tot God en zei: "Heere, sterk voortdurend Uw knecht teneinde toe. Heere bewaar Uw knecht steeds onwankelbaar in het geloof," en aldus biddende gaf hij de geest, de 12e December 1561, en stierf even standvastig als christelijk.

Joos de Creul

[JAAR 1565.]
Te Ronse, in Vlaanderen, waren voor vele jaren enige mannen, die, door de prediking van de geestelijke van Ronse, die later de geloofsrechter van Vlaanderen en een groot vervolger der waarheid werd, lust vonden in het goddelijke woord, waardoor het vuur der waarheid te Ronse en omstreken zeer ontvonkte. Onder anderen bevond zich daar een goed en eenvoudig man, Joos de Creul genaamd, geboren te Ronse, die de bijgelovigheden van het pausdom zocht aan het licht te brengen, en de leer van hhet Evangelie naar zijn geringe kennis trachtte te bevorderen. Om deze reden werd deze aanhanger van de waarheid te Ronse gevangen genomen; maar, daar hij uit vrees voor de dood door de geestelijken zover werd gebracht de waarheid te verloochenen, ontsloeg men hem uit de gevangenis. Toen hij in vrijheid gesteld was, vatte hij het voornemen op, de Heere geheel na te volgen, zijn woonplaats te verlaten, en elders, waar de godsdienst vrij was, te gaan wonen. Na zekere tijd vertrok hij aldus uit Ronse, bezocht de christelijke gemeenten in Duitsland, Engeland en Oost-Friesland, en kwam eindelijk te Embden, waar hij enige tijd woonde. Maar, daar hij wegens zekere zaken in het jaar 15611 te Ronse gekomen was, geschiedde het, dat hij daar door het wonderbare bestuur van God weer gevangen genomen werd. Ziet broeders, aldus weet God door zekere middelen tot het kruis te roepen hen, die hij van eeuwigheid daartoe

verkoren heeft. Laat ons daarom altijd vrijmoedig in de waarheid vooruitgaan, als die weten, dat wij de grenzen die God gesteld heeft, niet zullen overschrijden.
Toen nu de vijanden der waarheid en inzonderheid de geloofsrechter en priesters te Ronse de gevangenneming van deze man vernomen hadden waren zij zeer verblijd en kwamen herhaaldelijk bij hem, om hem aangaande zijn geloof te ondervragen. Vooreerst vroegen zij hem, of hij in Duitsland en Engeland geweest was, en welke godsdienst daar beleden werd, en op welke wijze men daar leefde. Joos antwoordde daarop, dat hij in Engeland en Duitsland geweest was, de christelijke gemeenten daar bezocht, daar de waarheid gehoord en de vruchten van de ware godsdienst aanschouwd had. Daarna vroegen zij hem, of hij daar niemand kende, die van Vlaanderen vandaan was, en of hij niemand kon aanwijzen, die dit geloof omhelsde. Joos antwoordde, dat hij niemand wilde verraden, omdat dit tegen de liefde streed. Inzonderheid ondervroegen zij hem geruime tijd en uitvoerig aangaande het avondmaal, waarover zij dikwerf langdurige twistgesprekken met hem hielden, die te uitvoerig zijn om te worden meegedeeld. Wie zou al hun lasteringen kunnen meedelen, die zij jegens de gevangene uitbraakten? Doch Joos weerstond hen allen met Gods Woord, en bleef volharden in de waarheid; want de Heere gaf Zin knecht moed en wijsheid, welke zij niet konden tegenstaan. Gedurende zijn gevangenschap schreef hij een uitvoerige brief aan de christelijke broeders te Ronse, die wij, om het verhaal te bekorten, niet zullen meedelen.
Toen nu deze getuige van Christus in de belijdenis van zijn geloof volhardde, werd hij op de 10e Februari 1565 voor de rechtbank van Ronse gebracht, waar de schout hem ter dood veroordeelde. Nadat de martelaar de beschuldiging en de eis van de schout vernomen had, volhardde hij vrijmoedig in zijn zaak, ja in de zaak van de Zoon Gods, en betuigde, dat hij zijn leven voor de naam van Christus graag overgaf in de dood.
Terstond daarna veroordeelde hem, volgens de eis van de schout, de beambte van Ronse om met het zwaard te worden gedood. Toen de lijder zijn vonnis vernam, dankte hij de heren daarvoor. Terwijl hij naar de strafplaats geleid werd. zong hij de 84sten psalm: "Hoe lieflijk zijn uw tempelwoonsteden, enz. Met een verheugd gelaat kwam hij daar aan, viel terstond op zijn knieën, riep de Heere vurig aan, en loofde en dankte Hem, dat Hij hem had uitverkoren om een getuige Zijner waarheid te zijn. Daarna verlangde hij van het volk, dat daar tegenwoordig was, eenmaal voor hem, terwijl hij nog leefde, te bidden, wat zij ook deden. Toen hij met het volk had gebeden, bad hij ten laatste ook voor zijn vijanden. Vervolgens zei hij met luider stem: "O Vader, aan U beveel ik mijn ziel!" waarop de beul hem terstond het hoofd afsloeg. Aldus ontsliep deze martelaar in de Heere, ten dag en jare bovengenoemd.

Jan Disreneaux

[JAAR 1565.]
Dat de hoge ouderdom de bejaarden niet belet een oud misbruik te laten varen, wat zij lang voor de ware godsdienst hebben aangezien, betuigt ons hier Jan Disreneaux, die minstens zeventig jaren oud was. Want, ofschoon hij in de oude bijgelovigheden van het pausdom oud geworden en als verdronken was, begon hij toch, zo spoedig de Heere hem met Zijn Heilige Geest vervulde, zijn levenswijze geheel te veranderen, en volgde zonder uitstel de vergaderingen en predikaties, die hier en daar onder het gebied van Rijssel naar het zuivere Evangelie gehouden werden. Hij gaf er daarbij niet om in een land te wonen, waar men dikwerf de christenen verbrandde; zo dierbaar was hem in zijn oude dagen het Woord Gods. De gelovigen, die in de nabijheid woonden,

en de ijver van de vrome man zagen, verheugden zich zeer, en dachten aan de grote Vader van het huisgezin, Die hun voorzegd had, dat Hij velen tot Zijn wijngaard roepen zou, zelfs bij de avond, bij zonsondergang. En, ofschoon hij lezen noch schrijven kon, was hij niettemin zoveel zekerder in zijn gemoed, zodat hij geen moeite noch gevaar ontzag.
Toen nu God de tijd bestemd had, om hem als een getuige van Zijn Zoon Jezus Christus te doen optreden, kwam de overheid van Rijssel om hem gevangen te nemen, naar Rijssel over te brengen, en hem daar te vonnissen. Alzo nam hij afscheid van zijn dochter en vrienden, en gaf genoeg te verstaan, dat dit het laatste afscheid zijn zou, daar hij wist, dat hij sterven moest. De dienaren, die hem gevangen genomen hadden, en zijn hoge ouderdom in aanmerking namen, verzochten de priester van het dorp voor hem te willen spreken, en hem een goed woord te verlenen; maar, gelijk de wolf medelijden heeft met de schapen, zei ook de priester, dat de oude grijsaard reeds lang de dood verdiend had. Toen hij nu gevangen genomen was, en aangaande zijn geloof ondervraagd werd, beleed hij openhartig zijn geloof naar de Schrift. En, zo de priesters en de monniken ooit hun best deden om iemand te winnen en van het ware geloof afvallig te ma en, deden zij dit aan deze vromen man. Doch zij wonnen niets op hem; hij zei hun met weinige woorden, dat hij wilde volharden in de belijdenis, die hij reeds voor de vierschaar had afgelegd. En, daar hij zag, dat zij niet nalieten hem te kwellen, zei hij tot hen: "Gij breekt uw hoofden en verdoet uw tijd. Denkt gij, dat ik om een rok, die ik misschien nog zou kunnen verslijten, mijn Zaligmaker wil verloochenen?"
Op de 21e Februari 1565 werd hij veroordeeld om op de markt te Rijssel te worden verbrand, doch dit ontstelde hem niet, daar hij in zijn voornemen bleef volharden. De goede God, Die nooit de Zijnen verlaat, matigde zijn pijnigingen zeer; want velen getuigden, dat hij reeds door de damp was gestikt, voordat het hout ontstoken was, zodat hij niet veel gevoel van het vuur had. Toen een priester, die daarbij stond, zag, dat hij op de levende niets kon winnen, begon hij luid van de dode tot het volk te roepen, dat men voor hem niet moest bidden, omdat, zei hij, hij verdoemd was. Zulke woorden braakten gewoonlijk zodanige bedriegers uit, om aldus Gods martelaren verachtelijk te maken bij het beklagenswaardige volk.

Jan de Grave

[JAAR 1565.]
De Heilige Geest spreekt door de mond van de profeet Joël: “Ik zal in de laatste dagen, zegt de Heere, uitstorten van Mijn Geest over alle vlees, en uw zonen en uw dochteren zullen profeteren," enz. Broeders, deze voorspelling werd nu volkomen en bijzonder in die tijden vervuld. Want wij zien duidelijker, dat het goddelijke Woord, dat hier vroeger aan weinigen was geopenbaard, nu zeer rijkelijk wordt verkondigd in alle landen en onder alle volken der wereld. Zodat wij terecht met de apostel mogen uitroepen: "Hebben zij het gehoord? Ja toch, hun geluid is over de gehele aarde uitgegaan, en hun woorden tot het einden der wereld." Maar niet allen zijn het Evangelie gehoorzaam geweest. Waarlijk, wij beleven de dagen, waarvan de Heere Christus Jezus gesproken heeft dat het Evangelie des koninkrijks verkondigd wordt in de gehele wereld. Want in alle koninkrijken, landen, steden en dorpen wordt nu de zuivere leer der waarheid zo openlijk gepredikt, dat allen, van de meeste tot de minste, naar de goddelijke belofte God kunnen zien en Zijn wil leren kennen. Ja, de kennis van Zijn Woord is nu zo rijkelijk uitgestort, dat ook vele verborgen schatten der

Goddelijke wetenschap, die in vorige eeuwen verborgen waren, de mens wonderbaarlijk zijn geopenbaard. leder, wie hij ook zij, groot of klein, arm of rijk, edel of onedel, geleerd of ongeleerd, kan nu van God horen, en Zijn wil leren kennen, indien hij zijn oren en ogen niet voor de waarheid wil toesluiten; want God laat nu volgens Zijn Woord zonder enig bedeksel prediken, zodat het licht voor alle mensen schijnt, en voor niemand bedekt is dan voor hen, die verloren gaan, in wie de God dezer wereld de zinnen verblind heeft. Vele landen, die buiten de kennis van God waren, en sedert vele eeuwen onder het pausdom als verdronken lagen, in alle onwetendheid en blindheid van het hart, heeft God met de kennis van Zijn Woord in deze tijden laten beschijnen, waar nu de leer des duivels is verdreven, en de lieden in de zuivere waarheid en de waren godsdienst met ijver worden onderwezen. Die zijn volk niet waren, heeft God door Zijn genade, tot Zijn volk en eigendom aangenomen, en hun, die Hem niet kennen, is Hij bekend geworden. Waar wij heengaan, in welk land het ook zij, overal vinden wij godvrezende lieden, mannen en vrouwen, wier harten en ogen door de kennis van het goddelijke Woord zijn verlicht. En, al zijn er ook intussen, door de werking des satans, gruwelijke en bloedige vervolgingen uitgebroken, tot verduistering en onderdrukking der waarheid, zo is echter daardoor de prediking van het Evangelie niet gestuit; integendeel, zij heeft veel meer alle landen bezocht, het licht ontstoken en velen bekeerd. Want, toen de kennis van het goddelijke Woord tot enige landen was doorgedrongen, en velen het pausdom lieten varen, zoals in Duitsland, Engeland, Schotland, Oost-Friesland, Frankrijk en vele andere omliggende landen en steden, wat hebben toen toch de machtige tirannen met al hun bloedvergieten uitgericht, dan juist dat daardoor de harten der mensen hoe langer zo meer tot liefde der goddelijke waarheid werden opgewekt? Ik bid u, wie heeft kunnen verhinderen, dat Gods Woord in die landen zou verkondigd worden? Ten spijt der wereld zal het Evangelie van Gods Zoon de gehele wereld door worden verkondigd, voor het einde der wereld daar zal zijn. Hoe vijandig de koningen zich daartegen ook verklaren, kan God toch door enige middelen de harten der mensen verlichten en genade geven, opdat Zijn waarheid vrijmoedig onderwezen en aangenomen worde, zoals wij nu in de genoemde landen duidelijk zien, waar tiet nu geoorloofd is het zuivere Woord van God te prediken, en godzalig daarnaar te leven. Zo heeft het de Heere ook behaagd om onze verblinde Nederlanden reeds u.durende enige jaren te verlichten met het licht van Zijn Woord, en over velen, die geruime tijd in de schaduwen des doods gezeten hadden, het licht Zijner kennis te laten schijnen. Waar de valse leringen van de roomsen antichrist de beklagenswaardige gewetens zovele jaren hebben gekweld, is nu het geluid van het goddelijk Woord gehoord, en de waarheid door velen aangenomen. Wie zou kunnen meedelen, hoe menigeen in deze Nederlanden, die in de kennis van de goddelijke wil onderwezen werd, de pauselijke dwalingen en zijn valse synagoge heeft verlaten? En, ofschoon er ook nu en dan een kruis te dragen viel en vervolgingen ontstonden om de waarheid, zo is echter daardoor het Woord des Heeren meer en meer aan het licht gekomen, zodat er bij ons geen dorpje te vinden is, waar de bazuin en de prediking van het goddelijke Woord niet is gehoord. Ja, vele geringe, eenvoudige en onwetende lieden, die nauwelijks lezen of schrijven konden, werden in de wetenschap der Heilige Schrift zo begaafd, dat zij de wijste en kundigste leraren der pauselijke schoten gemakkelijk konden overwinnen. Ik zwijg nog van enige vrouwen, maagden en jongelingen, die zulke gaven van allerlei geestelijke kennis ontvingen, dat ieder met recht zich daarover verwonderde.

Daarenboven weerstonden zij vele en velerlei verdrukkingen op mannelijke wijze, en weerstaan die nog dagelijks, zoals men elk ogenblik zien kan. Daarom kunnen wij de Heere onze lieven God nooit genoeg danken, dat Hij zich verwaardigt in deze tijd Zijn

aanschijn over onze landen te laten lichten en de groten en kleinen zijn heiligen wil openbaart. Gelooft moet zijn naam worden tot in eeuwigheid. Amen.
Toen nu het licht der waarheid allerwege in Vlaanderen ontstoken was, en het Woord des Heeren in vele plaatsen en streken van dat land gepredikt werd, zoals reeds overvloedig in dit boek is meegedeeld, en wel niet zonder wrede slachting en bloedvergieting der christenen, begon het vuur van het Evangelie ook te ontbranden te Axel, Hulst en omstreken, waar enige eenvoudige lieden het Woord des Heeren met alle ijver aannamen. Onder anderen was er een zekere Jan de Grave, geboren te Eckergem, bij Gent, een molenaar van beroep, die te Hulst woonde. Hoewel hij een onwetend, eenvoudig en ongeleerd man was, betoonde hij zich toch in de leer en de weg der zaligheid zeer ijverig, en liet hij de gruwelen van het pausdom geheel varen, zodat hij in het minste van de leer en de valse diensten der roomse synagogen iets wilde weten. Zelfs toen zijn vrouw zwanger was, reisde hij om alle bijgelovigheden en besmettingen van het pausdom te ontvlieden, met haar naar Antwerpen, en liet zijn kind daar in de christelijke gemeente dopen. Door deze en anderen ijver, die hij in zijn wandel met God en de behartiging van zijn dienst toonde, werd hij eindelijk door de mispriesters te Heinsdijk, waar hij woonachtig was, zeer gehaat, want de duisterlingen konden het heldere licht der zon niet verdragen. Doch Jan, die het gevaar voorzag, dat daaruit volgen zou, en die liefde had tot de godzaligheid, vatte het voornemen op de pausgezinde plaats zijner woning te verlaten, en een andere, waar hij godzalig wandelen kon, te zoeken. Aldus vertrok hij, met zijn vrouw en vier jonge kinderen, naar Antwerpen, teneinde daar of elders, naar voorlichting van de broeders zich neer te zetten, en zijn brood op eerlijke wijze te verdienen. Aangezien hij al zijn goederen nog achtergelaten had, reisde hij niet lang daarna weer naar de streek Hulsterambacht, teneinde te beproeven, of hij nog enige zijner bezittingen, tot onderhoud van zijn huisgezin, kon verkrijgen. Doch de satan, die een vijand is van alles wat goed kan heten, kon niet verdragen, dat deze man aan zijn tirannie en duisternis ontvloden was, en begon terstond door zijn handlangers zijn woede aan hem te openbaren. Want ziet, niet lang daarna, toen Gijselbrecht Rabat, schout van Huisterambacht, de komst van Jan vernomen had, reisde hij op de 17e November 1564, omstreeks drie uur des namiddags, te paard naar de molen van Hulsterambacht, de Lancksweerdemolen genaamd, die aan de abt van Baudeloo toebehoorde. Toen de schout daar gekomen was, riep hij: "Zeg eens molenaar, maalt gij het zestiende vat? Jan zei: "Ja schout, ja." De schout vroeg andermaal: "Bent gij daar Jan?" "Ja," antwoordde Jan. "Kom dan spoedig naar beneden," zei de schout. "Gaarne," antwoordde Jan. Toen Jan beneden gekomen was, nam de schout hem gevangen, en bracht hem als een zachtmoedig lam ongebonden naar Hulst, waar hij hem in de gevangenis plaatste. Onderweg vroeg de schout naar zijn geloof. Jan antwoordde: "Ik geloof van ganser harte alles, wat God mij in Zijn heilig Woord geleerd heeft, niet meer en niet minder."
De volgende dag verscheen er een christelijke broeder, die dit vernomen had, in de gevangenis, om te weten hoe en langs welke weg Jan deGrave daar gevangen zat. Hij vernam de toedracht der zaak van een anderen gevangene, aangezien Jan in een verborgen hol zat. Toen Jan de gevangenneming, zoals die had plaats gehad, had meegedeeld, zei deze christelijke broeder: "Waarlijk, ik zie niet, hoe gij hieruit zult geraken. Ten andere hebt gij een jonge vrouw en vier jonge kinderen, wat mij zeer leed doet." Hierop zei Jan: "Vrouw en kinderen heb ik deze nacht uit mijn hart verwijderd en aan de Heere, Die hen verzorgen zal, geheel aan bevolen; zodat ik de naam des Heeren vrijmoedig hoop te belijden. Maar, lieve broeder, ik bid u, wees mijner gedachtig in uw gebeden tot de Heere, en zeg, dat de gemeenten overal voor mij bidden."

Tijdens zijn verblijf in de gevangenis gaf hij zich op vurige wijze tot bidden en het aanroepen van de goddelijke naam over, daar hij inwendig gevoelde, welk een zware strijd hem wachtte. Want behalve zijn harde gevangenschap, die hem naar het vlees zeer kwelde, gevoelde hij van buiten en van binnen grote aanstoot, verdriet en velerlei aanvechtingen, die hem aan de tegenwoordige strijd en de beleden waarheid zochten te onttrekken. Onder dit alles nam hij, die bij zichzelf geen hulp vond, de toevlucht tot de Heere, Die hem ook door Zijn Geest hulp, vroomheid en moed gaf, welke niet door kruis en lijden, niet door honger en dorst, noch door enige bedreigingen der pausgezinden kon worden overwonnen. De vijanden der waarheid, die nimmer van het bloed der christenen verzadigd zijn, namen terstond alle wrede middelen te baat, om hem afvallig te maken, en verzwaarden zijn gevangenschap met velerlei verdrukkingen. Want vooreerst benamen zij hem alles, wat tot gemak en dienst van het leven behoort, wat men anders echter de boosdoeners, waaraan zij zich ook hebben schuldig gemaakt, altijd nog vergunt, en behandelden hem als een dier. Bovendien gaven zij hem zo weinig te eten en te drinken, ja, lieten hem dikwerf geruime tijd zonder enige spijs en drank, alsof zij het er op toelegden hem te laten verhongeren, om hem alzo tot verloochening der waarheid te verleiden, of door zulk een wreedheid te doden. Nadat Jan de Boxtale, de andere gevangene, van wie boven gesproken is, naar de uitspraak van de rechters, was losgelaten, leed Jan de Grave, daar hij nu alleen in de gevangenis zat, zulk een honger, als nauwelijks iemand verdragen kan. Want op de plaats, waar hij zeer zeker bewaard werd, kon niemand, die hem enige onderstand zou willen toereiken, op tien of twaalf voet nabij komen, dan de goddeloze gevangenbewaarder en zijn onbarmhartige dienstbode. Deze gaven hun grote verwondering te kennen, dat er nog iemand gevonden werd, die zulk een mens, ofschoon hij altijd even zachtmoedig en vriendelijk tot hen sprak., nog enige dienst of barmhartigheid wilde bewijzen. Wij willen niet eens spreken van de onlijdelijke dorst, waardoor de gevangene zo gekweld werd, dat hij gedwongen was, tot enige lafenis, zijn eigen water te moeten drinken. Zulk een onmenselijkheid moest de gevangene geruime tijd van de pausgezinden verduren. Doch de Heere verzachtte deze wreedheid enigermate, want niet lang daarna werd er een boosdoener, Willem Tabbaert genaamd, gevangen genomen en in dezelfde kerker gesloten. Toen het enige christelijke lieden vergund werd deze Willem te bezoeken, vonden zij een middel om de genoemde Jan de Grave enige bijstand te verlenen. Zij namen een lange stok, en gaven hem die, om er datgene mee te bereiken, wat hem door enigen, die daar kwamen, zou gegeven worden. Maar, helaas, dit duurde niet lang. Want, toen de gevangenbewaarder dit bemerkte, belette hij dit, en ging bovendien naar de priesters, en noemde allen op, die de gevangene enige bijstand hadden verleend, waaruit geen geringe vervolging ontstond. En, toch waren zij met deze wreedheid, die al erg genoeg was, nog niet tevreden, maar gebruikten nog andere middelen, die niet minder onlijdelijk en gestreng waren, en zochten de onschuldige man in zijn gevangenschap op allerlei wijzen te bezwaren.

Want, niettegenstaande de grote, strenge en onlijdelijke koude van de winter, zoals nog niemand in zijn leven ondervonden had, was het hem niet geoorloofd bij het vuur te komen, wat echter de straatschenders en moordenaars in geen land en stad werd geweigerd. Toen de strengheid van de winter aanhield, ging de vrouw van deze gevangene, met Victor de Grave. zijn broeder, tot Hubrecht Dulle, burgemeester in Hulsterambacht, en klaagde over de vreselijke onmenselijkheid, die men jegens haar man pleegde. "Al had mijn man," zei zij, "een moord gedaan, zo behoorde men toch enig medelijden met hem te hebben." Doch, luistert nu welk een dol en woedend antwoord deze arme bedrukte vrouw van de genoemde Hubrecht Dulle kreeg. Hoort

toch, zeggen wij, welke troost deze vrouw ontving. "Wat, acht gij," zei hij, "uw man, die een boos ketter is, beter dan een moordenaar of andere boosdoener? Hij moet zijn valse gevoelens, waarin hij geheel verward is, laten varen." Met dit antwoord vertrok de vrouw, die zeer bitter weende, met haar jong kind, dat zij bij de hand leidde. Daarna ging zij naar mr. Elinck van Steelandt, en deed daar dezelfde klacht. Door het klagen van de vrouw en de onmenselijke wreedheid, die hij van ieder vernemen kon, bewogen, vermaande hij de gevangenbewaarder, die zijn neef was, mondeling of met een brief, dat hij de gevangene genadiger moest behandelen, dat hij anders daarin zou voorzien, en zond de gevangene uit medelijden wat spijs en drank. Doch de gevangenbewaarder werd daardoor niet bewogen, ook zouden de priesters, op wier bevel en inblazen hij deze wreedheid jegens de gevangene pleegde, dit niet hebben toegelaten. Aldus was de gevangene al de tijd zijner gevangenschap, die niet kort was, in zijn hol dag en nacht zonder vuur. Wie zou kunnen bedenken, veel minder uitspreken, welke vreselijke onlijdelijke koude hij in al zijn leden verdragen heeft? Het was zeer te verwonderen, dat hij niet van koude in de gevangenis stierf. Doch helaas, zijn ledematen waren eindelijk zo jammerlijk bevroren, zoals wij later nog meer zullen horen, dat hij nauwelijks gaan of staan kon. Hoewel dit moeilijk was voor het vlees, riep hij, onder al deze ellende, de naam des Heeren steeds vurig aan, en volhardde met alle standvastigheid goedsmoeds in de waarheid. Maar broeders, let er nog eenmaal op, welke vijanden der waarheid en ongenadige tirannen de pausgezinden zijn. Merkt toch, welke strenge vervolgers zij zijn van allen, die zich van hun synagoge afscheiden, en zich aan een christelijk gezelschap en godzalig leven overgeven. Maar, gedankt zij God en geprezen zij Zijn naam, dat deze gevangene, door al hun wreedheid, niet van het geloof geweken is, maar hoe langer hoe vuriger werd, tot schande van zijn vijanden en grootmaking van de goddelijke naam.

Daarom dwalen de satan en zijn handlangers zeer, als zij door honger en dorst, koude en naaktheid, eindelijk door kruis en lijden, de leer van het Evangelie en de vrome christenen zoeken te overwinnen en uit te roeien. Want de waarheid, zoals wij zien konden, kan door generlei verdrukking en lijden verduisterd of ten ondergebracht worden; maar zij wordt door kruis en lijden het meest bevorderd en verheerlijkt; insgelijks, hoe meer de ware christenen in het vlees gekrenkt, bezwaard en geprikkeld worden, hoe vromer zij strijden, hoe vuriger zij worden, hoe meer zij arbeiden om de genoemde strijd aan te binden en te overwinnen. Dan eerst, als zij de nood gevoelen, beginnen zij, met vuriger harten tot de Heere te roepen en te vluchten, en van Hem hulp, troost en bijstand te begeren. Want al zijn wij van nature zo ijdel, dat wij nooit van hart Gods hulp inroepen, Hem aanhangen, op Hem steunen, om Zijn hulp en troost bidden, of waarachtig op Hem vertrouwen, dan als wij enige verdrukking moeten verduren. Evenals de voorspoed, rust en vrede van dit leven slaperigheid tot God en Zijn dienst veroorzaakt, alzo worden wij door lijden tot God en Zijn waarheid getrokken. Wij zien dan allereerst, wat wij van onszelf zijn, namelijk, arme, zwakke en ellendige mensen, die hulp noch kracht in onszelf hebben; waarom wij gedrongen worden tot God onze toevlucht te nemen. Wanneer nu de gelovigen in het vlees derwijze door lijden worden beheerst, zoeken zij Gods wil te volbrengen, want zij steunen op Hem, en houden zich van Zijn troost verzekerd, als zij zich aan alle verdrukkingen voor de naam Gods onderwerpen; want dan zoeken zij niet, wat het vlees bekoort of behaaglijk is, maar wat Gods naam en eer aangaat en eindelijk wat hun zielen redt. Dit leert de Bijbel overal, maar vooral leren dit de psalmen van David, die de Heere ten tijde der benauwdheid met allen ijver aanriep: “Ik heb," zegt hij, "tot de Heere geroepen in mijn benauwdheid, en Hij heeft mij verhoord." Als wij niet weten, wat wij doen moeten, dan heffen wij onze ogen en handen tot God, Wiens ogen

de gehele aarde doorlopen, en kracht geven aan allen, die met een volmaakt hart op Hem betrouwen. O, welzalig is dan het kruis voor alle christenen, ja nuttig en noodzakelijk, want zij worden daardoor gedrongen om vroom in de waarheid te volharden. Daarom gaat het met de christelijke kerk nooit beter op aarde, dan wanneer zij met kruis en vervolging door de Heere word bezocht. En nooit gaat het slechter met haar, of immers zorgelozer, dan wanneer zij, van het uitwendige kruis bevrijd, in rust en vrede des levens verkeert. Door het kruis toch worden wij tot liefde der waarheid en godzaligheid opgewekt; maar door rust en vrede worden wij dikwerf flauwhartig en slaperig in de dienst des Heeren; ja, daardoor, wat wij God moeten klagen, vervallen wij dikwerf tot diepe onachtzaamheid jegens de goddelijke waarheid en tot alle wulpsheid en dartelheid des levens. Dat dit waar is, kunnen wij leren van de kerk van Israël; want, zolang zij door hun vijanden benauwd werden, dienden zij de Heere met ijver, en wandelden oprecht voor Zijn ogen. Doch, toen zij van hun vijanden waren verlost, en met vrede en voorspoed door God gezegend werden, hoe schandelijk hebben zij toen de wet des Heeren huns Gods verlaten, en vervielen zij tot alle schandelijkheid des levens. Dit kunnen wij ook zeer duidelijk bemerken aan de christenen in de Nederlanden, die, zolang zij onder kruis verkeerden, zeer vurig waren in de dienst van God, doch, toen zij in openbare gemeenten, waar geen vervolging wegens Gods Woord plaats had, woonden, werden zij, helaas, menigmaal flauwhartig, en hun oude vurigheid werd in goddeloze slaperigheid veranderd. En, terwijl zij aldus vrijheid genoten, en zich aan ledigheid en rust overgaven, kwam de satan, die nooit slaapt, en wekte de werkeloze harten op tot onderlinge twist, gekijf en scheuring, waardoor de toestand der kerk meer werd verwoest dan door uitwendige vervolging en kruis. Helaas, dit is maar al te waar bevonden in enige vrije gemeente van onze tijd, die om luttele redenen, waaraan voordeel noch zaligheid verbonden was, door onderlinge tweedracht der broeders, jammerlijk beroerd, gekweld, bedorven, verscheurd en verstrooid werden. En dit werkt van de satan, die altijd een vijand van God en van Diens kerk is, door enige zonderlinge, hardnekkige en moedwillige geesten, tot grote schade en verderf van de heilige waarheid. En, wat meer is, zulke woelige en kwaadwillige lieden zijn in de gemeenten van het kruis ook wel te vinden, die in de tijd des vredes, wanneer de Heere intussen zijn gemeente rust geeft, hun twistzieken aard betonen. Terwijl de tirannen een weinig rusten, zaaien deze oproerige geesten hun verderfelijk zaad, zoals ketterij, haat, nijd, achterklap, leugens, lasteringen, tweedracht en dergelijke, waardoor zij de vrome christenen zoeken te bezwaren, en de toestand der gemeente te verderven. Maar daarin openbaart zich des duivels list, die door zulke koristen en samenrotters de kerk van God dan het meest komt bezoeken, wanneer hij die door het uitwendige kruis niet bezoeken kan noch mag. Door zulke lieden, ofschoon zij christenen willen zijn, wordt de kerk van God meer schade en schande aangedaan, dan door de menigvuldige verdrukkingen in het leven. Zo verkeerd kunnen de mensen, ondankbaar als zij zijn, de goede vrede en de zegeningen des Heeren gebruiken. En, terwijl zij door de vijanden der waarheid niet vervolgd noch gekweld worden, kwellen zij elkaar tot ontstichting van velen. Hiervan is de vrede en voorspoed in het leven menigmaal de oorzaak, niet op zich zelf beschouwd, maar wegens de boosheid der mensen, die door de vrede, die overigens goed is, tot alle goddeloosheid worden gedreven, en daarom is de vrede dikwerf veel schadelijker dan openbare vervolging. Door het kruis groeit en bloeit de kerk van God, ja zegeviert heerlijk; maar door de vrede, die overigens een zegen van God is, lijdt zij dikwerf de nederlaag en verzwakt hoe langer zo meer. Evenals de dappere en grootmoedige soldaten, die in de strijd gewond zijn, door hun bloed te zien vloeien, te vuriger strijden, zo zien wij ook de ware christenen dan het vurigst, en worden dan

gedwongen de trage handen en slappe knieën op te richten, wanneer zij van alle zijden worden aangevallen. En zo ging het, om tot ons verhaal terug te keren, in waarheid ook met deze gevangene. Want, hoe meer de vijanden van het geloof hem met honger en dorst, koude en naaktheid in het vlees kwelden, waardoor zij hoopten hem van het geloof afvallig te maken, hoe mannelijker hij volhardde in de waarheid. Gelijk het God behaagde Zijn dienaar met het kruis te beproeven, heeft het Hem ook behaagd door hem, die slechts een arm, ellendig, zwak en veracht mens was, al zijn vijanden te overwinnen. Want, al worden ook de godzaligen, volgens de leer van Panlus, verdrukt, zo worden zij toch niet benauwd; al worden zij ook twijfelmoedig, zo worden zij toch niet mismoedig; al worden zij vervolgd, zo worden zij niet verlaten; al worden zij neergeworpen, zo worden zij niet verdorven; want de Heere is hun tot hulp en tot een sterk schild, waarop zij hun hoop stellen en onbeweeglijk blijven als de berg Sion. Dat gevoelde deze gevangene in zijn nood, waarom hij te recht met Paulus uitriep: "Wie zal mij scheiden van de liefde Gods, die daar is in Christus Jezus, onze Heere."

Toen hij geruime tijd had gevangen gezeten, en standvastig volhardde in het geloof, kwam de genoemde Victor de Grave, de broeder van Jan, met zijns broeders kinderen tot hem in de gevangenis, en zei: och, lieve broeder, zie hier onze jonge kinderen. Ontferm u toch over hen, al moest gij dan ook een weinig tegen uw geweten spreken. Jan antwoordde: "Ga weg van mij, satan, want gij hindert mij. Is het niet genoeg, dat gij uzelf aan de duivel hebt onderworpen en Christus verloochent; wilt gij mij daartoe ook brengen? Ga weg van mij, want ik wil uw bozen raad niet volgen."

Behalve dit groot verdriet en de verzoeking van zijn broeder, weerstond hij nog vele en velerlei kwellingen van enige vijanden van het geloof en lasteraars van God, die hun best deden om de gevangene van het ware geloof te verleiden tot de leer van het pausdom. Onder anderen kwamen tot hem twee bijzonder valse leraars, genaamd de heer Marten Bartholomeusz en de heer Kornelis van Kealen, pastoors te Hulst, die hem wegens zijn geloof ondervroegen. Deze verleiders beijverden zich naar oude gewoonte, om met hun verderfelijke leer de goddelijke waarheid te wederleggen. Maar, aangezien hij een eenvoudig en ongeleerd man was, en geen gaven bezat om al hun ingewikkelde redenen te ontzenuwen, hield hij geen uitvoerige en scherpzinnige twistgesprekken met hen, maar antwoordde beknopt en gepast, dat hij niet anders wilde geloven dan wat in de Schriften van het Oude en Nieuwe Testament vervat was. Zij spraken daarover en ondervroegen hem, en, zo goed hij kon, heeft hij dit in een brief aan de christelijke gemeente te Antwerpen geschreven, die wij hier laten volgen.

"Genade en vrede van God onze hemelse Vader, door onze Heere Jezus Christus, zij met u allen, lieve broeders in de Heere.

Lieve broeders in de Heere, hoe jammerlijk de vijanden van het geloof met mij handelen, hebt gij reeds gehoord, waarom het onnodig is daarover te schrijven. Maar door de genade des Heeren, door Wie ik alles kan verdragen, ben ik nog gebleven bij de waarheid, die ik geleerd heb van de dienaren Gods, en hoop, dat de Heere mij daarin versterken zal tot het einde mijns levens. Ik begeer dus anders niets, dan dat God, Mijn hoogste en opperste Vader, mij bekrachtigt, opdat ik mijn pelgrimstocht mag volbrengen tot Zijn heerlijkheid. Voorts bid ik, dat Hij mij, arm mens, aanneemt, aanziet en bijstaat tegen de grimmige satan, die mij zozeer benauwt en kwelt, als ik nooit zou kunnen beschrijven.

Weet ten andere, lieve broeders, dat de heer Kornelis en de heer Marten bij mij geweest zijn, om mij aangaande mijn geloof te ondervragen, aan wie ik dus antwoordde: aangezien gij naar mijn geloof vraagt, wil ik u dat, zoals Christus mij bevolen heeft, bloot leggen; want ik schaam mij Christus en zijn Woord niet, dat ik tot

zaligheid ontvangen heb. Maar, aangezien ik een eenvoudig en ongeleerd man ben, en niet geoefend om de grond en de bedoeling van mijn hart, zoals ik wel willen zou, uit te spreken, wil ik u zonder lang omwegen belijden,waarop ik mijn geloof gebouwd heb. Vooreerst geloof ik met mijn gehele hart de tien geboden van God, waarin mij God Zijn volmaakte wil en alles, wat ik doen of laten moet, duidelijk leert. Hiernaar ben ik begonnen mijn leven in te richten, en begeer daarnaar al de dagen mijns levens te wandelen. Ten tweede geloof ik, zonder enige twijfel, aan de twaalf artikelen des christelijken geloofs, waarin vervat is alles wat nodig is ter zaligheid te geloven. Ten derde geloof ik het gehele Oude en Nieuwe Testament, dat door de heilige Profeten en Apostelen geschreven en ons nagelaten is, om de wil van God en de weg der zaligheid te leren kennen. Dit alles dan en al wat hiermee overeenkomt, geloof ik uit de grond van mijn hart, en niets anders dan dat. Doch uw menselijke en uitgedachte leringen, die gij ons, in strijd met de heilige Schrift, zoekt wijs te maken, neem ik niet aan, maar vervloek die met de heilige Paulus omdat gij ons die ook niet met het Woord van God kunt bevestigen." Hierop zeiden de valse profeten: “Jan, gij moet geloven alles wat de heilige roomse kerk, die niet dwalen kan, leert en gebiedt." "Ik geloof niets," antwoordde ik, "wat de mond des Heeren niet gesproken heeft. Want er staat geschreven, dat hij vervloekt is die tot de wet des Heeren iets toedoet of afdoet, zodat daaruit verstaan kan worden, dat Gods wet volmaakt is zonder uw menselijke leringen." "Gij moet hoe langer hoe meer geloven," zeiden zij, en begonnen inwendig toornig te worden en zeiden: "Wat praat gij toch, gij onwetend en ongeleerd mens. Gij hebt geen verstand. Als gij niet gelooft, dat Christus met vlees en bloed in het sacrament is en in de mis, dan hebt gij een verkeerd en vals geloof." "Och," zei ik, "dat geloof ik in het geheel niet, want de Schrift leert dit nergens." "Gij moet het toch geloven," zeiden zij, “want de heilige moeder de kerk gelooft het, en de oude leraars leren het." - "Ik heb niet zulk een leer, die niet vervat is in de heilige Schrift, niets te maken, want Paulus leert het mij anders: “al kwam er," zegt deze, "een Engel uit de hemel, die een ander Evangelie verkondigde, dan ik u verkondigd heb, die zij vervloekt." "Zij vroegen ook, of ik niet geloofde in een heilige kerk. Ik antwoordde: “Ik geloof dat er een heilige kerk is. Daarna vroeg de heer Keulen, of men ook de jonge kinderen mocht dopen. Ik antwoordde toestemmend, want dat hun de doop zowel toekwam als de volwassenen." "Waar is uw kind gedoopt?" vroeg hij. “In de christelijke gemeente" zei ik. "Waar is die?" “Te Antwerpen." Toen vroeg de heer Keulen andermaal, of ik niet geloven wilde, dat Christus met vlees en bloed in de mis was. Ik zei: “Ik geloof, dat Christus, volgens de twaalf artikelen des geloofs, opgevaren is naar de hemel." Hierop zei de heer Marten: "Gij boze ketter, staat er niet geschreven: dat is mijn lichaam?" "Ja, maar er staat ook:" “Ik ben de wijnstok, de weg" en dergelijke; en daarom is Christus geen wijnstok en geen weg. Daarom moet men ook deze plaats; "dat is mijn lichaam," geestelijk verstaan, zoals Johannes in het zesde hoofdstuk duidelijk verklaart, als er staat: Het vlees is niet nut. De woorden, die Ik tot u spreek, zijn geest en leven." Elders staat ook geschreven: Maar de Allerhoogste woont niet in tempelen met handen gemaakt, en wordt ook door mensenhanden niet gediend." De pastoor antwoordde: "Gij liegt, gij ketter, dit staat er niet geschreven; het ware beter, dat gij u met uw molen bemoeide, dan hierover te spreken." Hierop zei ik: “Ik zal het u uit mijn Bijbel bewijzen; of laat er een halen, dan zult gij het alzo zien." Hierop zei de genoemde Jan Boxtale tegen de pastoors in het Latijn: Laat een Bijbel halen;" wat men terstond deed. Toen Boxtale ernstig naar deze plaats zocht, vond hij die, zoals ik gezegd had. De priesters werden beschaamd en zeiden: " Het moet anders verstaan worden; gij hebt er geen verstand van." Zij begonnen te schelden en zeiden: Indien gij uw geloof niet wilt laten varen, zal het

slecht met u aflopen." Ik antwoordde: "Wanneer ik voor de waarheid moet lijden, zal mijn loon groot zijn bij de Heere." "Zo," zeiden zij, "gij wilt dus uw geloof niet laten varen; men zal er u toe dwingen. Weet gij niet, dat de overheid macht heeft u te doden? “Zij heeft geen macht," zei ik, "dan van God; en, wanneer zij onrechtvaardig oordeelt, weet dan, dat zij door God zal geoordeeld worden." Toen zwollen zij op van woede, dreigden mij met de dood, en lasterden de waarheid op gruwelijke wijze. Wij spraken nog over vele andere dingen, doch ik kan u alles niet schrijven. Eindelijk verklaarde ik hun, dat ik in mijn geloof wilde volharden, want dat zij mij geen beter konden aanwijzen. Aldus vertrokken zij. Ik wachtte hen echter spoedig terug, en weet niet, wat zij nog met mij zullen doen. Doch ten allen tijde zal ik op de Heere vertrouwen en Zijn naam belijden."

Nadat de geloofsrechter van Vlaanderen, Petrus Titelmanus genaamd, die steeds als een briesende leeuw rondliep, zoekende, wie hij zou mogen verslinden, de gevangenschap van Jan de Grave vernomen had, kwam hij te Hulst om de gevangene te ondervragen; doch zijn komst had plaats op uitnodiging, raad en verlangen van de priesters aldaar. Want, toen ieder klaagde over de onmenselijke wreedheid, die de gevangene werd aangedaan, ontboden de priesters, die vreesden, dat hun handelingen aan het licht zouden komen, hem, opdat hij de gevangene, die zij door hun wreedheid niet aan het wankelen konden krijgen, met het vuur zou overwinnen, en alzo een einde aan de zaak maken. Aldus werd de gevangene, op de 21e en 22e Januari van het genoemde jaar, bij de schout en zijn dienaren gebracht in de Zwaan, waar de burgemeester en beambten van Hulsterambacht met de tirannieke geloofsrechter vergaderd waren.
Daar werd hij voor een groot vuur geplaatst, waar hij overmatig zweette, en zeer flauw werd, en wel omdat hij uit een zeer onreine gevangenis, waar hij grote honger en koude geleden had, was gekomen. Toen nu de gevangene als een onschuldig lam onder deze goddelozen hoop, die tegen hem vergaderd was, geplaatst was, begon de geloofsrechter de ondervraging op de volgende wijze: "Jan, aangezien wij hier vergaderd zijn om te horen, wat gij gelooft, vraag ik u: hoe denkt gij over de roomse kerk en de leringen van de paus? waarop Jan antwoordde: “Mijn geloof heb ik bij herhaling beleden zonder enige geveinsdheid. Ik herhaal, dat ik mij alleen aan Gods Woord houd, en steun op de grond der Profeten en Apostelen en niet op enige menselijke leringen, die daarin niet vervat zijn of daartegen strijden. Derhalve, mijn heren, kunt gij uit het Woord des heren bewijzen, dat mijn geloof, hetwelk ik beleden heb, verkeerd of enigermate tegen de waarheid strijdt, dan wil ik het laten varen en een ander omhelzen; maar, kunt gij dat niet doen, waarom houdt gij mij dan gevangen en zoekt mij te doden? "Gelooft gij niet," vroeg de geloofsrechter, "dat God in vlees en bloed, zoals Hij van Maria geboren was, en zoals Hij gewandeld, gestaan en aan het kruis gehangen heeft, in de mis tegenwoordig is en bovenal als men de hostie opheft? "Och neen, in genen dele," zei Jan "want dat zou tegen Gods Woord zijn en tegen de waarheid der heilige Schrift; want er staat geschreven: "De God, Die de wereld gemaakt heeft en alles, wat daarin is, deze, zijnde een Heere van de hemel en der aarde, woont niet in tempelen met handen gemaakt." En zoals God bij de Profeet zegt: "De hemel is Mijn troon, en de aarde is de voelbank Mijner voeten; waar zou dat huis zijn, dat gijlieden Mij zoudt bouwen? en waar is de plaats Mijner rust? Aangezien dan onze God, Die hemel en aarde niet omvangen kan, in geen tempelen, met banden gemaakt, besloten kan worden, en door mensenhanden niet gediend wordt, hoe kunt gij Hem dan in een stukje brood of in uw ciborie besluiten? Dat dit waar is, kunt gij zelf in mijn Testament, dat ik hier heb, zien," en hij gaf hem het Testament over. Nu

werd de geloofsrechter zo toornig, ontsteld en woedend, dat hij het Testament van Jan, dat nochtans met goedkeuring was gedrukt, in het vuur wierp. Het werd echter door een van de beambten uit het vuur gehaald.
Doch de geloofsrechter, hoe langer zo meer in woede jegens de gevangene ontstoken, begon als een bezetene en uitzinnige te razen, en riep: "O gij valse profeet, gij helse ketter, gij schelm, gij boef;" en gaf hem meer dergelijke schandelijke namen, als of dit bewijzen tegen hem waren, en zei: "Ik zou u in het aangezicht kunnen slaan;" en hief zijn vuist op, met de bedoeling de gevangene een slag te geven. Doch een van de beambten, die de grote woede van de geloofsrechter zag, verhinderde dat en zei tot hem: "Sla de man niet, men zal hem recht laten wedervaren." Toen de storm een weinig bedaard was, zei de geloofsrechter: Hoe, gij boef, wilt gij niet geloven, dat de Heere uw God in het sacrament is? Hoort toch, wat deze ketter zegt! Welaan, gij snode ketter, gelooft gij niet aan de zeven sacramenten?" "Ik geloof alleen," zei Jan, "in God, Die Mijn Schepper, Bestuurder en Onderhouder is. En aangaande de zeven sacramenten geloof ik, zoals de Schrift ons daarvan onderwijst." "Gelooft gij niet, dat er een vagevuur is, waar de zielen gezuiverd moeten worden na de dood?" "Ik zou dit graag geloven," zei Jan, ‘indien gij het mij bewijzen kon uit Gods Woord; anders geloof ik, dat het bloed van Christus ons reinigt van alle zonden." Toen sprong de kettermeester van woede op en zei: " Wat zal ik van deze deugniet zeggen Daarna vroeg de geloofsrechter hem "Gelooft gij niet, dat de mens een vrije wil heeft? Dat de mens door goede werken de hemel kan verdienen? Dat de heiligen voor ons bidden? Dat naar de bedevaart gaan goed is, en dergelijke zaken meer?" Jan antwoordde hierop:,”Ik geloof alleen aan Gods Woord en aan geen menselijke leringen." "Betreft het dan Gods Woord niet, wat ik vraag? hernam de geloofsrechter. "Betuig het met de heilige Schrift, en ik zal het geloven." Hier begon de geloofsrechter enige vergiftige woorden aan te halen uit de valse boeken van de paus en andere schrijvers, teneinde zijn vragen te staven, die echter zo kinderachtig, walgelijk en lomp waren, dat Jan het beneden zich achtte iets daartegen in, te brengen, daarop niet wilde antwoorden, stil zweeg, en hem alleen liet praten, zoveel hij wilde. De geloofsrechter zwol van woede op, knarste op de tanden en zei: O, gij boze Calvinist, gij duivelse ketter, gij boef, gij hebt een zwijgende duivel in u. Ja, ja, ik zal hem wel verbannen." Daar het zeer koud was, had men in de kamer, waar men vergaderd was, een groot vuur aangelegd, en nu dreigde de geloofsrechter Jan daarin te werpen, en zei: "Wordt gij niet bevreesd? Men zal u in dit vuur werpen en u laten verbranden, als gij uw geloof niet laat varen." Jan antwoordde zeer zachtmoedig: "Voor dit vuur ben ik zo bang niet, maar ik vrees veel meer het eeuwige vuur, dat nimmermeer kan worden uitgeblust, en welks rook opgaat van eeuwigheid tot eeuwigheid." Toen de geloofsrechter de onoverwinnelijke standvastigheid van de gevangene zag, sprak hij over hem, in tegenwoordigheid van de beambten en allen, die daar tegenwoordig waren, het eeuwige doodsvonnis uit, en gaf hem, die uit de schoot der roomse kerk gevallen was, met lichaam en ziel aan de duivel over." "Dat oordeel," zei Jan, "komt alleen God toe, en daarom bekommer ik mij om uw oordeel niet."
Toen nu de burgemeester zag, dat de geloofsrechter met al zijn bedreigingen en bittere woorden de gevangene eer verbitteren dan bekeren zou, viel hij op een andere manier, namelijk met vleiende woorden, de gevangene aan, en zei: “Ik bid u, Jan, laat u toch bewegen." Jan zei: Mijnheer de burgemeester, bid niet tot mij, maar bid God, dat Hij u verlichte in het ware geloof, opdat gij u niet stoot aan de hoeksteen, welke Christus is, en uw handen niet bevlekt aan de leden van Christus." Hierop zei de geloofsrechter: "Gij verduivelde ketter, uw woorden zijn niets dan valse gevoelens en enkel

verharding." Jan antwoordde zachtmoedig: "God weet het, of ik niet verlang te leven volgens de zuivere waarheid van het Evangelie."
Toen nu deze vrome getuige van Christus de waarheid aldus standvastig beleed en voorstond, en de beambten zagen, dat hij noch door schone woorden, noch door bedreigingen des doods van zijn geloof was af te brengen, gaven zij hem aan de dienaren over. Deze bonden en boeiden hem zo wreed, dat hij, door pijn gedrongen, uitriep: "O, lieve mannen, boeit mij zo stevig niet, want al mijn leden zijn zo jammerlijk bevroren, dat ik u zal moeten vast houden als ik met u zal willen gaan; weest daarom niet bevreesd, dat ik u zal ontlopen." Als hij nu aldus, tussen de dienaren gebonden, geleid werd naar de gevangenis, stond de schout in de gang van het huis, die weende en zei: “Och lieve Jan, ik bid u, laat toch uw geloof varen en men zal u loslaten." Het was zeer te vermoeden, dat de schout tegen zijn geweten zondigde, zoals men er velen vindt, die, helaas! veel liever vrienden van de koning zijn, dan naar de waarheid horen en die aannemen. Maar deze veinzerij, al wordt de mens daardoor verblind, zij kan toch de ogen van God niet bedriegen; maar God zal eenmaal het bloed van Jan de Grave van zijn handen eisen, wat hem duur zal te staan komen. Toen Jan zag, dat de schout weende, zei hij vriendelijk tot hem: "Schout, ween niet om mij, maar schrei en bid tot de Heere, dat Hij u uw misdaad vergeve." Daarna werd Jan weer naar de gevangenis gebracht, waar zijn dagelijkse portie bestond uit twee dunne stukken roggebrood met een weinig stinkende boter, en water tot zijn drank, wat voor het grootste gedeelte vuil water was. Toen Jan weer in de gevangenis zat, riep hij de naam des Heeren aldus aan: "O mijn Heere, mijn God, ik dank U, dat Gij mij, arm mens, versterkt en mij mond en tong voor mijn vijanden gegeven hebt, en bid U mij tot het einde toe te bekrachtigen tot Uw eer. Amen."
Wie zou zich niet te recht verwonderen over de grote volharding van deze man, in wie de Heere, hoewel hij een arm, zwak vat scheen, zulk een overvloedige kracht van lijdzaamheid en wijsheid gegeven had, die niemand kon overwinnen. Hij toch was een ongeleerd, eenvoudig en veracht mens, en sprak niet zeer vlug, zodat niemand, naar mensenoordeel, zodanige moed van hem zou hebben verwacht. Doch de Heere zijn God, op Wie hij vertrouwde, gaf zijn dienaar kracht en wijsheid, ver verheven boven vleselijke wijsheid en kracht, waardoor hij de vreselijke monsters en reuzen der pauselijke synagoge beschaamde, versloeg en overwon. Waarlijk, de Heere, Die getrouw is in Zijn beloften, heeft dat gewerkt, en het is wonderbaar in onze ogen. Christus zegt daarvan: “Ik dank U, Vader! Heere van de hemel en der aarde! dat Gij deze dingen voor de wijzen en verstandigen verborgen hebt, en hebt dezelve de kinderkens geopenbaard. Ja, Vader, want alzo is geweest het welbehagen voor U." Aldus spreekt de Heere ook door de profeet "De wijsheid zijner wijzen zal vergaan, en het verstand zijner verstandigen zal teniet gedaan worden. Waar is de wijze? waar is de schriftgeleerde?waar is de onderzoeker dezer eeuw? Heeft God de wijsheid dezer wereld niet dwaas gemaakt?" Daarom zeg ik met Paulus: "Want het dwaze Gods is wijzer dan de mensen; en het zwakke Gods is sterker dan de mensen. Maar het dwaze der wereld heeft God uitverkoren, opdat Hij de wijzen beschamen zou; en het zwakke der wereld heeft God uitverkoren, opdat Hij het sterke zou beschamen; en het onedele der wereld en het verachte heeft God uitverkoren, en hetgeen niets is, opdat Hij hetgeen [iets] is teniet zou maken, opdat geen vlees zou roemen voor Hem. Opdat [het zij], gelijk geschreven is: Die roemt, roeme in de Heere." Daarom laat de Heere dikwerf de vrome en moedige, die als een pilaar in de waarheid schijnt gegrond te zijn, schandelijk vallen; en die naar de mens gesproken, zwakke en ellendige mensen schijnen, richt Hij door Zijn arm op, opdat zij zien zouden, dat al onze vroomheid niet bestaat naar onze wil en uit kracht der mensen, maar alleen uit God. Daarom, lieve

broeders, laat ons vrijmoedig in de waarheid blijven, en ons verzekerd houden, dat God ons, wanneer wij om Zijn naam moeten lijden, zal versterken, besturen en alles over ons beschikken naar Zijn welbehagen. Hoe eenvoudig, ongeleerd en veracht wij ook zijn, willen wij nochtans geloven, dat God ons, naar Zijn belofte mond en wijsheid geven zal, die niemand zal kunnen tegenstaan. Hij zal, zoals de Profeet zegt, de vermoeiden kracht geven en overvloedige sterkte de zwakken. En wederom: die op de Heere wachten zullen lopen en niet moe worden; zij zullen wandelen en niet mat worden. Daarom zegt de Heere: Gij Israël, Mijn knecht Jakob, die Ik verkoren heb; gij zaad Abrahams, dat Ik vergaderd heb van het uiterste der.aarde, vreest niet, want Ik ben met u. Wijkt niet van Mij, want Ik heb u versterkt en geholpen en omvangen door de rechterhand van mijn gerechtigheid. Ziet, zij zullen beschaamd worden, die tegen u strijden. Zij zullen zijn, als die niet zijn, en de mannen, die tegen u strijden, zullen vergaan. Want rik ben de Heere Uw God, Die u bij de hand vat, zeggende: “Vreest niet, want Ik ben Uw helper. Wil niet vrezen, gij wormpje van Jakob, gij die in Israël gedood werd; want Ik heb u geholpen, en Ik ben Uw Verlosser, de Heilige Israëls." Laat ons dan, die de Heere kennen, klimmen op de hogen berg, en in Sion de wet des Heeren verkondigen. Laat ons onze stemmen met kracht verheffen en aan Jeruzalem prediken; en laat ons niet vrezen, ziet, de Heere Uw God zal in kracht komen, en Zijn arm zal de overhand nemen; ziet, Zijn loon s met Hem, en Zijn arbeidsloon is voor Zijn aangezicht."

Toen nu deze vrome getuige der waarheid drieëntwintig weken gevangen gezeten, en zijn geloof voor de priesters, de kettermeester en de overheid beleden had, brachten de beambten van Hulsterambacht de belijdenis en de ondervraging van zijn geloof naar Gent over, om volgens het gevoelen en de raad van geleerden, zoals men de heren van het gerecht noemde, zogenaamd de rechtszaak in behandeling te geven. Maar, hoe dit is toegegaan laat ik ieder raden, en het einde zal het openbaren; want deze lieden zijn voor het merendeel zo behept met gierigheid en eerzucht, dat de blinden beter de kleuren dan zij de waarheid kunnen beoordelen. En, ofschoon er enige onder schuilen, die niet ontbloot zijn van kennis der waarheid, ja, zelfs niet van grote wetenschap van Gods Woord, zo is nochtans van zulke lieden, die zo diep in vleselijke wellusten en hovaardij des levens zijn verzonken geen bevordering noch bescherming van de waarheid te wachten; nog daargelaten hun te grote vrees, geveinsdheid en onverzadelijke begeerte naar hoge en voordelige ambten, waarom zij menigmaal, teneinde het hof te behagen, de waarheid voor een stuk brood veil hebben, en zich schuldig maken aan het vergieten van het bloed der onschuldige christenen. In deze gerichtshandel bewezen deze heren maar al te zeer hun oude aard; want, helaas, ook zij spraken het doodsvonnis over de gevangene uit, volgens het bevel van zijn koninklijke majesteit, en bekommerden er zich niet om, hoe zwaar zij tegen de geboden Gods zondigden, wat zij eenmaal moeten verantwoorden. Toen nu de beambten, met de priesters, monniken, de kettermeester en de rechtsgeleerden het over het bloedvergieten van de gevangene eens waren, bekrachtigden zij het doodsvonnis, en bepaalde zekere dag voor de uitvoering van het vonnis.

Toen de zaak zover gebracht was, sprak ook de schout, als naar gewoonte, zijn eis jegens de gevangene uit. De redenen waarom hij de eis deed, waren deze: Dat Jan beleden had, dat Christus niet was met vlees en bloed in de mis; dat het verkeerd was de heiligen te vereren en hun beelden in de kerk te plaatsen; dat ter bedevaart gaan afgoderij was, en dergelijke meer, Op grond daarvan besloot ook hij, dat de gevangene moest worden verbrand. Daarna beval hij, in overleg met de beambten, dat de gevangene een advocaat zou nemen, die zijn verdediging en verantwoording op zich zou nemen. De gevangene deed naar het bevel van de beambten, liet zijn antwoorden

door een advocaat opstellen, waarin de genoemde artikelen, die de schout als ketterij veroordeeld had, werden bewezen goed en katholiek te zijn, met vele en onderscheidene getuigenissen der heilige Schrift. Doch verneemt nu welke beloning de goede advocaat voor zijn werk ontving.
Nadat de beambten deze verdediging hadden ingezien, ontboden zij de advocaat, vielen hem op harde wijze aan, en vroegen hem, waarom hij deze verdediging gesteld en geschreven had. De advocaat antwoordde: "Mijn heren, de gevangene heeft mij dit bevolen, en daar ik uw bevel gevolgd heb, om namelijk de gevangene ten dienste te staan, heb ik deze verdediging opgesteld." De burgemeester met zijn beambten waren zeer vertoornd, en zeiden tot hem: "Hoe komt gij zo vermetel?" En na veel woordenwisseling bevalen zij de advocaat aan de rechtbank vergiffenis te vragen. De advocaat antwoordde als boven: "Op uw bevel heb ik de gevangene bijgestaan; en ook alles, wat er door mij is gezegd zijn openbare en duidelijke getuigenissen der heilige Schrift, zoals men in de Bijbel zien kan. Waarom zou ik dan vergiffenis vragen? De burgemeester bedreigde hem zeer, en zei, dat hij er wel verder van horen zou; wat ook gebleken is. Want terstond diende de burgemeester met de priesters en de kettermeester zijn aanklacht in bij de raad van Vlaanderen, waarbij hij de advocaat zwaar beschuldigde, zodat hij werd ingedaagd, om, op verbeurte van leven en bezittingen, te verschijnen en zijn verdediging in persoon de raad voor te dragen. In één woord, de zaak kwam zover, dat de advocaat, niettegenstaande zijn goede verdediging en tussenkomst van invloedrijke vrienden, door de heren van het hof werd veroordeeld, om in de openbare vierschaar te Hulst een onterende schuldbelijdenis af te leggen en de rechters op de knieën om vergiffenis te vragen, en bovendien te betalen de som van vierentwintig Karolusguldens ten behoeve van de verbrande kerk te Hulst. Ziet nu eens, geliefde lezers, welke verblinde en onverstandige lieden onze raadsheren zijn, die hen, welke de onschuldige beschermen, met zware geldboeten straffen; doch God, Die een Rechter is, zal de goede advocaat een beter loon geven.
Niet lang hierna, op Zaterdag namelijk, de 24ste Februari, kwam, op bevel van burgemeester en beambten van Hulster-ambacht: de beul van Antwerpen, Couzijnken genaamd, te Hulst, om het vonnis op de genoemde dag aan de gevangene te voltrekken. Maar, aangezien de burgemeester des Zondags een grote maaltijd wenste te houden, zo had dit ‘s zaterdags, wegens de toebereidselen van de maaltijd, niet plaats, en werd de zaak tot Dinsdag uitgesteld. Toen nu het feest van Hubrecht Dulle, dat hij met de beambten en anderen twee dagen achtereen in alle dronkenschap en liederlijke overdaad hield, voorbij was, kwam des Dinsdags morgens de schout met zijn dienaren in de gevangenis, om de martelaar naar het rechthuis te brengen. Toen Jan zag, dat het uur van scheiden daar was, kuste hij zijn medegevangene, nam vriendelijk afscheid van hem, en zei: "Vaarwel mijn broeder, vaarwel; de tijd van mijn opoffering is nabij." Zodra de dienaren binnen kwamen, bonden zij hem, en leiden hem als een geduldig lam naar het stadhuis, in gezelschap van twee grauwe monniken, die hem terstond aanvielen en vroegen, hoe het hem ging. Jan zei: "De Heere hebbe dank; Hij maakt het goed met mij." "Maar gelooft gij niet," zeiden zij, "aan de heiligen?” "Neen," zei Jan, maar ik geloof in de enige, almachtige en eeuwige God, Die hemel en aarde geschapen heeft." Andermaal vroegen zij: "Gelooft gij niet, dat Christus met vlees en bloed in de mis is?" "Christus," zei Jan, "is in de hemel, vanwaar Hij komen zal om te oordelen de levenden en de doden." Och, arm mens," zeiden zij, "dat gij niet geloven wilt, dat God almachtig is." Zij vroegen en prevelden nog veel meer, niet zonder woede in hun gelaat. Doch Jan zweeg stil, en hief zijn hart en ogen naar de hemel. Toen nu de pausgezinde Farizeeën en de schriftgeleerden met de schout en beambtenwaren vergaderd, beraadslaagden zij op listige wijze, en

geboden de dienaren zich daarnaar stipt te gedragen. Zij bepaalde namelijk, dat zij scherp zouden toeluisteren, en zo er iemand was, die iets ten goede van deze gevangene of uit de Schrift spreken zou, dat zij die, wie hij ook ware, terstond in de gevangenis zouden werpen.
Intussen zocht de schout met zijn dienaren zeer ijverig hout en stro, waarmee de martelaar zou worden verbrand, wat zij nauwelijks vinden konden, daar niemand hun tot dit doel hout of stro wilde verkopen. Eindelijk verscheen er een boer met een vracht hout, die de schout dwong zijn hout op de markt te lossen. Er was echter nog een zwarigheid, want de schout kon niemand krijgen, die een gat in de paal wilde boren, waaraan de lijder zou worden verworgd. Om het vonnis te kunnen uitvoeren, was de burgemeester verplicht de paal naar een wagenmaker te laten brengen, die verzocht werd er terstond een gat in te boren, omdat, zoals hij zei, het dienen moest om een leuning in een paardenstal te maken.
Terwijl zij bezig waren om toebereidselen te maken, kwam er een zekere Jan Willaerts, brouwer, die aan Jan de Poorter, die ook beambte was, vroeg: "Wat moet hier worden verricht? Moet deze Jan de Grave sterven? Gedurende mijn gehele leven heb ik nooit iets kwaads van hem gehoord of gezien; bovendien spreekt hij niet dan over God." Daarop antwoordde Antonis Geerlof, die daar tegenwoordig was: "Dat is waar; hij is een onschuldig lam, maar volgens het bevel moet hij sterven." Jan Willaerts hernam: "Maar zullen de beambten hun vonnis met dit bevel kunnen goed maken? Jan de Poorter hield zich stil, ging terstond naar de beambten van Hulsterambacht, en deelde alles mee, wat de brouwer gezegd had. Terstond werd deze man, op bevel van de beambten, gehaald, en in de gevangenis, die Jan de Grave verlaten had, gezet, waar hij geruime tijd, op zijn eigen kosten en tot zijn verdriet, geduld moest oefenen. Ziet, aldus werden allen, die de waarheid en de goede gunstig waren, door de wereld beloond. Ofschoon er geen vrees bestond, verzamelden toch de priesters met de beambten zich in de kerk want de bozen vrezen altijd wegens hun kwaad geweten.
Na geruime tijd, omstreeks twaalf uur des voormiddags, toen de burgemeester en de beambten van Hulsterambacht in de vierschaar zaten, werd de lijder voor hen gebracht, om zijn doodsvonnis te horen. Toen de gevangene daar stond, opende hij vrijmoedig, als door de Heilige Geest versterkt, zijn mond, en vermaande, in het bijzijn van al het volk, dat daar samengekomen was, de heren zeer ernstig, dat zij de zaak goed moesten onderzoeken en een rechtvaardig oordeel vellen zouden, en zei plechtig: "Mijn heren, gij allen moet eens voor de Rechterstoel van Jezus Christus verschijnen, zoals ik heden voor u sta, waar ieder rekenschap zal moeten geven van zijn daden; weest dus voorzichtig in hetgeen gij doet." De burgemeester viel hem in de rede, en zei spijtig tot hem: "Weet gij anders niets te zeggen? Wij hebben met wijzere mensen gesproken dan gij bent." De gevangene hernam: Ziet wel toe, wie gij veroordeelt, en wat gij doet; want ik verklaar u, dat mijn geloof rust op de grond der profeten en apostelen, en ik begeer daarin te leven en te sterven." - "Dit zoekt gij nu," hernam de schout, “het arme volk wijs te maken." - "Welaan dan”, zei de gevangene, "ik heb geen ander geloof; doet naar uw welgevallen." Naar ouder gewoonte, vermaande de schout de beambten, om het vonnis te vellen en uit te spreken. De burgemeester verklaarde, dat het goed zou zijn over hem en zijn metgezellen uit te spreken, wat de schrijver zou voorlezen. Aldus werd het vonnis op de volgende wijze gelezen:
Beambten ontvangen hebbende de raad van geleerden, alsook de vele inlichtingen van onze geestelijken, en bovenal van de geloofsrechter van deze streek, hebben bevonden, dat deze Jan de Grave, molenaar, geboren te Eckergem, of hoe hij anders

heten mag, een voorstander is van het valse geloof, en zich verklaart tegen ons christelijk geloof, vooral waar deze Jan zegt, dat God niet waarlijk is in de mis in vlees en bloed, dat heiligen in de kerk te plaatsen, ter bedevaart te gaan, afgoderij is, en meer andere verfoeilijke gevoelens tegen ons geloof; zo veroordelen wij hem om te worden verworgd en zijn lichaam verbrand, en daarna aan de paal te worden gesteld op het galgenveld van deze stad; voorts zijn goederen, meubelen, enz, waar die ook gevonden worden, verbeurd te verklaren, ten bate des konings." Nadat dit vonnis gelezen was, zei de veroordeelde lijder met een verheugd gelaat: Ik dank U, o Heere, mijn God, dat Gij mij waardig hebt geacht voor Uw naam te lijden." Daarna werd de gevangene naar de beul geleid, die tot hem zei: "Als gij veel wilt praten, dan zal ik u met deze bal de mond stoppen." De gevangene antwoordde: “Ik zal liever zwijgen." Maar, beminde lezer, wij moeten hierbij ook niet vergeten de schandelijke daden en handelingen van de pausgezinden, waarbij men hun goddelozen en bloeddorstige aard zeer duidelijk kan zien. Daar de gevangene zich bijzonder met de lezing van het Nieuwe Testament had bezig gehouden, daarin zeer was geoefend, en aan hetzelve zijn twistgesprekken met en tot beschaming van de priesters en de geloofsrechter veel ontleend had, hing de beul, op bevel van de beambten en het inblazen der priesters, de gevangene zijn Testament om de hals, om met hem te worden verbrand. Hieruit ziet men duidelijk, dat de pausgezinden niet alleen de christenen, maar ook Gods Woord zoeken uit te roeien; doch dit zal hun geen van beide gelukken.

Eindelijk werd de lijder, als een onschuldig lam, zeer haastig naar de brandstapel gebracht, die op de markt door de beul gereedgemaakt was. Wie kon zonder tranen aanzien, hoe jammerlijk de gevangene al hinkende naar de brandstapel liep! Hij was toch, zoals wij boven hebben verhaald, zo naar het lichaam verzwakt, wegens de onlijdelijke koude, die hij in de gevangenis verduurd had, dat hij niet lopen kon; en vooral wegens het afvriezen van de tenen zijner voeten. Toen hij, zo spoedig hij dit hinkende doen kon, naar de strafplaats ging, vermaande bij het volk tot de waarheid, en bad ieder, die door dit licht werd beschenen, in de waarheid te volharden. Hij bad ook voor zijn vijanden, aldus: "O lieve barmhartige en hemelse Vader, vergeef het toch mijn vervolgers, wat zij mij aandoen voor uw goddelijke naam! O God, verlicht hen met de ware kennis van Uw Woord!" De schout reed te paard als een briesende leeuw, opdat hij zijn woede te beter zon tonen, en riep op bittere wijze tot de lijder: “Men heeft het u dikwerf genoeg gezegd." De martelaar zei: "O mensen, dit geschiedt voor de waarheid. Ik bid u, blijft toch in de waarheid!"

De schout kon de grote vrijmoedigheid van de lijder niet verdragen, en schreeuwde tot de beul: “Haast u, haast u, doe uw dingen." De gevangene ging zelf in de hut, plaatste zich vrijwillig aan de paal, en vroeg bovendien of hij goed stond. “Ja Jan," zei de beul, "gij staat goed," en deed hem een strop om de hals. Toen de gevangene aan de paal stond, riep hij niet luide stem "O Heere God, o hemelse Vader, ontferm u over mij! O barmhartige Vader, ontvang mijn geest!" Aldus ontsliep deze vrome getuige van Christus, terwijl bij de naam des Heeren aanriep, in de Heere, en bezegelde met zijn bloed de belijdenis zijns geloofs, op de 27e Februari 1565.

Nadat deze godzalige martelaar zich had opgeofferd, gingen de beambten, met enige pausgezinden, zich verlustigen ten huize van Hubrecht Dolle, hun burgemeester, waar zij zich als dieren aan het overmatig gebruik van spijs en drank overgaven. De burgemeester was met het bloed van deze martelaar nog niet verzadigd, maar braakte onder deze goddeloze hoop vele hoogmoedige woorden tegen God en Zijn Woord uit, en blaasde dreiging en moord tegen de discipelen des Heeren. Maar de Heere, die het bloed van zijn heiligen kan wreken, liet de dood van zijn dienaar niet lang ongewroken aan de bloeddorstige burgemeester. Op zekere tijd namelijk, en wel op de

7e Augustus, toen de genoemde burgemeester fris en gezond van Antwerpen, waar hij een zilveren schaal met drinken gewonnen had, te paard naar huis keerde, werd hij onderweg van de spraak beroofd, en stierf op de 10e van genoemde maand, op St. Laurensdag. Aldus eindigde deze bloeddorstige tiran zijn leven, niet zonder opmerkelijke bestraffing des Heeren. Men zei, dat hij zulk een verklaard vijand van het Evangelie was, dat hij daarvan geen woord horen of verdragen kon. Ja, hij zei dat het zonde was tegen zulke christenen een woord te spreken. In één woord, op de dag voor hij sprakeloos was, sprak hij vreselijke bedreigingen jegens enige vervolgde christenen uit, en zei, dat hij hen doden zou. Doch de Heere verhinderde zijn goddeloos voornemen. Hem zij lof tot in de eeuwigheid!

Hugo Destailleur en Jan Pick

[JAAR 1565.]

In de oude geschiedenis leest men van enige zeer goede vrienden, die door hun bijzondere vriendschap vermaard waren, daar zij niet dan door de dood konden gescheiden worden. Maar die deze geschiedenissen met belangstelling gadeslaat, zal een spiegel van zulk een vriendschap vinden, die de dood nog meer verenigd en verbonden heeft. Daarvan zagen wij een voorbeeld aan deze. beide jonge lieden, van wie de een, Hugo Destailleur genaamd, tweeëntwintig jaren, en Jan Pick achttien of negentien jaren oud was. Beiden waren geboren in de stad Doornik. Tijdens men de onderdrukte christenen niet de nieuwe eed plaagde, waarvan wij boven gesproken hebben, verlieten deze twee op zekere Zondag, tussen negen en tien uren in de voormiddag, de stad, om met elkaar over een tekst der heilige Schrift te spreken. Terwijl zij met elkaar spraken en tegelijkertijd een brief van een broeder uit Antwerpen ontvingen, werden zij daarom door de procureur des konings en zijn dienaren gegrepen.

Toen Hugo gevangen genomen werd, had hij een klein boekje bij zich, dat te Genève gedrukt was, benevens de brief, die van Antwerpen was gekomen. Zij werden beiden in de Fransen toren gebracht, en beloofden daar getrouw, dat zij de waarheid van Jezus Christus tot in de dood zouden verdedigen. De volgende dag werden zij voor de heren gebracht, voor wie zij een zuivere belijdenis van hun geloof aflegden. En, aangezien de een de ander tot standvastigheid opwekte, zonderde men hen van elkaar af, en bracht hen in afzonderlijke verblijven, waar zij bij herhaling door monniken en priesters werden aangespoord, om afvallig te worden van de belijdenis van hun geloof, die zij voor de heren der stad hadden afgelegd.

Toen men hun vroeg, wat hun belijdenis was van de kerk, van de mis, van de tegenwoordigheid van het lichaam en het bloed van Christus onder de gedaante van brood en wijn, van de sacramenten, van de biecht, van de kerkvergaderingen, van de aanroeping van de heiligen van het vagevuur, enz., antwoordden zij zo goed en grondig op alle punten, dat zij genoeg te kennen gaven, dat zij de ware kerk niet is, die zich de roomse noemt, aangezien daar Gods Woord geen plaats vond, en daarentegen de leer, die Paulus de leer der duivelen noemt, in de plaats was gekomen. "Want," zei Jan Pick, "men verbiedt sommigen lieden te trouwen, en men gebiedt onderscheid in de spijs te maken op zekere tijden." Zij zeiden, dat de mis noch in het Oude, noch in het Nieuwe Testament te vinden was; dat de verandering van het brood en de wijn in het wezenlijke lichaam en bloed van Christus tegen het artikel van Jezus Christus' hemelvaart streed: dat er slechts twee sacramenten door Christus waren ingesteld, namelijk de doop en het avondmaal; dat Jakobus niet gezegd had, dat men bhij de priester moest biechten, maar dat de een aan de ander schuld zou belijden; dat zij zich

niet bekommerden om kerkvergaderingen, dan die met Gods Woord overeenkwamen; dat men God niet in de naam der heiligen, maar in de naam van Jezus Christus alleen behoorde te aanbidden; dat zij geen vagevuur kenden dan het bloed van Jezus Christus, en dat zij, die aan het wijwater of aan het vagevuur de vergeving der zonden toeschreven, niet alleen een dwaze, maar ook een godslasterlijke leer onderwezen.
De heren van Doornik verzonnen allerlei middelen, om hen aan hun belijdenis te doen twijfelen, waartoe zij hen geruime tijd gevangen hielden en slecht behandelden, hen daarenboven van elkaar scheidden, zodat zij Destailleur in de gevangenis la Tennerie, en Pick in een andere, Pipenie genaamd, brachten. De priesters, monniken en Jezuïeten maakten het hen zeer lastig, en vielen hen bij herhaling zeer hard. Doch de Heere sterkte hen door Zijn Heilige Geest, en maakte hen onoverwinnelijk, zodat hun monden de gehele duur van hun gevangenschap, namelijk zeven maanden of langer, Gods lof en eer zonder ophouden verkondigden, en hun banden, zoveel hun door toelating der overheid mogelijk was, door het schrijven van troostbrieven, niet alleen hun ouders en bloedvrienden, maar ook de bedroefde gemeente te Doornik in het algemeen bemoedigd en gesterkt hebben. Toen nu de heren zagen, dat zij met hun langdurige gevangenschap niets op hen konden winnen, veroordeelden zij hen eindelijk op de 22ste Maart van het jaar 1565, in de vroege ochtend, omstreeks zeven uren, en wel om op de markt in de stad te worden verbrand. Daarna zonden zij hun twee schilderstukken, waarop twee kruisen geschilderd waren; doch dit geschiedde tegen de zin van een der raadsheren, een ware weerhaan, mr. Jakobus Clerius genaamd, die zei, dat hun eigenzinnigheid hem welbekend was. Toen zij naar de brandstapel gebracht werden, waren zij verheugd, en zeiden tot velen, die zij kenden: "Goede nacht, goede nacht, lieve broeders, totdat wij elkaar wederzien voor het aangezicht des Heeren." Toen zij eindelijk op de strafplaats waren aangekomen, baden zij tot God, en dankten de overheid, dat zij hen eenmaal uit de gevangenis hadden verlost. Met de ketenen aan de paal geklonken, zongen zij de laatste verzen van de 41e psalm. Toen echter de beul Jan Pick begon te worgen, riep Hugo overluid, en herhaalde enige malen tot zijn vriend en medelijder de woorden: "Moed, mijn broeder, moed; nog slechts korte tijd, en wij zullen elkaar voor het aangezicht Gods in de eeuwige onuitsprekelijke vreugde en heerlijkheid weerzien." Dit was het einde van deze beide godzalige martelaren van Jezus Christus, dat geheel overeenkwam met hun steeds betoonde standvastigheid.

Jan Catel

[JAAR 1565.]
Te Monqueron leefde een vroom christen, Jan Catel genaamd, geboren in de streek van Kortrijk, in Vlaanderen. Toen deze tot kennis der waarheid gekomen was, doch God niet volgens Zijn Woord in zijn vaderland dienen kon was hij voornemens naar Duitsland te reizen, teneinde daar de Evangelische Hervormde gemeenten te bezoeken en zijn leven daarnaar in te richten. Voor hij zich echter op reis begaf, beijverde hij zich om zijn vrouw te bewegen met hem te reizen, en bracht haar onder het oog, welk een groot heil er uit de ware kennis en aanbidding van God, en daarentegen welk een groot onheil er uit de afgoderij voortvloeide. Maar zij was derwijze in de valse leer van het pausdom als verstrikt, dat zij zich door het onderwijs van haar godzalige man van haar diep ingewortelde dwalingen niet wilde laten afbrengen. Daarom moest de goede man alleen reizen en zijn vrouw achterlaten, opdat hij het gewenste genot van de ware godsdienst mocht genieten.
Toen hij tamelijk lang in Duitsland vertoefd had, en hem in de evangelische gemeenten veel goeds ten deelgevallen was, kwam het verlangen weer bij hem op, om

zijn vrouw en kinderen bij zich te hebben. Hij ging daarom terug, in de hoop zijn vrouw gewilliger te vinden om hem te voloen dan vroeger. Toen hij echter thuis kwam, en haar vele christelijke vermaningen gedaan had, bleef zij evenwel halsstarrig en wilde de goede raad van haar godzaligen en echten man niet volgen. Het geschiedde echter, dat deze vrouw korte tijd daarna stierf, zodat Jan Catel van zijn zwaar kruis bevrijd werd, en ongehinderd met zijn kinderen naar Frankfort reisde, teneinde die daar in de vrees des Heeren op te voeden. Nadat hij zich enige tijd met zijn kinderen te Frankfort had opgehouden, en hij vernam dat de gemeenten der gelovigen in de Nederlanden zich weer uitbreidden, nam hij met vreugde het besluit naar zijn vaderland terug te keren, teneinde de stichting der gemeente te helpen bevorderen, en de gaven, die God hem verleend had, tot algemeen nut aan te wenden. Toen hij slechts korte tijd thuis vertoefd had, werd hij gevangen genomen, en deed een openhartige en oprechte belijdenis van zijn geloof. Het is waar, dat hij, uit menselijke zwakheid, of uit vrees voor de door enige tijd wankelmoedig was, en wel tengevolge van de gruwelijke pijnigingen, die hij verduren moest. Doch God richtte hem door Zijn Heilige Geest weer op, en sterkte hem met zulk een standvastigheid, dat hij alle martelingen, waarmee men hem bedreigde, overwon, en in zijn afgelegde belijdenis des geloofs volhardde. Hij werd daarom ook veroordeeld om levend te worden verbrand. De pijn dezer straf werd ook door de beul nog verzwaard, daar hij hem over een zwak vuur roosterde, waarin hij nochtans onbevreesd was, en een heerlijke bekentenis deed van de hoop, die hij had op het eeuwige leven. Toen hij gedood werd had hij de leeftijd bereikt van bijna zesendertig jaren.

Lieven de Blekere

[JAAR 1566.]

Lieven de Blekere, geboren te Pamelen bij Oudenaarde, was een schilder van zijn ambacht, die vroeger een ongebonden en vleselijk leven leidde, en zich vooral overgaf aan dronkenschap, waarin hij als het ware leefde, en daaraan zo verslaafd was, dat hij ten enenmale zonder God en zonder kennis van God scheen te leven. Doch, toen de bestemde tijd, op welke God hem uit de duisternis der zonde roepen zou, gekomen was, verliet hij zijn goddelozen weg, en wandelde in nieuwigheid des levens, waardig het Evangelie en zijn roeping. En, daar hij weinig of geen gemeenschap had met de christelijke broeders daar, door wie hij in alle artikelen van de godsdienst beter had kunnen onderwezen en in alle godzaligheid vermaand en versterkt worden, gaf hij zich aan het naarstig onderzoek van de heilige Schrift over. Toen hij daardoor hoe langer hoe meer werd versterkt en het goddeloos gezelschap en de gruwelijke bijgeloviglieden van het pausdom liet varen, werden zijn vrouw en schoonmoeder in zulk een toorn tegen hem ontstoken, dat zij dit alles, op raad des duivels, aan de pastoor te Pamelen gingen meedelen. Zo lang deze man zijn leven in roekeloosheid doorbracht, herbergen bezocht, andere onhebbelijkheden bedreef, beschonken als een uitzinnig mens tehuis kwam, brachten zij geen klachten tegen hem in; maar, nu hij de werken des duivels verliet, en zijn leven in gerechtigheid aanstelde, om alzo eerlijk als in de dag en als een kind des lichts te wandelen, leverden zij hem aan de dood over. Dit moet echter zo gaan, opdat de Schrift vervuld worde, want de Heere Christus heeft voorzegd, dat om Zijns naams en Woords wil ook de naaste bloedverwanten elkaar zullen haten, ja zelfs in de dood overleveren. Toen de pastoor te Pamelen deze klachten vernomen had, rustte hij niet, voordat hij de goede man, als een onschuldig lam, in de handen der wolven had overgeleverd. Hij beschuldigde hem hij de wrede geloofsrechter van Vlaanderen, en gaf hem als een ketter en vijand van de roomse kerk over. Nadat de bloeddorstige tiran dit vernomen had, kwam hij met een toornig

gemoed te Oudenaarde, om de goede man gevangen te nemen en zijn bloed te vergieten.
Op de 2e September 1565 geschiedde het, dat de geloofsrechter en de schout van Pamelen genoemde Lieven de Blekere, des ochtends omstreeks zes uur, in zijn huis overvielen, en in het kasteel van Pamelen op een toren, de Gans genaamd, gevangen zetten.
Welk een zware en moeilijken strijd deze gevangene van alle zijden doorstond, zou te uitvoerig zijn om in alle bijzonderheden mee te delen. De geloofsrechter en vele andere goddeloze priesters bezochten hem op verschillende tijden, teneinde hem aangaande zijn geloof te ondervragen, en tot hun roomse synagoge te doen terugkeren. Zij ondervroegen hem aangaande alle hoofdstukken van de roomsen godsdienst, maar vooral naar hun sacrament des altaars en hun hoogwaardige broodgod; want deze God zoeken zij bovenal te behouden, aangezien anders al hun bijgelovigheden en inkomsten zouden vervallen, indien hun deze God ontnomen werd. In één woord, zij wilden hem overhalen, dat hij zijn geloof, dat zij als vals verklaarden, zou laten varen, bekennen, dat hij gedwaald had, en die dwaling herroepen.
Doch de gevangene, ofschoon hij een onwetend, eenvoudig en ongeleerd man was, die eerst onlangs de waarheid had beleden, weerstond al de vreselijke monsters en reuzen der pauselijke partijen met het Woord van God, en betuigde, dat hij voor zijn geloof, dat hij voor hen beleden had, lichaam en ziel verpanden wilde. Daarenboven bezochten hem van tijd tot tijd enige libertijnen, van wie er een groot aantal te Pamelen en te Oudenaarde werden aangetroffen, die hem mee met twistgesprekken kwelden. Deze vleselijke vrijgeesten, die zich de vrijheid veroorloofden tot alle besmettingen des vleses en des geestes, zochten de gevangene wijs te maken, dat het onnodig was, om zich voor enig geloof in doodsgevaar te begeven, en van de roomse kerk, die niet geheel verkeerd was, ten enenmale te scheiden. Met deze en dergelijke redenen vielen zij de goede man aan, en beroemden zich later hem te hebben overwonnen en de mond te hebben gestopt. Doch de gevangene verachtte al hun lasteringen, en bleef onwankelbaar in zijn geloof volharden. Daar nu de geloofsrechter zag, dat de gevangene in zijn belijdenis onwankelbaar bleef, veroordeelde hij hem, op de 3e November in genoemd jaar, als ketter, en gaf hem aan de wereldlijke rechters over. Daarna werd hij in een andere gevangenis, de Ammannie van Pamelen genaamd, gebracht, waar hij ook door priesters en andere goddeloze lasteraars werd aangevallen. Maar de Heere Christus af Zijn knecht, die, naar de mens gesproken, een veracht en zwak vat was, standvastigheid en geduid, zodat hij alle aanvechtingen, verdriet en lasteringen gewillig verdroeg, als die wist, dat hem een onvergankelijk loon in de hemelen was bereid.
Intussen deed de geloofsrechter als een hongerige wolf zijn best, en beval de overheid van ’s koningswege de ketter uit de wereld te helpen. Toen nu de heren daartoe door de geestelijkheid bij herhaling werden vermaand en gedrongen, bepaalde zij een zekere dag, bestemd voor de uitvoering van het vonnis, ofschoon er enige beambten waren, die daarmee niet van harte instemden. Doch, liever dan in ongenade bij de koning en de roomsen antichrist te vallen, bewilligden zij ook in het storten van onschuldig bloed.

Zo kwam dan op Maandag, de 20e Januari 1566, de schout van Pamelen met zijn dienaren in de gevangenis om de martelaar naar de vierschaar van Oudenaarde over te brengen, waar hij moest worden veroordeeld. Toen zij met de gevangene verschenen, vergaderde eensklaps een ontelbare menigte volks rondom hem, die ogenblikkelijk, met een groot getier en gedruis, de schout en zijn dienaren overvielen, en door alles

heendrongen, zodat de martelaar in dit oproer terstond werd losgemaakt, en aan de dienaren ontweldigd. Het volk was derwijze met ijver vervuld, dat allen van de eerste tot de laatste zonder vrees en zonder het minste nadenken handelden. Wat meer is, er waren enige, die de martelaar, zo spoedig hij op straat kwam, in de arm namen, en eenparig troostten, ja tot aan het stadhuis omhelsden.
Het geschreeuw en oproer was zo groot, dat niemand zien of horen kon. De grauwe monniken, die volgens gewoonte de martelaar vergezelden, waren in het slijk geworpen en onder de voet geraakt, zodat zij eindelijk gedwongen waren te vluchten, en in zeker huis vlogen, onder het luide schreeuwen en tieren tot de heren van de stad roepende: "Toont nu, dat gij de overheid bent!" Doch de lijder, die gedreven werd door de Heilige Geest, keerde zich tot het volk en zei zeer vriendelijk: och mannenbroeders, laat de Heere Zijn werk, dat hij over mij beschikt heeft, volbrengen. Ik bid u allen, laat de overheid met mij begaan."
Intussen kwam de schout met zijn dienaren weer terug, maakte zich andermaal meester van de martelaar, en liep in de grootste spoed met hem naai het stadhuis, waar zij hem terstond in de vierschaar voor de heren brachten. Nadat nu de opperschout van Pamelen en de opperschout van Oudenaarde elkaar wat in het oor gefluisterd hadden, vroeg de stadsschrijver, op bevel van de opperschout, de beambten, hoe het gaan moest met het vonnis van de martelaar, van welke een zei: "Wat vraagt gij toch; het moet immers geschieden." Daarna veroordeelden zij de gevangene, volgens het bevel der koninklijke majesteit, ter dood, doch deden dat zo fluisterend, dat niemand van het omstaande volk het doodsvonnis goed kon verstaan. Enige onder de beambten waren zo ontroerd en bleek in het gelaat, dat ieder bespeuren kon, dat zij de gevangene tegen hun geweten ter dood veroordeeld hadden. Zijn onschuldig bloed zal van hun handen in de grote en vreselijke dag van Christus geëist worden. Toen de lijder andermaal veroordeeld was, zei hij tot de heren: mijn heren, ziet goed toe, en bewaart dit bevelschrift goed, opdat gij dit kunt meebrengen in de dag des oordeels." Hij wilde nog meer zeggen, doch werd terstond met de grootste woede door de dienaren naar beneden gebracht, waar zij hem, uit vrees voor het volk, en opdat men hem niet zou horen spreken, op een wagen bonden en aldus naar de strafplaats brachten. Doch zo spoedig de martelaar op de markt aankwam, overviel het volk, dat andermaal in ijver was ontwaakt, de wagen, en vertroostte de gevangene even onbevreesd als de vorige maal. Het volk, de vrouwen, en allen, die voor de deuren hunner woning stonden, riepen luide: Lieve, blijf vaststaan in uw geloof en strijd vroom, want gij bezit de zuivere waarheid." De gevangene hief zijn hart en ogen ten hemel, zong de lof van zijn Zaligmaker, en zei enige artikelen des christelijken geloofs op; doch, wegens het groot geraas van het volk en het rammelen van de wagen, kon men hem niet goed verstaan. Teneinde te spoediger en met minder oploop van het volk met de gevangene op de strafplaats te komen, voerden zij hem door het kasteel van Oudenaarde, vanwaar zij over de vesten en grachten bruggen hadden gemaakt, en dachten hem aldus, zo haastig mogelijk, voor de grote oploop van het volk op de strafplaats kon zijn, ter dood te brengen; doch dit gelukte niet. Want, aangezien de paarden, wegens de zwakheid van de brug, bevreesd waren, niet zo vlug doordraafden, als zij wel gedacht hadden, kwam het volk nog in tijd op de strafplaats. De burgemeester en de twee beambten van Oudenaarde, die daar rondreden als dolle lieden, maakten met hun paarden veel beweging, en riepen en schreeuwden luidkeels, dat men plaats moest maken, en wel opdat zodoende niemand de gevangene zou horen spreken. Enige stoute lieden onder het volk, die daarover zeer verbitterd werden, riepen met schimpwoorden tot hen, dat zij zwijgen moesten. Toen de martelaar deze twist hoorde, zei hij zeer vriendelijk: "Och mannen, maakt geen twist om mijnentwil; want dit moet

aldus geschieden." Eindelijk, toen de lijder tot God gebeden en zijn ziel in Diens handen bevolen had, dankte hij de Heere aldus: Ik dank U, o mijn lieve Vader, dat Gij mij uit de duisternis getrokken en tot het licht gebracht hebt; want anders ware ik in, het verderf gebleven. O Vader, deze offerande hebt Gij over mij beschikt, terwijl ik nog rustte onder het hart van mijn moeder, ja, Vader, zelfs van de grondlegging der wereld. Daarom, o Heere, laat deze offerande U goed zijn, en ontvang uw knecht in genade. Maar, o mijn lieve Vader, vergeef mijn vervolgers deze misdaad." Daarna zei hij tot een christelijke broeder, die daar voor hem stond: O lieve broeder, strijd met mij en bid voor mij, zo lang ik nog in het vlees ben." Terwijl hij dit zei, verworgde hem de beul, en alzo ontsliep hij zacht in de Heere, omstreeks twaalf uur van de genoemde dag in hetzelfde jaar. Zalig zijn de doden, die in de Heere sterven, want zegt de Geest, zij rusten van hun arbeid. Die overwint, zal eten van de boom des levens, die in het midden van het Paradijs Gods is. Daarom, lieve broeders, laat ons ook getrouw zijn tot de dood,opdat wij ook eens de kroon des levens ontvangen.. Het lijk werd enige tijd door het vuur omringd, en daarna bij de rechtbank te Pamelen gebracht. Doch ‘s nachts werd het door enige weggenomen en begraven.

Nadat de vrome martelaar des Heeren zijn leven had geëindigd, deden de schout en de beambten van Oudenaarde, om ten gevalle der geestelijkheid en versterking van hun rijk een welgevallig werk te doen, alom onderzoek naar hen, die de martelaar hadden getroost of in iets hadden bijgestaan, teneinde die, onder voorgeven van oproerigheid en begunstiging der ketters, te kunnen straffen. Ten gevolge daarvan werd Donderdag daarna zeker man, die daarvan werd beschuldigd, gevangengenomen. Spoedig daarna werd er om dezelfde reden, een burger der stad, Steven van Braddeken genaamd, in hechtenis genomen, die de martelaar getroost en omhelsd had. Men zei, dat er nog meer zouden beschuldigd en gevangen genomen worden, van wie enige, uit vrees voorgevaar, de stad verlieten. Wat er verder heeft plaats gehad, is de Heere bekend, Die ons en allen, die de waarheid belijden, kracht geve standvastig bij de waarheid te blijven, opdat wij de Zoon van God voor de goddeloze koningen en overheden der wereld met vrijmoedigheid belijden.

Julius Guirlanda en Antonius Ricetto.

[JAAR 1566].

Toen mr. Julius Guirlanda, van Trevisan, een man van omstreeks negenenveertig jaren, te Venetië in een gevangenis, die Chef des Dix, dit is de voornaamste onder de tien, heette, om de Evangelische waarheid, die toen door de nieuwe Ebionieten (een Joods-christelijke sekte, reeds in de 1e eeuw ontstaan. Zij hielden Jezus slechts voor een voortreffelijk mens, onderhielden de Joodse plechtigheden, en verwierpen de brieven van Paulus) werd vervolgd, gevangen zat, vertrokken enige gelovige christenen, ten getale van drieëntwintig, van Cabo d'Istria, scheepten zich in, en hadden het voornemen hun winterverblijf te houden in plaatsen, die aan het roomse rijk onderworpen waren, en waar zij vrijheid hadden. Doch de overheid legde beslag op het schip, onder voorgeven van enige schulden. Bucella, Antonius Ricetto, van Vincenza, en Franciscus Sega, van Rovigo, werden voor de overheid gebracht, terwijl de anderen hun tocht vervolgden. Toen nu deze drie ontkenden, dat zij schulden hadden, werden zij van ketterij beschuldigd en wilden ontvluchten. Zij werden daarom, op de 27e April in het jaar 1565 gevangen genomen en naar Venetië gezonden, waar zij elkaar troostten en in de Heere sterkten, daar zij bij Julius Guirlanda gevangen zaten. Toen nu deze Julius de Heere Christus en Diens leer vrijmoedig beleed, werd hij op de 15e oktober ter dood veroordeeld, en

overeenkomstig dit vonnis in de zee geworpen. Toen hij op de plank tussen twee gondels lag, zei hij tot de kapitein: "Totdat wij hiernamaals elkaar weer zien." Vervolgens verwijderden de gondels zich van elkaar, en hij viel in het water, na vooraf de naam des Heeren en die van zijn verlosser Jezus Christus te hebben aangeroepen.
Nadat Bucella tevergeefs verzocht had uit de gevangenis te worden ontslagen, had hij het voornemen alles te verloochenen en te herroepen, niettegenstaande de ernstige waarschuwing van zijn medegevangenen.
Doch Antonius Ricetto en Franciscus Sega bleven standvastig in de zuivere leer van het evangelie volharden, en wel gedurende twee jaren, totdat zij ter dood veroordeeld werden. Toen de zoon van Ricetto, die twaalf jaren oud was, hem smeekte en om Gods wil bad hem toch niet als een arm vaderloos kind te willen achterlaten, antwoordde hij: "Een waar christen is verplicht, wanneer het de eer en de naam van God vordert, noch zijn bezittingen, noch zijn kinderen, noch zijn eigen leven te sparen; daarom heb ik ook onherroepelijk op mij genomen voor de eer van God de dood te willen ondergaan." De heren van Venetië boden hem aan om hem al zijn vaderlijke erfbezittingen, die ten dele verpand en gedeeltelijk verkocht waren, terug te geven, hem op vrije voeten te stellen, wanneer hij zich slechts met de roomse kerk weer wilde verzoenen: doch al deze aanbiedingen sloeg hij geheel af. Die met hem gevangen zaten, en vooral Julius Forlan, wisten veel van de matigheid, het geduld en de godzaligheid van deze martelaar mee te delen, zodat zij hem met Johannes de Doper vergeleken.
Op de 15den Februari in het jaar 1566, kwam kapitein Clairemont in de gevangenis, en wel omstreeks twee uur ‘s nachts, en, nadat hij Franciscus Sega daaruit gehaald had, vroeg hij hem, of hij niet wilde gehoorzamen. Toen deze dit toestemmend beantwoordde, bracht hij hem er weer in. Vervolgens werd Ricetto voorgebracht, tot wie de kapitein zei: "Sega denkt er niet aan om te sterven, maar wil de heren gehoorzamen." Daarop antwoordde Ricetto dadelijk: "Wat heb ik met Sega te maken? Ik wil jegens God mijn Heere doen, wat mij betamelijk is." Hij werd gebonden en in een gondel geleid. Er was ook een mispriester tegenwoordig, die hem een kruis voorhield om dit te kussen, en hem vermaande zich te bekeren, opdat hij in de genade Gods sterven en zich met de bruid van de Heere Christus, namelijk met de roomse kerk verzoenen zou. Doch Ricetto wees het houten kruis af, en bad de beklagenswaardige mispriester, alsook zijn metgezellen, dat zij zich uit de strikken des duivels zouden losmaken, en zich aan de Heere Christus overgeven, opdat zij naar de geest en niet naar het vlees mochten leven. Daarenboven zei hij: Indien hij dit niet doet, zult gij, wegens uw ongeloof, in het eeuwige vuur worden geworpen, dat nooit uitgeblust wordt, aangezien gij met de mond belijdt, dat gij Christus kent, en Hem niet alleen door daden loochent, maar ook vervolgt, daar gij door de paus verleid en betoverd bent, die een openbaar vijand is van de Heere Jezus Christus." Daarna nam de kapitein hem de mantel af en bonden zij hem de handen. En, daar het zeer koud was, verzocht hij, dat men hem de mantel weer wilde omhangen. Toen zei iemand, die de gondel stuurde: "Hindert u hier de koude reeds zozeer, hoe zal het dan in de diepte der zee zijn! Waarom doet gij uw best niet uw leven te behouden? Zie, het kleinste insect zoekt zijn leven te behouden." Ricetto antwoordde: "Maar ik sterf, om de eeuwige dood te ontgaan." Toen zij op de plaats waren genaderd, waar hij sterven zou, bond de kapitein hem een keten om het lichaam, maakte een grote steen aan hem vast, en werd hij temidden van een plank, die op twee gondels lag, geplaatst, opdat, wanneer de gondels zich van elkaar verwijderden, hij in de zee storten en verdrinken zou. Intussen zei hij: "Heere God, in Uw handen beveel ik mijn geest," en verder:

"Vader, vergeef het hun, want zij weten niet, wat zij doen." Daarna viel hij van de plank voor dat de gondels zich van elkaar verwijderde, zoals dit anders bij zulk een terdoodbrenging plaats heeft. En aldus ontsliep deze martelaar zalig in de Heere. De gerechtelijke beambten verwonderden zich over hem, daar zij nog nimmer iemand zo standvastig hadden zien sterven.

Franciscus Sefra en mr. Franciscus Spinola

[JAAR 1566.]

Na de uitvoering van het bovenvermelde vonnis werd mr. Franciscus Spinola van Milaan, een man van zesenveertig jaren, op zekere Zondag uit de gevangenis Chef-de-dix, of de ergste van de tien genaamd, waarin ook de beklagenswaardige Franciscus Sega gevangen zat, gebracht, en twee dagen daarna, op de 28sten Februari, in het jaar 1566 voor de rechters gesteld. Zij toonden hem een klein boekje over het avondmaal des Heeren, dat hij had opgesteld, zoals hij ook openlijk verklaarde, en hij voegde er bij, dat zijn gevoelens in dit vervat waren, namelijk, dat het brood en de wijn slechts sacramentenwaren, en geen heilige voorwerpen, die men daarom niet behoefde te aanbidden. Daarna ondervroeg men hem aangedaan de pauselijke macht, de verering en aanbidding van de heiligen en van het vagevuur. Hij antwoordde: "De pauselijke macht is een menselijke, want die is hem door de roomsen raad en door de vorsten verleend. Maar de hemelse Vader heeft Jezus Christus, als het Hoofd der Kerk, alle macht gegeven in hemel en op aarde. Wie is Petrus? Wie is Paulus?" enz.. Verder verklaarde hij, dat hij niemand aanbad dan God alleen, zoals er geschreven was. Dat hem echter de nagedachtenis van de heiligen lief was, als goede ranken van de wijnstok, namelijk van Jezus Christus. Dat hij ook van geen ander vagevuur wist dan van het bloed van Gods Zoon, zoals de apostel in de brief aan de Hebreeën en Johannes in zijn brief getuigen.

Toen Spinola weer in de gevangenis terugkwam, wachtte Sega hem, met de kaars in de hand, op. En, terwijl deze met soldaten voorbijging, groette hij hem, en noemde hem bij zijn naam. Vervolgens begonnen zij met elkaar over de zaligheid te spreken. En, ofschoon zij niet in alles overeenstemden, vooral wat het aantal sacramenten aanging, hielden zij toch beide zich aan het oordeel der ware kerk van God vast. Toen Sega vernam, dat Spinola de waarheid openlijk en standvastig had beleden, werd hij daardoor zeer versterkt. Hij betuigde, dat God hem tot die tijd gespaard had, opdat hij deze troost smaken mocht. Hij schreef daarom een brief van vertroosting aan Spinola, beval hem zijn geschriften aan, waarvan enige bewaard, doch andere door de ontrouw van een valse broeder verduisterd zijn.

De 23sten Februari kondigde de beambte Sega aan, dat men hem ten één uur ‘s nachts zou doden. Hij verzocht toen Spinola met hem te bidden; en toen hij onder het bidden onder andere zei, dat zijn ziel tot de dood bedroefd was, antwoordde Spinola: "Maar zij zal spoedig tot in eeuwigheid verblijd worden." Vervolgens werd Sega, omstreeks twee uur ‘s nachts, uit de sombere gevangenis gehaald. Bij het heengaan wenste hij Spinola en de andere gevangenen goede nacht. In het schip gezeten, was er een monnik, die zijn best deed hem te bekeren. Sega antwoordde hem: “Ik ben op de goede weg van onze Heere Jezus Christus. Toen hij zich verwijderde, riep hij de naam des Heeren aan. Hij was ook niet weerstrevig, toen men hem de handen bond. Doch toen men zijn lichaam op wrede wijze met een keten bond, werd hij een weinig moedeloos. Doch hij herstelde zich spoedig, was weldra weer christelijk geduldig bij de overtuiging, dat een kind Gods veel te lijden heeft in deze wereld. Terwijl hij op de plank gebonden werd, beval hij zich God de Heere ernstig aan.

Daarna werd Spinola ten tweede male voor de heren van Venetië gebracht, en wel op de 10e Maart. Hij bestrafte daar op ernstige wijze de pauselijke gezanten, benevens andere monniken en priesters, alsook enige raadsheeren, omdat zij de goddelijke waarheid moedwillig vervolgden, en zei onbevreesd tot hen: "O gij ware navolgers van Kajafas, de Farizeeën en de antichrist, die nog thans Jezus Christus in Zijn leden verwerpt en ombrengt." Op de 29sten Maart werd hij voor de derde maat voor de heren gesteld. En, toen men hem vroeg, of hij zijn goddeloosheid niet wilde laten varen, zei hij: "Mijn geloof en mijn belijdenis bestaan niet in goddeloosheid, maar in de onvervalste waarheid, voortgevloeid uit de leer, die de Heere Jezus Christus Zelf en Zijn Apostelen na Hem hebben gepredikt, en ten gevalle waarvan de martelaren ten allen tijde hun leven gewillig gewaagd en de dood geleden hebben."
Na dit alles verviel Spinola tot zulk een zwakheid en kleinmoedigheid, dat hij plan had, om, zoals men zegt, de buik naar de wind te hangen, en deze vijanden wat toe te geven. Enige raadden hem daartoe aan, zich enigermate naar de overheid te schikken, teneinde het leven te behouden. Doch omstreeks middernacht van de 10e op de 11e September, dacht hij over de bedriegerijen van de verleiders na, kwam tot inkeer, en verklaarde aan ieder, dat hij in de belijdenis, die hij de 1e April enigermate had verloochend, volhardde, en zijn leven daarvoor veil had. Toen hij de 19e September weer voor de rechters werd gesteld, gaf hij dit openlijk te kennen. Ten gevolge daarvan bedreigden hem de rechters, dat zij hem verdrinken, of levend verbranden wilden. Alom werd hij, op de 30sten Januari in het jaar 1566 voor de rechterstoel gesteld, waar hem het vonnis werd voorgelezen om als ketter te worden verbrand. Daarop antwoordde hij: “Ik ben een dienaar van Jezus Christus en geen ketter." Doch de pauselijke gezant sloot hem de mond, en zei, dat hij gelogen had, en daarmee meenden zij terstond alle bewijzen te hebben beantwoord en weerlegd. De volgende dag, 31 Januari, werd hij naar het kasteel, dat is, in de kerk waar de patriarch woont, en dat gewoonlijk St. Pietro Castello werd genoemd, gebracht en ontwijd, aangezien hij vroeger priester was. In de volgende nacht werd hij naar de zee gesleept, en op de gewone plaats, nadat hij vooraf God de Heere geloofd en geprezen, en zich voortdurend standvastig betoond had, verdronken.

Pierrette Curtet

[JAAR 1566.]
Pierrette Curtet, de vrouw van mr. Antonius Chanorrier des Merenges, werd, met goedvinden van haar man, door Pieter Gonge, een wijngaardenier van Baule, niet ver van Orleans, in boerenkleding uit de stad gevoerd, om verder naar Montargis, waarheen haar man gevlucht was, te worden geleid. Nadat zij de stad verlaten hadden, bracht de genoemde Gonge haar in een dorp, Morgye genaamd, drie mijlen van de stad gelegen, teneinde daar te overnachten. Hij stond echter niet toe, dat haar dienstmaagd, Jacquette Minarolt, haar vergezelde. Toen zij bij een man, Juliaan Goyon genaamd, wiens huis op kleine afstand van het dorp lag, hun intrek hadden genomen, gaf Gonge voor, een rijtuig te gaan zoeken, teneinde de vrouw verder te vervoeren. Doch de booswicht zocht Aleris, een gerechtsdienaar dier plaats, op, benevens zekere Colin en zijn zwager. Deze drie begaven zich naar het logement, klopten aan de deur, en verlangden, dat de vrouw des huizes, daar haar man, Juliaan, zich intussen uit de voeten had gemaakt, hen in zou laten. Toen zij in de woning waren, vroegen zij aan Pierrette Curtet: "Bent gij de vrouw van Merenges? Zij antwoordde toestemmend. Daarop begonnen zij God te lasteren en te vloeken, en zeiden: "Wij hebben u gezocht." Zij plunderden haar uit, en ontkleedden haar tot op het hemd, en ontnamen haar haar geld en sieraden, die zij bij zich had, en brachten

haar naar het water. Toen zij met de beklagenswaardige vrouw aan de oever stonden, zeiden zij onder vloeken en zweren: "Begin, en biecht nu bij ons." De arme lijderes antwoordde: "Eilieve, nu ik toch sterven moet, laat mij eerst tot God de Heere bidden." Spottend zeiden zij: "Welaan, bid dan vrouw, opdat wij horen, hoe gij bid? Toen zij nu in de Franse taal bad, en zich aan de Heere aanbeval, zei een hunner: "Bij de dood Gods, kunt gij anders niet zeggen?" terwijl hij tot de ander zei: "Laat ons haar in het water werpen." Toen greep een haar bij de arm en de ander bij het been, wierpen haar in het water, en smeten stukken ijs naar haar, teneinde haar te doden. Vervolgens gingen zij heen. Doch toen zij vernamen, dat de beklagenswaardige vrouw op een grote ijsschol gevallen was, en misschien zich daardoor zou kunnen redden, liep Gonge terug, en vermoordde haar geheel. Het lijk dreef in de Loire juist tegenover het logement, waar des Merenges woonde, en werd aldaar door vele lieden gezien, alsof het wraak riep en recht verlangde. Enige vrome christenen, die haar kenden, trokken het lijk uit het water en begroeven het.

Willem Hosens

[JAAR. 1566.]

Willem Hosens klaagt in het begin van zijn derde brief, dat hij beschuldigd was een wederdoper te zijn, en wel omdat hij zijn kind niet door de Baälpriesters wilde laten dopen, en hij een bedienaar des Woords en getuigen van Honscote ontboden had, die de doop in zijn huis bedienen zou, aangezien er in die tijd te Brugge geen bedienaar van het goddelijke Woord in de christelijke gemeente was, wegens de gruwelijke vervolging, waarin dagelijks de christenen moesten delen. Daar Isebrant, orgelmaker van beroep, die een zeer groot huis bewoonde, waar de christelijke gemeente vergaderde, op de 25sten November 1564 gevangen genomen was, en de ouderlingen en diakenen gevlucht waren, durfde niemand Petrus Gabriël, die in die tijd bedienaar was, onderhouden of huisvesting verlenen, zodat hij naar Antwerpen vertrok. Doch, om zijn kleine kudde niet geheel te verlaten, kwam hij eens om de veertien dagen en wel zeer in het geheim een kleine samenkomst leiden, totdat Boudewijn Dommissent, op de 16de April 1565, met nog negentien anderen werd gevangen genomen; zodat daarna niemand meer in de vergadering durfde verschijnen, en alzo kwam ook Gabriël niet meer te Brugge.

Toen de buren van Willem bemerkten, dat zijn kind niet gedoopt werd, begonnen zij onder elkaar te mompelen, en gaven het de pastoor Adriaan Smout te kennen, die hem aanklaagde bij de bisschop. De bisschop ontbood daarop de geloofsrechter; en op de 8e Januari ging Adriaan Smout met hem naar het huis van de bisschop, en klaagden hem aan bij de rechtbank, en zeiden dat hun was meegedeeld, dat er weer een grote menigte wederdopers in de stad Brugge zich metterwoon had neergezet. De leden van de rechtbank bevlijtigden zich om zulke lieden gevangen te nemen, en Willem werd op de 10e Januari, op het midden van de dag in de kamer, waarin zijn vrouw bevallen was, gevangen genomen.

Na door de geloofsrechter en Adriaan Smout te zijn ondervraagd, stonden er een menigte gewone priesters, die verlangden te weten, wie en wat Willem was, en vroegen aan Smout, terwijl hij de deur uitging, of hij een leraar was van de wederdopers. Hij antwoordde ontkennend en zei: "Hij is slechts een Lutheraan; want hij wil door een bode een brief tonen, dat hij de predikant van Honscote heeft ontboden om zijn kind te dopen. Maar, wat kan ons dat schelen; wij hebben liever iets dan niets; hij zal toch verbrand worden." Enige antwoordden ja, indien hij niet van

gevoelen verandert". "Neen, neen," zei Smout, "wij hebben dit kort geleden wel anders gezien; want van de tweeëndertig, die in het spiegeltje zonder lucht gevangen waren, zijn er slechts twaalf verbrand, omdat het scheen, dat de overigen van gevoelen waren veranderd, maar, toen zij vrij waren, was het 't oude." Daarop antwoordde een bloeddorstige priester op zijn Waals: "Gij zegt de waarheid; het is alles verkeerd; men behoort de ketters te verbranden als eieren in de pan, dan komen er geen kwade kiekens van; anders zouden wij wel eeuwig met hen geplaagd zijn. "

DE EERSTE BRIEF VAN WILLEM

Lieve vrouw, ik reken mij zeer aan u verplicht, en doe u weten, dat ik in de vroege ochtend van de 11e Januari werd geroepen, want de deken van Ronse kwam met de pastoor Adriaan Smout om mij te ondervragen. Vervolgens verschenen er twee beambten, die enige ogenblikken wachtten, totdat de deken uitging en die hem vroegen wat hem toch drong, mij te komen ondervragen buiten hun tegenwoordigheid. Hij zei, dat hij daartoe de macht had, en ging heen. De beambten kwamen tot mij, en vroegen, of ik reeds vroeger door hem was gevangen genomen en of ik ontvlucht was. Ik antwoordde ontkennend, en zei dat ik vrijgelaten was met borgstelling om de bepaalde geldboete te betalen, waardoor ik vrij was te gaan waarheen ik wilde. Zonder iets meer te zeggen, gingen zij heen.

Mijn bekentenis bestond nergens anders in dan dat de deken mij vroeg, of ik de mis voor verkeerd hield, en of ik die niet had bijgewoond sedert mijn vertrek van Honscote. Daarop antwoordde ik hun de waarheid, en wel op het eerste bevestigend en op het andere ontkennend, en dat wegens de dwalingen tegen Gods bevel, en dat ik ook nu niet meer verlangde mij naar deze dwalingen te schikken. Zij wisselden enige woorden over de éne gestalte in het avondmaal en de wezensverandering, wat zij beweerden, dat van de Apostelen op hen was overgegaan en vervolgens door alle kerkvaders, zoals Augustinus, Hiëronymus en meer anderen, wat ik verwierp en beweerde door hen anders te zijn aangenomen tot enige honderden jaren vroeger, en dat dit nooit in de gemeenten door bevelschriften was opgedrongen dan in de kerkvergadering te Constanz, waarop zij niet antwoordden. Zij zeiden, dat ik zeer hardnekkig was, door zulk een eerbare vergadering, uit geleerden van alle staten der christenheid, te Trente samengekomen, te verachten. Ik zei, dat dit in geen dele zo was, want dat de Duitse geleerden en meer anderen er niet waren. "Men kon er niemand dwingen te komen," zei de deken. Ik hernam, dat zij wel wisten, dat zij hun dwalingen niet wilden verbeteren. "Zij hadden moeten verschijnen, om die te bewijzen," antwoordde de deken. Ik zei, dat er een verschenen was, vanwege de landgraaf van Hessen, die hun de Augsburgsche geloofsbelijdenis had aangeboden, en al hun bepalingen had verworpen als onecht en in strijd met Gods Woord. Doch, aangezien hem geen gehoor werd verleend, is hij vertrokken. Zij antwoordden er niets op, daar zij haast hadden, en, aangezien de heren kwamen, vertrokken zij en zeiden, dat zij mij beter zouden onderrichten. Reeds hadden zij mij gevraagd naar mijn staat, naar mijn huisgezin, en wie bij het dopen van mijn kinderen geweest waren, die allen met hun namen werden opgeschreven.

Wat voorts mijn staat aangaat, volgens de mening naar het beloop der wereld, denk ik niet, dat ik in deze wereld omgang met u zal hebben, want het past mij niet terug te keren tot het goddeloze pausdom met al zijn afgoderijen en Christus te verloochenen, en om deze tijdelijke ellende te ontgaan het eeuwige te verlaten, waartoe ik nog niet gezind ben; de Heere sterke mij! Ik verklaar u, dat ik in mijn gemoed in mijn gehele leven, Gode zij gedankt, zo vrijmoedig niet was om God te prijzen met alles, wat ik heb en vermag, als juist in deze tijd; de Heere sterke mij. Vaarwel, en bid God de

Heere voor mij om standvastig te blijven tot het einde, en troost uzelf met Gods genadige hulp en bijstand, want Hij laat zich een Vader noemen der weduwen en wezen. Op dit ogenblik weet ik u niet meer te schrijven, en zeg aan mijn peet en zwager, dat ik hem hartelijk voor zijn gunst te onswaarts dank, en verzoek hem al onze vrienden te Honscote zeer te groeten.

DE TWEEDE BRIEF.

Op de 15e Februari werd ik van de gevangenis gebracht naar het geestelijke hof, en de volgende dag werd ik terstond in een kamer van de gevangenis geroepen waar de deken van Ronse, zijn schrijver, de beambte en mr. Jan Schenk, de schrijver van het geestelijke hof, tegenwoordig waren. Nadat ik plaats genomen had, legde de deken papier neer, waarop hij enige punten had neergeschreven, waaromtrent hij mij ondervroeg, terwijl zijn bediende alles opschreef. Allereerst beschuldigde hij mij, dat ik in ketterse landen zou hebben vertoefd, dat ik daar met ketters had omgegaan en hun boeken had gelezen; en, daar deze boeken voorhanden waren, vroeg hij mij, of het niet waar was. Ik lachte er om en zei: "Gij bemoeit u zeer met de ketters."
De deken: Ja, de roomse kerk verklaart hen voor ketters."
De schrijver: "Hij houdt die niet daarvoor."
Ik: Neen toch niet."
De deken: "Hij houdt de Roomse kerk niet voor de heilige kerk."
Ik: “Ik houd het met de oude roomse kerk, door de Apostelen gesticht en door de prediking van het Evangelie, zodat zij dus geruime tijd heeft bestaan."
De deken: Ja, en nog bestaat; want St. Pieter was de eerste, Waarna volgde Cletus en verder de andere pausen bij opvolging, tot op de tegenwoordige paus Pius V."
Ik: "De toestand der eerste gemeente en nu verschilt zoveel als dag en nacht, wat gij kunt bemerken aan de Evangelisten, en de geschriften der heilige Apostelen."
De schrijver: "Waaraan kunt gij weten, welke de ware kerk is?
Ik: "Waar het Evangelie zuiver wordt gepredikt, en de sacramenten onvervalst naar het bevel en de instellino, van Christus worden bediend, zonder er toe of af te doen."
De deken: zoudt gij willen zeggen, dat het nu anders is?
Ik: "Het blijkt uit de stukken, want de leer van ulieden is vervuld van bijgeloof, leugens en bedrog, met lasteringen tegen Gods Woord. De sacramenten zijn vervalst en bedorven, terwijl gij anderen uitgedacht hebt buiten Gods bevel en bepaling, wat Christus en de Apostelen niet hebben geleerd, maar ons wel gewaarschuwd, en alzo aangaande deze laatste tijden voorspeld hebben."
De schrijver: "Gelooft gij niet, dat Christus in de mis als geheiligd is?"
Ik: “Ik erken dat voor geen sacrament, want de sacramenten, buiten het gebruik en het bevel van Christus de Heere ingesteld, zijn geen sacramenten, maar een valse bedriegerij."
De deken: "Waarmee kunt gij dat bewijzen?"
Ik: "Omdat men tot de leer van Christus en Zijn sacramenten niets af of toe mag doen."
De deken: "De priester heeft nochtans brood en wijn en wijdt het."
Ik: "Er zijn geen avondmaalgangers."
De deken: "Men verbiedt niet van het sacrament gebruik te maken."
Ik: "Maar hij ontneemt de avondmaalgangers het een gedeelte van het sacrament. Strijdt dit niet tegen Gods bevel, en tegen het gebruik der eerste gemeenten? Want de apostelen en de kerkvaders, lang na de apostolische tijd, hebben daarvan niets geweten, maar hielden zich aan hetgeen de Evangelisten en Paulus 1 Kor. h. 11 hebben geschreven, en na hem ook Irenaeus, Theophylactus, Chrysostomus, en lang

daarna Augustinus, Hiëronymus, Ambrosius en nog later tot op enige honderd jaren voor onze tijd. Hiertegen hadden zij veel in te brengen, door te zeggen, dat de kerkvaders, zoals Augustinus, Hiëronymus, Ambrosius aan hun zijde waren. Ik beweerde het tegendeel, wat men uit hun geschriften zou kunnen bewijzen, wanneer onze leraren in hun verdediging werden aangehoord."
De deken: "Waarom zijn zij niet te Trente in de kerkvergadering verschenen? Er was toch vrijheid gegeven om te gaan en terug te keren. Zij behoorden daar te zijn gekomen en te bewijzen waarin het verschil bestond."
Ik: "Er was een vanwege de Landgraaf uit Hessen gezonden. Zij ontkenden dit; maar ik wilde daarover niet lang strijden, maar zei: Anderen wilden niet komen, want zij wisten wel, dat gijlieden zo hardnekkig bent, om zelfs niet één punt van valse dwalingen te willen verbeteren."
De deken: "Zij hadden moeten komen om de dwalingen te bewijzen."
Ik: "Dat zou tevergeefs geweest zijn, want de dwalingen waren reeds veel vroeger door het Evangelie aangewezen. En daar hadden allen zich met een eed aan de paus verbonden om niets toe te stemmen dan wat hem behaagde."
De deken: "Wel, wel, hij erkent de roomse kerk nu ook niet voor de heilige kerk, waarvan het geloofsartikel zegt: “Ik geloof een heilige" enz."
Ik: "Neen toch niet; want zij is afvallig."
Toen riepen zij allen: "Gijlieden bent de afvalligen."
Ik: "Paulus beschrijft de afval, als voorspellende van deze laatste tijden, 2 Thess. 2; 1 Tim. 4."
De deken: "Dat wordt van ulieden gezegd."
Ik: "De tekenen, die daar vermeld staan, getuigen van wie dat bedoeld wordt, als het spijzen verbieden, het huwelijk verbieden, door geveinsdheid leugens spreken, duivelse leringen te leren, dwalende geesten aanhangen, van het geloof afvallen, welke tekenen men bij ons niet vindt; wel integendeel bij ulieden, want uw geloof is zo bij u vervallen, dat er duizenden onder u beste christenen zijn, die noch het Onze Vader, noch de tien geboden, noch de twaalf artikelen kennen, noch in hun, noch in een andere taal. Waar is het geloof der zodanigen?
De deken: "Gij wilt al te veel weten."
Ik: "Niet meer dan mij nodig is, te weten de leer van het heilige Evangelie, wat Christus Zijn apostelen gebood allen mensen te prediken; maar de domste daarvan zijn bij u de beste christenen."
De deken: "Wij zouden wel aan de gang kunnen blijven." Hij nam zijn brief met de artikelen, en las de achttien of twintig artikelen, zoals van het vagevuur, de bedevaarten, de uitvaarten, het bidden voor de doden, het knielen voor de heiligen, verscheidene sacramenten, het wijwater, van des Vrijdags geen vlees te eten en op bepaalde vastendagen te vasten en die te vieren, de kloosterbeloften enz., alle welke beuzelingen ik als dwalingen, valsheid en antichristelijke bijgelovigheden verwierp, die, buiten Gods bevel en besluit, door de duivel tot groot bezwaar voor de christenen zijn uitgedacht, dat door alle vrome prinsen en vorsten is verworpen."
De deken: Wie heeft die alle verworpen?"
Ik: "Men behoeft dat niet te vragen; alle landen der christenheid, uitgenomen Spanje."
De deken: In Frankrijk heeft de koning alles ingetrokken, daar is het met de vrijheid gedaan."
Ik: Ja, ieder leeft daar vrij volgens zijn geloof." Daarop had hij wat aan te merken.
De schrijver: "Gij meent al zeer wijs te zijn, om alle dingen beter te weten dan een ander."

Ik: Ik verlang niet meer te kennen dan mij nodig is, te weten, het onvervalste Woord van God, zonder daarbij af of toe te doen, zoals de Evangelisten dat beschreven, en de Apostelen onderwezen hebben in hun geschriften, die zij ons hebben nagelaten."

DE DERDE BRIEF.

"Mijn beminde vrouw, ik acht mij zeer aan u verplicht, en gij herinnert u zeker nog wel, wat ik het eerst geschreven heb, dat ik in het geestelijke hof voor de geestelijke rechtbank verscheen van de deken van Ronse en zijn geestverwanten; en, nadat ons onderhoud was afgelopen, bedreigde hij mij aan de wereldlijken rechter te zullen overgeven. Ik gaf de zaak aan God over, en verootmoedigde mij onder Zijn almachtige hand, en verkoos liever te vallen in de handen der mensen dan in de handen Gods. ‘s zaterdags zou ik overgeleverd worden, doch, nadat ik vertrokken was, overlegden zij met elkaar, zodat ik nog bleef tot de komst van de geloofsrechter, te weten nog veertien dagen. Doch na acht of negen dagen kwam mr. Jan Schetiek, schrijver bij het geestelijke hof, en de beambte B. Jakob van der Velde, prior of opzichter in het klooster van de Augustijnen, de heer Antonius Gaspoel, kapelaan van de bisschop, die mij terstond in de kamer riepen. Toen ik binnen kwam, vroeg mij de prior: Wel Willem, hoe komt gij hier?"

Ik: "Al was ik blind geweest, zou ik er toch wel in geraakt zijn, doch ik heb niemand reden gegeven mij te kwellen; want als een ambachtsman heb ik mij geoefend in mijn handwerk, tot eerlijk onderhoud van mijn huisgezin, zodat ik niemand misdaan heb, en mij ook niet vergrepen heb aan een vreemd ambt, waartoe ik niet geroepen was, en heb alzo een goed geweten voor God en de mensen. Maar, naar ik verneem, word ik beschuldigd een wederdoper te zijn; doch dit is wel anders gebleken. De redenen zijn u overigens, denk ik, wel bekend; zonder zulk een gerucht der gemeente zou ik anders nog wel van deze toestand zijn bevrijd gebleven, maar er gebeurt niets bij toeval."

De prior: "Wij zijn hier gekomen om u te ondervragen, en wanneer gij in enige zaken dwaalt, in strijd met de heilige kerk, u te onderwijzen en op de rechte weg te brengen. Wat dunkt u van het sacrament?"

Ik: "Zoals de vier Evangelisten en Paulus het beschrijven."

De prior: maar, wat zegt gij van de mis, als de priester die bedient. Gelooft gij niet, dat de Heere Christus daar tegenwoordig is, zoals Hij zit op de troon van zijn hemelse Vader?

Ik: "Ik heb u gezegd, dat ik geloof wat de Schrift ons leert. Bewijs uw woorden daarmee. Ik heb altijd geloof geslagen aan het woord van God, en dit zal ik nog, en zonder dat neem ik niets aan."

De prior: "Gij gelooft dus niet, dat Christus in de mis is?

Ik. "Gij hoort wel, wat ik u gezegd heb."

De prior: "Christus zegt: Neemt, eet dat is mijn lichaam, bij Matth. in het 26ste hoofdstuk."

Ik: “Ik geloof, wat de Evangelisten schrijven."

De kapelaan: "Gelooft gij niet, dat, wanneer men de zieke het sacrament in de hostiekas brengt, dat het gezegende brood Christus' lichaam is, God en mens?

Ik: "Ik heb u gezegd, dat ik niet gezind ben iets anders aan te nemen dan door het bewijs van de Schrift."

De prior: "Wij hebben u gezegd, dat Christus bij de instelling Zijn discipelen brood gaf, en zei: "Dat is mijn lichaam." "Antwoord ons nu op deze vraag."

Ik: "Gij geeft brood alleen, en berooft de gemeente van het andere gedeelte; gij schendt dus het sacrament."

De prior: "De heilige kerk gelooft, dat het zo was bij de eerste instelling, zoals gij het nu ziet; en dit hebben ook altijd, van de Apostelen af, alle gelovigen zo opgevat, daar gij ook gezegd hebt, dat gij het eens was met de kerkvaders Irenaeus, Augustinus, Ambrosius, en anderen; en wij beweren, dat zij het aldus hebben geloofd, en bewijzen, dat het steeds gewoonte was in de kerk de zieken het sacrament te brengen; daarom zegent de priester het brood, teneinde steeds het sacrament gereed te hebben voor hen, die spoedig sterven en voor de reizende man. In vroeger tijd, en wel ten tijde der martelaren, bracht men hun tehuis voor het mogelijke geval, dat zij spoedig zouden kunnen worden omgebracht door de tirannen. Zo hoort gij dus, dat het een oud gebruik is, dat altijd in de kerk geheerst heeft van de Apostolische tijd af."
Ik: In *Ecclesiastica Historia* heb ik gelezen, dat men iemand, Spiridium genaamd, het sacrament thuis gezonden had, en er staat, dat men het hem in de mond goot. Dat geschiedde op een andere wijze dan bhij u."
De kapelaan: "Dat is waar, maar er wordt ook niet gesproken van brood, want brood giet men niet in de mond; dat is voor ons, omdat wij geloven, dat die één gestalte zowel is als de beide."
Ik: "Wat geef ik erom, of gij gelooft aan één of honderd gestalten; ik houd mij aan de instelling van Christus Jezus en de handelwijze van de Apostelen."
De prior: "Gij beroept u op de kerkvaders, en zij zijn het met ons eens, wij houden ons aan hun bepalingen."
Ik: “Ik geloof, dat als de kerkvaders mij konden horen, zij mij niet zouden berispen, want zij hebben nooit moedwillig, zoals gijlieden doet, de heilige Schrift en de bevelen van Christus Jezus verduisterd. Met welk geschrift wilt gij dan uw opinie of gestalte bewijzen?"
De prior: "Ziet, hij gelooft niet aan de bevelen der heilige kerk. Gelooft gij niet, dat, als de priester het brood geheiligd heeft, men daar Christus mag aanbidden, evenals toen Hij op aarde was? Want als gij gelooft, dat Hij daar tegenwoordig is als waarachtig God en mens, dan moet gij Hem aanbidden."
Ik: “Ik heb u gezegd, dat ik buiten het Woord van God niets geloven wil, noch iets waarnemen buiten het bevel van Christus. Christus heeft gezegd: "Neemt, eet; neemt, drinkt." Hij zei niet: "Neemt, plaatst het daar en aanbidt." Daarom zeg ik u alle bijgeloof en godsdienst buiten Gods bevel en bepaling is afgoderij, zoals ons de gehele Bijbelse Schrift leert.
De kapelaan: "Bedoelt gij, dat men alles moet opeten? of, wanneer er wat overbleef, dat men dit niet zou mogen bewaren en vereren, en daarom Christus aanbidden in het sacrament?"
Ik: "Ik zeg u en heb het reeds gezegd, dat ik niet buiten Gods Woord wil gaan:, het bevel is om te eten en te drinken, en daarbuiten bestaat geen sacrament, zoals blijkt uit de Doop, wanneer die bediend is, dan is dat water geen sacrament meer, en het zou geheel verkeerd zijn om dat water ergens te plaatsen en te aanbidden, als of de Heilige Geest er in was."
De prior: "Dat staat niet gelijk. Gij spreekt dubbelzinnig. Men weet niet, wat men aan u heeft."
Ik: "Dat doe ik niet, wanneer ik u zeg, dat ik geloof zoals de Schrift zegt, niet minder of meerder, zonder er wat te doen of toe te doen. Wat wilt gij meer?
De prior: "Zo spreken alle sekten, zoals de Wederdopers en allen, die tegen de heilige kerk zijn; zij willen alles met de Schrift bewijzen."
De kapelaan: "Wij weten wel, dat Christus het sacrament heeft ingesteld met de bedoeling van dat te eten en te drinken; maar, als er iets overbleef, zou dat dan daarom geen sacrament zijn? Toen Christus te Kana, in Galilea, water in wijn veranderde,

werd die wijn geheel opgedronken, en bleef er niets over? Nochtans was het water daarom in wijn veranderd, opdat men het drinken zou "
De schrijver: Uw mantel is gemaakt opdat gij die dragen zoudt, en indien gij die niet droeg, zou hij daarom geen mantel zijn?"
Ik: "Wanneer ik mijn mantel niet droeg, zouden de motten hem verteren."
De kapelaan: "Antwoord mij, dit heeft Christus immers zelf gedaan?"
Ik: "De wijn was door Christus niet gegeven noch beschikt om in een hoek te zetten, zuur te worden en te bederven; alzo behoorden ook alle instellingen en bevelen van Christus en God opgevolgd te worden naar Zijn wil, en niet naar onze dwaze zin tot bijgeloof en valse waan."
De prior. "Gij wilt naar de Schrift horen, en ons beschuldigen, dat wij een gestalte gebruiken volgens onze mening buiten de Schrift. De Heere, toen Hij met zijn jongeren naar Emmaüs ging, gaf Hij daar het sacrament niet brood? Er staat niet bij, dat Hij wijn heeft gegeven."
Ik: "Met de Schrift zult gij niet kunnen bewijzen, dat de Heere daar zijn Testament heeft veranderd."
De prior: "Waarmee wilt gij dit bewijzen?
Ik: Daarmee, omdat Christus niet zei: "Neemt, eet, dat is mijn lichaam;" daarom geloof ik het niet. Het was alleen een teken, waardoor Hij zich bekend maakte en hun de ogen opende.
De prior: "Ja, wat zou dat betekenen; Christus zou slechts het brood gebroken hebben, en alzo uit hun ogen verdwijnen, zonder dit er mee te bedoelen."
Ik: Gij bent een drogredenaar, die de Schrift vervalst, om uw valse gevoelens staande te houden.
De kapelaan: "In de Handelingen der Apostelen wordt ook van brood breken gesproken."
Ik: “Ik vat dit op van hun bedelingen, omdat zij toen alle goederen gemeen hadden, maar wat de verandering van Christus' Testament aangaat, dit zult gij nooit kunnen bewijzen.
De prior: "Gij moet de reden zeggen waarom?
Ik: Ik heb het u reeds gezegd, dat ik zo weinig buiten het Woord van God wil aannemen, dat, wanneer Christus in zijn laatste Avondmaal niet had gezegd: "Neemt, eet, dat is mijn lichaam; neemt, drinkt, dat is het Nieuwe Testament in Mijn bloed, zou ik het slechts voor gewone spijs en drank houden; en ik erken niemand zo machtig, die mij dwingen of raden zou het anders te geloven.
De prior: "Gij bent zeer hardnekkig; de heilige kerk heeft het altijd zo opgevat."
Ik: “Ik ben niet hardnekkig, want ik geloof aan het Woord van God, en verlang van hart Zijn geboden en bevelen te gehoorzamen, want de Heere is mijn Herder, ik luister naar Zijn stem, en ik ken Hem, al waren ook alle mensen, die zich in de wijde wereld bevinden, andersgezind."
Het werd middag. Zij gingen heen en zeiden, dat ik zeer dwaalde en verleid was, dat zij mij nog eens zouden bezoeken, om mij op de rechte weg te brengen. Met zulke flauwe woorden als waarmee zij voor de dag waren gekomen, kunnen zij wel weg blijven; want ik wilde mijn geweten niet met bijgeloof bezwaren. De volgende dag kwam de kapelaan met de commissaris van het geestelijke hof en nog een andere priester. Toen zei de kapelaan: "Willem, wij komen hier niet uit ons zelf, maar de bisschop heeft ons hier gezonden om u te troosten en te onderrichten. Wij vragen u dus gelooft gij aan de Apostolische geloofsbelijdenis?"
Ik: Ja zeker."
De kapelaan: gelooft gij aan de geloofsbelijdenis van Athanasius?"

Ik: Ja zeker."
De kapelaan: "Wel nu, zo wie zalig wil worden, is nodig, dat hij het ware christelijk geloof heeft, en zonder dit kan niemand zalig worden."
Ik: “Ik geloof aan beide geloofsbelijdenissen. Kan ik dan niet zalig worden? Waarom zoekt gij mij twijfelachtig te maken'
De kapelaan "Dat doe ik niet; maar gij hebt gezegd, dat gij anders niet zoudt geloven dan de Schrift, vindt gij het woord drie-eenheid in de Schrift?"
Ik: “Ik geloof, dat Athanasius niets anders dan de waarheid daarvan zegt."
De kapelaan: "Bewijs dit met de Schrift."
Ik: "God de Vader heeft zich van de hemel laten horen in een stem, Christus in de mensheid, de Heilige Geest in de gedaante van een duif.
De kapelaan: "Waarmee wilt gij bewijzen, dat deze drie één God zijn? Er staat toch geschreven, Deut. 6, vs. 4: "Onze God is een enig God," en dat Christus in de hel is neergedaald, zoals de geloofsbelijdenis zegt, want er staat geschreven, Ps. 16, vs. 10: "Gij zult mijn ziel in de hel niet verlaten."
Ik: "Ik geloof aan het Woord van God."
Aldus zochten zij op velerlei wijze mij door mijn woorden te verstrikken en te vangen, opdat ik mij zou vergissen in de Schrift; doch, toen hun dit niet gelukte, zei de kapelaan, dat ik mij moest verootmoedigen onder de gehoorzaamheid van de heilige kerk.
Ik: “Ik hoop en ben er zeker van, dat ik een lid der kerk ben; en gij kunt mij met de heilige Schrift tot geen ketter maken."
De kapelaan: Maar gij verwerpt de Bruid van Christus."
Ik: "Dat doe ik niet."
De kapelaan: "De heilige kerk gelooft nochtans, dat er zeven sacramenten zijn, en gij slechts aan twee."
Hij wilde mij die, te weten het huwelijk en het oliesel, met de Schrift bewijzen, en de andere zou hij bewijzen, als het te pas kwam.
Ik: “Ad Kalendas Graecas, want vergeving is geen uitwendig teken; het huwelijk is geen belofte van vergeving van zonden, het gebruik van de olie was ten tijde van de apostelen een gave van gezondmaking, zoals Marcus in het zesde hoofdstuk schrijft, en bij u wordt het integendeel met veel bijgeloof gebruikt, en uw vormsel is ook een afzichtelijke vertoning zonder waarde; maar ik heb in de ordinantie van Keulen, die de vrome bisschop Hermanus in het jaar1515 uitvaardigde door Martinus Bueer en Filippus Melanchton, een beter vormsel beschreven gevonden; een zodanig kan ik prijzen, maar, daarom toch voor geen sacrament aannemen. Indien men toch alle bevelen van God en bepalingen tot opbouwing van de gemeente als sacramenten zou aannemen, dan zouden er zeven en nog eens zeven bestaan, en dan zouden wij er veel over te spreken hebben."
De kapelaan: "Gij behoorde de kerk te gehoorzamen en niet alleen de Bijbelse Schrift, want de kerk bestond reeds voor de Schrift, zowel voor het Oude als voor het Nieuwe Testament, want Mozes heeft zijn boeken enige duizenden jaren na het begin der wereld geschreven, en de kerk bestond reeds van de beginne. Mattheüs, Lukas en de andere apostelen hebben geruime tijd na het ontstaan der gemeenten geschreven. Toen moesten de christenen geloven zonder Schrift, alleen door de prediking en de bepalingen der gemeenten."
Ik: "Mozes beschreef de toestand der kerk in boeken, zoals die van de beginne was, en in zijn tijd tot op Christus beschreef hij haar instelling en wetten, door God verordend; en zo ziet men in alle volgende Bijbelsche boeken en profetische geschriften in welk een ellendige toestand de kerk verkeerde, als zij van de wet Gods afweek, zodat de

profeten haar een hoer en afvallige noemden. Wat dus de Joden, die Gods volk waren, overkwam heeft bij ons, helaas, die uit de Joden, en heidenen voortsproten, als zijn volk ook plaats.
Hierbij werden vele woorden gewisseld; zij zeiden dit, ik weer wat anders: in één woord, zij zeiden, dat ik de duivel had. Ik zei, dat zij Godslasteraars waren; dat zij mij, in strijd met Gods Woord, leugens wilden doen geloven, de Heilige Geest een duivel noemden, maar dat de Heilige Geest wel van hen had voorspeld, zoals in 2 Thess. 2 en 1 Tim. 4, dat zij afvalligen waren van het geloof, duivelse leringen leerden naar de geveinsdheid der leugensprekers, wier geweten als met een brandijzer van mensengeboden, instellingen en leugens was toegeschroeid; dat zij verbieders van het huwelijk en der spijzen, en aan nog andere lasteringen schuldig waren, beschreven 1 Tim. 3. Na drie dagen kwam de deken terug met een geschrift in de hand, bevattende mijn vonnis en enige andere artikelen. Hij vroeg mij, of ik nog niet anders gezind was dan toen hij mij het laatst verliet, en zei, dat het een beklagenswaardige zaak was, alzo vast te houden aan nieuwe dingen, die eerst sinds vijftig jaar waren in het leven geroepen, te weten, door Luther. Daarna verscheen Swinghel, van Menno, van Franck, die vele lasteringen uitbraakten, en hij vroeg, waar onze kerk zich bevond in vroeger tijd, waar haar hoofd was, en wie zij voor enige eeuwen was. Zij bezaten, zei hij, de opvolging van St. Pieter, daarna van Cletus, Clemens, Sixtus en zo verder van paus tot paus tot de tegenwoordige paus Pius V toe; verder, dat zij altijd hun hoofd wisten aan te wijzen, die, als een opperste herder, wanneer er enig geschil over het geloof ontstond, de volle macht had een kerkvergadering bijeen te roepen, waardoor de heilige kerk weer in rust gebracht, en de geschillen, sekten en dwalingen veroordeeld werden; zoals nu in de heilige kerkvergadering van Trente gedaan was, en vroeg mij, of ik aan die besluiten geen geloof wilde schenken en gehoorzaam zijn.
Ik: "Van vele kerkvergaderingen heb ik gelezen, dat wat in de een vast besloten was, de andere het veroordeelde. Ik wil mijn geloof op geen kerkvergaderingen vestigen, waar de heilige Geest van Rome moet komen in statierijtuigen gezeten. Christus is ons Hoofd, ons enig fundament, en de Herder onzer zielen. zoals Petrus zegt: " Wij hebben het Profetische woord, dat zeer vast is."
Er werd nog veel meer gesproken, doch dit is de hoofdinhoud om u te doen zien, dat zij niets dan fraaie woorden, in strijd met Gods Woord, op valse wijze, teneinde de eenvoudigen te bedwingen, bijbrachten. Ik dank de machtigen God, dat Hij mij daarvoor bewaard heeft, en heb mijn leven en al wat in de wereld is, overgegeven, en ben nu van de dienaren van de roomse antichrist verwijderd en overgeleverd in de handen der heren van Brugge, zodat ik dacht in deze week te worden opgeofferd. Doch er zijn nog anderen, die, naar ik vernomen heb, bewaard worden tot de terugkomst van de deken, die hen zal ondervragen en ons samen veroordelen."
Hier volgt, wat Willem Hosens zijn goede vriend J. V. M. mondeling in de gevangenis meedeelde, te weten, dat de deken van Ronse hem zeer streng gevraagd had, wie op de Paasdag van het vorige jaar, aan de heer Adriaan Smout, pastoor van St. Wouburge, het heilige sacrament, dat hij daar ontvangen had, teruggebracht had in een neusdoek, en des middags in het geheim aan de ring van de portaaldeur gehangen had. Willem antwoordde, dat hij het niet wist. De deken vroeg, of hij er niets van gehoord had, dat dit onder zijn volk gebeurd was. Willem antwoordde, dat hij het had horen vertellen. "Op welke wijze hebt gij er dan van horen spreken?" vroeg de deken. Willem antwoordde, dat de twee broeders zich grote moeite hadden gegeven om het geweten van hem, die het gedaan had, gerust te stellen. “Zijn geweten moest dan wel bevreesd zijn," zei de deken, "het zou beter geweest zijn voor hem, die het gedaan heeft, het heilige sacrament niet te hebben ontvangen, dan zo afgrijselijk met Gods waarachtig

lichaam te handelen." dit is waar" antwoordde Willem, "het ware hem beter daar niet gekomen te zijn; want omdat hij daar slechts gekomen was, en uit mensenvrees deel had genomen aan de tafel der goddelozen, daarom alleen klopte zijn geweten zo, en niet omdat hij het uit zijn mond gehaald, en in zijn neusdoek gedaan had, zoals gij dacht." De deken vroeg: "Wat bedoelt gij toch met de mensenvrees, waarvan gij daar spreekt? Willem antwoordde: "Het gerucht liep door geheel Nederland, en loopt er nog, dat men de Spaanse inquisitie of rechtspleging in zake van het geloof hier zou toepassen; en men bemerkte wel, hoe ijverig Smout in de vasten het volk liet opschrijven, en ieder bedreigde door te zeggen, dat men nu een goed middel bedacht had, om te weten, wie er nu niet zouden komen biechten en de sacramenten gebruiken. Men zag ook wel, hoe ijverig hij in de kerk de namen opschreef van ben, die kwamen biechten." "Willem," zei de deken, "het verwondert mij, dat gij zo goed op de hoogte van de zaak bent, want er was een brief bij de neusdoek gevoegd, die het zelfde inhield, wat gij daar hebt gezegd, namelijk, de reden, waarom dit alles gebeurd is, en men heeft er een vrouw van verdacht, omdat het geschrift een vrouwenhand scheen te zijn; maar ik bespeur hier uit uw woorden, dat het een man geweest is. Ik bid u, zeg mij toch hebt gij geen vermoeden op iemand, die het gedaan kan hebben?" Willem antwoordde: "Mijnheer de deken het verwondert mij, dat gij nog zo dorst naar het bloed van zulke onschuldige lieden, daar gij toch reeds zoveel hebt laten vergieten, dat men er wel in varen zou kunnen van hier naar Sluis. Ik bid u, zeg mij toch, vermoedt gij niet van uzelf, dat de bloeddorst nog wel eens zou kunnen verzadigd worden? De deken droop af met de woorden: "Wel, wel, Willem, weet gij nu niets anders te antwoorden? Dan verlene u God een goede dag, totdat ik terug kom, en dan wed ik, dat gij wel een ander liedje zult zingen."

Hier volgt het afschrift van de brief, die bij de neusdoek was gevoegd, welk afschrift men later op geheime wijze uit handen van de bisschop heeft weten te verkrijgen. Buiten op de brief stond:

Aan de heer Adriaan Smout, onze pastoor.

Daarin las men:

"Weet, mijnheer Adriaan Smout, dat ik u hier terug breng, wat gij mij heden gegeven hebt; want ik wil het in het geheel niet onder één gestalte ontvangen. En, aangezien gij of uw voorgangers die instelling van Christus hebt veranderd, erken ik uw tafel niet als de tafel des Heeren, maar houd die voor de tafel des duivels, waaraan ik niet deelachtig wil zijn. Ik heb het ontvangen met een beschuldigend geweten, en daarom het terstond uit mijn mond genomen en aan een neusdoek afgeveegd. Doe er nu voorts mee, wat u goeddunkt, want ik wil mij met ulieder afgrijselijkheid niet bezoedelen. Door uw opschrijving hebt gij mijn hart bedroefd en gewond. Maar zie dat is nu het gevolg van de lieden zo bevreesd te maken; laat mij op een anderen tijd gerust in mijn geweten. Intussen zal ik voortaan al uw bedreigingen mij niet aantrekken, er gebeure met mij, wat het ook zij. Indien ik geweten bad, dat ik daardoor inwendig zo geschokt zou geworden zijn, zou ik veel liever in de handen der mensen zijn gevallen dan in de gramschap van God; maar ik vertrouw van God de Heere, dat Hij zich over mij, arm gevallen mens, om mijn diep berouw en grote droefheid ontfermen zal."

Nu volgt mijn vonnis. De 2den Maart 1566 werd ik door de geloofsrechter voor het geestelijke hof te Brugge als een ketter veroordeeld, afgesneden en vervolgens door de roomse antichristelijke ondieren verworpen. De artikelen, waarvan zij mij beschuldigden, waren de volgende:

1. Dat ik zei, dat de roomse kerk niet was de heilige christelijke kerk.
2. Dat de mis een menselijke uitvinding was, in strijd met Gods bevel en bepaling ingesteld.

3. Dat het afgoderij is, het sacrament des altaars te aanbidden.
4. Dat het verkeerd is, het sacrament slechts met brood uit te delen.
5. Dat brood brood blijft en wijn wijn, zonder verandering van het wezen, en dat het na de bediening geen sacrament blijft.
6. Dat men niet schuldig is zijn doodzonden bij de priester te biechten, en daarvoor te boeten.
7. Dat er slechts twee sacramenten zijn, te weten de doop en het avondmaal.
8. Dat men door goede werken niets kan verdienen.
9. Dat het tevergeefs is voor de doden te bidden, zielmissen te doen en uitvaarten te houden.
10. Dat er geen vagevuur is,
11. Dat het afgoderij is Maria, de moeder van onze Heere, en verdere heiligen aan te roepen.
12. Dat de monniken met een gerust geweten hun kleding en gewoonten mogen veranderen, hun kloosterbeloften intrekken en een vrouw trouwen.
13. Dat ik in ketterse landen met ketterse personen verkeer en ketterse boeken gelezen heb.
Volgens deze punten ben ik veroordeeld en aan de wereldlijken rechter overgeleverd. Hierdoor kunt gij wel bemerken, waarmee zij mij overvallen, te weten, met menselijke geboden en leringen, door eigen vernuft uitgedacht, door de duivel verzonnen, tot verduistering van de kennis van God en vernieling van de goddelijke bevelen. Welaan, ik geef de wraak aan Hem, aan Wie deze behoort, te weten, aan de sterke naijverige liefhebber, de Vader van onze Heere Jezus Christus, Die door Zijn Zoon, onze belagers met verdrukking vergelden zal, en ons die lijden rust zal geven met alle heiligen, wanneer hij geopenbaard zal worden met de Engelen Zijner kracht, en wraak zal doen met vuurvlammen en het eeuwig verderf van het aangezicht Gods, voor allen, die het Evangelie niet gehoorzaam zijn. Hem alleen zij de eer tot in eeuwigheid Amen.
Door mij Willem Hosens,
uw lieven man, gevangene voor des Heeren waarheid.
Toen deze beide slachtlammeren van de gevangenis naar de strafplaats geleid werden, zag men in de hoogte de samengevouwen handen van de vrouw van Boudewijn Domissent en van zijn kinderen, die daar ook gevangen zaten, door de ijzeren tralies uitsteken, terwijl de vrouw haren man en de kinderen de vader met troostelijke vermaningen tot standvastigheid en vrijmoedigheid opwekten, welk bedroevend schouwspel zeer vele lieden tranen deed storten.
Na op de strafplaats te zijn aangekomen, waar zij zouden geofferd worden door op de brandstapel te worden verbrand, versterkten zij elkaar met vele vrijmoedigheid, riepen de Heere Jezus Christus met de vurige gebeden aan, en ontsliepen alzo in de Heere op de 11e Maart in het jaar onzes Heeren 1566.

François Soete

[JAAR 1566.]
François Soete, een jonkman, geboren te Hulst in Vlaanderen, was een messenmaker van beroep. In zijn onwetendheid oefende hij zich zeer in welgemanierdheid en allerlei wereldse ijdelheden, waaidoor hij bij velen in groot aanzien stond en vooral bij priesters en monniken, die graag bij hem waren, en zeer veel schik in hem hadden. Doch, toen het God behaagde Zijn zoon Jezus Christus door Zijn woord in hem te openbaren, dacht hij over de ijdelheden van zijn vroeger leven na, en besefte, dat hij lang op heidense wijze geleefd had, en hij de tijd, die nog overig was, voortaan beter

moest besteden naar de wil van God, welk berouw hij terstond bewees door van alle ijdelheid afstand te doen, en hen te bestraffen, die deze najaagden, en daar ook in toestemden. De priesters bestrafte hij dikwerf wegens hun ongebonden leven en hun goddeloze leer, door de lieden te doen geloven in een God, Die Zich niet tegen de muizen en wormen kan beschermen, en wat meer is, die zij toch voor de zonde van het volk willen opofferen, Gode tot een welriekende reuk. Wegens deze en dergelijke redenen maakte hij allen, die vroeger zijn vrienden waren, zich tot vijanden, zodat hij zich voor hun handen wachten moest, en gedwongen werd zijn vaderland te verlaten, daar zij hem terstond verbanden onder bedreiging, dat, waar zij hem vonden, zij hem niet zouden doden als ketter of afvallige, maar als een overtreder van het bevelschrift.
Niettegenstaande dit alles, beschikte de almachtige God terstond daarop een zeer grote en wonderbare verandering, zowel in de geestelijke als in de staatkundige toestand, zodat niet alleen alle bevelschriften in zake van ketterij werden vernietigd, maar ook dat alle christenen naar Nederland mochten terugkeren, en vrij waren in hun godsdienst. Zo keerde dan ook François naar zijn vaderstad terug, maar zijn vrijheid duurde zeer kort, want de duivel, die een erfvijand der christenen is, zag dat zijn rijk nu geheel vervallen zou, en ging tot twee van zijn handlangers, door wie hij zich wilde wreken. Op zekere morgen, namelijk, wilde François, die de listen van de duivel bemerkte, om het gevaar te ontlopen, de stad verlaten. Doch God, Die hem tot lijden geroepen had, behaagde dit niet. Toen François de ene voet reeds buiten de poort gezet had, kwam er iemand, Jan Loot genaamd, tot hem, hield hem staande en zei tot hem: "Blijf hier, wij hebben wat anders met u te doen." Door een zijweg ging hij naar een andere poort, waar Pieter Huyge, die toen schout was, hem ontmoette, die hem niet zocht, en zich hield, alsof hij hem niet had gezien. Deze was zo verdraagzaam, dat hij hem, zoals men zei, niet zou gevangen genomen hebben, indien Jan Wicklandt, die tot de raad van de stad behoorde, hem niet had aangewezen, die dan ook tot de schout zei: "Dat is hij, neem hem gevangen," wat ook gebeurde. Toen zij hem gevankelijk wegleidden, zei François onder andere: "Och mannen, mannen, gij hebt uw handen aan mij geslagen, om mij om het leven te brengen, en uw moedwil aan mij te koelen, en denkt mij daarmee groot leed aan te doen; doch dit zal mij zijn, alsof gij een handvol nietige penningen van mij nam, en handvol goud in de mij daarvoor een plaats gaf."
Daarna had hij verschillende twistgesprekken in de gevangenis, zoals met de priesters en monniken, maar het meest met de gevangenbewaarder, die niet naar hem wilde luisteren, als hij over God en godsdienst sprak. Ja, als de gevangen lijder zijn Schepper met psalmen en geestelijke liederen wilde loven, stelde de gevangenbewaarder zich aan, alsof hij woedend en razend was. Op zekere tijd gebeurde het, dat hij in zijn dronkenschap de gevangenis wijd open zette, met een stoel aan de ingang ging zitten, en luide riep: "Kom er uit, gij schelm, gij ketter, gij afvallige, en laat mij zien, of uw God u uit mijn hand kan verlossen!" François antwoordde hierop, dat dit mogelijk wel geschieden kon, en hij dit wel zou kunnen doen, "als ik," zei hij, "gezind was als in mijn vorig leven, maar ik verlang dit nu niet te doen, want God heeft mij tot lijden geroepen, Wiens hand ik niet kan ontgaan; en ofschoon ik ulieden niets misdaan heb, bent gij toch allen zo vertoornd op mij, en bemerk ik, dat God ulieden mijn vlees en bloed geven wil." De gevangenbewaarder werd woedend, omdat François zo bedaard sprak, en deze onder zijn razen niet wilde heengaan. Hij nam daarom zijn stoel op, liep er mee op François toe, tierde en sloeg er mee, alsof hij bezeten was, en zou zeker, zoals men zei, de martelaar hebben doodgeslagen, zo de dienstmaagd niet gekomen was, en hem met geweld vandaar getrokken had. Intussen kwam de lijder niet ongedeerd uit zijn handen, daar hij aan

het hoofdgewond was, en men hem geruime tijd geneeskundige hulp moest toedienen. Bovendien gaf de gevangenbewaarder de martelaar zo weinig voedsel, dat hij zeker van honger zou zijn omgekomen, indien niet de dienstmaagd hem eten bad beschikt en wel uit een kamer, waarin een privaat was, dat met het privaat van de gevangenis gemeenschap had, waar zij een gat in de muur maakte, en liet voedsel door de bril van het privaat in de kamer toereikte, op welke wijze hij het in zijn privaat ontving.
Nadat deze martelaar geruime tijd door God was geoefend, hielden de heren bij herhaling raad, teneinde hem te doden, want de duisternis kan het licht niet verdragen. Bij herhaling verscheen de scherprechter om de doodstraf uit te voeren, maar het was zijn tijd nog niet. Intussen overlegden zij, hoe en waar zij hem ter dood zouden brengen. De een zei: "In de gevangenis;" de ander zei: "Neen, maar in het openbaar, opdat wij niet als moordenaars worden gescholden." In één woord, toen de tijd vervuld was, en hij nu omstreeks een jaar in de ijzeren boeien had doorgebracht, werden zij zo vermetel, om François voor hun rechterstoel te brengen, en lazen hem de ban voor, die, krachtens het bevelschrift des konings, over hem was uitgesproken, welke luidde, dat zij, die iets misdeden tegen de roomse pauselijke leer, die zij hoger achtten dan Gods leer, terstond veroordeeld zouden worden om te sterven, hetzij op de brandstapel of met het zwaard. Toen François dit vonnis vernomen had, zei hij onder andere: "Aangezien gij dan, mijn heren, mijn bloed begeert, schenk ik u dat met een goed hart, en aan de almachtige God en Heere der heirscharen mijn ziel." Zij antwoordden: "Wij gebieden u, François, te zwijgen, of wij zullen u de mond stoppen." Hij moest hun beloven te zwijgen.
Toen hij naar de strafplaats ging haalde hij een tekst van Petrus aan: "Alzo weet ik, dat de aflegging mijns tabernakels haast zijn zal, gelijkerwijs ook onze Heere Jezus Christus mij heeft geopenbaard," wat ik graag om des Heeren naam met een goed gemoed onderga. Bij de markt gekomen zijnde, waar hij zich zou opofferen, viel hij op de knieën, en richtte zijn gebed tot God, en zei daarna tot de scherprechter: "Verricht nu uw werk, want Gods wil moet geschieden." Hij gaf zich dus als een onschuldig lam goedwillig in de dood over, terwijl de scherprechter hem terstond daarop het hoofd afsloeg. Aldus ontsliep deze vrome martelaar in de Heere, op de 1e Mei in het jaar onzes Heeren 1566.

Maarten Bayaert, Glaude du Flot, Jan Dautricourt en Noël Tournemine

[JAAR 1566.]
Bovenstaand verhaal kan men genoegzaam zien, dat de tirannie tegen de godzaligen van het land niet overal in Vlaanderen ophield. Intussen werkte het storten van onschuldig bloed bij vele onwetenden als een zaad, om hen te doen opwassen en toenemen in de Heere. Maarten Bayaert en Glaude da Flot waren beiden gehuwde lieden en Jan Dautricourt, ook Desmarteloys genaamd, en Noël Tournemine, beide jonge lieden, van wie de eerstgenoemde van Arras waren en Noël van een dorp bij Seeleyn. Zij oefenden allen het ambacht van sajet-kammers uit, woonden in dezelfde tijd in de stad Rijssel, en wandelden in de vrees Gods met grote ijver, zoals zij met de daad bewezen. Een hunner namelijk, had een neef, die bij een Jezuïet woonde, die zij met allen ijver leerden en onderwezen in Gods woord en het Evangelie van Zijn Zoon. Niettegenstaande de zekere gevaren, die daaraan verbonden waren, en wel vanwege de arglistigheid van deze sekte, brachten zij hem dagelijks onder het oog, dat de weg

tot het eeuwige leven niet gelegen was in het geloof aan de valse leringen van zijn meester, en wel omdat hij een verleider was van het volk. Nadat zij hem het misbruik van de paternoster of rozenkrans, die hij droeg, hadden aangetoond, nam hij deze terechtwijzing met een goed hart aan. Toen zij dit zagen, leenden zij hem een boekje, dat enige leringen der heilige Schrift bevatte. Deze onwetende knecht dacht niet aan enig gevaar, dat daaruit volgen kon, en toonde korte tijd daarna dit boekje aan zijn meester de Jezuïet. Deze valse profeet zag terstond, dat dit boekje in zijn school niet was opgesteld, en daarom deed hij naarstig onderzoek, vanwaar hij dit bad ontvangen. Om er achter te komen, gaf hij zijn knecht een zesstuiversstuk, en zei, dat hij wel zou doen om naar de woning te vernemen van hen, die hem dit boekje geleend hadden, en hem dit later mee te delen. Het viel de knecht gemakkelijk, om aan dit verzoek te voldoen, want deze vier mannen waren met elkaar ten huize van een goede weduwe, die hun godsdienst beleed. Nadat nu de Jezuïet met hun woning was bekend gemaakt, liet hij niet na dit de rechters der stad te kennen te geven. En, opdat men hem niet als de aanbrenger daarvan zou verdenken, verliet hij voor enige tijd de stad. Juist op dezelfde tijd, en wel op een Zaterdag, toen deze vier gevangen genomen werden, waren er geschriften aan het stadhuis aangeplakt tegen het gruwelijke van de Spaanse rechtbank van het geloof, die men in de Nederlanden wilde invoeren, om welke geschriften zonder twijfel de rechters te heviger in toorn tegen deze mannen ontstoken waren. Doch, daar zij aan deze aanplakking onschuldig werden bevonden, deed men niets anders dan hun wegens het geloof ondervragen. En, aangezien zij met grote vrijmoedigheid antwoordden op alles, wat de ware leer aanging, zonder iets daarvan te verzwijgen, zei een der leden van de raad dat men spoedig een vuurtje voor hen zo moeten stoken. Velen waren verwonderd, en onder die ook de gevangenbewaarder, dat deze vier zo gepast hadden geantwoord, alsof zij de antwoorden met elkaar hadden afgesproken, ofschoon zij in de gevangenis van elkaar gescheiden waren. En, ofschoon de gevangenbewaarder geboden was niemand bij hen toe te laten, wist men toch, enige dagen daarna, een middel te vinden, om aan Glaude du Flot zelf naar zijn welstand te vernemen, waarop hij antwoordde, dat alles wel was, “aangezien," zei 'hij, "ik mij onderwerp aan de wil van de Heere mijn God, zowel in leven als in sterven."
Maarten genoot zulk een blijdschap in het hart, die hem van God werd geschonken, dat hij dagelijks in de gevangenis psalmen zong. Gedurende hun gevangenschap werden zij dikwerf naar het stadhuis gebracht, omdat zich daar enige bevonden, die zich beroemden hen afvallig te zullen maken en hun leer te doen herroepen, waartoe men hun enige tijd van beraad gaf. Zij trokken zich dit echter niet aan, en volhardden in de godsdienst., die zij beleden hadden. Toen zij op het stadhuis waren, gaven zij dikwerf op alle zaken die men hun vroeg, geen antwoord, omdat deze geen antwoord waardig of ongepast waren. De deken van St. Maurice te Rijssel was zeer vertoornd op hen, en zei, dat zij hardnekkig waren, en dat men het land van zulken moest zuiveren. Niettegenstaande dit alles, wanneer de nood het eiste om Jezus Christus en Zijn leer te belijden, toonden zij goed te kunnen spreken; wat vooral eens bleek hij twee priesters, die op zekere dag tot hun schande moesten heengaan, omdat zij niets hadden kunnen inbrengen tegen de antwoorden, die hun door deze vier gevangenen in tegenwoordigheid der overheid werden gegeven.

Op de 2den Maart 1566 werden zij aangesproken door de overste der stad. En, toen zij bemerkten, dathhet besprokene inhield, dat zij ketterswaren, zeiden zij, dat dit zo niet was, tenzij Gods Woord ketterij ware, wat zo niet is; en daarom betuigden en beweerden zij voor ieder, dat zij christenen waren, daar zij zich in alles hielden aan Gods Woord. Hun werd gevraagd, of zij zich wilden onderwerpen aan de wil van de

heren. Naar aanleiding van deze vraag vermaanden zij de raad om rechtvaardig te oordelen, en stelden hun voor ogen, dat zij eens moesten verschijnen voor de rechterstoel van Christus, om daar te verantwoorden alles wat zij gedaan hadden, hetzij goed hetzij kwaad. Een spotter, die daar tegenwoordig was, zei tot hen: "Gij bent geleerde mannen, gij verstaat uw zaak bijzonder goed." "Ja toch," zeiden ze, "wij verstaan haar naar waarheid, want Mattheüs zegt, dat de poort eng is en de weg smal, die tot het leven leidt." Daarna vroeg men hun andermaal, of zij zich onderwierpen aan de uitspraak van de heren. Met vrijmoedigheid antwoordden zij daarop, dat zij zich aan de wil van God onderwierpen. Terstond daarna werd het vonnis over hen uitgesproken, en wel om levend voor het stadhuis te worden verbrand. Dit vonnis werd echter niet zo spoedig uitgevoerd, als men anders wel gewoon was, want de rechters waren verschrikt, daar men mompelde dat de adellijken van het land voornemens waren, zich tegen de Spaanse inquisitie te verklaren, die men in het land wilde invoeren; zodat men de gevangenen langs een andere weg naar de gevangenis bracht, opdat men hen niet zien zou, en opdat het volk verhinderd zou zijn hen te zien, die zij langs de gewone weg verwachtten.

Niettegenstaande dit alles lieten de beambten van Rijssel, die het vervolgen nog niet moe waren, een zekere vriend van Jan Dautricourt gevangen nemen, en wel omdat deze hem zijn mantel wilde geven, en hem enige woorden als laatst vaarwel toesprak. Toen zij weer in de gevangenis waren gebracht, verwekte de duivel, wie het alleen te doen is om de recht gelovigen strikken te spannen en hen te vangen, twee Minderbroeders, die gereed waren om met die beklagenswaardige veroordeelden het middagmaal te houden, teneinde hen te kwellen en te verleiden. Doch, al wat zij deden hielp hun niets; het diende alleen om de volharding van deze veroordeelden aan de dag te brengen, en aan de andere kant te tonen de gulzigheid der genoemde Minderbroeders, die de buik voor hun God en de keuken voor hun godsdienst houden.

Toen zij eindelijk uit de gevangenis geleid werden om te worden ter dood gebracht, kwam de vader van Noël tot zijn zoon, kuste hem en zei: "Mijn zoon, gaat gij alzo ter dood?" Noël antwoordde: "Het is een geringe zaak, mijn vader, want nu ga ik naar het eeuwige leven." En, hoewel hij nu weende, omdat hij zijn vader zo bedrukt zag, riep hij, ofschoon inwendig ontroerd, met een moed, die al zijn bezwaren overwon, met luider stem: "O priesters, priesters, zo wij uw mis hadden willen bijwonen, zouden wij hier niet zijn; maar Christus heeft dat ons in Zijn woord niet bevolen!" Bij het schavot werden uitvoerige twistgesprekken gehouden, vooral over het gezegde van de Minderbroeders, dat deze vier martelaren ketterswaren, dat zij het hoofd van de duivel hadden, de sacramenten verwierpen en dergelijke zaken meer. Doch zij werden goed betaald, want Jan Desmarteloys vatte hen op hun woorden en zei, dat hun geloof een geheel ander was dan dat der duivelen, en dat zij zovele sacramenten in waarde hielden als God had ingesteld. Daarna zei Maarten: Laat ons met vrede, want wij zijn op de rechten weg, en wij strekken onze tocht naar Christus uit, wil ons daarom daarvan niet afkeren." Door deze en dergelijke antwoorden werden deze gulzigaards diep beschaamd, en verlieten hen zonder het schavot te betreden, zoals zij anders gewoon waren te doen. Toen Jan Dautricourt op het schavot stond, zei hij de artikelen van ons christelijk geloof op, waarbij hij enige woorden voegde, die tot verklaring daarvan dienden. Zij, die hem voor zijn gevangenschap gekend hadden, verwonderden zich, hem zo geleerd te horen spreken. Om zijn meester te behagen wilde de scherprechter Jan de mond stoppen, en Jan beloofde toen te zullen zwijgen. Doch, toen hij stevig met de hals aan de paal gebonden stond, zei hij tot het volk: "Helaas, goede lieden, wanneer wij slechte of onrechtvaardige dingen spreken, zou men ons niet doen zwijgen; maar omdat wij ons bezig houden met Gods Woord, wil men ons

dit beletten." Daarna riep hij met luider stem: "Wie zal ons kunnen scheiden van de liefde Gods? Zal het vrees zijn of benauwdheid? Heere, wij zijn aan de dood overgeleverd om Uws naams wil, en worden geacht als schapen ter slachting. Doch, laten wij ons troosten, mijn medebroeders, wij hebben de wereld overwonnen door Hem, Die ons heeft lief gehad."
De anderen riepen samen: "Dit is het pad, dat ten leven leidt; dit is de weg, die ons de Heere geleerd heeft." Bovendien zei Noël: "O, gij gelovige broeders, bidden wij nu onder elkaar voor ons, want na de dood kunnen geen gebeden meer helpen." Nadat zij allen aan de palen gebonden en met brandhout omringd waren, hieven zij tezamen het eerste vers van de 28sten psalm aan. Daarna zongen zij geheel de lofzang van Simeon. Toen dit gezongen was, begon het vuur te branden, en uit het midden van de vlammen riepen zij tien of twaalf malen de Heere aan; vooral riepen Noël en Jan zeer luid: "Heere, wil ons nu op deze dag in genade aannemen en in Uw rijk overbrengen." De laatste woorden "genade, genade" werden het best verstaan. Eindelijk zwegen zij, en bevalen hun geest Gode aan. Hun volharding, die het werk was van Gods Geest, droeg zulke vruchten tot uitbreiding der gemeenten, dat enige daardoor zo goed werden gesticht als door een heerlijke predikatie. Men zei, dat de heer van Murchin, die tegenwoordig geweest was bij de veroordeling zeer verschrikt en beangst was geworden, toen hij deze martelaren zo eenvoudig had horen zingen, aangezien hij genoegzaam bekend was met het goede recht van hun zaak, en hij dus niet door onwetendheid zondigde. De dood van deze vier martelaren en van vele anderen, die in die tijd zeer vervolgd werden om van het evangelie wil, gaf aanleiding dat de adellijken des lands zich tegen de geschriften des konings en Spaanse inquisitie verklaarden.

Jan Tuseaen

[JAAR 1566.]
Deze jonge man was een behanger van omtrent tweeëntwintig jaar oud, de zoon van Simeon Tuscaen, wonende in de Voorburg te Oudenaarde. Toen hij zag, dat de zaak aangaande de vernietiging der koninklijke geschriften en van de Spaanse inquisitie, door de adellijken van het land voorgesteld, niet naar zijn wens te Brussel werd uitgevoerd, nam hij zich voor met de daad te bewijzen, dat het voornaamste sacrament der roomse kerk niets anders was dan een gruwel en vloek. En, nadat hij geruime tijd het gevaar had overwogen om daarmee een begin te maken, koos hij eindelijk, om van het genoemde een duidelijk bewijs te geven, ten aanschouwe van een grote en aanzienlijke vergadering, zekere Donderdag de 30sten Mei, in het jaar 1566, welke dag, volgens de gewoonte der roomse kerk, genoemd werd de Hemelvaart van onze Heere. Tot het gebied van Oudenaarde en Pamele, twee bij elkaar gevoegde steden, behoorden twee kerken, die niet aan de Heere waren toegewijd, daar die van Oudenaarde de St. Walburgskerk en de andere onze lieve Vrouwekerk heette, behorende tot het gebied van Pamele. Jan Tuscaen betrad nu deze kerk, om daar voor iedereen te doen en te bewijzen, wat hij reeds geruime tijd voornemens was. Toen hij in het koor der kerk te Pamele kwam, zag hij daar een grote menigte volks, die de ware godsdienst nalieten, en zich gereed maakten om een stuk brood te aanbidden, en daarvoor neer te knielen. Zonder enige schrik of vrees liep hij toe, gedreven als hij werd van vuur en ijver, wat hij reeds veel vroeger had gevoeld, en rukte de priester, juist toen deze de hostie ophief, het volk voorhield en die boven zijn hoofd bad, die uit de hand, wierp haar ter aarde, verbrijzelde die in vele stukken en zei met luider stem: "Let er toch op, goede lieden, ziet, daar is uw schone God, die geen macht heeft zich

te helpen of te verlossen uit de handen van hem, die hem neemt en verbreekt. Hoe lang zult gij nog dolle priesters, de naam Gods misbruiken en het heilige avondmaal des Heeren zo gruwelijk schenden? Zullen uw afgoderijen nooit ophouden? En, wanneer gij door de Schrift niet bent te veranderen, leert dan door dit voorbeeld, dat er geen godheid in dit brood woont, daar men het kan vernietigen. Waarom wilt gij alzo een levenloos voorwerp aanbidden, gij die het leven hebt? Door deze scherpe vermaning en stoutheid van Jan Tuseaen, gepaard met grote vrijmoedigheid, verwonderde al het volk, dat in, de kerk was, zich bovenmate, en was door schrik ontzet, zodat er een grote beweging onder het volk heerste de gehele kerk door. De priester, die zich in een hoek van de kerk bevond, ging naar het koor, ontmoette Jan Tuscaen, die goedsmoeds zonder de minste ontsteltenis daaruit kwam, en groette hem, daar hij niet wist, dat hij de oorzaak der grote beroering was. En, ofschoon Jan zijn neef was, groette hij hem niet terug, maar begon hem te beknorren, en zocht hem het bedrog en de dwaasheid onder het oog te brengen, waardoor hij het volk verleidde, waarover hij als herder gesteld was, en waarvan hij eens rekenschap voor God moest afleggen. Toen de priester dit hoorde, ruide hij het volk op, en riep zeer luid, dat men Tuseaen gevangen moest nemen. Zonder zich in het minst te haasten, ging deze heen, en zou zich zeer gemakkelijk hebben kunnen bevrijden, zo hij wat meer haast gemaakt had, want niemand wilde de hand aan hem slaan. In allen ijver liep de priester naar het huis van de onderschout van Pamele, en sprak daar zovele woorden, en maakte zulk een beweging, dat de schout gedwongen werd met hem te gaan, en zich van Jan meester te maken. Toen zij daartoe bij Jan kwamen, deed deze niet de minste poging om te ontvluchten, en was rustig als vroeger. Aldus werd hij gegrepen en naar de gevangenis gebracht, zonder enige weerstand te bieden. Des namiddags werd hij voor het gerecht van Pamele gesteld om te worden ondervraagd, en wel in tegenwoordigheid van de priester. Toen men hem ondervroeg, wie hem daartoe had aangespoord, vroeg men hem ook, wat hij dacht van het brood, dat in de mis wordt geheiligd, en of hij niet geloofde, dat dit het lichaam van Christus was. Jan antwoordde: "Als gij de heiligen dag goed bedenkt, die gij onlangs hebt gevierd, betreffende de Hemelvaart des Heeren, zoudt gij ook aan het woord geloven tot de Apostelen gesproken, namelijk, dat Christus, Die opgenomen is in de hemel, alzo zal wederkomen als men Hem naar de hemel heeft zien heenvaren;" en wilde daarmee bewijzen, dat men Christus hier beneden niet behoorde te zoeken. En, nadat hij vele andere bewijzen uit de heilige Schrift had bijgebracht, werd hij weer naar de gevangenis gezonden, totdat men hem ten tweede male ondervroeg voor de overheid en vele geestelijken van Oudenaarde. Daar men hem gevraagd had, waarom hij zulk een verschrikkelijke daad had bedreven, en of hij wel bij zijn zinnen was, toen hij dit deed, antwoordde hij, dat hij niet wilde, dat, wat hij gedaan had, nog gedaan moest worden; dat hij het met een bepaald voornemen had gedaan, en, wat meer was, reeds geruime tijd er over gedacht had om het te doen. Na enige andere woorden vroegen zij hem naar de reden van deze daad, waarop hij antwoordde: "Gij eerwaardige heren, die de christelijke wet zo in waarde wilt houden, zoudt u moeten ontzetten, zo iemand die wilde vervalsen of besmetten, dunkt u dan mijn daad zo vreemd! Ik vraag u, wie dwong Mozes de tafelen der wet, door de vinger des Heeren beschreven, tegen de grond in stukken te werpen? Allen die daar tegenwoordig waren, zagen in, dat hij op bedekte wijze hun afgoderij bestrafte, en zo werd hij weer naar de gevangenis gebracht. De heer van Pamele intussen hoorde van de antwoorden, die hij gegeven had, en deed alles, wat hij kon, om te beletten dat deze zaak in zijn gebied zou worden behandeld, en daarom besloot hij om deze zaak over te geven in handen van de eerste schout van Oudenaarde, wat deze graag aannam, omdat Jan Tuseaen een inboorling

van de stad was, en aldus werd hij van Kajafas naar Pilatus gezonden, en wel op de 3de Juni 1566. Men bracht hem des morgens vroeg naar het stadhuis, om het vonnis uit te spreken, dat men over hem vellen zou. Daar waren twee Minderbroeders tegenwoordig, die hun best moesten doen om de beklaagde van zijn geloof te doen afvallen, die hem dan ook vroegen, of hij niet geloofde, dat God in het brood onder de mis was. Hij antwoordde met de wedervraag: "Kan een pottenbakker ook een pot maken? Zij antwoordden: "Ja zeker, maar dit komt hier niet te pas." Hij vroeg hun andermaal: "Maar kan ook een pot een pottenbakker maken? De Minderbroeders gevoelden toen wel, waarop hij doelde, dat namelijk, bij wijze van gelijkenis, een mens aan een pot gelijk is, en door God geschapen, die de pottenbakker is: maar dat de mens God niet scheppen kan. Terstond verlieten zij hem, terwijl hij verheugd was en God dankte voor Zijn weldaden. Daarna verscheen de heer van Pamele op het stadhuis om het rechterlijk doodsvonnis over hem uit te spreken, en wel, dat men hem de hand zou afsnijden, waarmee hij de hostie weggeworpen had, en dat zijn lichaam daarna levend verbrand en in een rivier zou geworpen worden. Toen hij dit vernomen had, verblijdde hij zich, en dankte de rechters en de heer van Pamele.
De voornaamste schout zei hem, dat hij God en het volk om vergeving bidden moest, en wel om de ergernis, die hij gegeven had. Ja, waarlijk," zei hij, "ik verzoek vergeving, zo ik iemand misdaan heb." Eindelijk werd hij weggeleid om te worden gestraft. Onderweg zong hij het Onze Vader met een verheugd gemoed, een gerust geweten en inwendige blijdschap, en wel omdat hij om zulk een zaak moest sterven. Toen gebood de beul hem de arm uit te strekken, om hem de hand af te houwen, wat hij deed en het lijdzaam verdroeg, zodat men dacht, dat hij geen pijn geleden had. Daarna zei hij: "O Heere, mijn God, het is om Uws naams wil, dat ik deze dingen onderga. Bewijs mij de genade deze offerande te volbrengen." Terstond daarna werd het vuur aangestoken, wat de beklagenswaardige lijder enigermate schokte, doch zijn voortdurend gebed, dat hij met alle ijver tot God opzond, troostte hem in zijn lijden; en, terwijl hij in vreselijke vuurvlammen lag, reeds half geroosterd, gaf hij nog door tekenen aan velen, die dit opmerkten, bewijs van zijn bijzondere volharding, en sloeg zijn ogen naar de hemel, zolang hij kon. Aldus werd deze vrome strijder behandeld op de leeftijd van twee en twintig jaren ten aanschouwe der gehele stad. Door deze volhardende dood werden velen bevestigd in de leer van het Evangelie, dat toen in het openbaar overal begon gepredikt te worden. De rivier de Schelde ontving zijn as, en aldus werd het vonnis voltrokken, dat over hem was uitgesproken.

Andries Berteloot

[JAAR 1566.]
Andries Berteloot, van Honscote, in Vlaanderen, was een student, door goede omgang met de christenen en verscheiden twistgesprekken met de ongelovigen bedeeld met de geest des onderscheids, zodat hij niet alleen de grove en lompe bedriegerijen van het pausdom met het aankleven ervan inzag, maar ook de dwalingen der wederdopers, die zich nochtans beroemden de volmaaktsten te zijn. Hierin betoonde hij zoveel ijver en vurigheid, dat hij zichzelf vergat, en alle dingen schade achtte, om Christus te winnen. Wegens onderscheiden twistgesprekken, die hij zo met de wederdopers als met pausgezinden had, werd hij eindelijk zo gehaat, niet alleen door priesters en monniken, maar ook door zijn bloedverwanten, dat hij gedwongen werd zijn vaderland te verlaten, en naar Antwerpen, in Brabant, te vertrekken, waar hij zich bij de geheime gemeente onder het kruis aansloot. Zijn grote ijver drong hem dikwerf de priesters en monniken op straat te vermanen, om afstand van hun goddeloos leven en

hun leer te doen. De gemeente dacht aan de aard en de natuur van de priesters, die ten allen tijde tot bloedvergieten geneigd zijn, zodat de broeders daar Andries vermaanden, dat hij zich en de gemeente enigermate moest ontzien. Hij antwoordde daarop: "O, ware ik zo gelukkig om Christus' wil te mogen lijden, en getuige Zijner waarheid te zijn!" Toen de gemeente zijn wat al te vurige ijver zag, die hij aangaande de heilige Schrift betoonde, werd zij hoe langer zo meer voor gevaar beducht, en zonden zij hem naar de openbare gemeente in Engeland, waar hij bleef, totdat zich een grote behoefte aan het goddelijke Woord in Nederland openbaarde. Door de broeders in Engeland werd hij naar Nederland gezonden, teneinde daar de hongerigen en dorstigen naar Gods Woord enigermate te verzadigen. Toen hij als bedienaar van het Woord buiten Aalst, in Vlaanderen, de 27sten Oktober werkzaam was, verscheen daar een hoop tirannen als een bende van Kajafas en van de Babylonische hoer, die de schapen uitroeide en de herder gevangen nam. Nadat hij zes dagen had gevangen gezeten, verscheen daar de prior van de Karmelieten, die vervuld was van huichelarij, en tot hem zei: "Andries, zie, ik kom en breng u het vonnis, en daarom vraag ik u, of gij om genade wilt verzoeken?" Andries antwoordde hem: "Ik verkeer in de staat van genade," en bewees de monnik uit de Schrift, dat hij een der dienaren was van de antichrist, die de waarheid Gods in leugen veranderen, en de paus boven God vereren. Dit viel de monnik zeer moeilijk om aan te horen, en hij zei: "Bezit gij macht, geef ons een teken, zoals Elia deed, dan zal ik u geloven." Andries zei: "Zie dit geslacht zoekt altijd tekenen, daar hun toch geen ander gegeven is dan het teken van Jona, de profeet. Wijk dan van mij satan, want gij hebt geen macht over mij." De monnik verklaarde, dat er geen verbetering van hem te hopen was, en legde dan ook Andries het doodsvonnis voor om te worden opgehangen. Andries antwoordde daarop: “Ik ben bereid, hetzij om te leven of om te sterven." Terstond daarop verschenen de beambten van die stad, en brachten hem naar de strafplaats, terwijl hij onderweg zijn Schepper een lofzang toezong en zijn geloof openbaarde, zodat allen, die het hoorden, zich in hun hart over zijn vroom gemoed verheugden. Hij zei tot hen: "Gij, mannen broeders, volgt Christus na. Dat is de ware weg tot het leven, en vreest hen niet, die het lichaam doden, zo gij hemelse gasten wilt zijn." Toen hij op de ladder stond, zei hij: "O Vader, in Uw handen beveel ik mijn geest, en maak nu uw knecht niet te schande, want Gij bent steeds mijn toeverlaat geweest. Wees ook mijn vijanden genadig, die mij deze dood aandoen." Aldus eindigde deze vrome martelaar zijn leven te Aalst, in Vlaanderen, op de 2e November in het jaar onzes Heeren 1566.

Jan Cornelisz. Winter

[Jaar 1566.]
In het jaar 1535 woonde te Hoorn een godvrezend pastoor, de heer Jan Cornelisz. Winter genaamd, die de gemeente zeer stichtte. Bij het hof te 's Gravenhage werd hij van ketterij beschuldigd, doch de heren van Hoorn verkregen door vele aanzoeken eindelijk zijn vrijheid. Maar daarna werd hij, in het jaar 1566, te Utrecht gevangen genomen en onthoofd.

Jakob de Wever

[JAAR 1567.]
Omstreeks deze tijd, naar gissing te weten onder het bestuur de hertogin van Parma, werd binnen de stad Heusden, op de gewone strafplaats op de markt voor het stadhuis, bij openbaar vonnis van de beambten wegens de ware godsdienst met het zwaard

gedood zekere Jakob de Wever, die een linnenwever van zijn handwerk was, een vroom, eerzaam en godvruchtig man, vriendelijk en liefderijk jegens ieder, die daarom ook door de gehele burgerij, ja, door de Roomsgezinden. zelf zeer geacht en bemind was, uitgenomen door zekere jonker Spiering, in de wandeling Quatael genaamd, die toen overste was van de stad en het land Heusden. Deze woonde op het slot te Heusden, en droeg de genoemden Jakob wegens zijn godsdienst een dodelijke haat toe. Teneinde hem om te brengen, nam hij zekere gelegenheid waar, namelijk, daar de vrouw van de jonker genoemde Jacob enig garen besteld had, om daarvan voor haar een stuk linnen te weven, overlegde de jonker met zijn vrouw de zaak aldus, dat zij Jakob belasten zou, om, zo spoedig het linnen zou geweven zijn, dit op het kasteel thuis te brengen, wat Jakob, die geen kwaad vermoedde, ook deed. Toen hij op het kasteel gekomen was, liet de jonker hem gevangen nemen en in de dievenput, die reeds van oude tijden op de plaats van het slot was geweest, werpen. Nadat hij geruime tijd daarin vertoefd en geen afstand wilde doen van het ware geloof, werd hij eindelijk, op verlangen en door de drangredenen van de jonker, door de bestuurders der stad Heusden veroordeeld om in het openbaar te worden onthoofd. Bij de uitvoering van het vonnis gaf hij zijn ziel met grote standvastigheid over in de handen van zijn hemelse Vader.

In welk jaar en welke maand dit plaats had, heeft men niet te weten kunnen komen. De reden daarvan was, dat in het jaar 1572, toen Den Briel was ingenomen, een gedeelte voetvolk van Gorinchem de stad introk, die terstond daarop de stad Heusden innamen, de gehele stad verbrandden, in welke brand ook de kerk en het stadhuis, waarin al de stukken en papieren zich bevonden, door de vlammen werden vernield.

In het jaar 1567 werd overal in Nederland grote wreedheid bedreven. De geschiedenissen getuigen, dat de wreedheid zo groot was, dat het kleine steden waren, waar niet vijftig, honderd, twee en drie honderd lieden in dit jaar werden omgebracht, behalve het werk van de scherprechters en anderen op het platte land, die allen gevangen namen en ophingen, die hun verdacht voorkwamen.

Omstreeks deze lijd lieten de Hervormden in de Franse taal uitgaan zekere apologie of verdediging van alles wat in zake van de godsdienst in de Nederlanden was voorgevallen. In dit geschrift verontschuldigden zij zich uitvoerig betreffende de lasteringen en aantijgingen, waarmee zij ten onrechte werden beschuldigd. Zij beweerden geen oproermakers te zijn, noch geacht, noch gescholden te kunnen worden voor ongehoorzamen aan de koninklijke majesteit, want dat zij die ten allen tijde in alle staatkundige zaken behoorlijken eerbied hadden bewezen en ook gewillig alle tollen, schattingen belastingen, enz. hadden betaald; dat zij nooit iets anders hadden gezocht dan het rijk van de koning te bevorderen onder het rijk Gods, de hoogste Koning, en wel volgens de uitspraak van hun geweten. Aan de geduldige en lijdzame dood en de gewillige ballingschap van zovele duizenden mensen, kan men genoeg bemerken, dat zij geen oproermakers waren.

Zij beklaagden zich, dat men hen onverhoord veroordeelde, en zeiden, dat zij ten onrechte voor ketters werden gehouden; dat men hen uit de heilige Schrift had moeten aantonen, dat zij ketters waren, en dat de heilige Schrift voldoende was om alle ketterij te overwinnen. Dat zij onderscheid moesten maken tussen oproerlingen en vreedzamen, die toch op dezelfde wijze gestraft werden. Wat het verbreken der beelden aanging, kon men, zeiden zij, niemand beschuldigen dan die daartoe raad hadden gegeven of anderen aangezet, en, was dit door enige begonnen en gedaan, door de kinderen en de straatjongens was dit voltooid. Men had ontdekt, dat de priesters zelf dit hadden bedacht en laten uitvoeren, teneinde de aanhangers van de ware godsdienst daardoor als oproermakers te kunnen beschuldigen en aanklagen bij

de rechters, zoals dit bleek te Antwerpen bij vier pausgezinden, die oproer stichtten en moedwil bedreven aan de beelden, altaren en andere voorwerpen in de Lievevrouwekerk, die de volgende dag werden opgehangen, onder wie een bekend edelman was, die het oproer had aangestookt.
Zij beweerden, dat het verbreken van de beelden wel goed was, doch dat dit behoorde te geschieden op bevel en gezag van de overheid; maar dat het scheen, dat God door een geheim oordeel en buitengewone strafoefening die grove en verschrikkelijke afgoderij met de beelden had willen straffen, om de wijsheid der mensen te schande te maken; waartoe Hij verwekt had een deel arm, ongeacht volk, ja zelfs vrouwen en kinderen, klein in aantal die geen aanzien of macht hadden, door welke in acht dagen bijna alle houten en stenen beelden in de Nederlanden werden verbroken en vergruisd, en wel zonder tegenstand, tot verbaasdheid van alle overheden. Zij bewezen voorts uit de heilige Schrift, dat God dikwerf Zijn volk Israëls geboden had de afgodsbeelden, altaren en verheven plaatsen te verbreken, en dat al de koningen, die dit deden, door God werden geprezen, zoals men in de boeken der Koningen en Kronieken kan lezen. Zij brachten ook vele andere voorbeelden uit de geschiedenis en de geschriften der kerkvaders bij tot hun gunst, en beweerden, dat men hen daarom voor geen oproerlingen, ongehoorzamen en weerspannigen mocht houden of veroordelen, en wel wegens een zaak, die wel goed was, maar toch alleen verricht werd door jongens en anderen, die van hun daden geen rekenschap konden geven; en wanneer er ook bij mochten geweest zijn, die belijdenis deden van de hervormden godsdienst, deze daartoe gedrongen waren door hun geweten en de ijver, die zij voor de eer en de dienst van God hadden, en die zij door de beeldendienst zagen onderdrukt. Dat er een groot onderscheid moest gemaakt v,orden tussen het opstaan tegen zijn vorst, of door ijver gedreven een zaak te verrichten, die overigens heilig en loffelijk was; dat er ook een groot onderscheid was om zich te onttrekken aan de onderdanigheid van zijn koning, of zich te onttrekken aan de onderdanigheid van de duivel en zijn valse dienst. Eindelijk, nadat zij vele voorbeelden hadden aangehaald, zo van Frankrijk, Denemarken, Zweden, Polen en Duitsland, en ook zeiden, dat men door geheel Spanje de Joden wel toeliet, verklaarden zij voor God en de koning en voor alle koningen, vorsten, en vreemde volken, ja in het algemeen voor alle mensen op aarde, dat zij er nooit aan hadden gedacht, en er ook nu niet aan dachten om op te staan noch zich te verzetten tegen de koning, hun rechtmatige vorst. Integendeel, dat zij waren, en altijd wilden blijven zijn allerootmoedigste en onderdanigste onderdanen en dienaren, die alleen baden door de barmhartigheid van God en Zijn oneindige goedheid en zachtmoedigheid, die hij hun steeds betoond had, en die zij hoopten, dat hij hun altijd zou blijven betonen, door de goede onderdanige diensten, die zij en hun voorouders aan zijn majesteit en zijn voorouders hadden bewezen, en hun beden ook richtten tot alle buitenlandse vorsten en overheden, voor hen te willen tussen treden en spreken bij zijn majesteit, opdat het hem behagen mocht een vrije uitoefening van hun godsdienst te vergunnen, zonder welke zij meenden niet te kunnen zalig worden, noch te verschijnen voor de Rechterstoel van God; dat zijn majesteit daarin mocht navolgen de goedertierenheid en zachtmoedigheid van keizer Karel zijn vader, hoogloffelijker gedachtenis, die dat toestond aan vorsten en volken van Duitsland, en de voetstappen te druk ken van de koning van Frankrijk, te weten, het enige en beste middel om de bewegingen, oproeren en algemene ellende te stillen, en een zo vreselijke bloedstorting te voorkomen, terwijl zij van hun zijde beloofden, waartoe zij God en hun geweten tot getuigen namen, dat zij hem alle onderdanigheid en getrouwheid wilden betonen en hun lichamen en bezittingen tot zijn dienst overgeven.

Mailgaert de Hongere, dienaar des Woord

[JAAR 1567.]

Mailgaert de Hongere was omtrent dertig jaren oud en geboren te Metsene in Vlaanderen. Van zijn jeugd af aan legde hij zich met allen ijver op de studie van Gods Woord toe. Na zijn studiën volbracht te hebben was hij enige jaren dienaar bij de gemeente van Christus, onder de tirannie van het pausdom, welke hij tot in het jaar 1566 openlijk heeft bestraft. En, aangezien de dienaren van het Woord wegens hun klein aantal geen vaste plaatsen hadden, leerde en predikte hij allerwege in het westelijk gedeelte, totdat eindelijk de gelovigen door de overheid een vaste plaats was aangewezen tot uitoefening van hun godsdienst. En, terwijl er op het platteland, geen plaatsen waren aangeduid, liet toch de Mailgaert niet na ook daar het Evangelie te verkondigen. Doch de vijanden van het Evangelie meenden reden te vinden hem gevangen te nemen, hetwelk zij ook deden aan het einde van het jaar 1566. Zij brachten hem naar IJperen, waar hij enige maanden, tot in het laatst van het jaar, vertoefde. Daar echter de tijden zeer verergerden, en de vijanden der waarheid de overhand kregen, wilden zij hem, onder voorwendsel van oproer, ombrengen, en brachten hem op het stadhuis, waar hij het doodsvonnis kreeg om te worden opgehangen.

Reeds weinige uren daarna brachten zij hem naar de markt, en, terwijl hij op de ladder stond, vermaande hij ieder zeer vrijmoedig, waardoor een grote beweging ontstond onder het volk, zodat de vijanden bang waren voor oproer. Terstond laadden de soldaten hun geweer en schoten onder de hoop; en terwijl het volk in de straten vluchtte, vielen velen over elkaar, zodat er meer dan vijfentwintig dood op de plaats bleven en velen werden gekwetst. Onder anderen was er gedood een rijk man, een messenmaker, Jakob Pijnceel genaamd, die zei, dat hij de predikant ging horen preken aan de galg, en vele anderen, die meest grote vijanden der waarheid waren. Dit alles zag de martelaar boven van de galg met droefheid aan, en vermaande ieder zoveel hij kon, tot stilte. Toen het oproer gestild was, werd de martelaar voor goed opgehangen, wat hij gewillig onderging, en, terwijl hij zijn ziel in de gebed in de handen van God aanbeval, gaf hij de geest. Hij bleef daar tot aan de avond hangen, en later hing men hem buiten de stad aan een boom, vanwaar de vromen hem des nachts afnamen en begroeven. Dit geschiedde in het begin van het jaar 1567.

Martinus Smetius en anderen

[JAAR 1567.]

In de maand Augustus van het jaar 1566 werd in de stad Mechelen, in tegenwoordigheid van de heer graaf van Hoogstraten, de schout en andere heren van het bestuur, in het openbaar bekend gemaakt en uitgeroepen, dat alle burgers en inwoners van die stad de predikaties mochten bijwonen en hun godsdienst uitoefenen hetzij van rooms-katholieke, hervormde of van de Augsburgse belijdenis; onder voorwaarde, dat de hervormde godsdienst of de Augsburgsche belijdenis niet mocht gepredikt worden binnen de vrijdom van de stad en het rechtsgebied van Mechelen, maar wel daarbuiten in Brabant.

Ten gevolge daarvan kozen de aanhangers van de hervormden godsdienst zekere weilanden, dicht bij genoemde stad, aan het eind van een klein straatje gelegen, tussen twee huizen, waarvan het een genaamd was het Vleesblok, dat onder het rechtsgebied van Mechelen behoorde, en het ander de Zuiderzee geheten, onder het rechtsgebied van Brabant. Daar predikten verscheidene bedienaren des Woords en bedienden het sacrament des doops, tot in de maand November van dat jaar, toen Martinus Smetius

door de gemeente van Antwerpen werd uitgezonden en te Mechelen kwam, en daar voor vast als predikant werd aangesteld. Hij onderwees en predikte daar tot op de 2den Februari 1567, op welke dag des voormiddags Martinus en ouderlingen van de genoemde godsdienst voor de rechtbank op het stadhuis werden ontboden, waar men verlangde, dat zij voor enige tijd de prediking zouden staken. Martinus en de ouderlingen antwoordden daarop: Mijn heren, wat uw verlangen aangaat, om de prediking te staken, dit kunnen wij met geen goed geweten doen of toestaan, maar, wanneer gij de prediking van de hervormden godsdienst ogenblikkelijk verbiedt, willen wij gehoorzamen, in geval de heren ons daarvan een wettelijk stuk geven;" wat de heren niet wilden doen. Martinus en de belijders van de hervormden godsdienst verschenen des namiddags op het bovengenoemde weiland, waar ook kwamen, en zich dicht bij de predikstoel plaatsten, drie á vier dienaren van de beambte, Spel genaamd, die omtrent een half uur naar de vermaning van Martinus luisterden, toen de beambte Spel het weiland opreed met omtrent twintig man te paard. Toen Smetius dit zag, zei hij tot de toehoorders: "Lieve broeders, weest gerust en houdt u stil; dit is om mij te doen." En, terwijl hij van de predikstoel ging, werd hij terstond door drie á vier dienaren van de beambte gegrepen en vervolgens door enige personen omsingeld. Terwijl de gelovigen zich verstrooiden, werd Smetius op een paard gezet, en naar het klooster van Muizen gevoerd, bijna een half uur gaans van de stad Mechelen, op de weg naar Leuven gelegen, tot de volgende dag, toen hij werd overgebracht naar het kasteel van Vilvorde, waar broeder Pieter Lupus, dat is Wolf, een Karmelieter, gewoonlijk de geestelijke broeder Pieter genaamd, bij hem kwam, om hem te ondervragen en afvallig te maken van zijn geloof. Doch Martinus Smetius, die een dapper, moedig en geleerd man was, bleef in zijn geloof volharden, en beantwoordde de Wolf zo goed, dat hij met schande weer naar Mechelen moest vertrekken. Deze Karmelieter liet door een ander een brief schrijven, waarin een zogenaamde herroeping van het geloof van Martinus Smetius vervat was, welke brief broeder Pieter ter hand stelde aan een van zijn biechtdochters, die op de Koornmarkt te Mechelen woonde, die al spoedig alom verbreidde, dat de predikant van de Geuzen zijn vervloekte leer had herroepen voor de genoemde broeder Pieter, wat hij, zoals hij zei, door diens eigen schrift kon aantonen. Dit vernam een van de ouderlingen, Cornelis Speeks, die de buurman was van de bedoelde biechtdochter, en die het door goede vrienden zover wist te brengen om de brief in handen te krijgen, en deze in tegenwoordigheid van achtingswaardige lieden voorlas, en daarna bij deze brief een andere brief voegde, geschreven en ondertekend door de hand van Smetius. Daardoor zag men, dat het schrift verschilde en niet overeenkwam, en de bewuste brief niet geschreven was door de hand van Smetius, zodat de biechtdochter en de omstanders met schande van Cornelius vertrokken.

‘s Zaterdags, op de 8sten Februari, werd Martinus, gezeten op een paard, met de voeten onder de buik van het paard vastgebonden, van het kasteel van Vilvorde, door een beambte (die later wegens verscheidene misdaden werd opgehangen) en zijn dienaren door Mechelen tot aan het Zieken of Lazarushuis van Walem gebracht. Toen zij daar kwamen vonden zij een ladder aan een eikenboom gereed. Onder het bestijgen van de ladder zei Martinus: “Almachtige Heere, vergeef het hun, want zij weten niet, wat zij doen." En met volharding enige gedeelten van de psalm zingende, werd hij aan die eikenboom de Heere opgeofferd.

Deze Martinus Smetius was vroeger pastoor te Sledinge en een van de vier pastoors onder Gent, namelijk van Sledinge, van Vinderhoute, van Oostwinkele en van Ursele, die daar vroeger op dezelfde tijd het pausdom vaarwel zeiden, en uit de afgodische duisternis tot het wonderbaar licht van God, dat is, tot de Evangelische waarheid door

God werden geroepen. Van wie die van Sledinge het eerst op de genoemde wijze te Walem, daarna Gillis de Meijere, van Vinderhoute, te Gent, en eindelijk Adriaan, van Maeldergem van Ursele, te Brugge ook op de brandstapel om de waarheid aan de Heere zijn opgeofferd. De vierde, die van Oostwinckel, was toen door Gods genade nog in leven en ook een bedienaar van het goddelijke Woord. De Heere mag hem bekrachtigen met Zijn Geest, om volstandig te blijven, en Zijn naam groot te maken in leven of in sterven naar Zijn welbehagen.

Jan Goris en Joris van der Assche

[JAAR 1567.]

Jan Goris, chirurgijn, geboren te Oudenaarde, reisde naar Gent, en werd door twee verraders bespied, die de schout, toen deze ook naar Gent reisde, aanzeiden, dat zij Jan Goris even tevoren hadden zien voorbijgaan. De schout die zeer bloeddorstig was, gaf zijn paard de sporen, haalde hem in, en vroeg hem, waar hij heenging. Jan Goris zei: “Ik ga naar de gemeente van Nazareth." De schout zei, dat hij met hem wilde gaan. Geruime spraken zij tezamen, totdat de schout een kans waagde om hem gevangen te nemen. Toen Jan Goris dit bemerkte, sprong hij ter zijde over een gracht naar een bijgelegen bos, waarin hij zich voor korte tijd wist te redden. Doch de schout liet het bos bezetten door lieden daarin de omtrek, die hem gevangen namen, en niet als een mens, maar als een dier naar Oudenaarde brachten. Na korte tijd te hebben gevangen gezeten, werd hem gevraagd, of hij ook een van de beeldstormers was, waarop hij ontkennend antwoordde. Zij beschuldigden hem van nog enige andere dingen, die hij echter niet bedreven had. Toen hij in de gevangenis vertoefde, bad hij de Heere, dat zij hem spoedig volgens zijn handelingen mochten oordelen. Bij een later onderzoek vroegen zij hem naar velerlei zaken, waarop hij zo gepast en volledig antwoordde, dat enige rechters zich verwonderden, dat een man, die zo weinig geacht werd, zich dus wist te verdedigen. Naar aanleiding van de ondervraging aangaande zijn geloof, wat hij hun beleed, zag hij eindelijk wel, dat het hun te doen was hem om te brengen, aangezien het koninklijk bevel gebood zulken te doden. In de gevangenis overviel hem ‘s nachts enige menselijke vrees en grote verzoeking van de vijand, zodat hij bijna door zwakheid des vleses aan het wankelen zou geraakt zijn. Doch, tot nadenken gekomen, geleid als hij werd door de Heilige Geest, bad hij vurig, dag en nacht, dat God hem niet in verzoeking wilde leiden, maar verlossen om door de kracht des Geestes de zwakheid des vleses te overwinnen; waarin God hem ook verhoorde. Want van die tijd aan streed hij op zuivere wijze, en beleed de waarheid volstandig en vurig tot de dood.

Eindelijk werd het doodsvonnis over hem geveld, waaronder hij zeer geduldig was, en hij bad God voor hen, zoals Stefanus deed, dat God hun de doodschuld niet mocht toerekenen. Toen de martelaar op de strafplaats gekomen was, knielde hij neer en zond zijn gebed tot God op. De ladder opgaande, zag hij enige van hen, die hem verraden en gevangen genomen hadden. En, ofschoon hij volgens Christus' voorbeeld, voor hen had gebeden, zei hij nochtans, dat God, als een rechtvaardig rechter, hen nog eenmaal straffen zou, wat kort daarna geschiedde. Dezelfde schout, namelijk, die hem gevangen genomen had en als overwinnaar op de markt stond, toen Goris ter dood werd gebracht, werd reeds kort daarna, evenals Achab en Jesebel, door de wacht onvoorziens doodgeschoten, en kwam aldus zonder kennis van God als een dier in zijn zonden om. Aldus heeft God het bloed van deze vromen man, zoals hij ten allen tijde doet, gewroken.

Daarna brachten zij zijn medebroeder voor, Joris van der Assche genaamd, die ook op die dag aan een galg de Heere standvastig werd opgeofferd, wat hij betuigde in de afscheidsbrief aan zijn ouders geschreven, die aldus luidt:
"De genade en vrede van God de hemelse Vader worde u gegeven door onze Heere Jezus Christus, Amen.
Ik schrijf u, mijn achtenswaardige en lieve vader, moeder, broeder en zuster, mijn zeer vriendelijke groet. Ik schrijf u een blijde tijding, dat ik namelijk nog nimmer blijder dag beleefd heb, waarom ik de Heere dank wegens Zijn genade, dat ik waardig geacht word voor Zijn heiligen naam een der Zijn te zijn, waaronder ik zeer vrijmoedig en tevreden ben lof zij de schenker van deze genade, die Hij mij geeft. Ik dank u zeer, mijn lieve vader en moeder, dat gij mij onder tranen hebt opgevoed en grote zorg voor mij gedragen hebt, waarvoor God in de hemel door Zijn genade u belonen zal. Verblijdt u met mij, dat God mij tot zulk een heerlijke bruiloft geroepen heeft. O, hoe heerlijk en dierbaar is de dood der martelaren in de ogen Gods! Lieve vader, ik werd geroepen voor twee priesters, en twee broeders waren er en vele anderen, die mij zeer graag van het geloof hadden afgetrokken; ja, ook de heren dreven er de spot mee en zeiden: "Zo zal men zeggen, dat gij als een goed kind der heilige roomse kerk bent gestorven." Maar de Heere heeft mij hiervoor bewaard, want ik verklaarde op zekere tijd, dat ik mij het Evangelie niet schaamde, en mijn leven daarvoor overgaf, om in alle verdrukking mijn Bruidegom na te volgen, om mij met Hem te verblijden hierboven in de hemelen. Ik bid u vader, moeder en al mijn vrienden, wanneer God u tot enig lijden heeft geroepen, dat standvastig te dragen, en wijkt niet af noch ter rechter noch ter linkerhand; maar vreest veel meer Hem, die de ziel en het lichaam doden kan, want onze tijd is hier kort. Laat ons daarom deze wereld, waar wij slechts tijdelijk wonen, graag met al wat er in is, verlaten, en ons geheel aan Hem overgeven, om te doen, wat Zijn heilige wil over ons heeft besloten. Aldus, lieve vader, moeder en al mijn vrienden, neem ik van u allen afscheid, totdat wij in het koninkrijk der hemelen komen, waar ik hoop, dat wij elkaar zullen terugvinden, en wel in het genot van zulk een vreugde, die in eeuwigheid niet zal ophouden, en waar droefheid en geween een einde zullen hebben. Daarom bid ik ulieden, laat uw droefheid varen, en weest geduldig, want het is mij een welkome zaak, waarvoor ik God dank. Betuigt al mijn vrienden, die mij beminnen, mijn dank, wie ik allen een vriendelijke groet en een heiligen kus in de Heere aanbied. Nog eens roep ik een vaarwel aan mijn vrienden toe en aan al mijn buren. Blijft de Heere aanbevolen en wandelt in Zijn wegen de tijd van uw leven, tot grootmaking van de naam Gods en de zaligheid van uw zielen. Amen.
Door mij Joris Adriaansz. van der As, uw zoon tot een zalige gedachtenis."
Aldus werden deze beide vrome getuigen van Christus de Heere opgeofferd aan een galg, op de 14e April 1567, terwijl zij vrijmoedig de naam van God aanriepen.

Lowijs van Heeke

[JAAR 1567.]
Omstreeks deze tijd ontstond te Oudenaarde, in Vlaanderen, een zware vervolging der gelovigen, zodat velen uit hun vaderland werden verjaagd. Onder anderen werd ook zekere Lowijs van Heeke of Varebroek mee gevangen genomen, die, na een korte gevangenschap, met volharding zijn ziel aan God de hemelse Vader, onder inroeping van Zijn heilige naam, aan een galg opofferde, en wel op de 14e April 1567.

Guido de Bray en Peregrin de la Grange, dienaren des Woords

[JAAR 1567.]
Nadat de stad Valenciennes geruime tijd door de vijand der waarheid op strenge wijze was belegerd geweest, en de gelovigen het beleg zolang uithielden als slechts mogelijk was, werden zij eindelijk, zich verstoten ziende van hulp en verlossing, hun door de voornaamste edelen van het land beloofd, gedrongen op de 23sten Maart de stad over te geven. Toen nu de vijand zijn belofte aan ben niet nakwam, was het gemakkelijk te verklaren, dat men vooral naar de dienaren van het Woord en andere voorname personen der stad zocht. De beide dienaren of predikanten dier stad waren toen Guido de Bray en Peregrin de la Grange, wier leven en roeping wij willen meedelen, voor wij hun dood berichten. In dit verhaal zullen wij beider leven en sterven naast elkaar voegen, die in gelukzaligheid elkaar zeer evenaarden. Toen deze beide dienaren enige dagen na de overlevering van de stad zich aan het gevaar meenden te kunnen onttrekken, met Michiel Herlin, de jonge, een van zijn dienaren en Jakob du Rieu, vielen zij in handen van de voornaamste beambte van St. Amant, waar zij anderhalve dag vertoefden. En, aangezien het gebied van Doornik zich tot daartoe uitstrekte, eisten de rechters deze gevangenen met geweld, en bedreigden hen, indien zij weigerachtig bleven, dat zij de burg van Amant zouden verwoesten. Nadat men de beide gevangenen aan handen en voeten met ijzeren ketenen had gebonden, werden zij op een wagen geworpen, en, onder geleide van een groot aantal soldaten, naar het kasteel van Doornik gevoerd, dat vier mijlen van St. Amant gelegen was.
Guido werd door vele edellieden, vrouwen en jonkvrouwen bezocht, daar zij zeer verlangend waren hem eens te zien, aangezien zij veel over hem hadden horen spreken. Enige bespotten hem, anderen smaadden hem, en weer anderen wilden met hem redetwisten; doch, toen zij bemerkten, dat zij gevangen en overwonnen waren, verontschuldigden zij zich door te zeggen, dat zij geen godgeleerden waren. De commissarissen, die als rechters zich in het twistgesprek mengden, gaven hun toe, dat men de heiligen niet behoefde te aanbidden, noch de maagd Maria, maar alleen de enige God. "Zij die dat doen," zei Guido, "dwalen." Daarop antwoordden zij, dat men de heiligen wel mocht aanroepen. Doch hij bewees daarentegen, dat het Latijnse woord adoratio vertaald wordt door aanbidding. En, wanneer men de maagd Maria niet behoort te aanbidden, mocht men haar ook niet aanroepen, want dit is hetzelfde. Daarna verschenen er twee anderen, van wie de een zei, dat hij wel zo goed kon spreken als een predikant, indien hij dit slechts wilde. Guido hoorde dit en vroeg hem: "Mijnheer, ik bemerk wel, dat gij een geleerd man bent, zoudt gij mij wel eens willen zeggen, wat het geloof is?" Hij werd rood van schaamte, doch greep moed en antwoordde, dat het de beoefening der geboden Gods was. Guido hernam, dat hij hem niet gevraagd had, welke de vruchten van het geloof waren, maar wat het geloof zelf was. Hij was echter niet wijs genoeg om de vraag anders te beantwoorden. Daarna spraken zij over de beelden; de een zei, dat hij geen enkel beeld in de kerk hoger achtte dan een klein mannetje, dat hij hen aanwees en dat op de leuning van een bank stond. Een ander zei weer, dat hij dat groter achting toedroeg wegens de plaats. "Mijn heren," zei Guido", redetwist eerst met elkaar, en wordt het onder elkaar eens, en dan zullen wij over andere dingen spreken; want als gij zegt, dat de plaats de beelden heiliger en voornamer maakt, snijdt dan vooral dit beeldje van de bank, en laat het naar de kerk brengen, en dan zal het zo heilig zijn als de andere in de kerk." Dergelijke gesprekken hadden er meer plaats, doch zij zijn niet waard het papier ermede te bevlekken.

Vervolgens kwam de lieer van Tramery, een kapitein, in gezelschap van vijf á zes soldaten, Guido bezoeken. Deze bracht een priester mee, die door zijn houding en manieren genoeg liet blijken, dat hij meer had gedronken dan betamelijk was, die met vele zaken voor de dag kwam, en onder andere ook met het avondmaal. Guido maakte van deze gelegenheid gebruik hem te vragen, wat een sacrament was. Allen, die over deze zaken praatten, als papegaaien, werden toen stommer dan vissen, en gaven duidelijk te kennen, dat zij de plank mis waren. Doch Guido plaatste zich voor de priester en zei: "Dit is een man van de kerk, het is zijn ambt de sacramenten te bedienen; hij zal ons wel zeggen, wat het is." De priester antwoordde, dat het een verborgenheid was, die God en de mensen onbekend was. Guido verstond hem niet, doch enige, die bij hem stonden, deelde mee, wat hij gezegd had. En waarlijk, het was een antwoord zijn priesterambt ten volle waardig! In het twistgesprek liep het dikwerf over de woorden: "Hoc est enim corpus meum" dit is: "want dit is mijn lichaam." Guido bewees hem, dat men die woorden moest opvatten zoals de oudste leraren der kerk die hadden verklaard, en onder die leraren noemde hij Augustinus, die zei: "De Heere heeft geen zwarigheid gemaakt, te zeggen: "Dit is Mijn lichaam," toen Hij het teken van Zijn lichaam overgaf." Toen zij dit antwoord vernomen hadden, dat niet inhield, dat men het lichaam van Christus onder een hostie tussen twee ijzers gebakken, bevatten kon, begonnen zij hardop te zeggen: "Het teken, het teken!" Ja," zei Guido, "het teken, want dit zegt Augustinus; zie eens of gij de verklaring kunt aannemen." Toen drong de priester, die de edellieden hadden laten vertrekken, omdat hij alles bedierf voor al het volk, en herhaalde andermaal de woorden van Augustinus. "Er staat," zei hij, "op deze plaats het volgende geschreven: est vera caro Christi," dat is: "Het is het ware vlees van Christus." Deze priester gedroeg zich hierin zo dwaas, dat Guido zich daarover verwonderde, en er niets anders op antwoordde dan dat dit in Augustinus niet geschreven was, en dat dit het tegendeel zijn zou van wat hij tekenen noemt, en dat men dit de kinderen moest wijs maken of enige onredelijke schepselen. En, aangezien Guido hem gezegd had, dat hij hem wilde bewijzen, uit de pauselijke boeken zelf, dat de leer van de roomsen paus een valse leer was, gingen zij terstond heen, en voegden hem toe, dat hij zich wel in grote mate beroemde, maar dat toch geen van de predikanten te Doornik tegen enige hunner kon redetwisten. De priester vertrok insgelijks en zei, dat men alleen met brandstapels goed tegen hen redetwisten kon. Toen Tramery heenging, zei hij tot hem, dat hij nog erger was dan de la Grange en zijn geestverwanten.

Daarna verscheen de gravin van Reux, vergezeld van vele juffrouwen. Toen deze hem bij het binnenkomen zag, geboeid in zware ijzeren ketens, zei zij: "Mijn goede mijnheer Guido, ik begrijp niet, hoe gij kunt slapen, eten of drinken; mij dunkt, als ik in uw plaats ware, bestierf ik het van onrust." "Mejonkvrouw," zei hij, de zaak, die ik voorsta, en het gerust geweten, dat God mij schenkt, doen mij gemakkelijker slapen, eten en drinken dan alle anderen, die mij kwaad berokkenen. En, wat mijn ketens aangaat, ik verzwijg, dat zij mij zouden verschrikken of mijn rust benemen; zij verheugen en verkwikken mij zozeer, dat ik die als kostelijker beschouw dan gouden ketens, ringen en dergelijke kostbaarheden, want zij zijn mij veel nuttiger. En, als ik het geluid van mijn ketens hoor, zo is het mij, alsof ik een aangename muziek tot mijn oren hoor doordringen, niet wegens de ketens zelf, maar wegens de reden, waarom ik die draag, namelijk om Gods Woord." De jonkvrouw zei hem, dat zij vernomen had, dat hij de goddelijke dienst der roomse kerk op scherpe wijze in zijn predikatiën verachtte. Guido antwoordde: "Ik sprak daarvan, zoals het mijn tekst vereiste en meer niet, en wel, omdat ik, overeenkomstig mijn ambt, het volk voor zodanige misbruiken moet waarschuwen, die het volk ter dood en verdoemenis brengen." De jonkvrouw liet

de la Grange een hoeveelheid bier brengen en beloofde, dat iedere dag te zullen doen, wanneer hij tot de roomse kerk wilde terug keren. Doch haar pogingen waren bij de een zowel als bij de ander vruchteloos. Er was toen een zeker persoon, die, terwijl hij over het vagevuur sprak, aanhaalde wat Virgilius schrijft in de boeken van de Eneide van de helden Ulysses en van zekere Tantalus, die tot aan de kin in het water stond, en als hij wilde drinken het water zich van hem verwijderde; aldus werd hij wegens zijn misdaden gestraft, terwijl de anderen in de wind werden opgehangen om gereinigd te worden. Maar Guido, om hem de pas af te snijden, zei hij tot hem: "Mijnheer, dit zijn alle oudwijfse fabelen; wanneer gij mij wat wilt doen geloven, dan moet u de goddelijke Schriftaanvoeren" - “Ik dacht wel, dat gij mij dit zoudt zeggen," hernam de ander. Er kwamen nog andere jonkvrouwen, van wie enige jong waren en sierlijk gekleed, toen een oude vrouw zei: "Dit is genoeg om Guido op de proef te stellen, door namelijk zovele schone dochters te zien." "Vrouw," hernam Guido, "bewaar die voor de priesters en monniken, want gij weet wel, dat deze daarop zeer verzot zijn." Op een andere dag bezocht hem een groot gezelschap, waaronder enige waren, die zich inbeeldden geleerden te zijn. Zij spraken over de dingen zonder stoffelijk bestaan, en of zij konden bestaan zonder hun eigen stof, en of de dingen zonder stoffelijk bestaan ook gewicht hadden. De een zei ja, de beide anderen zeiden neen. "Wordt het met elkaar eens," zei Guido, "en dan zullen wij ermede eindigen." Na enige andere woorden zei hij: "Ontbreekt er anders niet in het sacrament dan de toevallige eigenschappen zonder stoffelijk bestaan? Wat heeft er gewicht? Heeft het dezelfde zwaarte als voor de woorden der inzegening? Men mag niet zeggen, dat het 't wezen van het brood is, want dat bestaat niet meer. Zegt men, dat er ook geen toevallige eigenschappen bestaan, zoals rondheid, witheid, grootte, zonder hun stoffelijkheid, nog minder kan men dit zeggen van het lichaam van Christus; want een lichaam zo groot van omvang als het hing aan het kruis, weegt veel zwaarder dan het wezen van het brood doet." Na deze woorden gehoord te hebben, gingen zij zeer beschaamd heen, zonder verder te spreken. Hij zei alleen, dat zij geen godgeleerden waren. Guido zei ook tot hen:"Welnu dan, laat uw geleerden hier komen, en gij zult er ons over horen spreken." Nadat zij tien á twaalf dagen hadden gevangen gezeten, was er grote twist onder de heren. Enige wilden hen te Valenciennes hebben, en die van Doornik wilden hen niet laten gaan, en zeiden, dat zij onder het gebied van Doornik waren gevangen genomen. En deze twist liep zo hoog tussen de heer van Reux en de heer van Quatervaux, dat zij bijna elkander aanvielen, en men tot in de late avond bezig was om hen met elkaar te verzoenen. De heer van Reux, die hen niet had willen laten gaan, vertrok des anderen daags met de post naar Brussel, om daar de hertogin te spreken, die hem beval hen aan de heer van Valenciennes uit te leveren. In de vroege ochtend, daags na zijn terugkomst, kwam men de gevangenen aanzeggen, dat zij zich zouden gereed maken om te vertrekken; enige zeiden naar Valenciennes en anderen beweerden naar Brussel. Terstond daarna kwam de heer van Maulbay, bevelhebber van het kasteel, een van de commissarissen en vele hoofden tot Guido, die over de aanroeping van de maagd Maria en de heiligen spraken. Hij antwoordde hun daarop, dat men niemand behoefde aan te roepen dan alleen God door Christus Jezus, onze Heere, Die de enige Verlosser en Middelaar is, zoals ons de Schrift leert. En, aangaande de heiligen en de maagd Maria, zei hij: "Zij hebben in hun tijd de raad Gods uitgediend, zoals de Heilige Geest door de mond van Paulus zegt, dat David, nadat hij de raad Gods had uitgediend, is ontslapen en tot zijn vaderen verzameld. En, wanneer hij nu in onze tijd ons van dienst had kunnen zijn en ons had kunnen helpen, zo zou deze wijze van spreken ijdel en tevergeefs zijn. Daarenboven zegt de apostel, als hij aan de heilige gemeente van Galatië schrijft: "Terwijl wij tijd hebben, laat ons

goed doen aan allen." Daarop zei een ander: "Dit is zeer verkeerd daarbij gebracht; want als men zegt: “Terwijl gij te Doornik bent, doe goed", volgt daar nu uit, dat ik geen goed kan doen, als ik in een andere stad ben?" "Mijnheer," zei Guido, "mijn bewijs alsook het bewijs van de apostel, rust niet op enige plaats, maar heeft betrekking op de tijd, te weten, dat wij in deze tegenwoordige tijd elkaar kunnen helpen, maar dat ons na dit leven de gelegenheid benomen is, om dit te doen; ja, wat meer is, zij, die gestorven zijn, weten van onze zaken niet." En om dit te bewijzen, beriep hij zich op het voorbeeld van Josia, tot wie de Heere zei, dat Hij hem wilde vergaderen tot zijn vaderen, opdat zijn ogen de wraak niet zien zouden, die Hij over Jeruzalem brengen wilde. En ook lezen wij," zei hij, "van Mozes, die tot God zei: "Zo ik genade voor u gevonden heb, zo dood mij, opdat mijn ogen het kwade niet aanschouwen," waarbij hij het verderf van het volk op het oog had. Toen zei een hunner, dat dit moest worden opgevat van de ogen des vleses. Guido haalde toen Augustinus aan, die, sprekende van zijn overleden moeder Monica, die een heilige en deugdzame vrouw geweest was, zei: "Als hier de gestorven heiligen van onze zaken wisten, en zij ons konden helpen, dan zou mijn moeder, die mij steeds, waar ik ook heen reisde, volgde, en die mij niet in nood kon zien, mij ook nu niet verlaten, maar het is zoals in de psalm geschreven staat: "Mijn vader en mijn moeder hebben mij verlaten, maar de Heere zal mij aannemen." En Jesaja zegt: "Gij zijt onze God en Heere; Abraham onze vader kent ons niet, en Israël weet van ons niet." Toen vroegen zij hem, of hij ook niet geloofde, dat de maagd Maria maagd gebleven was na haar bevalling. Ja," antwoordde hij, "voor zoverre zij in onze geloofsartikelen maagd genoemd wordt," en zei voorts, dat hij haar voor de gelukzaligste onder de vrouwen hield, zoals de engel haar noemde en Elisabeth haar nicht, en dat zij de moeder van de Zoon van God was, die Hem, waar God en mens, ter wereld gebracht had. Bij deze woorden zagen zij elkaar aan, alsof zij wat anders van hem verwacht hadden. Toen vroeg de heer van Maulbay: “Gelooft gij niet, dat er een vagevuur is?" Guido zei: "Met uw verlof, mijnheer, ik behoor niet tot hen, die loochenen, dat er een vagevuur is; want ik houd het bloed van Gods Zoon voor het vagevuur der zonden voor hen, die zich bekeren, en deze weldaad met het geloof omhelzen; maar ik weet van de ovens en het roosteren der zielen, zoals de fabelen van de priesters inhouden, niet te spreken." Maulbay zei daarop zeer gramstorig tot Guido, dat hij op dezelfde wijze, ook het bestaan der hel kon loochenen. Doch Guido zei hem, dat er voorzeker een hel was voor de goddeloze en boze lieden, zoals Gods Woord getuigt, maar niet zulk een vagevuur zoals de priesters uitgedacht hebben. Maulbay hernam, dat hij wel ondervinden zou, dat er een vagevuur was, wanneer hij verdoemd zou zijn. Guido antwoordde, dat hij een Rechter in de hemel had, die daarover anders zou oordelen, waarvan hij genoegzaam was verzekerd door het Woord. Intussen verscheen de overste Tramery, die hem naar St. Amant zou overbrengen, en zeer op hem gebeten was wegens de woorden, die hij tegen hem en zijn priester gesproken had, zoals wij boven hebben meegedeeld. Met een vergramd gelaat kwam hij tot hem en zei: "Ga heen, ga heen," en liet hem op een wagen klimmen, waarop geen stro was of iets om op te liggen. En, om hem nog erger te kwellen en te bezwaren, liet hij hem de voeten in zware boeien slaan en de handen met een touw binden, zonder hem iets te geven om zich van achteren op te richten. Doch de Heere was hem genadig, zodat hij zei: "Mijn God, ik loof en dank U voor de goedheid aan mij bewezen. Gij troost en sterkt mij." En, terwijl hij zijn ogen op Tramery sloeg, zei hij: een onbarmhartig oordeel zal gaan over hem, die geen barmhartigheid gedaan heeft." Toen zij onder zulk een druk waren, hieven zij hun ogen naar de hemel, en baden God om hen meer en meer te troosten en te sterken, wat Hij ook deed. Want toen zij daar uitgerekt lagen, gebonden

als schapen, die voor de slachtbank bestemd zijn, zie, zo trof de Heere het hart van de commissaris, die hun stro liet geven, opdat zij wat gemakkelijker zouden zitten. Deze bewees zich overigens zeer redelijk jegens hen. Aldus werden zij uit het kasteel gebracht en met een grote menigte soldaten door Doornik gevoerd, waar zij door vele godzaligen met grote deernis werden aangezien, doch niemand durfde een woord spreken. Eindelijk kwamen zij te St. Amant, waar zij zware koude leden, en twee honderd soldaten hen wachtten. Terstond nam men een andere wagen, teneinde hen terstond naar Valenciennes te voeren. Nauwelijks daar aangekomen, werd Guido in het afschuwelijkste gat gestopt, dat daar was, en waar men niet gewoon was een mens te leggen. Wegens de duisternis, die er heerste, werd dit hol Brunam genaamd, waar hij lucht moest scheppen door een ijzeren tralie van een stinkende plaats, waar het zeer onrein was, en gewoonlijk de dronkaards heengingen om zekere behoeften te verrichten. Ziedaar de geschiedenis van de gevangenschap dezer personen, zoals uit hun geschriften bleek en vooral uit de geschriften van Guido, die zich zeer beijverde de broeders van Valenciennes belangrijke en stichtelijke zaken mee te delen, alsook de twistgesprekken op de 16den en 17den April, die hij meteen minderbroeder had gehad en met andere aanzienlijke mannen, aangaande de hoogmoed van de paus, terwijl hij insgelijks de komst te gemoed zag van François Richardot, bisschop van Arras. En om zijn zorg en genegenheid te tonen, die hij droeg voor hen, wier herder hij was, zond hij hun dagelijks brieven, en vermaande hen daarin tot volharding in het geloof.

Twistgesprekken en handelingen, gehouden te Valenciennes, tussen Guido de Bres en François Richardot, bisschop van Arras en anderen.

Meester François Richardot was een zeer listig man, die vroeger belijdenis had afgelegd van het Evangelie, dat hij later onder de dekmantel van de Augustijnerorde bezoedelde, door zich zeer bij de groten van het hof in te dringen. Hij werd later bisschop van Arras. Op de 18den April bevond hij zich te Valenciennes, om, zoals hij zei, met Guido te spreken.
Op zijn gewone vleiende manier begon deze bisschop met Guido te spreken, en zei, op de wijze van de redenaars, dat hij een zeer gunstig gevoelen koesterde aangaande Guido, daar hij had horen zeggen, dat hij niet gemakkelijk driftig werd, maar zeer redelijk was, waaruit hij ook het gevolg trok, dat hij zeer voor God ijverde en zorg droeg voor zijn zaligheid. Hij verzocht hem ook niet voor hem te schromen, al ware het ook, dat hij een andere belijdenis was toegedaan dan de zijne, en daarom de leer niet moest verwerpen, die hem zou worden voorgesteld. Op deze en dergelijke woorden antwoordde Guido, dat hij er ook zo over dacht, en dat een ijver tot God hem vervulde, zoveel toch als God door Zijn Geest hem had geschonken; "en" zei hij, "dit tonen ook de bezwaren, pijnen en gevaren, waaronder ik sinds geruime tijd gebukt ga."
Daarna vroeg de bisschop hem, over welk punt zij zouden spreken. "Over welk u slechts behaagt," antwoordde Guido. "Welaan dan," zei de bisschop, "laat ons dan spreken over het sacrament der mis. Ik geloof wel, dat gij gewoon bent, daartegen in te brengen wat de apostel aan de Hebreeën schrijft: "Zo wij willens zondigen, nadat wij de kennis der waarheid ontvangen hebben, is er geen offerande meer over voor de zonde." Doch de apostel spreekt op die plaats over de onvergefelijke zonden, van welke hij zegt, dat er geen offerande bestaat. Maar gij moet toch bekennen, naar ik meen,dat het sacrament van Christus voor alle andere zonden dienstig is." "Mijnheer," zei Guido, “zou het u niet behagen eerst te beginnen van de eerste instelling der mis,

teneinde vooreerst te weten, wie die ingesteld heeft, en wanneer die ingesteld is? Want ik vind er geen woord van gesproken in de heilige Schrift. Wel heb ik gelezen, dat Lukas, die de Handelingen der Apostelen heeft geschreven, in hoofdstuk 2 spreekt, waar hij de toestand der eerste gemeente beschrijft, dat zij volhardden in de leer der Apostelen, in de gemeenschap, in de breking des broods en in de gebeden. Men weet ook, wat de leer der Apostelen was, want Lukas bewijst ons dit door de predikatiën, die hij beschreven heeft. Het is waar, wat hij daarvan beschreven heeft, is niets anders dan de hoofdinhoud van hun gehele leer. De gemeenschap bestond in het doen van aalmoezen, zoals die ook door de apostel worden genoemd, als hij zegt tot de Hebreeën: "Vergeet de weldadigheid en de mededeelzaamheid niet." Door de breking des broods verstaat hij het avondmaal, en met het gebed bedoelt hij de smekingen. Indien nu de mis in die tijd reeds bestaan had, zou Lukas die niet hebben verzwegen, aangezien het een sacrament is, zoals de roomse kerk zegt, zowel voor de levenden als voor de doden. Het zou bovendien Lukas weinig moeite gekost hebben die te beschrijven, daar hij zo vele andere zaken beschreven heeft,die zeker niet zo nodig zouden geweest zijn als de mis, wanneer deze heilig is en in waarde moet gehouden worden, zoals men zegt." De bisschop zei daarop, dat de mis toen reeds bestond, want dat zij het avondmaal was; en dat de apostelen haar niet met de naam van sacrament hebben willen bestempelen, was alleen, omdat zij vreesden, dat men hen zou verdacht hebben, bij het volk nog op hun oude plechtigheden te willen blijven aandringen, maar dat evenwel het avondmaal een sacrament was.

Guido. "Mijnheer, indien de Apostelen om die reden het avondmaal geen sacrament durfden noemen, hoe durfde dan Paulus aan de doop de naam van besnijdenis geven, en aan de spijs van ons avondmaal die van het oude paaslam?' De gelovigen werden genoemd tempelen Gods; de gemeente wordt genoemd, naar de oude stad Jeruzalem, Sion, Christus wordt genoemd ons altaar. Ja, ik wil er niet eens van spreken, dat, indien zij het avondmaal met de naam der oude offers hadden willen bestempelen, het de gelovigen een niets betekenende zaak zou geweest zijn; en beweer, dat het eer een middel zou zijn geweest om hen te lokken, wanneer zij het woord offer in hun oren hadden horen klinken, zowel de joden als de heidenen."

De bisschop antwoordde, dat de kerkvaders, die zeer kort na de Apostelen hadden geleefd, het avondmaal een sacrament noemden. "Dat is waar," zei Guido, "maar dat was om het sacrament der dankzegging, dat men gewoon was te gebruiken onder de uitdeling der aalmoezen, waarbij ook gevoegd werd, dat de gelovigen zichzelf wijdden tot een offer van God, zoals ook de Apostel hen tot dat einde vermaant. Maar hebt gij ooit gelezen, dat een der ouden deze woorden heeft gebruikt: Wij heiligen het ware lichaam van Christus en offeren het aan God, om zowel de levenden als de dodende verdiensten van het lijden onzes Heeren toe te eigenen?

De bisschop zei tot hem: "En gijlieden, als gij het avondmaal bedient, dan offert gij aan God de Vader in uw gebeden Jezus Christus, en de verdiensten van Zijn lijden voor de voldoening van al uw zonden." Guido hernam: "Mijnheer, gewoonlijk bidden wij God, en niet alleen bij het gebruik van het avondmaal, om ons niet aan te zien, maar het aangezicht van Zijn Gezalfde. Maar wat ulieden en die van de roomse kerk aangaat, gij offert. Verder, in de brief aan de Hebreeën, hoofdstuk 1, vs. 7, gebruikt de apostel Christus niet op een andere wijze in uw mis? Zo gij Hem op geen andere wijze opoffert, waarom zegt men dan, dat men Hem opoffert met vlees en been, werkelijk en lichamelijk? Zo moet dan ook uw offerande een bloedige genoemd worden; want Christus heeft in de offerande, die Hij eenmaal aan het kruis heeft volbracht, Zijn bloed vergoten; en, wanneer nu gij hetzelfde offer offert, volgt er ook uit, dat het bloedig moet wezen, of anders is het dit niet." De bisschop hield het staande en zei:

"Wij offeren het ware lichaam en bloed van Christus." Guido antwoordde: Indien het lichaam en bloed van Christus geofferd wordt in de mis, is het een bloedige offerande. En, als toch de oude leraars gesproken hebben van een offerande zonder bloed, wilden zij daarmee zeggen, dat het een sacrament was, namelijk een teken van de bloedige offerande, dit eens geofferd was aan het kruis." Daarna drong Guido er bij herhaling op aan en wilde bewezen zien, dat de naam van offer eigenlijk aan het avondmaal kon gegeven worden; "want eigenlijk" zei Guido, "is offeren doden, zoals bij Abrahams offerande blijkt, aangezien hem geboden werd zijn zoon Izak te offeren, waaruit Abraham verstond, dat hij hem moest doden. Zoals ook Jefta deed, die God een belofte gedaan had, dat, zo wanneer God hem de kinderen Ammons in zijn hand geven zou, hij zou offeren de eerste, die hem ontmoette. Wanneer nu het avondmaal eigenlijk een offer moet genoemd worden, moet er uit volgen, dat Christus daar moet gedood worden, maar, aangezien Christus in de mis niet gedood wordt, wordt het zeer ten onrechte een offer genoemd zoals ook de doop niet eigenlijk de besnijdenis moet genoemd worden." Deze woorden brachten hem zeer in het nauw, en, toen zij er eindelijk niets tegen konden inbrengen, lieten zij deze zaak varen, en kwamen met wat anders voor de dag. De bisschop begon namelijk te spreken over de onderscheiding van het Woord Gods, dat is, dat enige gedeelten ervan ons in geschriften zijn nagelaten en andere niet, en zei, dat al de brieven van de Apostelen in onze tijd niet voorhanden zijn; dat het duidelijk was dat de Apostelen meer geschreven hadden dan wij thans van hen bezitten, waarin zij zeer goed ook andere zaken hebben kunnen meegedeeld.

Guido. “Ik weet niet, dat er meer dan een brief van Paulus is verloren geraakt, namelijk die, welke hij aan de Laodicensen geschreven heeft, waar van hij melding maakt Kol. 4, vs. 16. Het is wel waar, dat men er een vindt, die aldus genaamd wordt, maar ik houd die voor verdicht. En, al waren er ook door de Apostelen meer geschreven dan wij bezitten, dan zal evenwel al wat door hen gezegd wordt overeenkomen met hetgeen door hen geschreven is, en wat wij thans van hen bezitten. Want, indien men iets voorwendt als van hen afkomstig, en dit niet overeenkomt met dat, wat eens door hen geschreven is, wie zal dan zo dwaas zijn te willen geloven dat het door de Apostelen geschreven is? Toen de Engel aan Cornelius de hoofdman gezegd had, dat hij naar Joppe moest zenden en Simon laten roepen, opdat die hem zou verkondigen de dingen, waardoor hij en zijn gezin konden zalig worden, werd er in die tijd tegen Cornelius geen woord van de mis gesproken, noch van enige offerande, dan alleen van de offerande, die de Heere Jezus eenmaal aan het kruis volbracht heeft; en er is niets anders bijgevoegd dan dat Hij die door het geloof zou aannemen." Hierop zei een minderbroeder, die daar tegenwoordig was, dat evenals de wet van Mozes diende om de dood van Christus de joden toe te eigen, dat ook alzo de mis diende om de heidenen de dood van de Zoon van God toe te eigen. Guido antwoordde: "Dit bewijs is niets waard, want de offers werden volgens de wet ingesteld door Gods Woord, en konden toch geen zonden wegnemen. De mis vindt men in het Oude noch in het Nieuwe Testament beschreven, hoe kan zij ons dan de dood van Christus toeëigenen? De bisschop zei daarop, dat de Apostelen liturgieën gebruikten, dat is bedieningen, en dat de mis onder de Grieken ook liturgie genoemd wordt. “Er staat," zei Guido, "in de Handelingen der Apostelen, dat de Profeten en leraars der gemeenten van Antiochië de Heere dienden en vastten. En nu vraag ik ulieden, of gij daaruit opmaakt, dat hij daarmee de mis bedoeld heeft? De minderbroeder antwoordde, dat Erasmus het aldus had vertaald. "Wat," zei Guido, "heeft Erasmus voor het woord offerande "mis" geplaatst?" Ja," zei hij, "voor offerande zegt hij "mis." "Mijnheer," zei Guido, "gij weet toch, dat dit griekse woord

Liturgia eigenlijk wordt gebruikt voor bediening, welke deze ook zij, zoals te zien is in het 13de hoofdstuk van de brief aan de Romeinen, waarvan de overheid gezegd wordt, dat zij een dienaresse is van God. Ditzelfde woord Liturgia, dat in de Handelingen der Apostelen gebezigd wordt, komt ook in de brief aan de Romeinen aldus voor, het woord Liturgia, als hij zegt, dat de Engelen dienaars zijn. Zal men daarom zeggen, dat de overheid de mis zal mogen zingen en ook de Engelen? Ik weet wel, dat ook deze naam gegeven is aan Zacharias, de vader van Johannes de Doper, die een priester was; maar eerst zou men moeten bewijzen, dat de Apostelen priesters waren voor men hen tot deze bediening en dit ambt roepen en toelaten kou. Doch men kan het nooit bewijzen, dat zij dit geweest zijn; want Christus, toen Hij hen uitzond, beval hun niet de mis te gaan zingen, maar om het Evangelie te prediken; zodat het woord liturgia moet worden opgevat voor de last en de bediening van de Apostelen, aan wie bevolen was te prediken en niet om te offeren. Paulus zei: Een [ieder] mens houde ons als dienaars van Christus en uitdelers der verborgenheden Gods." Hij zegt niet: "als priesters." Guido vroeg verder de bisschop, of hij wel durfde staande houden, dat de Apostelen de mis gezongen hadden. Hij antwoordde ontkennend, en zei, dat zij het avondmaal bedienden. Aldus eindigde dit twistgesprek met vele dergelijke redenen, doch alles op vriendschappelijke wijze en zonder gramschap. De bisschop bewees hem grote vriendschap, en beloofde hem andermaal te zullen bezoeken. Guido bedankte hem zeer voor de moeite, die hij zich gegeven had, en zei, dat hij hem steeds welkom zou wezen, en aldus scheidden zij van elkaar.

Dit is het hoofdzakelijk wat Richardot en vele anderen van zijn geestverwanten, in gezelschap, van Guido, behandelden in het eerste twistgesprek, geput uit de geschriften, die daarvan zijn gemaakt en in druk uitgegeven, aan welke geschriften Guido een toevoegsel gaf, geschreven aan de gelovigen te Valenciennes, zoals hier volgt:

"Mijn schaapjes, doet uw voordeel met deze dingen en ook met alles, wat ik u gepredikt heb, en denkt daar gedurig over na. Bidt God zonder ophouden om volharding en voor de versterking der kranken en zwakken in het geloof; en vergeet vooral mij niet in uw gebeden, zolang ik onder deze strijd verkeer; want het is om ulieden en om het geloof, dat gij bezit, dat ik strijd, en ik wil graag, zo het God behaagt, daarvoor mijn bloed laten vloeien. Wat mij aangaat, ik zal u nooit vergeten, zolang ik hier in deze wereld verkeer. Ik heb ulieden uitvoerig geschreven, en wel van het avondmaal en de mis, omdat zij de voornaamste zaken zijn, die in de roomse kerk worden voorgestaan. Ik heb dit gedaan om de zorg, die ik heb voor uw zaligheid."

Andere twistgesprekken, gehouden op de 22ste Mei 1567, in de zaal der gevangenis te Valenciennes.

Omstreeks acht uur in de ochtend van genoemde dag, kwam de bisschop van Arras voor de tweede maal, vergezeld van een groot aantal priesters, die men geestelijken noemde, en meer andere personen in de gevangenis, bij wie Guido gebracht werd. En, nadat zij elkaar gegroet hadden, liet de bisschop Guido bij zich aan een tafel komen, en deed hem recht tegenover zich plaats nemen, terwijl de anderen rondom stonden. Er werd uitvoerig over de mis en het avondmaal gesproken en wel op de volgende wijze:

De bisschop: "Wel, mijnheer Guido, hoe gevoelt gij u sinds wij de laatste maal met elkaar spraken? Bent gij nog dezelfde, en hebt gij u niet bedacht, op hetgeen wij toen behandeld hebben?

Guido "Mijnheer, ik prijs mijn God en Vader, omdat het Hem behaagd heeft Zijn vaderlijke zorg over mij uit te storten, en mij te troosten en te versterken, op een bijzondere grote wijze in mijn gevangenschap en vervolgingen, waarin ik als met de

ogen zie en met de handen voel de zekerheid en getrouwheid van Zijn beloften, waarvoor ik Hem van heler hart dank, en Hem bid mij tot het einde mijns levens daarin te bewaren, want ik ben steeds dezelfde en altijd goedsmoeds."
De bisschop: "Hoe, ik dacht u geheel van gevoelen veranderd te vinden, volgens de goede hoop, die ik sinds de laatste maal op u had. Wilt gij dan partij kiezen en u verzetten tegen de waarheid? Mijnheer Guido, mijn broeder en vriend, ik bid u, blijf toch niet hardnekkig bij uw gevoelen, en acht uw gevoelen niet hoger dan het oordeel der gehele kerk en van zovele wijze en dappere mannen, die voor ons geleefd hebben. Wij spraken de laatste maal over de offerande van het lichaam en het bloed van onze Heere Jezus Christus in de mis, die, volgens de beschrijving der kerkvaders, bediend werd ten tijde der Apostelen, waar zij dikwerf van offeren spreken als zij van de Eucharistia gewagen. Het is toch te verwonderen, dat gij liever aan een leer gelooft, die eerst sinds veertig jaren of daaromtrent is verkondigd geworden door Oecolampadius, Carlstadt, die er uitvinders van waren. Waarlijk, mij dunkt, dat men meer geloof behoort te schenken aan de kerkvaders, die zeggen, dat het sacrament des altaars een offerande is, dan aan ulieden, die het tegendeel beweert. Ik weet wel, dat gij mij antwoorden zult, wat Paulus aan de Hebreeën schrijft, namelijk, dat Christus Zich eenmaal opgeofferd heeft; maar daar zal ik u op dienen. Wat wij in de mis offeren is geen andere offerande dan die reeds heeft plaats gehad. Wij maken niet heden de een en morgen weer een andere, want wij offeren steeds dezelfde zaak, niet zoals Hij zich aan het kruis heeft opgeofferd, want Hij heeft zich opgeofferd, opdat Hij voor ons verdienen zou; maar wij offeren Hem als dienaars en uitvoerders van Zijn testament, opdat wij ons de verdiensten daarvan aldus toeëigenen; en ik verwonder mij, hoe u dit zo vreemd dunkt. Wij zeggen, dat wij Jezus Christus tot God de Vader voor onze zonden offeren; en nu gijlieden in uw avondmaal, stelt gij niet Jezus Christus aan God voor wegens uw zonden, en bidt gij Hem ook niet, u de verdiensten van het lijden en de dood zijns Zoons toe te eigenen?
Guido: "Mijnheer, ik weet niet, hoe gij de laatste maat hoop op mij kon koesteren; en hebt gij gemeend mij voor uw godsdienst te winnen, ik meen echter u daartoe van mijn kant nochtans geen reden gegeven te hebben; dit was alleen een vermoeden van u. Wat ik gezegd heb, dat zeg ik nog, te weten, dat ik nooit hardnekkig ben geweest om mij tegen alle rechte reden te verzetten; maar tot nog toe heb ik niets gehoord dat bestaan kan, en ik kan het zekere voor het onzekere niet verlaten, en daarom verkeer ik nog, zoals goed is, in hetzelfde gevoelen, totdat men mij met levende getuigenissen uit de heilige Schrift het tegendeel bewijst. Ik ben ook in genen dele eigenzinnig, en acht mijn oordeel niet hoger dan dat der kerk, maar ik onderwerp mij, en wel te recht om gegronde redenen, aan de eerste oude kerk, waarin de Apostelen alles hebben beoefend naar het bevel van Christus. Maar, aan de kerk van onze tijd onderwerp ik mij niet, want zij is verontreinigd met een oneindig getal menselijke instellingen, en is zeer vervreemd en afgeweken van de oude kerk der Apostelen. Daarom heb ik geen ongelijk, dat ik mij aan de kerk, volgens Christus' bevel, wil houden; want Christus, zegt in de Openbaring van Johannes aan de gemeente te Thyatire, die zei, dat zij de bedriegerij des satans niet kende, noch de diepte des satans, zich voor valse leringen te wachten: Ik zal u geen andere last opleggen; maar hetgeen gij hebt, houdt dat, totdat Ik kom." Zo had Hij niet moeten spreken, wanneer men alles wat de roomse kerk heeft uitgedacht, moest onderhouden. Wat het misoffer aangaat, dat de ouden, volgens uw zeggen, beweren reeds ten tijde van de Apostelen in gebruik zijn geweest, ik bid u, mijnheer, noem mij er eens een op, die dit beschrijft, en gij zult mij reden geven na te denken. Ik weet wel, dat Irenaeus, bisschop van Lyon, die de oudste na de Apostelen is, zegt: "dat wij Gode offeren de dingen die Hem toekomen, en gedurig de

gemeenschap en de eenheid des vleses en des geestes prediken; want indien het aanroepen van de naam van God voor het brood dat toch uit de aarde afkomstig is gaat, dan is het geen gewoon brood meer, maar een Eucharistia avondmaal, hetwelk in twee dingen bestaat, namelijk, in het aardse en in het hemelse, zodat, wanneer onze lichamen, het avondmaal ontvangende, niet vergankelijk meer zijn, aangezien zij de hoop der opstanding hebben, en offeren wij die dus niet op als iets, dat wat anders nodig heeft, maar als dankzeggende zijn heerschappij en zijn schepsel heiligende." Dit zijnde eigen woorden van Irenaeus, die het brood van het avondmaal Eucharistia, dat is, de dankzegging, noemt, hoewel dit toch niet juist gezegd is; want het is de dankzegging zelf niet, maar een middel waardoor wij dank zegen; want men zet zich niet aan deze heilige tafel, om God wat te schenken, die niets nodig heeft; maar wij, die slechts arme behoeftige schepselen zijn, komen daar om als uit Zijn hand te ontvangen, wat Hij ons daar voorstelt en aanbiedt, en daarna neemt Hij van ons het offer der dankzegging, dat wij Hem toewensen. Zie, dit zijn de woorden van de heiligen Irenaeus; maar wat kan de mis tot staving van haar waarheid hieruit trekken? Mijnheer, zo gij enige oude leraren kent, die na de apostolische tijd hebben geleefd, en gezegd zouden hebben, dat de Apostelen het lichaam van Christus offerden, of zeggen: wij offeren het lichaam van Christus voor de vergeving van zonden in het avondmaal, gij zult mij een bijzondere vriendschap bewijzen, mij die te noemen. Ik heb de geschriften van Irenaeüs, Justinus, Tertullianus en Origenes, die de oudste zijn, ijverig gelezen, maar nergens heb ik het er in gevonden. Wat uw gezegde aangaat, dat ik mij het liefst houd aan Oecolampadius of Carlstadt, ik houd de eerste voor een voornaam dienaar van God, die men niet behoort te berispen een nieuwe leer te hebben voortgebracht, aangezien hij leerde, dat alle zaken in de kerk behoren beoefend te worden, zoals de Apostelen van de eerste gemeente die hebben ingesteld, en dat men alle nieuwigheden en menselijke leringen behoort vaarwel te zeggen. Gij zegt, dat gij Jezus Christus in de mis opoffert als dienaren van God, en wel opdat gij u de verdiensten van Christus daardoor zoudt toeëigenen; daarop zal ik u te gelegener tijd antwoorden. Ik antwoord nu alleen op uw vraag, namelijk, of wij Christus in onsavondmaal niet offeren. Waarlijk, wij offeren Hem niet aan God; maar God biedt Hem ons aan tot ons geestelijk onderhoud; en daarom, mijnheer, bid ik utieden andermaal, zo gij enige getuigenis kunt bijbrengen, waarin de Apostelen het avondmaal een offerande hebben genoemd, of zij gezegd zouden hebben: wij offeren Christus aan God zijn Vader, of dat enige der oudste leraren dit hebben beweerd, ons dit te willen bewijzen."

De bisschop: “Ik heb nu de beste tijd niet om al de boeken van de kerkvaders te gaan lezen; nochtans zal men zien, dat deze het avondmaal een offerande hebben genoemd, en onder die vooral Chrysostomus. Wat de Apostelen aangaat, zo vind ik niet, dat zij het een offerande hebben genoemd, uit vrees dat zij de christenen door deze wijze van spreken hadden kunnen ergeren, en men wellicht gedacht had, dat zij de wettelijke offerande met het Evangelie hadden willen verenigen. Volgens mijn gevoelen hebben zij zwarigheid gemaakt het zo te noemen, ofschoon de heilige Paulus het avondmaal met de Griekse naam noemt, wat altaar wil zeggen en waarlijk, mij dunkt, het zou ook tevergeefs zijn geweest, als de oude dienaars der gemeente met de naam Sacerdotes bestempeld werden, wat zoveel wil zeggen als priesters, offeraars, die enige heilige voorwerpen aan God offeren, wanneer zij niet zulk een bediening in de kerk hadden gehad."

Guido: “Ik weet wel, mijnheer, dat enige van de kerkvaders aan het avondmaal de naam van offerande hebben gegeven, maar dit was om de reden, die wij boven genoemd hebben, namelijk omdat men door een dankzegging offert, en ook omdat

men bij het ontvangen van het brood en de wijn, die sacramenten zijn van het lichaam en bloed des Heeren, gedachtenis viert van de offerande, die eenmaal aan het kruishout heeft plaats gehad; en tot bevestiging daarvan kan ik vele geschriften der kerkvaders bijbrengen, en onder anderen Justinus, de martelaar, een oud schrijver, die zegt: "Het offer, dat gegeven wordt om geofferd te worden, voor hen, die van de melaatsheid gereinigd waren, was een afbeelding van het brood in het avondmaal, hetwelk de Heere Jezus Christus heeft geboden te houden tot gedachtenis van Zijn lijden, wat Hij onderging om het menselijk geslacht te reinigen van al zijn gebreken, opdat wij dan samen God zouden dankzeggen, zowel omdat Hij de gehele wereld, met al wat er in is, om des mensen wil heeft geschapen, alsook omdat Hij ons verlost heeft van zonden en gebreken, waarin wij verzonken lagen, en Hij door een volkomen vernieling alle machten en geweld overwonnen heeft, door Hem, die naar Zijn raad heeft geleden." Let er toch op, wat deze oudste schrijver zegt, namelijk, dat het offer van de gereinigde melaatse een teken is van het brood in het avondmaal, wat de Heere bevolen heeft te ontvangen en te gebruiken, ter gedachtenis van Zijn offerande, die Hij, om ons te reinigen, heeft teweeggebracht; en daarom zegt Hij, dat wij God zullen dankzeggen, en Hij zegt niet, dat wij Jezus Christus Gode Zijn Vader voor onze zonden moeten offeren. Waar Augustinus tegen Faustus schrijft, zegt hij: "Toen de Hebreeën redeloze dieren offerden, oefenden zij zich in de profetie; maar de christenen, die nu de gemeenschap van Christus genieten, doen dit tot gedachtenis van de offerande, die onze Heere Jezus Christus eenmaal heeft volbracht." Hij zegt dus hier niet, dat zij nu Christus lichamelijk voor de zonden offeren, maar alleen, dat in deze behandeling der gemeenschap van het lichaam van Christus het offer, reeds eenmaal door Hem volbracht, wordt herinnerd. Daarna zegt Augustinus tegen Faustus weer: "Het vlees en bloed van deze offerande waren lange lijd voor de werkelijkheid ervan door deze zaken figuurlijk beloofd. In het lijden van Christus zijn zij in de daad en waarheid volbracht; maar na Zijn hemelvaart bedient men die door het sacrament der gedachtenis." Daar hij zegt, dat dit bediend wordt door het sacrament der gedachtenis, bewijst hij duidelijk genoeg, dat het ware vlees en bloed des Heeren eenmaal in waarheid aan het kruis is opgeofferd,en dat dit door de bediening van het avondmaal alleen wordt herinnerd, en dat derhalve het lichaam van Christus niet werkelijk daar, aanwezig is. Deze verklaring dunkt mij helder en duidelijk genoeg te zijn. En, wat het gezegde van Chrysostomus aangaat, dat gijlieden wilde aanhalen, het is te vinden in de 17de predikatie over de brief aan de Hebreeën, waar staat: "Offeren wij niet iedere dag? Ja waarlijk, wij offeren, maar het is ter gedachtenis van Zijn dood, en deze offerande is een enige en niet vele; en aangezien de hostie slechts eenmaal wordt geofferd, wordt zij ook geofferd op de allerheiligste plaats; maar de offerande, die wij offéren,' is een teken en afbeelding daarvan." Een weinig verder zegt hij: "Onze grote overpriester is Hij, Die voor ons de enige offerande heeft opgeofferd en wel die, welke nu voor ons wordt geofferd, welke offerande onvergankelijk voor ons is; wat wij dus doen is tot gedachtenis van wat eenmaal geschied is; want Hij zegt: "Doet dit tot mijn gedachtenis," en wij brengen geen andere offerande, dan de opperste Priester heeft geofferd, maar wij verrichten hetzelfde, en, om beter te spreken, wij houden gedachtenis van het sacrament, dat eenmaal plaats had." Theophylactus zegt dit ook op het 10e hoofdstuk in de brief aan de Hebreeën aldus: "Wij hebben één offerande en niet vele, hoewel het dezelfde is die eens werd geofferd, wij offeren altijd op dezelfde wijze, of om beter te spreken, wij houden gedachtenis van Zijn offerande, alsof Hij thans geofferd was; daaruit blijkt dus, dat onze offerande een enige is, en dat er in de wet vele waren, die men dikwerf moest houden, opdat zij te groter nut zouden stichten en velen ten goede komen, doch de onze is een enkele en

slechts eenmaal opgeofferd." Cyprianus is het hier ook met ons eens, als hij schrijft: "Het lijden van Christus is het, wat wij offeren; en eilieve, welk mens zou er toch zo onkundig zijn, om niet te weten, dat het lijden van onze Heere niet tegenwoordig is onder de handen van de priester? Want het is lang geleden, dat Hij leed, maar de gedachtenis en de herinnering van het lijden wordt door ons aldus bediend, daarom wordt ook dank gezegd voor deze grote weldaden." En Prosper zegt, "Het hemels brood, dat het vlees van Christus is, wordt daarom het lichaam van Christus genoemd, ofschoon het in waarheid geen sacrament van het lichaam van Christus is; en wat daar door de hand van de priester plaats heeft, wordt de opoffering van Christus vlees genaamd, zo ook Zijn lijden, dood en kruisiging, niet omdat zij dit in waarheid zijn, maar slechts verborgenheden daarvan." Alle andere gezegden van de leraren der oude kerk zijn zo helder en duidelijk, dat zij geen uitlegging nodig hebben, en aldus is het ook gesteld met ons avondmaal; wij ontvangen het sacrament van het lichaam en het bloed van Christus, en drukken daarbij de gedachtenis en offerande, die eens aan het kruis plaats had, ons op het hart, en aldus wordt ons niet alleen het lichaam en het bloed onzes Heeren toegeëigend, maar ook de verdiensten van Zijn lijden en dood. Let hier dan goed op, en zie eens, of wij niet handelen naar het bevel van Christus, Die van Zijn avondmaal zei: "Doet dat tot Mijn gedachtenis," en niet: "offer dit voor uzelf." Ga ook eens na, of wij niet letterlijk van woord tot woord het gevoelen van de oude gemeente navolgen. Hier ziet men, op welke wijze de oude leraren het avondmaal offerande genoemd hebben, die zeer verschilt van de leer, die men thans in de roomse kerk voorstaat, welke zegt: "Wij offeren het eigen lichaam en bloed van Christus in vlees en been voor de vergeving der zonden."

Wat voorts de opmerking aangaat, die gij maakt, namelijk, dat de Apostelen het avondmaal geen offerande hebben genoemd, uit vrees van de gelovigen te ergeren, en om niet te denken, dat zij de offeranden der wet met de leer van het Evangelie vermengden, daarin zijn uw redenen niet bondig genoeg, aangezien Paulus geen zwarigheid maakt, aan de Doop de naam van besnijdenis te geven, aangezien deze in plaats van de besnijdenis gekomen is; wat hij vooral doet, om de Colossensen in het geloof te doen volharden. Ik spreek er niet van, dat hij denken zou hen daardoor enigermate te ergeren. De valse apostelen zeiden hun, dat zij niet zalig konden worden, zo zij niet eerst werden besneden; doch Paulus zei integendeel, dat zij besneden waren met een besnijdenis, die zonder handen geschied was, welke de besnijdenis van Christus was en niet die van Mozes, en dat in de besnijdenis van Christus de voorhuid des vleses eigenlijk niet wordt afgesneden, maar dat het lichaam der zonden daar wordt vernietigd. De naam ook van de besnijdenis, die hij aan de doop gaf, heeft de Colossensen veel nut gedaan; hoeveel temeer zou dan de naam offerande, aan het avondmaal gegeven, nut gesticht hebben, indien het waarlijk een offerande ware van het ware lichaam van Christus, volgens zijn bevel? De naam van offerande was zeer algemeen, zowel onder de joden als onder de heidenen, want hun godsdienst bestond vooral in offeranden,en die benaming klonk zeer aangenaam in hun oren. Hieruit blijkt dus, dat het niet waar is, dat de apostelen zich bezwaard zouden gevoeld hebben het avondmaal offerande te noemen, en te zorgen niemand door die naam te ergeren; maar, daar het hun bekend was, dat het avondmaal geen offerande is, aangezien hun Meester gezegd had: "Neemt en eet," en niet: "Neemt en offert," hebben zij ook de naam van offerande er niet aan willen geven; want het is volstrekt niet te geloven, dat het de Apostel ooit in de zin is gekomen Christus op te offeren, aangezien zij geen offerpriesters waren, noch daartoe een voorbeeld of bevel hadden; en, indien zij al geofferd hadden, zoals gij zegt, dan zouden zij niet in gebreke gebleven zijn, een zo heerlijke zaak, ja die zo nuttig en nodig ter zaligheid is, als gij

haar noemt, schriftelijk op te tekenen. Ik erken wel, dat de Apostel in de brief aan de Hebreeën, h. 13, zegt, dat wij eert altaar hebben van hetwelk geen macht hebben te eten, die de tabernakel dienen; maar ik vind geen reden, om onder dit altaar de tafel des avondmaals te verstaan; ja, dit zou ook met uw eerste woorden strijden, daar gij gezegd hebt, dat de Apostelen het avondmaal geen offerande durfden noemen, omdat zij, naar uw mening, iemand daardoor zouden hebben kunnen ergeren. Zou het groter bezwaar hebben het avondmaal offerande te noemen dan als men de tafel altaar noemde, waarop beide worden bediend'? Waarlijk, dit is in strijd met zichzelf. Naar mijn mening spreekt de Apostel in de genoemde plaats niet van het avondmaal; maar onder het altaar begrijpt hij al de diensten, die wij voor Christus doen, aan welke dienst geen deel kunnen nemen, die onder de plechtigheden der wet staan. En, dat het zo moet worden verstaan, bewijst het volgende, want aangezien hij figuurlijkerwijze van de naam van het altaar had gesproken, zo geeft hij te kennen, welke dienst hij bedoeld heeft, opdat men niet meer zou zeggen, dat deze van vleselijke aard was. Wij dan, zegt hij, offeren voor Hem gedurig de offerande des lofs tot God, namelijk, de vrucht der lippen, die Zijn naam belijden; daarna noemt hij ook de aalmoezen offeranden, en dit verstaat hij onder het woord altaar, en niet dat men Christus daarop offert. Zoals de offerande des lofs een geestelijke zaak is, moet men haar ook een altaar noemen; en wat betreft, dat enige kerkvaders de dienaren van het Woord sacerdotes of offerpriesters noem de, zo geloof ik, dat zij dit gedaan hebben, omdat zij het avondmaal offerande en de tafel aflaat, noemden."

De bisschop: "Maar wij behoren wet op het gevoelen van Chrysostomus te letten, want hij zou toch niet gezegd hebben: wij offeren dagelijks, als er niet werkelijk enige offerande voorhanden was, waarmee zich de kerk dagelijks moet bezig houden."

Guido: ""Ik erken wel, dat Chrysostomus zo spreekt, maar ik bid u, let er toch op, wat hij daarna zegt, dat de offerande, die zij bedienden, een voorbeeld en teken der offeranden was, die Christus eenmaal gebracht had; en daarna zegt hij: "Wij offeren, wat voor ons eens werd geofferd; en wat wij nu doen, geschiedt tot gedachtenis van hetgeen eens geofferd werd, want Hij zei: "Doet dit tot Mijn gedachtenis." Wij houden ons dus met geen offerande bezig dan wat de Hogepriester offert; maar wij bedienen juist hetzelfde. Tot verklaring van zijn ingewikkelde wijze van spreken en om er de nadruk op te leggen zegt hij: "Wij bedienen de gedachtenis van de offerande, die eenmaal heeft plaats gehad. En, inderdaad, ook in ons avondmaal wordt een zodanige offerande bediend, namelijk de gedachtenis van de offerande, die Jezus Christus voor ons aan het kruishout volbracht heeft, en ons heeft bevolen: doet dit tot Mijn gedachtenis; dat is, wanneer wij dit eten en drinken, moeten wij aan Hem denken; en dit alles komt in het sacrament der mis niet te pas, aangezien men daar zegt, dat tiet geen teken, maar de Heere Jezus Christus Zelf is. Hoe zou men dan Jezus Christus tot een gedachtenis van Jezus Christus en Zijn dood kunnen offeren'? Want er is een groot onderscheid tussen de gedachtenis van iets en de zaak zelf. Indien gij dan, zoals Chrysostomus schrijft, dezelfde offerande in de mis offert, zo hebt gij een bloedige offerande, en dit zou nu geheel strijden met het onderscheid, dat gijlieden maakt tussen de bloedige offerande en de onbloedige; want gij zegt, dat de offerande aan het kruis geschied een bloedige was, maar dat de offerande, die gij in de mis bedient, een onbloedige is; en als gij hoort, dat Chrysostomus zegt, "dat zijlieden offerden juist dezelfde offerande, die eens geofferd is geweest, dan is het een bloedige offerande. En daarna, om zijn bedoeling duidelijk te bewijzen zegt hij: "Wij oefenen gedachtenis daarvan in onze gemeenschap." En Prosper zegt: "dat wat de priester doet, een opoffering wordt genoemd van het vlees, de dood en de kruisiging van Christus, doch echter niet in waarheid, maar door een betekenis der verborgenheid." Zo volgt daaruit,

dat het priesterdom ook dus moet worden opgevat. Zo beweer ik dan, dat de kerk haar offerande heeft, om zich daarin te oefenen, namelijk, het sacrament van het lichaam en bloed van onze Heere, waarbij men gedachtenis viert van de opoffering, die Hij eens volbracht heeft.
Daarenboven, mijnheer, zo weet gij wel, dat de ouden het woord offeren gebruikten voor aanbieden, zoals Cyprianus zegt: "dat de dienaar aan het volk, dat toen tegenwoordig was, beginnen zou de kelk te offeren;" en Augustinus, in de brief ad Januarium, zegt, "dat enige hun genoegen eten, om een zekere opmerkelijke reden op dezelfde dag des jaars, waarop de Heere zijn avondmaal gehouden heeft, omdat ook aan het volk te offeren, en dat ook na het eten, opdat de gedachtenis daarvan des te ernstiger zijn zou." Offeren wordt daar genomen voor: het het volk aan te bieden en te geven. En de Civitate Dei betuigt hij, dat alle werkingen, waar door wij tot God gebracht en verenigd worden, in de kelk offeranden werden genoemd. Zie hier andermaal, op welke wijze de oude leraars dit woord offeren hebben opgevat, namelijk voor het volk te offeren, en niet aan God; en denkt toch niet, dat gij het woord offerande in uw mis in zijn ware betekenis opvat."
De bisschop: “Ik erken ook, dat de oude leraren offerande noemden al de werkingen, waardoor wij met God worden verenigd; maar daaruit volgt niet, dat de kerk geen offerande van het ware lichaam en bloed van Christus bezit, en ook niet dat het woord offeren volgens zijn betekenis moet verstaan worden, want het betekent doden; doch, wij doden Christus in de mis niet, en daarom hebben de ouden onze offerande een onbloedige offerande genoemd."
Guido: "Het is wel waar, dat de ouden van een onbloedige offerande gesproken hebben, doch men moet hun bedoeling vatten. Zij hebben ook gesproken om de natuur der sacramenten uit te drukken, en durfden wel zeggen, dat hier een onbloedige offerande geofferd werd ter offerande, om aldus de leken van de zaak zelf te onderscheiden. Hoe zal men dan, wat de roomse kerk zegt, hiermee kunnen verenigen, namelijk, dat in haar offer het ware natuurlijke bloed tegenwoordig is? Ik weet wel, dat men antwoordt, dat deze offerande zelf Zijn bloed genoemd wordt, omdat Christus op het altaar niet gedood wordt, en zijn bloed daar niet wordt vergoten. Niettegenstaande dit alles doodt wat gij offert; en een onbloedige offerande kan niet bestaan, want gij zegt, dat in de ouwel of de hostie het werkelijke bloed en lichaam natuurlijk aanwezig is, en zo is de onwel geen huisje zonder bloed. Voorts zegt gij, dat gij het woord offerande in de mis niet volgens de ware betekenis neemt, aangezien, zegt gij, offeren doden is. Daarop beweer ik alsdan: het woord offeren betekent doden of slachten; in de mis offert gij Jezus Christus aan God zijn Vader, en zo volgt er dan uit, dat gij Hem in de mis hebt moeten slachten. Nu zult gij mij antwoorden, dat gij Hem niet doodt, en daarop zeg ik met ulieden, dat offeren zoveel is als doden of slachten; zo gij derhalve Christus in de mis niet doodt, hebt gij ook geen offerande."
De bisschop: "Het is toch te verwonderen, dat gij zulk een goed werk voor kwaad houdt, wat nochtans nuttig en stichtelijk is voor de gemeenten. Wanneer ik de mis bedien, bid ik God, dat het Hem behagen mag het lichaam en het bloed van Zijn Zoon, wat ik dan op het altaar offer, van mij te ontvangen, en Hij het ontvang voor al onze zonden. Wij zouden bepaald verkeerd handelen, indien wij alzo Gode Zijn beminde Zoon niet aanboden, en waarom veroordeelt gij het dan als iets verkeerds?"
Guido: "Indien God het aldus bevolen had, zou ik het niet anders dan zeer heilig en goed gedaan noemen; maar, als wij de godsdienst naar ons menselijk verstand of onze inbeelding bedienen of beoefenen willen, kan dit niet heilig, maar een ontering van de sacramenten Gods genoemd worden, zoals ook tot Saul gezegd werd, die ook Gode een offerande wilde toebrengen van hetgeen God hem niet bevolen had; bij welke

gelegenheid Samuël zei: "Meent gij, dat de Heere lust heeft aan offer en brandoffers, meer dan aan gehoorzaamheid aan de stem des Heeren? Zie, gehoorzaamheid is beter dan offerande en opmerken is beter dan het vette der rammen; want ongehoorzaamheid is een zonde van toverij, en wederspannigheid is afgoderij; dat is, zijn eigen zin op te volgen tegen het Woord van God, is geen mindere zonde dan de zonde der afgodendienaars en tovenaars. Zie, let nu eens op: de Meester Christus gebiedt in het avondmaal: "Neemt, eet," en gijlieden wilt dit verbeteren, en beveelt, zonder enig goddelijk gebod daarvan te bezitten, te nemen en te offeren; is dan ook niet, wat tot Saul gezegd is, evengoed tot ulieden gericht, daar gij toch ook anders doet dan Christus bevolen en Zelf gedaan heeft? Gij zegt, dat gij in uw mis God bidt Jezus Christus te willen ontvangen, Die gij Hem voor de zonden des volks offert; en wij zouden u dit gauw toe stemmen, indien gij ons kond bewijzen, dat God u bevolen had zulks te doen. Tot nou toe hebben wij ook nog niet gesproken over hetgeen gij ook denkt waar te zijn, namelijk, dat wat de priester offert en bedient in de mis, het ware en natuurlijke lichaam van Christus zou zijn. Wat mij aangaat, geloof ik, dat het brood en de wijn in het avondmaal brood en wijn blijven. Verder, aangezien u offert, zo volgt er uit, dat gij offerpriesters zijt. Nu zou ik wel eens willen weten door wie, en van wie gij de ordening van het priesterambt ontvangen hebt; want in de schriften van het Oude en Nieuwe Testament vind ik slechts twee soorten van priesters, te weten van Melchisedek en van Levi. Zeg mij nu, bid ik u, of gij tot een van beide soorten behoort, of tot een derde, waarvan de Schrift niets meldt. Voorts, aangezien gij zegt, dat de mis het avondmaal van Christus Jezus is, wilde ik wel weten, waarom de priesters anders handelen dan Christus gedaan en bevolen heeft. Christus zat aan de tafel met Zijn discipelen; Hij predikte en verkondigde het Woord Gods; Hij verwisselde niet van kleding, zoals de priesters nu doen; Hij sprak in geen vreemde taal; Hij nam het brood, en, nadat hij gedankt had, brak Hij het en deelde het aan zijn discipelen, en zo ook met den beker, toen Hij zei: "Drinkt allen daaruit;" Hij had ook geen altaar, maar een tafel; Hij offerde niet, maar Hij at en beval te eten! Ik bid u, antwoord mij eens op deze die punten

De bisschop: "Gij doet mij daar drie vragen, waarop ik u zal antwoorden. Vooreerst, al meent gij dat het brood en de wijn brood en wijn blijven, zo denk ik toch niet, dat gij gelooft, dat het blote tekenen zijn, maar in zich besluiten, wat zij aanduiden, en dus zal men desniettegenstaande het lichaam en het bloed van Christus offeren, aangezien het teken nimmer van hetgeen het betekent gescheiden is. Laat het ons nu daarbij laten zonder de leer van de wezensverandering aan te roeren.

In de tweede plaats vraagt gij ons tot welke ordening der priesterlijke bediening wij behoren. Wij behoren noch tot de orde van het priesterdom van Melchizédek, noch tot het priesterdom van Levi, die nu opgeheven zijn, want Christus is alleen de opvolger in de orde van het priesterdom van Melchizédek en voor Hem was er, en ook nu is er geen andere. Hij is alleen priester naar de ordening van Melchizédek, zoals God Hem bezworen had. En daarom zegt Paulus, dat Hij is zonder vader, zonder moeder, zonder geslachtrekening, zonder begin van dagen en zonder einde des levens. Dit priesterambt sterft niet uit, zoals dat van Levi; Hij alleen was in dit priesterambt, ofschoon Paulus zegt, dat Hij ook het priesterambt van Levi heeft bekleed; maar zonder hem te mishagen of zijn geleerdheid te na te spreken. Is dit gevoelen toch te verwerpen. Wat ons aangaat, wij zijn dienaren van de heilige dingen. Ik bid u, luister toch een weinig naar mijn woorden. Weet gij niet, dat Paulus Jezus Christus in het Grieks noemt *arciera* dat is, vorst der priesters en overste Hogepriester. Nu kan Hij geen overste Hogepriester zijn, zo Hij geen andere onder zich heeft, die minder zijn dan Hij is; want het woord grote, voorname, of opperste brengt mee dat er enigen zijn

daaraan onderworpen. Lieve, luister toch goed toe, wie zijn deze priesters, die onder Christus staan, en van wie Christus de opperste is? Waarlijk, het is duidelijk, dat het de dienaars der kerk moeten zijn. Op uw derde vraag antwoord ik, dat het een zeer wenselijke zaak zou zijn, dat men zo dikwerf als men de mis bedient, ook gemeenschap oefende; en ik zou het zeer wensen, wanneer iemand dit aan ons verzocht; men zou het hem niet kunnen weigeren. Maar zal daarom de priester, die bijzonder stichtelijk wil zijn, dit genot moeten missen, omdat er geen anderen zijn die gemeenschap willen uitoefenen? Dit zou niet billijk zijn; en waarlijk, zo gij dit voorstaat, bent gij in grote mate te beschuldigen van wreedheid en onbeleefdheid. Vergeef mij, dat ik zo stout spreek, wanneer gij de armen zieke het sacrament weigert, en wel een zaak, die geheel tegen de broederlijke liefde strijdt, en met het bevel van de oude kerk niet overeenkomt, die toeliet, dat men het de zieke thuis bracht. Ziehier, wat ik daarop wilde antwoorden."

Guido: "Het behage u mij vrijheid te geven van te spreken en mij gewillig aan te horen. Vooreerst zegt gij, dat ik, ofschoon ik geloof, dat het brood brood blijft en de wijn wijn, die toch niet houd voor blote tekenen, maar dat zij ook de waarheid zelf in zich bevatten; dan heeft men Jezus Christus, Die de waarheid Zelf is, in de hand om Die te offeren. Ik erken, dat de tekenen der sacramenten geen blote tekenen zijn, maar dat God zelf ons toereikt en in waarheid geeft, wat ons door de sacramenten wordt aangeduid. Maar daar ik niet behoor tot hen, die aan wezensverandering of transsubstantiatie (leerstuk van de verandering van brood en wijn in het lichaam en bloed van Christus) geloven, behoor ik toch ook niet tot de aanhangers van de consubstantiatie (de leer, dat bij de uitreiking van het avondmaal het ware lichaam van Christus in het, onder het en met het brood tegenwoordig is, zonder dat het brood er in verandert) maar geloof, dat, evenals het lichaam en het bloed van Christus waarachtig het lichaam en waarachtig het bloed blijven met al hun eigenschappen; alzo ook het brood en de wijn brood en wijn blijven, en niet dat onder, in of met het brood het lichaam van Christus besloten of verborgen is, om dus door ons aangenomen en weer terug gegeven te worden, of in de mond te doen binnen gaan; maar het lichaam van Christus maakt ons het geestelijke voedsel van Hem deelachtig, evenals het uitwendige brood ons lichaam voedt, zonder nochtans van de hemel, waar Hij nu is, tot ons neer te dalen. En al ware ook het lichaam van Christus in het brood, dan zou daaruit nog niet volgen, dat het moet worden opgeofferd, want daartoe bestaat voorbeeld noch bevel.

Wat het tweede punt van mijn vraag aangaat, volgens welke ordening gijlieden priesters bent, hebt gij mij geantwoord, dat gij geen priesters bent naar de ordening van Melchisedek, aangezien Christus alleen daartoe behoort. En, dat gij ook geen priesters bent naar de ordening van Levi is even waar, aangezien dit door de komst van Christus is vervuld, maar dat Christus de opperste of onze grote Hogepriester genoemd wordt. En nu besluit gij, dat er nog andere priesters moeten zijn, die minder zijn dan Hij, want anders ware Christus geen opperste of Hogepriester. Daarop antwoord ik, dat het er daarom niet uit volgt, dat er priesters van mindere rang moeten zijn, zoals uit het volgende zal blijken. Wij zeggen, dat God de hoogste God is; volgt hier nu uit, dat er nog andere goden zijn, die minder zijn dan Hij? Neen, toch niet. Wat meer is: wij moeten ook bedenken, aan wie de Apostel de brief van de Hebreeën geschreven heeft. Dit is waarlijk zeker, dat het aan de Joden was, die een opperste Hogepriester hadden, en vervolgens ook priesters van mindere rang, die nochtans offerden, die de Apostel wilde onderscheiden van hun Hogepriester en van hun offeranden. Hij bewees hun, dat Jezus Christus hun enige en opperste Hogepriester is, en dat wij geen bezwaar moeten zien in het laten varen van de tekenen om de

waarheid zelf aan te nemen. Zo spreekt de apostel daar van de Hogepriester tot de Joden, die er een hadden, en zo doet hij ook van hun offeranden. Maar daarmee kan niet bewezen worden, dat wij, die uit de heidenen zijn, en geen gemeenschap met de eredienst der Joden hebben, nu ook offerpriesters van mindere rang moeten hebben, want dat ging alleen de Joden aan, van wie dit geschreven was. Hierin dunkt mij, spreekt gij u tegen, want gij hebt vroeger gezegd, dat niemand tot de orde van het priesterschap van Melchisedek was toegetreden dan alleen Jezus Christus, en dat er niemand bestond dan Hij van dit priesterschap, evenmin van het priesterschap van Levi, hetwelk gij zegt dat opgehouden heeft te bestaan. Indien dan Christus alleen tot het priesterschap van Melchisedek heeft behoord, hoe kan hij dan opperste priester genoemd worden? Want volgens uw zeggen kon Christus geen opperste priester zijn, tenzij Hij priesters van minderen rang onder Zich had. De Hogepriester volgens de wet was uit die stam van Levi, Christus behoort niet tot die stam en de priesters van deze tijd evenmin. Ook zou ik wel eens willen weten, hoe Christus een priester is naar de ordening van Melchisedek, en dat gij daartoe niet behoort; en nochtans zegt gijlieden, dat gij priesters zijt onder Hem, en dat kan toch met de waarheid niet samengaan. En, wat gij er ook bijvoegt, dat de offerande, die Christus door Zichzelf volbracht heeft, geschied is naar de ordening der priesterlijke bediening van Melchizédek, om nu in de mis te komen offeren de offerande, die Christus in Zijn orde geofferd heeft, dan zoudt gij ook priesters moeten zijn naar de ordening van Melchizédek, wat gij echter nu loochent;. want deze offerande behoort slechts aan deze priesterlijke bediening toe. Het is waar, gijlieden zegt, dat gij dienaren van God bent en uitdelers der heilige dingen. De heilige Paulus, in de eerste brief aan de Corinthiërs, hoofdstuk 4, spreekt ook bijna op dezelfde wijze, als hij zegt, dat ieder mens ons houd als dienaren van Christus en uitdelers der verborgenheden Gods; maar, voor u dit kan dienen, moet gij eerst bewijzen, dat een dienaar van Christus een offerpriester is, wat gij echter nooit zult kunnen bewijzen, want Paulus zegt niet, dat ieder mens ons achte als offer priesters van Christus en uitdelers der verborgenheden Gods; daarvan zegt hij niets, en gij kunt u dus daarop niet beroepen. Ja, gij zult zelfs het woord Sacerdos, dat is: offerpriester, in het gehele Nieuwe Testament niet vinden; daarom verzoek ik ook, en met recht te weten naar welke ordening gij priesters bent, opdat ik van uw roeping verzekerd mag zijn: want gij zegt, dat gij geen priesters bent naar de ordening van Melchizédek, noch naar de ordening van Levi. En de heilige Schrift spreekt noch in het Oude noch in het Nieuwe Testament van deze twee orden van het priesterschap, waaruit volgt, dat uw orde niet is ingesteld noch geboden door God, aangezien de goddelijke Schriften dit niet getuigen. Maar is er een derde ordening van priesters buiten de Schrift uitgedacht, welke zekerheid hebt gij dan van uw roeping? Ja, gij houdt u met bedieningen bezig, waartoe God u niet heeft geroepen. Maar, zo gij dienaren zijn wilt van het Nieuwe Testament, zo kunt gij allereerst weten, dat uw ambt niet meebrengt om te offeren, maar wel het Woord Gods getrouw te verkondigen, de heilige sacramenten zuiver te bedienen, zonder daarvan iets af of toe te doen. En dit is de ware last van een dienaar volgens de heilige Schrift, en, als gij dat doet, dan eigent gij het volk, die het sacrament ontvangen, de verdiensten van Christus toe, namelijk, wanneer zij die in het geloof aannemen.

Het derde punt van verschil is namelijk, dat de priester in de mis geheel anders handelt dan Christus deed in het avondmaal. Gij zegt, dat het een prijselijke zaak is, zo dikwerf gemeenschap te oefenen als men in de mis doet en het sacrament met de priester ontvangt. De kwestie is niet, of dit prijselijk is of niet, noch of gij het wel uitreikt, maar of het geoorloofd is te doen; want het is zeker, dat, toen Christus bij het uitreiken van het avondmaal zei: "Doet dit," Hij toen niet deed, wat de priesters nu

doen, maar het tegendeel, zoals reeds gezegd is. Toen Christus aan de avondmaalstafel zat, bood Hij zijn lichaam en bloed Zijn discipelen aan tot een geestelijke spijs; en, als de priester aan zijn altaar staat en offert dan biedt hij Gode aan, zoals hij zegt, het lichaam en bloed van Christus, voor de vergeving der zonden, wat met de bedoeling van de Meester in het geheel niet overeenkomt; en inderdaad, dat de priester alleen in zijn mis staat, en eet, is niet alleen onbehoorlijk, maar vernietigt ook geheel de natuur van dit sacrament. Paulus noemt het een gemeenschap, en het kan toch geen gemeenschap heten, als er slechts één is. Jezus zegt: "Neemt, eet," en Hij zegt niet: “Neemt, gij alleen, eet gij alleen voor al de anderen." De ouden noemden het avondmaal in het Grieks Synaxis, wat een algemeen gebruik van velen betekent. En Paulus bestraft de Corinthiërs, omdat zij niet op elkaar wachtten, en ieder zijn avondmaal voor zich at, en daarop zegt de Apostel: Dat is niet des Heeren avondmaal eten," en herinnert hun weer het eerste bevel van de Meester, als hij zegt: "Ik heb van de Heere ontvangen, wat ik u gegeven heb." Ook de Grieken thans doen geen mis dan des Zondags en op een heiligen dag, en dan ook oefent het gehele volk met de dienaar gemeenschap met het brood onder beide gestalten; maar thans is deze zaak omgekeerd, en het volk ontvangt nu het sacrament door een zaakwaarnemer, want de priester eet en drinkt aan het altaar voor het volk, dat tegenwoordig is. Maar, evenmin als de priester het sacrament des doops voor anderen kan ontvangen, evenmin kan hij ook het avondmaal voor een ander gebruiken; want, evenmin als ik leven kan van wat een ander eet, kan het mij ook niet baten als een ander het sacrament voor mij ontvangt. Ik bid u, welk een onbehoorlijke zaak is het, twintig of dertig priesters in een tempel te zien, die ieder het avondmaal op zichzelf houden, als men dit nog avondmaal mag noemen; ja, ieder, in zijn kapel besloten, eet alleen! Wat zou Paulus zeggen, als hij dit zag, die de Corinthiërs zo hevig bestrafte, omdat zij alleen aten. Ja, de verdorvenheid heeft zozeer de overhand, dat de algemene mis, waarbij vroeger het volk tezamen gemeenschap hield, nauwelijks in enig opzicht verschilt van de mis, die men ten tijde van Gregorius als op zichzelf begon te doen. Uw mening gaat ook niet door, dat de priester in zijn bediening van de mis alleen niet verhinderd behoort te worden, al geniet het volk niet met hem, want Christus veroordeelt dit, zoals ons wordt geleerd. Ook Cyprianus, een oud leraar en martelaar van Christus, zegt: "Wanneer men in de offerande van Christus niet moet navolgen dan Christus, dan behoort men waarlijk te horen en te doen, wat Hij Zelf gedaan en bevolen heeft te doen; want Hij zegt in het Evangelie: gij zijt Mijn vrienden, zo gij doet,wat Ik u gebied. Ik heet u niet meer dienstknechten." En, dat men naar Christus alleen moet horen, betuigt de Vader Zelf van de hemel, als Hij zegt: “Deze is Mijn, geliefde Zoon, in Wie Ik Mijn welbehagen heb; hoort hem!" Indien dan derhalve naar Christus alleen gehoord moet worden, behoren wij niet te letten op dat wat een ander goeddunkt, maar alleen op hetgeen Christus, Die boven allen is, Zelf eerst gedaan heeft. Want men mag de mening der mensen niet volgen, maar de waarheid Gods, aangezien Hij door Zijn Profeet zegt: Te vergeefs eren zij Mij, lerende leringen die geboden zijn der mensen.” En de Heere herhaalt dit, als Hij zegt: “Gij hebt Gods gebod krachteloos gemaakt door uw inzettingen;" en op een andere plaats: "Zo wie een van deze allerminste geboden ontbindt, die zal de allerminste geheten worden in het koninkrijk der hemelen.” En, als het niet geoorloofd is het allerminste gebod van God te verbreken, hoeveel te minder is het dan geoorloofd die alzo te verminken, welke zo in grote mate, zo uitmuntend en zo geschikt tot de sacramenten behoren, zelfs in het lijden des Heeren en in de dingen, die onze zaligheid aangaan, of die door enige menselijke instelling te veranderen tot een ander einde dan zij door God zijn ingesteld."

Zie eens, wat deze goede man tot hen zegt, die de instelling van dit sacrament vervalsen; en inderdaad, wij kunnen ons nooit wegens zulk een misdaad voor God verontschuldigen. "Zo dan, als men deze dwalingen zou willen verbeteren, zou men moeten doen als Paulus deed, die ook de misbruiken in het sacrament des avondmaals in de gemeente van Christus te Korinthe wilde verbeteren, en die tot hen zei: “Ik heb van de Heere ontvangen, wat ik u overgegeven heb." En op deze wijze brengt hij die weer terecht volgens de eerste instellingen van het sacrament. En, toen Christus het misbruik wilde verbeteren, dat men maakte van de scheidbrief in het huwelijk, zei Hij: In het begin was het alzo niet. En hebt gij niet gelezen, dat Hij, Die in het begin de mens gemaakt heeft, dat Hij hen gemaakt heeft man en vrouw?" Om ook dit misbruik te verbeteren, zou men naarstig moeten letten op de verordening van het avondmaal, dat door Christus en de Zijnen is ingesteld. Wat uw beschuldiging van onbeleefdheid aangaat, dat wij het sacrament de zieken niet geven, beken ik, dat dit hier vroeger in gebruik was; maar nu is de vraag, of dit ook te prijzen was. Mij dunkt van neen. En vroeger heb ik genoegzaam bewezen, dat het geen sacrament is om alleen genoten te worden, aangezien het een gemeenschap is van velen, die het tezamen moeten ontvangen, en niet ieder op zichzelf. Intussen wil ik zo wreed niet zijn, om, wanneer een gelovige zieke het avondmaal begeerde te ontvangen, en er nog anderen waren, die zich opgewekt gevoelden om dit met hem te gebruiken, en deze wijze van bediening ook in de gemeente gebruikelijk was, deze handeling te veroordelen."

De bisschop: "Aangaande ons eerste punt zegt gij, dat gij de leer der wezensverandering niet goed kunt keuren. Inderdaad, ik wil u wel bekennen, dit ik die naar mijn verstand ook niet zou geloven; en het heeft ook enige schijn, dat zij die daaraan niet geloven het naast bij de waarheid zijn, en dat hun gevoelen beter met de Schrift overeenkomt. Maar wat zullen wij dan doen? Indien de kerk het aldus heeft besloten, moet men het in alle eenvoudigheid geloven. En waarlijk, ik heb in mijn leven meer gewerkt om mijn verstand te doen geloven en te onderhouden wat de roomse kerk gelooft, dan ik voor duizend andere zaken van mijn studiën nodig heb. En, wat het tweede punt aangaat, beken ik graag, dat de naam Sacerdos, wat priester, of offerpriester betekent, in het gehele Nieuwe Testament niet geschreven staat. Maar zou men dan daaruit moeten besluiten, dat men het bloed en het lichaam van Christus niet zou mogen opofferen? Gij vraagt ons, wie ons bevolen heeft dit te doen. Maar ik vraag u, of u mij niet toestemt, dat onze Heere Jezus Christus ons een duidelijk en nadrukkelijk bevel gegeven heeft in de instelling van dit avondmaal, om aldus te handelen, als ik u bewijzen kan, dat Hij het geofferd heeft, toen Hij het instelde?

Guido: " Waarlijk, mijnheer, gij zoudt mij een bijzondere vriendschap bewijzen, en ik zal dan graag daarin met u overeenstemmen; en daarom verzoek ik u vriendelijk, mijnheer, mij dit te bewijzen."

De bisschop: “Ik wil het u bewijzen; luister toe. Gij weet wel, dat de aartsvaders nimmer enige maaltijd hielden, vooral in zaken, die de godsdienst betroffen, of zij offerden in de eerste plaats, voor zij iets wilden aanraken, het eerste deel aan God; dit kan men met een groot aantal goddelijke geschriften bewijzen. Allereerst wil ik spreken over het feest, dat Job hield met zijn kinderen; hij begon niet zonder eerst God te hebben geofferd. Jakob nam geen afscheid van zijn oom Laban zonder offerande, en dit gebruik hadden de aartsvaders bij hun feesten. En ik geloof ook, dat gij er niets tegen zult zeggen, dat Melchizedek dat ook gedaan heeft, toen hij Abraham tegemoet kwam met zijn volk, en hem brood en wijn aanbood. Ik wil niet langer spreken over het Hebreeuwse woord Hosy, waar de Schrift van spreekt, welk woord offeren en aanbieden betekent. En het is onmogelijk dat Melchisedek in een goddelijke handeling zijn ambt en bediening van offeren zou hebben nagelaten. Naar mijn overtuiging kan

men dit niet loochenen, zonder zich aan onwetendheid en domheid schuldig te maken; te meer daar de Schrift hem noemt een priester des allerhoogste Gods; waarmee zij te kennen geeft, dat hij toen niet bediende het ambt van broodverkoper, zoetelaar, of bottelier, maar dat van een opperpriester. En verder, dat ook Abraham en die met hem waren, hun nooddruft niet namen van wat hun werd aangeboden, zonder daarvan eerst Gode te offeren door de bediening van deze offerpriester. Want ik zeg u, dat deze heilige priester zijn offerande volbracht met dankzegging en met zegeningen, en erkende dat dit brood en die wijn gaven van God waren, en Diens naam daarover aanriep, opdat deze spijze allen lieden, die deze met dankzegging en lof gebruikten, nuttig zou zijn. Hoe zou hij anders het priesterambt hebben bediend in de toebrenging van brood en wijn. En, waarom zou Abraham hem ook tienden hebben gegeven van de buit, die hij meebracht, indien hij hem niet had erkend vooreen opperpriester van God, en hij niet had geweten, dat, wat hij aan hem deed, hij dit verrichtte als het werk van een priester, waardoor Abraham, als ware hij een Profeet, het hogepriesterschap van Jezus Christus, onze ware Melchizedek erkent, en het offeren van Zijn lichaam en bloed onder de gedaante van brood en wijn verstaan heeft. En, aangezien Melchizedek de aartsvader Abraham een onderpand en bewijs van het priesterdom van Jezus Christus was, en hij zelf een priester wordt genaamd naar de ordening van Melchizédek, zo hebt gij vooral een te gering gevoelen van de priesterlijke waardigheid van onze Zaligmaker Christus, als gij niet gelooft dat Hij dit in de instelling van dit heilig avondmaal, wat Hij voor zijn gehele gemeente had bevolen, getoond heeft; gelijk dit ook door deze grote hogepriester Melchizedek heeft plaats gehad. Zodat, al hadden wij geen andere bewijzen der Schrift, waarmee wij tot het geloof konden worden gebracht, dat Christus als onze Hogepriester voor alle dingen in de instelling van dit sacrament Gode heeft geofferd. wat Hij aan zijn discipelen wilde uitdelen, meer dan billijk is te geloven, dat Hij in zulk een uitnemende en heerlijke zaak de gewoonte heeft gevolgd van de heilige vaderen, ja dat Hij in dit sacrament heeft gedaan zoals men met het paaslam deed, dat men eerst offerde, voor men het at. Er valt niet aan te twijfelen, of hij de woorden, die de Evangelisten gebruiken, zoals dankzegging, zegening en broodbreking, moet ook verstaan worden een opoffering, die Hij Gode deed van Zijn eigen vlees en bloed, en dat in de dood overgaf tot een slachtoffer voor de vergeving der zonden. En daarom zei Hij: "Dat is Mijn lichaam dat voor u wordt overgegeven:" want Hij begon toen Zijn heilige priesterlijke bediening en offerande van Zijn lichaam en bloed die door de dood geheel werd volbracht. Ten aanzien van het andere punt zegt gij, dat wanneer de priester aldus alleen eet, het volk het sacrament als door een zaakwaarnemer ontvangt, wat ik ontken, want het volk oefent daarin gemeenschap door het geloof."

Guido: "Mijnheer, het verblijdt mij omtrent het eerste punt te hebben verstaan, namelijk hoe uw verstand en oordeel over de leer der wezensverandering denkt, en dat zij, die er niet aan geloven, het naast bij de Schrift zijn, wat ook waar is; doch u zegt, dat men dit daarom eenvoudig moet geloven, aangezien de kerk dit aldus heeft besloten. Ik weet wel, dat er velen van uw leraren zijn, die zo spreken: en waarlijk, ik ben verontwaardigd. als ik hen aldus hoor spreken. Gij belijdt, dat de leer der wezensverandering met de Schrift niet kan bewezen noch met de menselijke rede begrepen worden, maar men toch in haar moet geloven in alle eenvoudigheid, aangezien de kerk het aldus heeft bepaald. De heilige Paulus zegt, dat het geloof ontstaat door het gehoor van het goddelijke Woord, en gij zegt, dat men het moet geloven, omdat het in de kerk aldus is aangenomen. Daar volgt dus uit, dat het geloof zal moeten rusten op het besluit of het bevel der kerk. En ik beweer, dat de kerk geen macht uit haar zelf bezit om te beslissen in zaken die het geloof aangaan, zonder de

Schrift. Bovendien is de leer der wezensverandering geheel nieuw en uitgedacht door paus Innocentius de derde, in de kerkvergadering te Lateranen, omtrent drie honderd jaren geleden, en heeft haar gevoegd bij de twaalf artikelen des christelijken geloofs, en wel bij het eerste artikel, welke zaak geheel in strijd is met de heilige Schrift en de leraren van de eerste gemeente. Lees de Evangeliën. Deze zeggen alle eenstemmig, dat, toen zij aten, Jezus het brood nam en als Hij gedankt had, brak Hij het en gaf het Zijn discipelen en zei: "Neemt, eet, dat is Mijn lichaam." Hij zegt hier niet, dat het wezen van het brood moet veranderd worden in het natuurlijke lichaam van Christus, en de Schrift zegt van de drinkbeker, dat, wat de apostelen gedronken hadden, door Christus de vrucht van de wijnstok genaamd wordt, als Hij zegt: Ik zal niet meer van de vrucht des wijnstoks drinken." In de Handelingen der Apostelen wordt gezegd, dat de discipelen volstandig bleven in de leer der Apostelen en in de bedeling, in de breking des broods en in de gebeden. Wij horen, dat de Schrift het brood en de wijn noemt. Op de eerste dag der week waren de discipelen vergaderd om brood te breken. Paulus zegt: het brood, dat wij breken, is dat niet de gemeenschap aan het lichaam van Christus? Wij zijn velen één brood en één lichaam, want wij zijn allen eens broods deelachtig;" en in de brief aan de Corinthiërs noemt hij het driemalen na elkaar brood. De Schrift wil ons niet bedriegen door te zeggen, dat het brood is, en dit niet zo zou zijn. En de oude leraren zeggen in goede en verstaanbare taal, dat het brood en de wijn hetzelfde blijft na de woorden van inzegening. Leest Origenes, die het kortst na de apostolische tijd leefde, op het 15e hoofdstuk van Mattheüs, bij de verklaring van de woorden: "Al wat ten monde ingaat," enz. Hij zegt: “Deze spijs, die geheiligd wordt door Gods Woord en door het gebed, komt, volgens de stoffelijke eigenschap, in de buik, en wordt weer in het geheim uitgeworpen." En terstond daarna zegt hij: "Het is niet het stoffelijke brood, dat ons nuttig is, maar alleen het Woord van God, dat daarbij gesproken wordt." En, opdat men niet denken zou, dat deze woorden op ander brood doelen dan het brood des avondmaals, zei hij: "Dit is gezegd van het geestelijke en aangeduide lichaam van Christus." Origenes is nooit beschuldigd van een verkeerd gevoelen van het avondmaal gehad te hebben. Hij schreef er over zoals het gevoelen van de kerk was. Deze bewering geeft ons duidelijk te kennen, dat het wezen en de natuur van het brood dezelfde blijven in het avondmaal, volgens de leer der oude gemeenten. Tertullianus, mede een oud leraar, zegt, "dat Christus het brood niet heeft veracht, waarmee Hij Zijn lichaam heeft afgebeeld." Daarna zegt hij, "dat Christus het brood nam, onder Zijn discipelen uitdeelde en dat Zijn lichaam noemde, zeggende: "Dit is Mijn lichaam," dat is, "dit is het teken van Mijn lichaam." Cyprianus, een martelaar van Christus, zegt, "dat het bloed des Heeren wordt bewezen in de wijn." Verder, in dezelfde plaats: "Het was nochtans wijn," zegt hij, "wat Christus Zijn bloed noemde." Ik bid u, mijnheer, onthoud dit toch goed. Verder, met het water, dat men in de kelk doet, kan men het bloed van Christus niet uitdrukken; en wij zien, dat door het water de volken bedoeld worden, en met de wijn het bloed van Christus bewezen wordt, zodat daaruit volgt, dat alleen de wijn overblijft, aangezien deze dient om het bloed van Christus aan te tonen en te drinken. Bertram spreekt bijna op dezelfde wijze en zegt: Indien deze wijn, die door de bediening van de priester wordt geheiligd, lichamelijk verandert in het bloed van Jezus Christus, moet er ook noodzakelijk uit volgen, dat het water, wat er onder wordt gemengd, ook lichamelijk verandert in het wezenlijke bloed van het gelovige volk; want waar slechts één heiliging bestaat, daar volgt slechts één werking; en waar gelijke oorzaak bestaat, daar ontstaat ook gelijke verborgenheid." Nu zien wij, dat er niets lichamelijks in het water veranderd is, en derhalve is er in de wijn ook niets veranderd. En evenals de aanduiding van het lichaam der volken met het water geestelijk moet worden verstaan, moet ook

noodzakelijk het bloed van Christus, met de wijn aangeduid, op geestelijke wijze worden opgevat."
De bisschop: "Hoe? Wat zegt gij? Zijn al de woorden, die gij daar hebt aangehaald, van Cyprianus?"
Guido: Neen, dat niet, mijnheer; maar ik zeg dat Cyprianus de woorden van Bertram aldus aanhaalt en van woord tot woord verklaart, zoals ik u heb meegedeeld. Maar Cyprianus zegt wel wat anders tegen de Aquaristen (dat waren zij, die water bij de avondmaalswijn voegden), namelijk, dat, in geval de wijn in de kelk ontbreekt, het bloed van Christus daar niet kan gezien noch opgemerkt worden. Indien dan de wijn in het bloed van Christus verandert, zo is het geen wijn meer, en zo kan, volgens de woorden van Cyprianus, het bloed daar niet worden aangeduid. Deze leraar zegt, "dat het geheiligde brood in een onheilige mond is gegaan." Verder, als hij spreekt van de jonge dochter, die het sacrament had uitgespogen, zegt hij: "De geheiligde drank in het bloed des Heeren is uit de ingewanden der onheilige gekomen." Hij zegt niet het brood en de wijn, die in het wezen zijn veranderd, maar brood en wijn aan het lichaam en het bloed des Heeren toegeheiligd.
Ook Theodoretus, die ten tijde van Cyrillus leefde, en die met hem tegenwoordig was in de kerkvergadering van Efeze en Chalcedon, een zeer geleerd man, wiens boek in de Griekse taal te Rome werd gedrukt, zegt in de eerste samenspraak, waarin hij twee personen voorstelt, namelijk de gelovigen mens en de ketter: "Onze Zaligmaker Zelf heeft de namen van het brood en de wijn veranderd, en heeft Zijn lichaam het teken en het teken Zijn lichaam genoemd, want Hij noemde Zichzelf de wijnstok, en de wijn Zijn bloed." Daarop vraagt nu de ketter: “Ik zou de reden wel willen weten, waarom de namen veranderd zijn?" De gelovige antwoordt daarop: "Het doel of de reden is duidelijk genoeg aan allen voorgesteld, die tot de verborgenheid geroepen zijn; want Hij heeft gewild, dat allen, die geroepen worden tot de gemeenschap van deze heilige verborgenheid, niet bleven hangen aan de natuur der dingen, die gezien kan worden, maar dat zij aldus door de verandering van de naam zouden geloven aan de verandering die uit genade geschied is; want Hij, die Zijn lichaam tarwe en brood noemt, Hij noemt zich ook de struik van de wijngaard, en doet de zichtbare tekens zulk een eer aan, dat Hij die Zijn lichaam en bloed noemt; niet dat Hij de natuur verandert, maar omdat Hij zijn genade hij de natuur gevoegd heeft." Daarna zegt hij: "De tekens der verborgenheid veranderen niet na de heiliging, want zij behouden hun eerste wezen, gedaante en vorm, en zijn uitwendig, bij het aannemen en in smaak als vroeger." In zijn eerste bewering zegt hij niet, dat het brood en de wijn wezenlijk zijn veranderd, maar dat de verandering alleen bestaat in de naam, want zij worden het lichaam en het bloed van Christus genaamd, zoals zij vroeger niet genaamd werden. Hij zegt voorts, dat de natuur van het brood niet veranderd is, maar dat alleen de genade aan de natuur is toegevoegd; aldus blijkt zo klaar als de dag, dat het brood brood en de, wijn wijn blijven in het sacrament."
Deze en andere twistgesprekken heeft deze godzalige man en dienaar, Guido de Bray, gedurende zijn gevangenschap gehouden, en ook in die tijd vele brieven, zo aan de gemeenten als aan zijn vrouw en vrienden, geschreven, die wij, om niet te veel geduld van de lezer te vergen, niet zullen meedelen. Wij willen hier onze berichten van Guido staken, om ook het een en ander mee te delen van de la Grange, zijn medearbeider en medegevangene.

Hier volgt nu een uittreksel van enige geschriften van Peregrin de la Grange, betreffende de redenen en twistgesprekken, gehouden met de genoemden bisschop van Arras.

Evenals Guido de Bray dagelijks in het werk des Heeren arbeidde door allerlei gepaste middelen, naar de eis van zijn ambt, aldus deed ook van zijn zijde Peregrin de la Grange, zijn medehelper. En, aangezien de bisschop van Arras, Richardot, toen te Valenciennes zich ophield, onderzocht deze hem ook met enige twistgesprekken, waarvan wij er hier enige tot een eeuwige gedachtenis zullen meedelen. Toen nu de bisschop tot de la Grange kwam, die vroeger genoegzaam was ingelicht van de naam en goede inborst van deze gevangene, begon hij hem op de volgende wijze aan te spreken. De bisschop: Het doet mij leed, mijnheer de la Grange, u in deze jammerlijke toestand te zien, en wel omdat men mij gezegd heeft, dat gij zulk een goed en redelijk man bent; en ik wenste wel, als het mogelijk was, dat uw zaken anders stonden dan nu."
De la Grange: Mijnheer ik dank zeer vriendelijk voor uw goede genegenheid te mijwaarts. die ik aan u nog niet verdiend heb. En wat de ellendigen staat aangaat, waarin gij mij ziet, God heeft mij daarin zo getroost door Zijn genade, dat ik zeer gemakkelijk en met een vreedzame geest graag alles verdraag, wat Hem behaagt mij toe te zenden. Ja, ik loof en dank Hem, dat het Hem heeft behaagd, om de last van mijn kruis en lijden dat Hij mij toezendt, evenredig te doen zijn met de kracht mijner schouders, opdat ik onder de last niet zou bezwijken, en Hij aldus in mij werkt, dat ik boven het lijden, dat Hij mij toezendt, ook de vertroosting in mij voel versterkt."
De bisschop: "Deze manier van spreken is bij ulieden steeds in zwang; want zo spoedig gij vervolgd wordt, zegt gij, dat men u zulk lijden om Christus wil aandoet, en als men iemand van ulieden doodt, wendt gij terstond voor, dat dit geschiedt om de waarheid Gods, en toch, als men de zaak beter beschouwt, ziet men het tegendeel."
De la Grange: "Mijnheer, wat hen aangaat, die men gedood heeft om de leer, waarom ik nu in ketens zit, geloof ik wel, dat zij zulk een rekenschap van hun geloof hebben kunnen geven, dat zij, die hun antwoorden onpartijdig lezen, er niets dan goeds van zullen zeggen. En, wat mijn persoon betreft, ben ik bereid voor ieder te verdedigen, dat de leer, die ik belijd en onderwijs, de zuivere waarheid van God is, uit de heilige Schrift zonder enig toevoegsel of weglating, of verandering geput."
De bisschop: "De gehele wereld heeft zich ten allen tijde op de titel van het Woord Gods beroepen, zodat zelfs de oudste ketters zich van die dekmantel hebben bediend, en daarom is het zeer nodig zich daarvoor te wachten, opdat men zich daardoor niet bedrogen vind."
De la Grange: Het is mij bekend, Mijnheer, dat de satan zich in een engel des lichts verandert, om zodoende te beter zijn duistere werken te kunnen voortplanten, en in de plaats der waarheid de leugen te stichten; doch de heilige Geest heeft dit voorzien, zodat niemand, kan bedrogen worden dan die moedwillig zijn ogen tegen de zon der waarheid sluit, die nochtans schijnt als op de middag."
De bisschop: "Bezit gij enige openbaring van de Heilige Geest, waardoor de waarheid aan alleen is bekend gemaakt en niet aan anderen?"
De la Grange: "Mijnheer, ik behoor niet tot die dromers, die zich thans beroemen een openbaring te bezitten; maar ik spreek van de algemene openbaring, die plaats heeft, zoals zij in de Bijbel wordt verhaald, die wij de heilige Schrift noemen, die ons mensen uit bijzondere genade door de Profeten en Apostelen is geopenbaard, opdat wij niet in de duisternis dwalen, en voor de waarheid geen leugens aannemen zouden."
In één woord, zij begonnen te spreken over het avondmaal, waarbij de la Grange hem duidelijk verklaarde, wat het avondmaal was, hoe en waarom dit door God en door Jezus Zijn Zoon werd ingesteld. welke vruchten het voor ons draagt, en het middel

waardoor wij met Hem verenigd en Zijn vlees en bloed ten eeuwigen leven deelachtig worden.
Dit was de hoofdzaak, wat hij bij het eerste gesprek met de bisschop behandelde, in welk twistgesprek de bisschop twee of driemaal aan de commissaris des konings zei, dat hij de la Grange niet meer wilde verontrusten. Daarna werd Peregrin de la Grange op een andere plaats geroepen om door de genoemde commissarissen te worden ondervraagd. Hij nam dus afscheid van de bisschop, en verzocht hem door zijn tussenkomst bevrijd te worden van de ijzers aan de voeten, aangezien hij in een zekere gevangenis zat en veilig bewaard werd.
Toen zij nu andermaal vergaderd waren, deelde de bisschop, die een zeer goed geheugen had, alles mee wat de vorigen dag tussen hen beide was behandeld geworden, en zei verder: "Aangezien alles, wat wij omtrent dit punt voorstaan. volgens de Schrift is, en reeds sedert geruime tijd als goed erkend en door alle oude leraren der kerk toegestemd en toegelaten is, waarom bent gij het dan met ons niet eens? En waarom hangt gij liever het nieuwe gevoelen van Calvijn en de belijdenis van Augsburg aan"
De la Grange: "Mijnheer, ik ben noch Calvinist noch Pausgezinde, maar ik houd mij alleen aan Christus. En wat ik in de godsdienst als waarheid erken, is getrokken uit de leringen van Hem, Die de enige Leraar is. En wat Calvijn gezegd heeft, voorzover het met de waarheid van God overeenkomt, houd ik voor goed, maar anders niet. Wat gij mij voorwerpt, als zou het in de Schrift vervat zijn, en de oude leraars zich ook daaraan gehouden hebben, en na verloop van tijd hebben toegelaten, daarover bekommer ik mij niet. Het is mij niet vreemd dat u onze leer beschuldigt van nieuwheid, aangezien de vader van alle achterklap dit al lang verzonnen heeft om de waarheid te doen verachten, en aldus de vele leugens en verkeerdheden van uw leer in het leven te roepen, zoals men eerst in dit voorbeeld zien kan. Want Jezus Christus betuigde dat wat Hij Zijn discipelen gaf Zijn lichaam was en terstond heeft men verzonnen, dat het brood in het lichaam van Jezus Christus veranderde, alsof de woorden: "Dit is Mijn lichaam," het brood moet betekenen en het brood een ander wezen had aangenomen, wat in geen enkele taal zo kan worden verklaard."
De bisschop: "Wij zeggen niet, dat de transsubstantiatie of wezensverandering van het brood plaats heeft door de kracht van het woordje "is," maar wij zeggen, dat het geschiedt door de gehele uitdrukking die Christus bezigde: "Dit is Mijn lichaam."
De la Grange: “Ik heb gezegd, dat Jezus Christus in het avondmaal Zijn lichaam uitdeelt, dat ontvangen werd door de Heilige Geest in het lichaam van de maagd Maria, dat gekruisigd, gestorven en begraven werd, is opgestaan en naar de hemel gevaren; maar wij ontkennen, dat er enige verandering van het wezen van het brood bestaat; en, indien men ons dit wil doen geloven, dan moet men de zuivere Schrift aanhalen."
De bisschop: "De verandering van het wezen van het brood kan men eigenlijk niet Gods Woord niet bewijzen; maar wij geloven daaraan om de genoemde redenen."
De la Grange: "Waarop gij u vroeger beroemde, namelijk, dat gij de Schrift tot een voorbeeld had, is nu krachteloos, en toch heeft men wegens deze zaak zovele mensen verbrand. Wij van onze kant zonden wel verlegen zijn om te zeggen, dat het wezen van het brood in het avondmaal onveranderd blijft, als wij dat niet met de woorden van het avondmaal konden bewijzen. Wat Christus nam was brood; wat Hij zijn discipelen gaf was brood. En de, heilige Paulus. die de instelling des Heeren meedeelt, zegt tot drie malen, dat wij daarin het brood breken en eten."
De bisschop: "Gij weet wel, de la Grange, dat in de Hebreeuwse taal het brood wordt bedoeld voor elke andere spijs, en in deze plaats van Paulus wordt gesproken van de

spijs die de Corinthiërs gebruikten in hun maaltijden, en door deze woorden bestraft hij deze hun wijze van doen, zodat hier slechts van eenvoudig brood gesproken is. Ook in de Handelingen der Apostelen staat, dat zij het brood braken, en dit kan derhalve biet, n niet dienen."
De la Grange: "Het is waar, dat het woord brood ook aldus in de Schrift bedoeld wordt; maar, als zij het brood voor alle andere spijzen bedoelt, zo is toch daarom er niet uit te besluiten, dat zijn voornaamste wezen veranderd of verdwenen is in andere spijzen. En het is ook niet zonder reden, dat de Schrift gewag maakt van de breking van het brood, als zij van het avondmaal spreekt, opdat men weet, dat het niet slechts een uiterlijk teken is, maar waarachtig in zijn wezen."
De bisschop "Hoe het zij, wij houden ons evenzeer vast aan de woorden van Jezus Christus, die zei: Dit is Mijn lichaam," en geloven ook, zoals wij het uitspreken, en menen in deze niet te dwalen, noch door de mensen bestraft te worden; want, in dat geval zou ik tegen God zeggen: "Gij hebt het aldus uitgesproken Heere, en ik heb het geloofd."
De la Grange: "Wij houden ons ook aan de woorden van God; maar men moet zich benaarstigen de mening van Christus te verstaan, Die een sacrament instelde, zodat wij deze woorden opvatten als bedoelende een sacrament waarbij aan het uiterlijke teken de naam van de zaak, welke het betekent, gegeven wordt."
De bisschop: "Wij honden het er voor, dat de sacramenten van het Oude Testament, die tot op de komst van Christus voortduurden, de naam droegen van de zaak, die daardoor werd aangeduid, en aldus werd het Paaslam de doorgang genoemd en de besnijdenis het verbond van God, ofschoon het nochtans slechts een zegel des verbonds was. Maar zo is het nu niet met de sacramenten van het Nieuwe Testament, die tot aan het einde der wereld zullen voortduren, en in zich bevatten, wat zij betekenen."
De la Grange: "Het onderscheid, dat gij maakt, zal ijdel bevonden worden, indien wij letten op de sacramenten van het Nieuwe Testament, die twee in getal zijn, namelijk, de doop en het avondmaal, ofschoon de roomse kerk er zeven heeft. De Schrift noemt de doop het had der wedergeboorte, aangezien het een teken daarvan is; nochtans zien wij, dat het de naam draagt van wat het betekent. Er is echter niemand onder u allen te vinden, die geschreven heeft, dat het water van de doop veranderd is in het bloed van Jezus Christus, dat in waarheid het ware bad der wedergeboorte is. Verder, de drinkbeker wordt genaamd het Nieuwe Verbond, aangezien het een teken daarvan is; en zoudt gij nu wel durven zeggen,dat de drinkbeker het verbond zelf is? Als het u behaagt, laat ons dan de oude leraars der kerk nagaan, en onderzoeken, of zij wel zo tegen ons zijn, als gij zegt. En, indien wij kunnen bewijzen, dat zij van ons gevoelen waren, zult gij de beschuldiging van nieuwe leer, waarmee gij ons veroordeelt, moeten intrekken, en daarna zullen wij ook zien de ongerijmdheden en verkeerdheden, die uit uw leer voortvloeien."
Toen de bisschop gezegd had, dat hij tevreden was, haalde de la Grange het volgende aan: "Gelasius, die een oude leraar was, ja, zelfs paus, zegt in een kerkvergadering te Rome gehouden, "dat het wezen en de natuur van het brood in het avondmaal blijven, zoals de menselijke natuur in Christus blijft, met zijn goddelijk wezen verenigd zijnde. Chrysostomus, een oud leraar, loochent, dat in het sacrament van het avondmaal onder het brood het lichaam van Christus is besloten, maar dat het alleen een verborgenheid van Zijn lichaam is."
De bisschop: "Ik heb vroeger deze woorden van Gelasius gelezen en gezegd dat hij geen wijsgeer was, en niet onderscheidenlijk van het wezen van het brood gesproken heeft; ja, ik geloof ook, dat hij niet begrepen heeft, wat men onder wezen verstaat, en

voor het woord wezen genomen heeft, wat wij toevallige eigenschap noemen, zoals soms door toevallige eigenschap het wezen wordt verstaan, zoals bij voorbeeld Julianus dit aldus noemt."
De la Grange: "Ik geloof niet, mijnheer, dat deze goede oude leraar zo onwetend is geweest, om niet te verstaan, wat het wezen van het brood is, of ten minste de natuur daarvan, aangezien hij dat dagelijks gebruikte. Augustinus was een oud leraar, welke zei, "dat Jezus Christus uitnemend geduldig was, door Judas toe te laten bij Zijn avondmaal, waarbij Hij Zijn discipelen instelde en gaf het teken van Zijn lichaam en bloed."
De bisschop: “Ik twijfel er niet aan, of Augustinus heeft vele dergelijke redenen gehouden, die gij schijnt te bevestigen, evenals hij zegt contra Adimantum en Manichaeum, "dat Jezus Christus niet heeft getwijfeld te zeggen, dat is Mijn lichaam, wanneer Hij een teken van Zijn lichaam gaf;" doch deze wijze van spreken moet begrepen worden door verklaring van de ene plaats met de andere."
De la Grange: "Wanneer men dit deed, zou men zien, dat Augustinus dit dwaze gevoelen niet aankleefde, waarmee gij bewijzen wilt, dat alle oude leraars tegen ons zijn; terwijl toch de meesten met ons overeenstemmen."
De bisschop: maar laat ons nu eens spreken van de ongerijmdheden en verkeerdheden, die gij zegt, dat uit onze leer voortvloeien."
De la Grange: “Ik zal u alleen deze verkeerdheid aantonen, welke is, dat gijlieden door uw leer vaneen scheidt, wat tezamen verenigd is. De Zoon van God geeft in Zijn avondmaal Zijn vlees ten spijs en Zijn bloed ten drank, die tezamen zijn gevoegd door uiterlijke sacramenten, namelijk, door brood en wijn. En volgens uw zeggen verandert dat brood in vlees en de wijn in bloed, en aldus scheidt gij Christus' vlees van Zijn bloed."
De bisschop: Wij scheiden het vlees van het bloed niet, aangezien, wegens de onscheidbare gemeenschap, waarin zij tot elkaar staan, het vlees niet bestaat zonder bloed en het bloed niet zonder vlees."
De la Grange: "Indien dit zo ware, zou men dubbel in één bediening het vlees en bloed van Christus ontvangen; want, het brood nemende, wat gij het vlees noemt, vermengd met het bloed, aangezien zij een onscheidbare gemeenschap met elkaar hebben, ontvangt men eens de gehele Christus in het vlees en dan weer eens in het bloed, en aldus zoudt gij twee malen Zijn vlees en twee malen Zijn bloed ontvangen."
De bisschop: "Welke zwarigheid is het, omdat twee malen in een bediening te ontvangen?"
De la Grange: "De Zoon van God heeft Zijn avondmaal niet ingesteld omdat twee malen te ontvangen in één bediening, want Hij zei: "Dit is Mijn lichaam;" deze verkeerdheid, al was er geen andere, misvormt geheel de instelling van Christus."
De bisschop antwoordde daarop niet.
De la Grange: Laat ons nu de woorden van Christus wat nauwkeuriger beschouwen, dan zal men de verkeerdheid van uw leer nog beter zien, die geheel tegen het bevel van God indruist, want u zegt: "Eet." Wat eet gij nu in dit sacrament?"
De bisschop: "De gedaante van het brood."
De la Grange: Let gij anders niet dan de gedaante van het brood? Er is toch gezegd: Neemt, eet, dat is Mijn lichaam."
De bisschop. "Wij ontvangen het brood en het lichaam samen.
De la Grange: Wanneer gij het brood eet, breekt gij het dan niet eerst?
De bisschop: "Neen; want Jezus Christus heeft een lichaam, dat niet lijden kan, en als wij de hostie eten of breken, verbreken wij nochtans het lichaam van Christus niet,

maar alleen het brood; het lichaam wordt niet van elkaar gescheiden, maar, die een der stukken eet, heeft de gehele Christus in zich."
De la Grange: "Mijnheer, gij zoudt zo doende tot grote dwaling vervallen, waarin men eertijds als begraven was; want worden drie stukken van uw hostie gebroken in de mis, indien er dan in ieder daarvan het lichaam van Christus is, volgt er uit, dat, als gij nu deze drie stukken tezamen gebruikt, gij drie lichamen inneemt."
De bisschop: "Dit moet men niet op menselijke wijze zoeken te begrijpen."
De la Grange: "Mijnheer, wat ik zeg is duidelijk en openbaar; en zonder buiten Gods Woord te gaan, zal ik u bewijzen, dat, wat gij daarvan uw gedaanten gezegd hebt, nietwaar is. Jezus Christus zegt niet: “Eet drie gedaanten," maar: “Eet, dit is Mijn lichaam." Nu is het toch onmogelijk te eten zonder met de tanden te kauwen en te vermalen, wat men eten wil; en, als gij nu zegt, dat het brood vlees is, en dat het aangenaam op de tong gelegd wordt om geslikt te worden, beweer ik dat het geen eten is maar inslikken. Wat zou men zeggen, dat iemand at, als hij wegens de grotenhonger, het brood en de spijs zonder kauwen doorslikte? Men zou zeker zeggen, dat hij de spijs verslond, Voorts zou ik wet willen weten, indien het brood, dat, naar uw zeggen, vlees is, in de mond gestoken wordt en aldus doorgeslikt, hoe gij zoudt kunnen antwoorden op hetgeen Jezus Christus bij Mattheüs zegt, dat wat ten monde ingaat in de buik komt, en in de heimelijkheid wordt uitgeworpen."
De bisschop: "Die wijze van spreken heeft betrekking op het dagelijks voedsel, dat, met verlof gesproken, in de heimelijkheid wordt uitgeworpen."
De la Grange: "Maar, waar blijft dan het ingeslikte vlees?"
De bisschop: "De gedaanten van het brood zijn daarin veranderd, en het vlees van Jezus Christus verliest zich; men moet ook de dingen zo diepzinnig niet opvatten."
De la Grange "Dit antwoord houdt geen steek, want de toevallige eigenschappen, die gij speciën noemt, kunnen daarin niet bekend worden; het is alleen het wezen, dat verandert. Maar, laat ons nu een bewijs nemen, dat zekerder is. Volgens uw leer ontvangen allen, die het brood gebruiken, wat volgens uw zeggen vlees is, Christus. Maar hoe is het dan met hen, die, zoals Paulus schrijft, onwaardig eten van dit brood, en zich een oordeel daaraan eten?
De bisschop: "Dit bewijs is wat zwaar. Gij zegt, dat wie Jezus Christus ontvangt, het eeuwige leven ontvangt. Wij nu leren, dat zij allen in het avondmaal Christus ontvangen, derhalve moeten wij allen het eeuwige leven hebben. Het is wel waar, dat wij het wel volgens uw eerste bevel ontvangen; maar ik ontken, dat het is tot het eeuwige leven, zoals gij u voorstelt; want zo men het vlees van Christus niet ontvangt door de Heilige Geest, is het ons niet nut."
De la Grange: "Ik ontleen de eerste reden van mijn stelling aan het Evangelie van Johannes, waar Christus zegt, dat Hij het leven is. En, gelijk men nu geen kruid kan gebruiken, zonder ook de kracht daarvan te genieten, alzo kan men ook Christus niet gebruiken, zonder het leven, wat Hij meebrengt, te hebben; anders zou men een dood lichaam ontvangen en niet Jezus
Christus, Die eeuwig leeft. Want het sacrament is vanwege God door de hand van Zijn Zoon ingesteld, om ons Zijn vaderlijke genegenheid te onswaarts derwijze te betonen, dat het Hem niet genoeg was ons dooi, (ten doop tot Zijn huisgenoten aan te nemen, dat is, niet als dienstknechten, maar als zijn erfelijke huisgenoten. Bovendien heeft hij dit tweede sacrament zijns avondmaals daaraan willen toevoegen, opdat wij in Zijn huis een waar en voortdurend voedsel zouden bezitten. De Heilige Geest is het middel, waardoor wij tiet vlees van Jezus Christus eten en Zijn bloed drinken: welke zaken, die dooi, een groten afstand gescheiden zijn, Hij door Zijn werking tezamen voegt, en voorts zorgt, dat alles gat Christus heeft en bezit tot ons nederdaalt, en ons

met de ware gemeenschap van Zijn vlees en bloed vervult. In één woord, wie Christus ontvangt, heeft het eeuwige leven."
De bisschop: "Ja, indien hij het door de Geest ontvangt, anders is, zoals Johannes zegt, het vlees niet nut."
De la Grange: "Mijnheer, de plaats die gij daar aanhaalt. getuigt geheel tegen u; want Jezus Christus bestraft daar Zijn discipelen, omdat zij meenden dat men Christus' vlees op vleselijke wijze moest eten, zoals de volgende woorden ook meebrengen, als Hij zegt: "De woorden, die Ik tot u spreek, zijn geest en leven." En, aangezien wij opmerken, dat de zon hier op aarde door haar stralen een zodanige kracht neerzendt, die dient om alles te doen groeien, levend te maken en te onderhouden, zal dan de uitstraling en het schijnsel van de Geest van Christus minder kracht bezitten, en ons niet kunnen deelachtig doen worden de ware gemeenschap van Zijn lichaam en bloed?
Daarna verlangde de bisschop heen te gaan, omdat het reeds laat was. De bisschop beval hem Gode aan en de la Grange hem wederkerig. Ziehier alles wat de la Grange onthouden heeft van de gesprekken, die zij tezamen hadden.
Hier volgt een kort verhaal van het leven en sterven van de beide genoemde dienaren.
Boven de zuiverheid in de leer is er niets meer, dat hen, die geroepen zijn om Gods Woord aan de mensen te verkondigen en dat daarenboven nog te verzegelen met hun dood, prijzenswaardig maakt, dan een rein leven tot het einde geleid te hebben. Daarom hebben wij ons voorgenomen beknopt te verhalen, welke mannen deze in leven en wandel geweest zijn, opdat wij (taai,door temeer reden zouden hebben, de genade en barmhartigheid des Heeren in Zijn dienstknechten te erkennen.
Guido de Bray, geboren te Bergen, in Henegouwen, helde in zijn jeugd zeer over tot de pauselijke bijgelovigheden, doch kwam eindelijk door het aanhoudend lezen der heilige Schrift tot de waarheid van het Evangelie. En, toen nu zijn verkregen kennis te haren tijd vruchten droeg, konden zij, die tot zijn geslacht behoorden, dit niet verdragen. Daar hij het graveren op glas geleerd had, vertrok hij van Bergen en reisde naar Londen, tijdens de regering van koning Eduard de zesde, die alle gelovigen in het gehele koninkrijk Engeland vrijheid had geschonken. Nadat hjij daar enige tijd gewoond had, en hij vernam, dat men in de Nederlanden naar het Evangelie begon te luisteren, keerde hij terug, teneinde zijn landgenoten zoveel mogelijk te helpen. Hij begon met enige eenvoudige vermaningen, die hij daar deed, waar hij enige toehoorders vond, hoe klein het aantal ook was. Bovenal sloot hij zich aan bij de bewoners van Rijssel, en wel wegens het groot aantal gelovigen, die niet anders verwachtten dan in het openbaar samen te komen om de prediking van het Evangelie te horen. En van die tijd aan nam hij een strijd op zich tegen de wederdopers, die zich onder het goede zaad hadden vermengd, en bleef zo volharden in zijn handelingen tot de vervolging in Oguiers. Terwijl de kudde verstrooid was, vertrok hij naar Gent, en vervaardigde daar het boekje De staf des geloofs genaamd, geput uit de geschriften der oude leraren. En, aangezien hij begerig was om beter bekend te worden met de zaken, die het predikambt betroffen, vertrok hij daarna naar Lausanne en Genève, om zich daar te oefenen in het aanleren van de Latijnse taal. Nadat hij daar enige tijd vertoefd had, en weer naar de Nederlanden was teruggekeerd, richtte hij de gemeenten te Rijssel, Doornik en Valenciennes weer op, bij welke werkzaamheden God hem steeds bewaarde, zodat hij niet in de handen zijner vijanden viel. Zonder uitvoerig te verhalen van de moeite, het werken de vele bezwaren, die deze getrouwe knecht van God ondervond, kunnen ook van zijn ijver getuigen niet alleen de gemeenten in Nederland, maar ook die te Dieppe, Mondelier en Amiens, die hij bijstond en hielp. Toen de verschrikkelijke vervolgingen, in zijn land aangericht, hem in de bediening van zijn ambt verhinderden, ontbood de hertog van Bouillon hem in zijn stad, en

hoorde geruime tijd zijn predikaties. Doch toen de gemeente te Antwerpen, in het begin der maand Augustus van het jaar1565, hem tot haar predikant beriep, lieten de gelovigen van Es dan, ofschoon tegen hun zin, hem gaan. Door de zonderlinge handelingen der Nederlanden voorzag men duidelijk grote verwoesting, oproer en moord; maar, niettegenstaande dit alles, daar zij zagen dat Guido geneigd was zijn vaderland te hulp te komen, stonden zij hun, die van Antwerpen daartoe gekomen waren, toe, hem volgens hun verlangen te beroepen. Nadat nu Guido zekere tijd in de stad Antwerpen vertoefd had, vonden de broeders het goed hem te zenden naar zijn oude gemeente te Valenciennes, die hem met blijdschap ontving als degene door wie God de gemeente had opgericht en verzorgd.

Peregrin de la Grange, geboren te Chate, hij St. Marcelin, in Dauphiné was vanwege de Hogeschool te Genève de 19e Juni in het jaar 1565 als predikant uitgezonden, op verlangen van de gemeente te Valenciennes, en deze was in omgang zo aangenaam en beschaafd, dat ieder hem achtte, terwijl zijn predikaties door ieder graag werden gehoord. Nadat de beelden waren verwijderd, werden de beide kerken door de aanhangers van de hervorming gebruikt. En, ofschoon men van de andere kant zijn best deed om die terug te krijgen, waren nochtans de la Grange en enige leden van de kerkenraad niet zeker van, dat de plaatsen, die men hun buiten de stad beschikte om daar te prediken, veilig waren. Daar de bedreigingen van de vijanden wegens het gemis dezer kerken, (aangezien de la Grange geen onderdaan van koning Filips was, in strijd met het bevel der Regentesse) toenamen, nam de heer van Noircarmes, als voornaamste schout, daaruit aanleiding al de overeenkomsten, die hij met de bewoners van Valenciennes gesloten had, niet alleen te verbreken, maar, wat meer is, ook de stad te belegeren en haar op alle mogelijke wijze te onderdrukken.

En, aangezien zij tijdens het beleg van de stad het avondmaal des Heeren in de genoemde kerken bedienden, werden de vijanden nog toorniger, zodat zij bij het innemen van de stad de la Grange veel meer onaangenaamheden aandeden, dan in de laatste dagen van zijn leven, gelijk men vernemen zal. Door dezelfde tegensprekers, die ook Guido, zijn medearbeider in het Woord des Heeren, beproefd hadden, werd ook hij over velerlei punten aangevallen, doch hij overwon die door de kracht des Geestes, Die in hem werkte. En, aangezien de twistgesprekken met op dezelfde wijze plaats hadden en over dezelfde zaken liepen als bij Guido, en door hem op soortgelijke wijze werden beantwoord, zullen wij die hier niet meedelen, maar verwijzen de lezer naar die van Guido.

Voorts verklaarden zij beiden, dat zij de zuivere waarheid van God gepredikt en het volk meegedeeld, en hun het Evangelie der eeuwige zaligheid verkondigd hadden, waarom zij vervolgd waren en in ketens gesloten, en dat zij zich zo onschuldig en rein bevonden van het bloed van hun toehoorders, dat zo iemand van hen ontkwam, zij nochtans hun handen rein voor de troon van de Zoon van God tonen konden. Zij vermaanden ook allen, die hen kwamen bezoeken, in de leer te volharden, en voorzeiden hun ook de grote afval en verloochening van de godsdienst, die bij vele volken zou plaats hebben; en ook zij, die, ofschoon belijdenis gedaan hebbende van het Evangelie, en in tijden van voorspoed aan het avondmaal hadden aangezeten, toch in de aanstaande vervolging Jezus Christus de rug zouden bieden, zich aan de eeuwige dood zouden onderwerpen, om de lichamelijke en geringe moeilijkheden van dit leven te ontlopen.

Evenals zij zich gedurende hun gevangenschap, van de 11e April in het jaar 1567 voortdurend blijmoedig onder alle verdrukking betoonden, hebben zij daarin tot het einde volhard. Toen op de 31e Mei de beambte hun ‘s morgens om drie uur de boodschap bracht dat zij zich zouden gereed maken om om zes uur te sterven,

begonnen deze mensen God hoog te loven, en de beambte te bedanken voor de goede tijding, die hij hun bracht. Enige ogenblikken nadat zij waren opgestaan, ging Guido naar de voorplaats, om van al de gevangenen afscheid te nemen; en, terwijl hij hun zijn blijdschap betuigde, zei hij tot hen: "Mijn broeders, ik ben heden ter dood veroordeeld wegens de leer van de Zoon van God. Geloofd moet Hij zijn; ik ben er zeer verblijd om, en had nooit gedacht, dat God mij zulk een eer zou aandoen. Ik gevoel, dat mijn aangezicht verandert, en verheug mij wegens de genade, die meer en meer in m ij toeneemt, en ik word van minuut tot minuut meer versterkt; ja, mijn hart springt op van vreugde in mijn binnenste." En, nadat hij de gevangenen vermaand had goedsmoeds te zijn, zei hij hun, dat de dood niets was; en haalde de plaats aan uit de Openbaring: "Zalig zijn de doden, die in de Heere sterven! Ja, zegt de Geest, zij rusten van hun arbeid en hun werken volgen met hen." Hij bad ook de gevangenen onwankelbaar en standvastig te blijven in de leer van de Zoon van God, die hij hun verkondigd had, en verklaarde, dat zij de zuivere waarheid van God was; "zoals ik ook heb beleden," zei hij, "in de tegenwoordigheid van de bisschop van Arras en enige anderen; en wil die ook voor het aangezicht van mijn God verdedigen. Ziet wel toe niet te handelen tegen uw gemoed, want ik bemerk, dat de vijanden van het Evangelie al hun arglist aan u besteden zullen om u wankelmoedig te maken, opdat gij van de waarheid zoudt afvallen en tegen uw gemoed handelen. Weest daarom zeer op uw hoede, want indien gij dit niet doet, zult gij steeds een vijand in uw arm gemoed opkweken, wat u een gedurige hel zou zijn. Och broeders, hoe aangenaam is het een goed geweten te hebben!" Daarop vroeg een van de gevangenen, of hij zekere geschriften had afgemaakt, waaraan hij begonnen was. Hij antwoordde daarop ontkennend, en zei, dat hij niet meer werken zou, aangezien hij in de hemel ging uitrusten. "De tijd," zei hij, "van mijn scheiding is nabij. Ik ga in de hemel maaien, wat ik op aarde gezaaid heb. Ik heb de goede strijd gestreden. Ik heb de loop geëindigd, en ben mijn Overste getrouw geweest; nu is mij de kroon der rechtvaardigheid weggelegd, die de rechtvaardige Rechter wij geven zal. Mij dunkt," en dit zei hij niet een blijmoedig gelaat, "dat mijn geest vleugels heeft om naar de hemel te vliegen, daar ik heden genodigd ben ter bruiloft van mijn Heere, de Zoon van God." Terwijl hij nog sprak, kwam de beambte daar, nam de hoed af en groette hem, Guido groette hem insgelijks,en dankte hem voor de goede tijding, die hij hem gebracht had. De beambte zei: "Het doet mij leed, dat de zaken aldus gegaan zijn;" waarop Guido blijmoedig antwoordde: "Gij bent mijn vriend; ik bemin u met mijn gehele hart." En nadat hij afscheid genomen had van de gevangenen, ging hij de zaal binnen. Korte tijd daarna verscheen ook Peregrin de la Grange in die plaats, en evenals men hem gedurende zijn gevangenschap steeds vergenoegd had gezien, alzo sprak hij ook met een blijmoedig gelaat al de gevangenen aan, nam afscheid van hen, bemoedigde hen en zei: "Mijn broeders, ik ben ter dood veroordeeld om de leer van de Zoon van God, en nu ga ik bezit nemen van het eeuwige leven, want mijn naam staat geschreven in het boek des levens, en kan niet worden uitgewist, want de gaven en roeping des Heeren zijn onberouwelijk." Hij verklaarde ook van zijn kant, dat hij de reine en zuivere waarheid van het Evangelie verkondigd had, en dat de leer der pausgezinden ter helle voerde. Daarom hield hij ook aan, en vermaande de gevangenen zich daarvan af te scheiden, en te volharden bij de waarheid Gods. Aldus vertrok hij, na afscheid van hen allen genomen te hebben. Toen hij binnen kwam, vroeg hij een borstel, om zijn mantel en rok te schuieren, en liet ook zijn schoenen schoonmaken, en zei, dat hij dit deed omdat hij aan de bruiloft des Lams was genodigd en naar de maaltijd des Lams ging. Nadat hij vandaar was vertrokken, kwamen andere gevangenen tot hem, en vonden hem met een bank voor zich, waarop

brood en wijn stond, dat men hem gebracht had, om zich te ontnuchteren. De gevangenen vroegen hem, of hij naar de strafplaats moest geleid worden met de beide ketens, die hij aan de benen had. Hij antwoordde daarop: Ik wenste wel, dat zij die met mij begroeven, omdat die mede getuigenis kunnen van hun bitterheid jegens mij." Toen de broeders hem vertroostten, zei hij, dat hij zulk een blijdschap in zijn hart gevoelde, die geen tong en mond konden uitspreken, en dat God hem een duizendmaal grotere genade bewees om hem uit dit ellendig leven te verlossen, dan dat Hij hem op zijn bed liet sterven, aangezien hij, nu stervende, goed bij zijn verstand was, en God bad dat Hij deze barmhartigheid tot zijn einde aan hem bewijzen mocht. Daarna vermaande hij hen, die tegenwoordig waren, dat zij allen met dankbaarheid de weldaad zouden aannemen, namelijk, dat God hen tot de kennis van het Evangelie zijns Zoons geroepen had, en zei, dat zulk een genade niet allen mensen te beurt viel; vervolgens, na afscheid genomen te hebben, vertrok ieder.

Terstond daarna werden Guido en de la Grange naar het stadhuis gebracht, om hun doodsvonnis te horen, namelijk, om te worden opgehangen en verworgd, aangezien zij tegen het gebod van het hof te Brussel gehandeld hadden, zonder van de leer te spreken, dan alleen dat zij, tegen het gegeven gebod, het avondmaal hadden bediend. Met korte woorden: zij bleven overwinnaars op al hun vijanden temidden van de dood. Toen nu de la Grange naar de strafplaats geleid werd en op de ladder stond, riep hij luide, ofschoon wen hem slecht verstaan kou wegens het geraas, dat de soldaten, die om de galg stonden maakten en verklaarde nergens anders om te sterven, dan alleen dat hij de waarheid van God had voorgestaan en gehandhaafd, en dat hij hiertoe de hemel en de aarde tot getuige nam.

Terstond daarna bracht men ook Guido daar, en toen hij daar aangekomen was, knielde hij naast de ladder om te bidden, doch men wilde dit niet toestaan, rukte hem op en liet hem opklimmen. Toen hij op de ladder stond, vermaande hij het volk om de overheid te eerbiedigen, en zei, dat enigen van hen in deze zich niet volgens hun geweten hadden gedragen. Daarna wekte hij hen op om te volharden in de leer, die hij hun had verkondigd, en verklaarde, dat hij niet anders had geleerd dan de zuivere waarheid van God. Doch, voor hij uitgesproken had, wenkten de commissarissen de beul, dat hij haast moest maken. En, zodra hij van de ladder geworpen was, ontstond er zulk een oproer onder de soldaten, dat zij langs de straten liepen, hun geweren laadden met scherp, en op allen schoten, die hen ontmoetten, zowel pausgezinden als anderen, zodat zij elkaar deerlijk vermoordden, en er velen dood bleven en anderen werden gekwetst.

En dit oproer ontstond zonder de minste reden.

Michiel Herlin, de Oude

[JAAR 1567.]

Nadat de stad Valenciennes overwonnen was, liet de markies van Bergen, gouverneur van Henegouwen en Valenciennes, voor hij de Nederlanden verliet, om naar Spanje tot de koning te gaan, vergezeld van Floris de Montmorency, heer van Montigny, drie compagnieën soldaten, uit de burgers genomen, achter, om de stad te bewaren en gehoorzaamheid aan de koning in te scherpen. Michiel Herlin, de vader, was tot kapitein van een dezer compagnieën gekozen; en, omdat deze veel wanorde en ongebondenheid zag, verlangde hij zeer van zijn post ontslagen te worden. Hij werd echter op het stadhuis geroepen, waar zij verlangden, dat hij de hem opgedragen last zou blijven volvoeren tot betere veiligheid van de stad. En, daar hij gedurende het beleg de stad niet had willen verlaten, noch huisraad of goederen uit zijn huis halen,

om daardoor niemand te ontmoedigen, wilde hij ook de stad niet verlaten, nu zij ingenomen was. Tot zijn vrienden en familie, die hem dit aanraadden, zei hij, dat hij niets gedaan had, waarover hij zich niet zou kunnen verantwoorden en alles met genoegzame grond staande houden. Van de 23e Maart 1557, toen de stad overgeleverd was, bleef hij rustig, totdat enige hongerige edellieden in het geheim elkaar beloofden het overschot van het kostbare huisraad en andere goederen in de stad, zoals zij gedurende het beleg gedaan hadden, naar buiten in alle heerlijkheden, kastelen en speelhuizen rondom de stad te brengen. Op de 26e Maart, des avonds ten negen uur, toen hij zich ter rust wilde begeven, kwam Goiny, de gouverneur van Quesnoy, in gezelschap van zekere Hemet en anderen, ten huize van Michiel Herlin, de Oude, en gaf hem te kennen, dat zij belast waren hem van 's konings wege gevangen te nemen. Herlin vroeg, waarom zij zolang gewacht had, en waarom hij niet bij dag was gekomen om hem gevangen te nemen. Guiny zei hem daarop, dat hij hem die schande niet had willen aandoen. Terwijl Herlin zich kleedde, zei hij hem, dat hij dit geen schande achtte, aangezien hij niets gedaan had zonder bevel van de overheid en van de raadsheren der stad. "Kies nu," zeiden zij, "waarheen gij wilt geleid worden: naar de gevangenis of naar het huis, dat gij laat bouwen op de grote markt." “Het is mij om het even," zei Herlin, "maar, indien het u behaagde mij in dit huis gevangen te laten, en daarvoor een wacht plaatste en ook achter het huis, zo veel u goeddunkt, zou ik dit veel liever hebben." Goiny antwoordde, dat hij de volgenden dag met de gouverneur zou spreken, en bracht hem intussen naar het huis op de grote markt. In die nacht werden velen Hervormde gevangen genomen, onder wie zich ook bevond Roelandt le Bouck, neef van de vrouw van de genoemde Herlin, die daarna de dood zeer standvastig onderging, zoals hierna zal worden meegedeeld. Gedurende deze gevangenschap van Herlin, vond hij zijn troost in het lezen van de psalmen van David, enige gebeden en de Catechismus, die zij hem hadden toegestaan mee te nemen, voor hij zijn huis verliet. De vrucht van de prediking van het goddelijke Woord, die hij naarstig had bijgewoond, toen men te Valenciennes het Evangelie van Christus in het openbaar predikte, doodde in hem de strijd en het mishagen, welke hij ondervond bij zulk een ongelukkige verandering. Het gebeurde ook, wat zeer opmerkelijk is, dat de almachtige God door Zijn voorzienigheid, om hem tot deze strijd voor te bereiden, kort tevoren, voor de stad belegerd werd, hem in handen liet komen de geschiedenis der martelaren. waarin hij ‘s morgens en des avonds naarstig las, zodat de belijdenis van zijn geloof, die hij bijna dagelijks aflegde, genoegzaam de vrucht liet blijken, welke hij daaruit verkregen had. Overvloedig toonde hij ook zijn christelijke ijver bij het ondervragen over de waarheid, dat herhaaldelijk plaats had, niet alleen in tegenwoordigheid der edellieden, die de stad hadden ingenomen, maar ook in het bijzijn van de opperbeambte van Genten de afgevaardigden in deze zaak. Zijn vrienden drongen bij voortduring bij hem er op aan om op zijn verlossing bedacht te zijn. Ja, zijn schoonbroeder, een advocaat, was van Arras te Valenciennes gekomen, en stelde een verzoekschrift op, om dat het hof te Brussel aan te bieden, waarin hij vooral wees op zijn ouderdom en op alle omstandigheden van genoemde gevangene, dat hij, evenals zijn ouders, geleefd had volgens de bepalingen en besluiten van de moeder, de heilige roomse kerk, en dat hij daarin wilde volharden tot het einde. Toen dit verzoekschrift aan Michiel getoond en hem voorgelezen werd, zei hij tot zijn schoonbroeder: “Schrijf, dat ik vroeger volgens de roomse kerk heb geleefd, maar dat ik voortaan daarin niet meer wil blijven, al moet ik daarom leven en bezittingen verliezen." Zijn vrienden verwonderden zich over dit antwoord of liever over de wonderbare standvastigheid, die zich in hem openbaarde.

De 29e Mei wist hij noch iemand der zijnen, dat hij de volgende dag moest sterven. Hij verlangde, dat zijn vrouw en kinderen bij hem zouden komen eten. Onder het eten vroeg hij aan zijn vrouw, wat zijn schoonbroeder, voor deze naar Brussel vertrok, tegen haar gezegd had. Zij zei, dat hij zeer vertoornd was om de woorden, die Herlin in het verzoekschrift wilde opgenomen zien., doch dat hij echter gezegd had zijn best te willen doen aan het hof. Michiel antwoordde daarop: Het verwondert mij, dat gij zulke dingen gelooft, of daarop vertrouwt. Ik ben verzekerd, dat zij, na het antwoord gezien te hebben, dat ik er heb bijgevoegd, geen haarbreed zullen wijken, daar ook ik in geen dele gezind ben te veinzen en geen twintig of dertig duizend gulden wil beloven om mij van de dood vrij te kopen. Indien het hof ook al enige gunst bewees, zou dat alleen zijn onder voorwaarde om voortaan te moeten leven volgens de wetten en bepalingen van de roomse kerk, wat ik nooit doen zal, Ten andere heb ik bemerkt, dat het hof niet anders zoekt dan ons te doden, teneinde zich met onze bezittingen te verrijken. Ik heb dezer dagen een betere vermaning gehad door het lezen van de Heilige Schrift, waarin ik las, dat onze Heere voorspelt, dat wij zullen geleid worden voor koningen en vorsten om Zijns naams wil, en zij ons zouden doen sterven en anders verwacht ik niet."
Van de 17e April aan was hij een dagboek begonnen te schrijven bij wijze van testament en aanbeveling voor zijn vier zonen, die hij naliet. En, daar hij geen andere dingen te beschikken had in deze wereld dan zijn zonen goede lessen na te laten, verzocht hij zijn broeders en zusters, dat zij zijn kinderen toch in nood en druk zouden helpen, en beval daartoe aan elke broeder en iedere zuster een zijner zonen aan, die hij met naam en toenaam noemde. Na dit laatste avondmaal nam hij afscheid, vermaande ieder zeer ernstig, zoals dit bij het scheiden vooral nodig is, en beval hun bovenal te leven in de vrees Gods en in liefde tot de naaste.
De volgende dag, de 31ste Mei, des ochtends om drie uur, kwam de beambte tot hem, om hem zijn doodvonnis aan te zeggen, en wel dat hij met het zwaard op de grote markt zou worden gedood. "Zeer goed!" zei Michiel, "en hoe laat zal dat plaats hebben?" De beambte antwoordde: "Omstreeks zes uren in de morgen." "Dan zal ik nog"," zei Michiel, "twee uren of daaromtrent leven." Terstond stond hij op en begon zich te kleden, terwijl hij door negen soldaten bewaard werd.
Nadat de beambte was vertrokken, zond Michiel zijn knecht naar zijn vrouw, om haar voor het laatst van hem te groeten, en mee te delen, dat hij zijn doodsvonnis vernomen had. Al zijn troost zocht hij in het lezen en horen lezen van de heilige Schrift, totdat zijn knecht was teruggekomen, die hem de laatste groet van zijn vrouw bracht, aangezien de soldaten in zo groot aantal de markt rondom bezet hadden, dat het haar niet mogelijk was voor het laatst bij haar man te komen. Na de terugkomst van de knecht, liet hij deze de gebeden, die men gewoon was, in de gemeente te gebruiken, overluid, in de tegenwoordigheid van de soldaten, die hem bewaarden, voorlezen. Zijn hart en gedachten waren zo ijverig met het gebed en de aanroeping van de naam Gods bezig, dat hij, toen deze gebeden waren geëindigd, die opnieuw liet herhalen, totdat de beambte kwam om hem te halen, die hem, terwijl hij de hemelse Vader door Jezus Christus aanriep, naar de strafplaats bracht, waar hij, onder grote volharding, werd onthoofd, terwijl hij zijn geest in de handen van zijn hemelse Vader overgaf.

Jan Mahieu

[JAAR 1567].
Jan Mahieu, een vermaard en eerzaam burger van Valenciennes, die wegens zijn onderdom bij het volk in aanzien stond en achting genoot, werd in die tijd mede

veroordeeld, om voor de belijdenis van het heilige Evangelie op de markt te worden onthoofd. Toen de beambte in de vroege morgen bij hem kwam, en hem vermaande, om zich op die dag voor de dood voor te bereiden, antwoordde hij hem zeer vrijmoedig: "Zorg, dat gijlieden bereid bent; wat mij aangaat, ik ga mij bereiden, en gij zult mij spoedig gereed vinden." En, terwijl hij van zijn leger opstond, zei hij tot zijn medegevangenen: "Mijn broeders, laat ons goede moed scheppen; het betekent niets om te sterven, wij moeten voor deze tijdelijke dood niet vrezen, die niet anders is dan een doorgang uit dit ellendig tot een liefelijk eeuwig leven." En tot een teken van vreugde vermaande hij de gevangenen, om enige psalmen te zingen tot dankzegging voor de genade, die de Heere hem bewees. Gedurende zijn gehele leven heeft men de man nooit vrijmoediger gezien, en met moed en volharding ging hij ter dood. Toen hij op de gerechtsplaats gekomen was, waar hij de Heere zijn ziel door het zwaard zou opofferen, en op het schavot stond, wierp hij zich op de knieën, hief zijn ogen naar de hemel, en deed aan een hoek van het schavot zijn gebed. Na gebeden te hebben, bood hij zich aan de scherprechter aan, die hem met het zwaard het hoofd afsloeg, en aldus offerde hij zijn ziel aan God voor de belijdenis van de ware hervormden godsdienst, in het jaar 1567.

Michiel Herlin, de Jonge

[JAAR 15637.]

Michiel Herlin, de Jonge, zoon van Herlin, de Oude, over wie wij boven gesproken hebben, werd mede om de belijdenis der waaiheid in deze tijd te Valenciennes gevangen genomen. En, daar hij vooral beschuldigd werd, dat hij enig toezicht en zorg had uitgeoefend over de hervormde gemeenten, en bekend had, dat hij had behoord tot de kerkenraad te Antwerpen, beschuldigde men hem van deel genomen te hebben aan de vergadering te St. Truijen in Brabant, waar hij zich had aangesloten aan hen, die het verzoekschrift en de beloften van de edelen en verenigde heren goedkeurden. Naar de punten van zijn geloof vroegen zij hem niet, want hij deed een openbare belijdenis van de ware leer van het evangelie zoals die in de hervormde gemeente werd onderwezen, met grote vrijmoedigheid en volharding des geloofs. Men vroeg hem naar de redenen waarom en de middelen waardoor de bewoners van Valenciennes het beleg van de stad zolang hadden uitgestaan, waarop hij met zulk een wijsheid en voorzichtigheid antwoordde, dat zij uit zijn woorden niets konden besluiten, dat tot nadeel kon strekken van de algemene welvaart van de stad Valenciennes.

Twee broeders van zijn vrouw, die beiden hun leven in de roomse studie hadden doorgebracht, kwamen van Rijssel en gaven voor, dat zij gekomen waren, om op alle mogelijke wijze de verlossing van hun schoonbroeder te beproeven, doch de uitkomst toonde duidelijk, dat zij gekomen waren, om hun zuster met zich naar Rijssel te nemen, en daar beroofd te worden van de kennis, die zij van de ware godsdienst had, en van de genegenheid en liefde, die zij haar man toedroeg. Zij maakten deze goede vrouw wijs, dat zij haar naar het hof te Brussel zouden brengen, en daar, door de gunst van enige grote heren, van de hertogin van Parma de verlossing van haar man wel zouden weten te verkrijgen en dat de bisschop van Arras zich daar ook zou laten vinden, om hem in deze zaak te helpen. Deze jonge vrouw, die reeds enig voorgevoel scheen te hebben van wat haar zou overkomen, ging met grote droefheid en haars ondanks, zeer ontmoedigd op een wagen zitten, die haar broeders reeds vroeger gehuurd en besteld hadden. Haar schoonmoeder was daarbij tegenwoordig, die door haar droevig gelaat en haar tranen bij deze jonge vrouw haar droefheid nog vermeerderde, en nam van haar een zeer droevig en aandoenlijk afscheid. Aldus werd Herlins vrouw door haar broeders naar Rijssel gebracht. Enige dagen daarna, toen haar

bedroefde man het vertrek van zijn vrouw naar Rijssel vernomen had, op wie hij alleen zijn troost in deze wereld gevestigd had, was hij zo te moede, dat de droefheid en het hartzeer daarover niet uit te spreken waren. Toen zijn moeder bij hem in de gevangenis kwam, beklaagde hij zich tegen haar op deze wijze: "Waarom is dit gebeurd, mijn moeder? Ik vertrouwde van u, dat gij nooit zoudt hebben toegelaten, dat zij vertrok. Weet gij niet, dat zij nu reeds gedurende zes jaren alle middelen hebben beproefd, om haar weer naar Rijssel te brengen, teneinde haar af te trekken van de godsdienst, waarin zij zagen, dat zij nu onderwezen werd en dagelijks toenam? Helaas, nu zal men haar nooit meer uit hun handen kunnen verlossen. Och, dat God mij de genade bewees om slechts vierentwintig uren vrij te zijn, teneinde haar weer vandaar te halen! Heb ik dan alle moeite te vergeefs gedaan, met haar te hebben genomen uit het huis van haar moeder, waar zij opgevoed was in een godsdienst van afgoderij, en nu zover gebracht, dat zij ware kennis begon te krijgen van de ware godsdienst, wat ik met zo grote arbeid en ijver door de genade des Heiligen Geestes in haar had opgebouwd! Zal dit nu weer door een hoop goddeloze lieden en afgodendienaars worden afgebroken en omvergeworpen? Helaas, waarom heeft men ten minste niet gewacht, totdat ik de Heere mijn ziel had opgeofferd, zonder wij te kwellen met dit verdriet, dat zwaarder is dan de dood, die ik nu dagelijks verwacht?" Zijn moeder troostte hem zo goed zij kon, en zei: "Michiel, heb geduld; ik beloof u, dat ik morgen naar Rijssel zenden zal, om te vernemen, of zij vandaar naar het hof te Brussel vertrokken zijn. En, indien dat zo niet is, zal geen gevaar mij terughouden om haar weer te halen. En ik vertrouw vast, dat zij met mij zal terug komen; want ik weet zeer goed in welk een benauwdheid en droefheid zij verkeerde, toen zij u verliet, en zo luid schreide en klaagde als ooit een vrouw kan doen om haren man. Zij zou ook nooit een voet buiten deze stad gezet hebben, indien niet haar beide broeders en een dokter, neef van de bisschop van Arras, met een eed bevestigd hadden, dat het was om naar Brussel te gaan, en daar om uw vrijheid te verzoeken, en dat haar tegenwoordigheid met haar jong dochtertje het hart zou bewegen van mevrouw de Regentes."

Op deze wijze deed de moeder haar best, om de droefheid van haren zoon te bedaren; maar de gedachte aan het gevaar, welke hij had over de ziet van zijn beklagenswaardige vrouw, die nog in de bloei van haar jaren verkeerde, en haar weinige kennis van de ware godsdienst, ging alle menselijke verzekeringen en vertroostingen te boven. In deze zware strijd echter en inwendige droefheid verliet der Heere hem niet, maar vertroostte hem met Zijn goddelijke Geest; zo zelfs, dat deze droefheid en dit bezwaar hem dienstig waren tot een voorbereiding van de tijdelijke dood, die hij iedere dag verwachtte. ‘s Zaterdags de 31ste Mei, die bestemd was om hem met het zwaard te doden, nadat de beambte hem des morgens het doodsvonnis had aangezegd, en er bijvoegde, dat hij zich tot sterven moest bereiden, toonde hij duidelijk door zijn vrijmoedig gelaat, dat hij reeds bereid was. Van de beambte kreeg hij verlof, om de andere gevangenen in deze kerker, die daar zaten wegens de naam van Christus, te bezoeken, en ging, terwijl hij door een goed aantal soldaten bewaakt werd, afscheid van hen nemen, en zei, dat hij hun voorging en zij welgemoed moesten zijn, om hem spoedig daarna te volgen. Hun troost en blijdschap werden vermeerderd door en bleken overtuigend uit de psalmen en lofzangen, die zij voor het laatst samen aanhieven.

Toen hij weer naar het huis van de beambte gebracht was, deelde hij aan de bedienden van het huis alles uit, wat hij bij zich had, tot zijn duffelse jas en buis toe, die hij droeg. Hij deed dit zo ijverig en hartelijk, dat vele soldaten en gevangenen, die daar om hun misdaden zaten, zeiden: "Wij zitten hier gevangen, de een voor een maand de ander nog langer, en wij hebben straf verdiend en men laat ons zitten, en zulke goede

mannen doet men sterven." Niemand was er zo versteend van hart, die niet moest wenen, toen zij de standvastigheid zagen van zulk een edel mens. Michiel gaf bij herhaling zijn blijdschap te kennen en zei: "Ziet hier, ziet hier de gelukkige dag, die ik zo dikwerf gewenst heb, om namelijk te moeten sterven voor de belijdenis van het heilige Evangelie." In de tegenwoordigheid van de beambte en andere gevangenen zei hij: Het is waar, dat wij op deze dag door de mensen zijn veroordeeld, maar zij, die ons veroordeeld hebben, zullen ook eens moeten verschijnen voor de rechterstoel van Christus en daar zal het voor ieder openbaar worden, met welk recht zij ons hebben veroordeeld." Aldus ging hij onder grote volharding en goede moed naar de strafplaats, waar hij eerst vroeg, of zijn vader reeds dood was. Op de grote markt gekomen zijnde, wees hij op de rechters, en riep met luider stem: "Ziet daar, ziet daar hen. die ons ter dood veroordeeld hebben. Ik bid God het hun te vergeven." Toen hij op het schavot stond, werd hem het vonnis. volgens de gewoonte des lands, voorgelezen, dat inhield, dat het hoofd hem met het zwaard zou worden afgeslagen, en zijn bezittingen verbeurd verklaard tot voordeel van de overheid. Op de verbeurdverklaring van zijn bezittingen antwoordde hij: " Dat is de saus van de vis." Hij wilde daarmee te kennen geven, dat men eerzame lieden liet sterven, om zich met hun bezittingen te verrijken. Daarna viel hij op de knieën, deed zijn gebed tot de Heere, en hief zijn handen en aangezicht met een vurige ijver naar de hemel. De meest verharde lieden waren tot medelijden bewogen, ja zelfs de beul, die nevens hem op de knieën lag, en naar de gebeden luisterde, die hij uitsprak. Nadat hij gebeden had, sloeg de beul hem het hoofd af. Op deze wijze eindigde deze vrome martelaar zeer gelukzalig zijn leven, tot eer van God en tot stichting van vele lieden, die daar tegenwoordig waren.

In de stad Valenciennes werden in dat jaar meer dan twee honderd lieden op verschillende tijden opgehangen.

Te Kamerijk werd van een predikant, mr. Philippe, de hand afgehouwen, en daarna werd hij met nog enige anderen opgehangen.

Michiel de Messère

[JAAR 1567.]

Michiel de Messère, ook Inghels of Walgem genaamd, geboren te Yperen, was in de bloei van zijn leven, kwam tot de kennis der waarheid, liet zijn werelds leven varen, en oefende zich geruime tijd in de heilige Schrift, zodat hij eindelijk kwam tot de staat van bedienaar van het es goddelijke Woord, als hoedanig hij het meest werkzaam was onder de Waalse gemeenten.

In het begin van het jaar 1567 gebeurde het, dat hij ‘s nachts een predikatie gehouden had in de nabijheid van Comenes, in Waalsland, en op reis naar een ander gedeelte op de Vlaamse kust ging hij uitrusten in een verlaten huis, waaruit de lieden wegens de godsdienst gevlucht waren, wat hem echter onbekend was. Intussen, daar zijn tijd er was, kwam de beambte van Yperen in dat huis. En, daar hij niemand vond dan hem, nam hij hem mee, zonder te weten, wie hij was, en liet hem te Yperen in de algemene of stadsgevangenis brengen. Toen men terstond tot het onderzoek overging, bemerkte men, dat hij een predikant was, hoe hij heette en tot welke familie hij behoorde. En, ofschoon zijn vrienden in het geheim zeer bedroefd waren, durfden zij dit echter niet te laten blijken, om zelf niet te worden verdacht. Had de gevangene zijn best gedaan om uit te breken, het zou hem wel hebben gelukt; doch hij gaf de uitkomst aan de raad van Gods voorzienigheid over, en troostte zich lijdzaam om Christus wil in zijn gevangenschap.

Hij had ook een zwangere vrouw, die zich in het geheim in de stad ophield, en op de afloop van zijn zaak wachtte. Dit bezwaarde hem in een geringen mate in zijn gevangenschap; maar, hij overwon dit alles in Christus, en verkwikte en vertroostte haar met enige brieven. Gedurende die tijd beijverden zich zijn vijanden zeer, om hem onder vele valse beloften, zoals zij gewoon zijn, van het geloof af te trekken, opdat het niet tot schande zou zijn van zijn allerwege bekende familie. Doch de gevangene, die alle dingen schade achtte om Christus' wil, bleef onbeweeglijk zonder vrees of schrik bij de apostolische en christelijke godsdienst.

En, aangezien men hem na die tijd niet meer naar zijn geloof vroeg, en de vrees hem bekroop, dat men iets ongunstigs van hem denken mocht, schreef hij, daar men niet veel acht op hem sloeg in de gevangenis, tot geruststelling van zijn geweten en tot waarheid van zijn roeping, een korte geloofsbelijdenis, en zond die aan een ware aanhanger van de waarheid, die deze ook ontving. En, aangezien hij in de gevangenis niet van boeken was voorzien, hebben wij de plaatsen der heilige Schrift op de kant van zijn belijdenis gesteld.

Waarde en zeer beminde, mijn goede vriend en broeder N. N., na u vooraf veel geluk en zaligheid naar ziel en lichaam te hebben toegewenst, moet gij weten, dat het met mij redelijk wel is, voornamelijk naar de geest, en ik hoop dat ook van u. En, daar ik wel inzie, dat de uitkomst van mijn zaak met de dood zal eindigen, wil ik u een klein testament schenken, hetwelk bestaat in de mededeling van de gevoelens van mijn gemoed, namelijk, op welk fundament ik gebouwd heb in het geloof, dat ik heb voorgestaan. Ik heb dit gedaan tot uw versterking. En, daar men mij niet dikwijls ondervraagt, zo dient men toch te weten, dat ik niet als een ketter ben gestorven, maar als een oprecht gelovig christen.

Ik geloof dan met het hart, belijd met de mond, schrijf het met de pen, dat er is een eeuwig waarachtig goddelijk wezen, de enige waarachtige God, drievuldig in personen, de Vader, de Zoon en de Heilige Geest, welke zelfstandige personen onderscheiden zijn in eigenschappen, doch enig, bestaande in een enige, eeuwige en onbegrijpelijke Godheid. De Vader heeft, naar Zijn enig voornemen, ter bestemder tijd, in het begin alle dingen uit niet door het Woord en de Heilige Geest geschapen en gemaakt. Hij regeert ook door Zijn wijsheid alle dingen en bestuurt ze tot een goed einde, tot Zijn heerlijkheid in Christus Jezus, voornamelijk in het verkiezen van Zijn uitverkorenen tot het eeuwige leven in Christus, Die ons deze zaligheid verzekert en vast maakt in Zijn beloften door de Heilige Geest, ons daarin versterkt, en ons geloof en onze verkiezing vastmaakt door goede werken, zoals Petrus ons leert.

Maar, aangezien het gehele menselijk geslacht in Adam in de dood en de verdoemenis gevallen is, zo zijn wij in allen besmet met de erfzonde, ja zelfs de kinderen van nature in het lichaam der moeder, zoals blijkt, dat zij wegens de zonde met de dood worden beloond dikwerf voor zij geboren zijn; en volgens deze val hebben wij tevens verloren de macht om het goede te willen, wat Gode behaagt ten leven, zodat wij niets goeds willen noch doen dan wat God behaagt door Zijn Geest in de wedergeboorte in en door ons te werken.

Ik beken ook vast, dat God de Zijnen verlost heeft van deze val, bevrijd van de erfzonde en gerechtvaardigd door Zijn genade in Zichzelf om Christus Jezus wil, Zijn enige Zoon, Die Hij daarom gezonden heeft, volgens de beloften aan de vaderen gedaan, in de wereld; Die in de volheid des tijd, waarachtig God uit God, met de Vader is en blijft, onze menselijke natuur heeft aangenomen, dat is, de oorsprong van zijn menselijk wezen, door de kracht des Heilige Geestes, van de maagd Maria, zonder zonde, God en mens, onvermengd, bestaande in één persoon, onze enige Advocaat en Middelaar, Die door Zijn bloedstorting en dood als het enig, slachtoffer

de toorn des Vaders gedragen, aan Zijn gerechtigheid voldaan, en volkomen voor ons betaald heeft. Die weldaden verkrijgen wij alleen door middel van het rechtvaardigmakend geloof, dat God in onze harten werkt door de kracht des Heiligen Geestes, als waarachtig God met de Vader en Zoon, Die ons gegeven is tot een onderpand onzer erfenis, om ons in de hoop der zaligheid te versterken tot het einde.
En, aangezien het lijden van Christus ons niet zou baten, indien Hij in de dood gebleven ware, daarom belijden wij, dat Hij tot onsterfelijkheid is opgestaan tot onze rechtvaardigmaking, met het lichaam, dat Hij ontvangen, waarin Hij geleden en de vloek gedragen heeft, waarmede Hij heerlijk zichtbaar is opgevaren boven alle hemelen, en Zich heeft geplaatst ter rechterhand van de majesteit van God Zijns hemelse Vaders, vanwaar wij Hem verwachten tot zaligheid der Zijn op de jongste dag, om te oordelen de levenden en de doden.
Het algemene apostolische geloof toont ook, dat er een algemene en christelijke kerk bestaat, die niet bepaald is aan een gedeelte der wereld, noch haar opvolging verbonden aan een stad of aan een natie, of aan een persoon, of uitgebreidheid der mensen; maar die bestaat door de apostolische oprechte waarheid, vervat in de wet en het Evangelie, dat is Gods onvervalste Woord. Van deze zichtbare kerk verzeker ik mij door de belofte van God te zijn een waar levend lidmaat. Ik belijd, dat deze kerk onderscheiden is van alle sekten en ketters door de zuivere leer en het gebruik van de heilige sacramenten, die krachtige zegelen en waartekenen zijn door God en Christus ingesteld, om ons de inlijving in Zijn verbond, Zijn genade en de zaligheid in Christus te verzegelen, tot zaligheid onzer zielen.
Van de sacramenten, om eigenlijk te spreken, erken ik er twee: de doop en het heilige avondmaal,en wel omdat de doop is het sacrament der inlijving in het verbond van God, wat ons de afwassing der zonden verzegelt, alleen door het bloed van het onbevlekte Lam Jezus Christus, welke doop toekomt allen, die in Gods Verbond begrepen zijn, namelijk de gelovigen en hun zaad.
Het avondmaal des Heeren is een sacrament door Christus Jezus ingesteld, niet alleen tot gedachtenis van Zijn dood, maar ook tot een verzegeling van onze zaligheid door het enige slachtoffer van de Zoon Gods Jezus Christus, dat ons gegeven is onder twee tekenen van brood en wijn, waarvan de twee tekenen, volgens de aard van alle sacramenten, de naam dragen, van wat zij verzegelen, zonder de verandering van de tekenen in hun natuur. Wat de andere sacramenten van het pausdom aangaat, zoals het vormsel, de priesterwijding, de biecht, het huwelijk en het laatste oliesel, die erken ik niet als eigenlijke sacramenten. Ik erken wel, dat wij van deze melding vinden gemaakt in de heilige Schrift, dat enigen die gebruiken als wonderbare zaken en enige goede instellingen van God, om die aan de ene kant tijdelijk te gebruiken en aan de andere zijde voortdurend; maar dat zij sacramenten zouden zijn, kan niet bewezen worden; want een sacrament moet bestaan in het teken en in hetgeen wat door het teken wordt aangeduid, en de tekenen moeten ons de eeuwige zaligheid aanwijzen. Dit vinden wij in de genoemde sacramenten niet. Want in het vormsel is geen teken noch belofte, dan alleen een wonderbaarlijke bevestiging van de doop door handoplegging en het zichtbaar ontvangen van de gaven des Heilige Geestes. In de priesterwijding zien wij ook geen teken dan de oplegging der handen tot bevestiging van de dienaren zonder belofte van zaligheid. De biecht behoort niet te bestaan in een fluisteren in het oor van de priester, maar in een belijdenis der zonden voor God, een schuldbelijdenis jegens elkaar, een openbare verzoening in de kerk, en een vaderlijke biecht aan zijn dienaar tot troost en verkwikking van zijn gemoed over enige zware zonden. In dit biechten zien wij geen tekenen bij het Woord gevoegd, om zodoende een sacrament te zijn. Het huwelijk is een instelling van God, maar dat het een sacrament zou zijn,

daartoe ontbreekt het aan een teken en aan de belofte; want de gehuwde wordt geen meerdere zaligheid beloofd boven de ongehuwden; ja, deze is zelfs in het pausdom ten onrechte geacht voor de laatste toestand, ja als een onreine en vleselijke toestand, en tot een bewijs daarvan verbieden zij dat niet alleen in heilige tijden, maar ontvlieden het huwelijk ook, alsof zij hun dienst daarmee zouden bezoedelen. De sacramenten zijn heilige dingen, die de christen niet maar verzuimen. Het huwelijk is een vrije zaak, zonder belofte, en daarom geen sacrament. Wat het laatste oliesel aangaat, dit was vroeger niet anders dan het wonder van gezondmaking, door de handen van de Apostelen, tot bevestiging van de Evangelische waarheid. Zo zeg ik dan, op grond van Gods Woord, dat dit geen eigenlijke sacramenten zijn.

Nu wil ik nog beknopt aanwijzen, dat deze enige en algemene kerk wordt geregeerd door de Heilige Geest en door de dienaren van Christus, die God op wettige wijze daartoe roept en bestemt, aan ieder zijn ambt gevend onder het enige en algemene Hoofd Christus Jezus, onze Heere. En, wat de sleutelen, dat is de kerkelijke macht of tucht, betreft, die aan Petrus in naam van allen waren beloofd, en die Christus na Zijn opstanding gaf, deze waren niet alleen voor Petrus bestemd, maar voor al de Apostelen, dat is voor ieder hunner zijn leef. Zodat Petrus geen hoofd is der algemene kerk. Veel minder de paus, die in het geheel geen navolger van Petrus is, noch in leven, veel minder van Christus. Doch Petrus is een mededienaar van de anderen. En waarom zou Petrus de voorkeur hebben boven anderen? Omdat hij dikwerf de mond is van anderen? Of omdat hij te Rome zou zijn geweest? Of zou Rome het pausschap bezitten, omdat Petrus daar zou hebben geleerd? Zulke redenen zijn niet krachtig genoeg; want uit andere bewijzen zou het tegendeel volgen, dat niet Petrus, maar Jakobus of Paulus het hoofd zou zijn der kerk en Jeruzalem de apostolische stoel, Jeruzalem is immers als de voedster en moeder van de christenheid, en Jakobus was daar als de eerste bisschop door de apostelen aangesteld? Paulus is werkelijk te Rome geweest en ook de Apostel der heidenen genaamd. Petrus was een Apostel der besnijdenis, dat is, der Joden. Het is waar, dat Petrus gewoonlijk het eerst sprak, maar dit was om zijn hogere leeftijd en wegens zijn vroege roeping enz., maar niet om boven anderen te staan, want het pausschap heeft Christus Zijn apostelen opzettelijk verboden. En, wat nu het binden en ontbinden aangaat, wat de macht is der christelijke tucht, deze heeft niet anders plaats dan door de dienst van het heilige Evangelie, alleen over de boetvaardige en onboetvaardigen, wat nu niet anders is dan een pauselijke tirannie, om te heersen over alle keizers en koningen van het christelijke rijk. Daarenboven bezit deze enige kerk de gemeenschap van de genade Gods in al de weldaden van Christus, zoals vergeving van zonden uit loutere genade om niet door het ware geloof. Zij verwacht op de jongste dag de opstanding des vleses, om weer verenigd te worden met de ziel, die nu, als de mens sterft, tot God gaat, om dan ten oordeel te verschijnen, en in het lichaam te ontvangen, naar dat wij gedaan hebben hetzij goed of kwaad en om eindelijk het eeuwige leven deelachtig te worden.

Dit zijn in het kort de voornaamste artikelen en stukken van het geloof, die een christen tot zaligheid nodig heeft te weten. En, als iemand op zulk een grond zijn fundament gelegd heeft, namelijk, op Christus, wie zal dan zulk een beschuldigen van dwaling of veroordelen wegens ketterij, aangezien zien zulk een belijdenis is geleerd door de Apostelen, bevestigd door de dood van vele duizenden martelaren, en door alle gelovigen is aangenomen en geloofd?

Daarentegen verloochen ik allerlei bijgeloof, alle besluiten van kerkvergaderingen buiten Gods Woord; alle eigendunkelijke bepalingen van mensen in strijd met de wil van God; het onderscheid maken van dagen in strijd met het vierde gebod; alle gewetensdwang omtrent het gebruik van spijzen, in strijd met de christelijke vrijheid;

allen bijgelovigen godsdienst met de beelden, in strijd met het eerste en tweede gebod; het aanroepen van heiligen, de overtollige en verdienstelijke werken van de mensen; alle bedevaarten, zielmissen, het vagevuur, het bidden voor de doden en alle verminking van de heilige sacramenten en duizenderlei andere dwalingen meer, zo van het pausdom als van andere sekten, en houd mij alleen aan de zuivere waarheid, die thans genaamd wordt de hervormde godsdienst, bij welk geloof, dat ik hier in het kort heb beschreven, ik wil leven en sterven. Ik bid de almachtige God, mijn hemelse Vader, mij door Jezus Christus, Zijn Zoon, door de kracht van de Heilige Geestes, daarin zo te versterken, dat ik in deze korte levenstijd, waarvan ik het einde alle dagen wacht, daarin mag volharden, om het einde mijns geloofs te verkrijgen, welke is de zaligheid der ziel, waartoe ik ook hartelijk begeer uw gebed en dat van de vromen, zolang het God behaagt mij in dit leven te laten.
Waarde vriend N. N., de Heere sterke u door zijn geloof. Ik ben welgemoed naar ziel en lichaam. Groet mijn bedroefde vrouw; troost haar, zo goed mogelijk, en vermaan haar steeds te wandelen in de vrees des Heeren.
In Yperen uit mijn gevangenschap,
Mei 1567.
Van uw vriend en gevangene om Christus' wil,
ook genaamd Inghels.
Michiel de Messère.
Toen hij nu enige maanden had gevangen gezeten, en zij hem weldra zouden doden, vernamen dit zijn vrienden, en brachten, zogenaamd om de schande, het zover, dat zij hem in het geheim zouden ombrengen. Alzo nam de beambte met zijn handlangers hem ter middernacht, en deze brachten hem, zonder enige orde, buiten de Antwerpse poort, op de Sunnebeckstraat, hingen hem daar aan een boom, waaronder zij een gat in de grond gegraven hadden, en terwijl hij door het touw viel, sleepten zij hem half dood daarin, en begroeven hem aldus.
Bij de uitvoering van het vonnis was hij zo kloek en vrijmoedig, en sprak de beambte met zulke woorden aan, dat hij deze deed wenen, zoals dit later enige van zijn dienaren hebben bekend. Dit geschiedde omstreeks de maand Juni, in het jaar van onze Zaligmaker 1567.

Maarten Tachard van Montauban

[JAAR 1567.]
In het jaar 1565 werd Maarten Tachard naar de stad Acier, in Quercy, gezonden om het Evangelie te prediken. Toen hij daar was, maakte men hem bekend met de grote vervolging van de christenen te Pamies, een stad daarbij gelegen, waar hij vroeger dienaar was. Deze vervolging had plaats in de maand Juni van dit jaar, zodat de gelovigen daar gedwongen werden naar een andere plaats te.vertrekken, om daardoor meer zeker te zijn van hunleven. Overeenkomstig zijn ambt bracht deze dienaar zoveel teweeg, dat hij zijn verstrooide schapen weer bijeen vergaderde te Carla, in het graafschap Foyx, niet ver van Pamies verwijderd. Hij werd daar gewaarschuwd, dat de soldaten, die daarna te Pamies in garnizoen kwamen, voornemens waren te Carla te komen, om de prediking te beletten, die enigermate bekend werd. Hij overlegde toen ernstig met de broeders daar, en men besloot, om de gevreesde ondergang van de gemeente te voorkomen, dat het goed zou zijn het gevaar in tijd af te wenden. Aldus vertrok de gehele gemeente naar zekere plaats, Mons d'Azilo genaamd. Doch ook daar genoten zij niet lang vrede, want de koning droeg aan de koningin van Navarre op, enige voorname personen, die daartoe geschikt waren, naar het graafschap Foyx te

zenden, en daar te vernemen, hoe men er in de steden en vlekken leefde, en of de bevelen van de koning werden opgevolgd. Terstond zond de koningin de beambte van de zoon des heren van Boyes door het gehele graafschap Foyx, om de oproermakers, die hij er zou aantreffen, tot zwijgen te brengen. Toen de prediker dit vernam, vertrok hij naar zijn gemeente, die hem naar een andere plaats, Cabanes genaamd, een klein gehucht, volgde. Toen hij daar enige tijd geweest was, werd er dadelijk een aantal voetvolk, die de moord te Foyx bedreven hadden, op de been gebracht, die dag en nacht doorreisden, zodat zij de 28e Mei in het jaar 1567, des morgens vroeg, te Cabanes binnenkwamen, waar zij zich terstond aan het moorden, roven en plunderen overgaven, en vele vrouwen en meisjes op hoogt onkiese wijze behandelden. Wat daar voorviel was waarlijk een zaak om diep te worden beweend.

Toen nu de dienaar Tachard de wreedheid van de soldaten zag, en aan de andere kant de verwoesting en verstrooiing van zijn toehoorders, meende hij zich, aangezien hij de hoop moest opgeven zijn volk bij zich te houden, op geheime wijze te verbergen. Toen hij op het punt stond dit te doen, werd hij door twee boeren gevangen genomen en aan Tilladet, de kapitein, overgeleverd, die hem op de wreedste wijze behandelde en gedurig de spot met hem dreef. Nadat hij hem goed had onderzocht en van alles beroofd, wat hem behaagde, liet hij hem een ketting om de hals hangen, en dwong hem aldus voort te gaan. En ofschoon vele op rantsoen gesteld werden, viel dit aan Tachard niet te beurt, maar werd hij, op bevel van kapitein Tilladet, op Vrijdag de 6e Juni met nog vier, andere gevangenen naar Toulouse gezonden. Daar aangekomen, legde men hem in de gevangenis van het paleis, alleen in een diepe kuil, met zware boeien aan de voeten, terwijl men hem verbood met iemand te spreken.

De 8sten van die maand werd hij door twee raadsheren of commissarissen ondervraagd. Doch voor hij op de vragen wilde antwoorden, verlangde hij om hem eerst toe te staan tot God te bidden, wat hem vergund werd. Zijn vrijmoedigheid ging zover, dat hij overal en in alles de zuivere waarheid beleed, zoals die in de heilige Schrift is vervat. Om die reden werd hij ook terstond weer naar de gevangenis gebracht, en in het geheim gewaarschuwd, dat het merendeel van zijn rechters zijn vijanden waren; en daarom verlangde hij in een verzoekschrift, dat deze over zijn zaak niet zouden oordelen. Doch zij, die tot zijn tegenpartijders behoorden, weigerden dit redelijke verzoek, want zij haatten hem zozeer, omdat hij te Montauban had gepredikt.

Daarna bood hij nog een ander verzoekschrift aan. waarin hij vele schone en vrijmoedige redenen neerschreef. Vooral drong hij er op aan, dat men de rechters, die tot zijn tegenpartij behoorden, uit de raad zou verwijderen. Doch dit alles hielp hem niet, daar dit verzoek de 4e Juli weer werd afgeslagen.

De rechters hadden later enig verschil onder elkaar, wie hunner de martelaar zou veroordelen; maar de duivel verzoende hen weer, opdat de begonnen vervolging van deze christen daardoor niet zou in duigen vallen.

Op de 5e Juli werd hij voor de rechters van beide kamers gebracht, die zes in getal waren. Toen hij daar gekomen was, liet men hem op een stoel zitten, om te antwoorden op de vragen, die men hem doen zou. Volgens zijn gewoonte verlangde hij de vrijheid om God te mogen bidden. Nadat men hem dit had toegestaan, deed hij een heilig gebed, vervuld van vele schone vermaningen, en sprak over de schepping van de mens en zijn ondankbaarheid en onwetendheid aangaande Gods Woord, zodat hij liever in de duisternis leeft, dan te wandelen in het licht en de kennis van Gods Woord. Daarna werd hij ondervraagd. Waarbij hij antwoordde, dat hij niet verplicht was te spreken, en wel omdat men hem zulk een billijke zaak, die hij met een verzoekschrift aan hen gevraagd had, had geweigerd. Doch onder vele bedreigingen en smaadredenen werd hij ertoe gedwongen. Ja zij zeiden hem, dat hij spreken moest,

op straf van opgehangen en verworgd te worden. Eindelijk antwoordde hij in alle wijsheid en met een kloek verstand, en vergat niet te doen, wat een vroom christen naar Gods wet schuldig is, namelijk, de enige Zaligmaker Christus voor de mensen te belijden, ja, zelfs voor koningen en vorsten. Aldus werd bhij weer naar de gevangenis gebracht.

De 6den Juni van het genoemde jaar kwamen tot Tachard de beide commissarissen des konings, Buet en Rudulle genaamd, en brachten hem de uittreksels van het vonnis uit het parlement van Toulouse, zoals dit over hem was uitgesproken, hetwelk in het kort inhield dat, aangezien deze Tachard, die zich een leraar noemde, grote overtredingen begaan had tegen de geboden des konings, volgens zijn mondelinge bekentenis, dat hij geplaatst zou worden op een kar, en naar alle boeken van de stad gevoerd worden met de strop om de hals; dat hij daarna zou worden gebracht naar St. Jorisplaats, waar hij aan een lage galg gehangen en verworgd zou worden, en zijn bezittingen verbeurd verklaard ten bate des konings. Toen Tachard dit hoorde, begon hij de 122sten psalm te zingen: “Ik verheug mij, dies, dat mij gezegd is, dat wij zullen in het huis des Heeren gaan." Daarna getuigde hij onschuldig te zijn aan hetgeen men hem had ten laste gelegd. Met een heilige vermaning vertroostte hij alle bedroefden. Toen nu de tijd genaakte, dat men hem doden zou, en hij gereed stond om op de ladder te klimmen, verzocht hij de rechters hem de boeien van de voeten te laten doen, "want dan zal ik`, zei hij, "veel geruster tot mijn God kunnen gaan;" doch men stond hem dit niet toe. Het onwetende en ongemanierde volk deed hem wel overlast aan, wat evenmin door de rechters werd belet.

Vervolgens klom hij vrijmoedig de ladder op, en riep overluid de naam van God aan, bad zeer verstandig het Onze Vader, en voegde er een korte uitlegging bij. Toen hij de geloofsbelijdenis opzegde, en gekomen was aan de woorden vanwaar Hij komen zal om te oordelen de levenden en de doden, wierp hem de beul van boven neer, terwijl men hem tot de volgende dag liet hangen. Aldus ontsliep deze vrome dienaar in de Heere.

Bartholomeüs Bartocci

[JAAR 1567.]

Bartholomeüs Bartocci was geboren te Castel, een stadje in het hertogdom Spoleto, vroeger Vinbria genaamd. Gedurende de belegering van de stad Siena een stad in Italië, in het jaar 1565, bevond hij zich daar, waar hij in kennis kwam en omging met een geleerd jongman, Fabricius Thomassi de Gubio genaamd, die veel kennis had van de ware godsdienst. Deze beijverde zich Bartholomeüs daarin enigermate te onderwijzen, en bedoelde anders niet dan om hem lust te doen krijgen in de zuivere leer van het heilige Evangelie. In het begin wilde Bartholomeüs daarnaar niet luisteren, zodat hij nog zes maanden bleef in de blindheid van het pauselijke bijgeloof, totdat het de almachtige God behaagde hem eindelijk de ogen des verstands te openen, zodat hij zeer ijverig werd in de ware godsdienst, die hij nu met zijn gehele hart had aangenomen, en zij, die met hem omgingen, hem voor de grootste vijand van het pausdom hielden, die men maar vinden kon, en hem spottender wijze de winkel der ketterij noemden. Na het beleg van Siena vertrok hij vandaar, en ging naar zijn vaderland te Castel, waar hij ziek werd en in groot levensgevaar verkeerde, zonder echter iets te willen weten van de pauselijke bijgelovigheden, hoezeer zijn ouders en vrienden hem dit ook aanraadden. Ten gevolge van de indruk van zijn ziekte sprak hij hoe langer hoe vrijmoediger van de leer der waarbeid, zodat hij enige van zijn neven trok tot de kennis en belijdenis van de ware leer der zaligheid. Dit kwam de bisschop van die plaats ter ore, die Bartholomeüs terstond bij zich ontbood; en aangezien hij tot

zijn familie behoorde, bekeef hij hem op ernstige wijze. Bartholomeüs liet zich daardoor niet vervaard maken, en redetwistte wel twee uren lang, met hem, beschermde de waarheid van het heilige Evangelie, en verfoeide de misbruiken van het pausdom, en vertrok daarna blijmoedig als overwinnaar naar zijn woning.
Enige dagen daarna kwam te Castel de heer Paulus Vitelli, overste van die stad, die terstond Bartholomeüs en nog enige anderen voor zich liet roepen. Doch Bartholomeüs ging er niet heen uit vrees van hetgeen hem daar mocht overkomen, want de anderen, die met hem voor de overste, Vitelli, ontboden waren, waren allen door zijn woorden overwonnen, en hadden niet alleen beloofd de volgende dag, op het Kerstfeest, naar de mis te zullen gaan, maar ook Bartholomeüs op te zoeken en hem aan te raden dit met hen te doen, wat zij ook deden, want, toen zij bij hem kwamen, deelden zij hem mee, hoe zij bij de overste gevaren waren, en dat zij beloofd hadden de mis te zullen bijwonen. Daarenboven baden ze hem met hen te willen gaan, zo hij zijn leven niet in gevaar wilde brengen. Doch, versterkt door de Heilige Geest, weerstond hij deze valse aanradingen op vrome wijze, en zei tot deze verleiders, dat al wat zij gedaan hadden niets anders was dan een verloochening van onze Heere Jezus Christus en Diens heilig Evangelie. En, daarna van hen scheidende, vatte hij het voornemen op vandaar te vertrekken. Om dit te beter te kunnen doen, verzocht hij zijn vader hem hierin te willen helpen, en hem een som geld te geven, teneinde die op reis te gebruiken. Zijn vader antwoordde hem, dat hij hem graag het geld geven wilde, op voorwaarde dit te gebruiken om te spelen; maar dat hij, wanneer hij daarmee het land verlaten wilde, hem geen stuiver wilde geven. Toen Bartholomeüs dit gehoord had, nam hij, in weerwil van zijn zwakte, als een gevolg van zijn ziekte, een lans, en liet zich langs de muren der stad naar beneden afglijden, en vertrok daarop naar Siena. Kort daarna verscheen daar een man, die door zijn vader gezonden was, om hem te bidden toch weer naar huis te willen keren, daar er anders groot gevaar te duchten was, dat de beambten van de rechtbank al zijn goederen uit de woning zouden halen. Doch hij sloot het oog voor al deze menselijke beweegredenen, en vertrok terstond, daarna naar Venetië, waar hij weer brieven van zijn ouders ontving, waarin zij hem lieten weten dat zijn neven, die hij, zoals zij zeiden, met zijn valse leerlingen had besmet, nu in het openbaar hun vals gevoelen hadden afgezworen, en daardoor weer in de gunst van de bisschop en overste hersteld waren; dat er voor hem ook genade was, en dat hij zijn gehele leven niet vrij naar huis kon terugkeren, indien niet hij, zoals zijn neven, zijn vals gevoelen tegen de roomse kerk aflegde, ten minste voor een schrijver daar, om alzo een door een openbaar notaris getekend geschrift van zijn hand naar Castel over te zenden, wat dan strekken zou tot een getuigenis, dat hij zich weer met de roomse kerk had verenigd, en dat zijn vader, wanneer hij dit deed, hem een goede som geld zou overzenden. Bovendien waarschuwden zij hem, dat de paus boden te paard gezonden had, om hem gevangen te nemen en naar Rome te brengen. Hij trok zich deze vermaningen niet veel aan, die nergens toe dienden, dan om hem van de leer van de ware godsdienst af te trekken, en vertrok vandaar, en kwam onder grote moeite en zwarigheden, doch gezond en versterkt, te Genève. Hij woonde daar enige tijd, trad in het huwelijk, kreeg een zoon en twee dochters, en werd koopman in zijden stoffen. Toen hij op reis in Italië was, om enige zijde op te kopen, werd hij door geloofsrechters in het begin van de maand Augustus 1567, te Genua gevangen genomen. Dit geschiedde, omdat hem bij het kopen van zeven balen zijde en andere koopwaren naar zijn naam gevraagd werd, en hij daarop vrijmoedig antwoordde dat hij Bartholomeüs Bartocci heette. Men kon hem vroeger niet bewegen zijn naam te veranderen, waarbij hij dan zei, liever te sterven dan zich te verloochenen. Toen hij in de kerker was opgesloten, deed hij zijn best om zijn vrouw te doen weten, dat hij, om

de naam van Christus, gevangen was en schreef ook onderscheiden brieven om haar te vertroosten en te versterken in het ware geloof, waartoe wij het afschrift van een brief hierbij hebben gevoegd.
Een brief, geschreven aan zijn bedrukte vrouw, te Genève, uit zijn gevangenis te Genua.
"Mijn zeer lieve vrouw en zuster in de Heere! De genade van God onze Vader door Jezus Christus zij steeds gegrift in onze harten."
Door mr. Jacques onze vriend zult gij vernemen de reden, waarom ik niet vroeger aan hem en aan ulieden geschreven heb, alsook de reden van mijn gevangenschap, en wat kort daarna gevolgd is. Mij dunkt, het zou tevergeefs zijn ulieden die dingen weer te herinneren, en waartoe zou u dit dienen? Temeer, daar ik slechts weinig papier en inkt heb. De eerste dag van mijn gevangenschap had ik grote begeerte, tot uw en mijn troost, om ulieden te schrijven, maar dit heeft God de hemelse Vader niet behaagd. De grote verslagenheid van het hart, die u mijn gevangenschap zal aandoen, heeft reeds zeer vermeerderd en vermeerdert nog dagelijks, ja meer dan het behoort, mijn droefheid. Onder gedurige smekingen en tranen, bid ik iedere dag God, onze hemelse Vader, voor u en voor mij, om ons door Zijn genade in goed geduld te versterken, en dat wij ons schikken mogen naar Zijn goede en heilige wil. Mijn gebed is te mijwaarts niet onvruchtbaar geweest,en ik hoop, door de genade onzes Heeren, dat de vrucht daarvan ook door u in het hart zal ondervonden worden. En wanneer gij alle menselijke aanvechtingen overwonnen hebt, hoop ik ook, dat gij dit voor u en voor mij zult gedaan hebben. Zeer geliefde zuster, en nu spreek ik tot u en mij tegelijk, aangezien wij tezamen toch slechts één lichaam zijn; bedenk toch, dat de leer van het heilige Evangelie voor de kinderen Gods niet slechts een wetenschap is, die wordt opgenomen in het verstand, en uitgesproken met de mond, maar dat deze leer moet gezeteld zijn in onze harten, en alle mensen moet onderwijzen, en wij met de dood, als de gelegenheid dit meebrengt, de waarheid der leer, waarvan wij vroeger met de mond belijdenis deden, moeten betonen. Bedenk wel de hoofdsom van ons geloof, dat God almachtig is, dat Hij overal regeert, dat niets, zelfs geen blad van een boom, zich beweegt dan door Zijn heilige wil; dat het Zijn loutere genade is, dat wij gekomen zijn tot de kennis van het ware geloof; dat Zijn almacht het aardrijk versterkt en doet ontstaan. Laat ons nu ook ons geloof versterken door wat mij overkomen is. Ik ben gevangen genomen en in de kerker geleid. Moet men nu zeggen, dat dit bij toeval gebeurd is? Dat de mensen dit hebben gedaan, zonder dat God dit tevoren wist en heeft bestuurd? Wij moeten toch tezamen bekennen, dat God dit alzo bestuurd heeft voor de grondlegging der wereld; al hebben ook de mensen er een andere bedoeling mee om dit te doen dan God, zo moeten wij toch bekennen, dat het de wil is van onze hemelse Vader. En daar Hij onze God is, laat ons er daarom uit besluiten, zoals ook de Apostel Paulus ons voorstelt in het 8e hoofdstuk van de brief aan de Romeinen, dat alle dingen dengenen ten goede komen, die God beminnen. En, al heeft Hij reden genoeg om ons te straffen om onze zonden, die de oorzaak van al onze ellenden zijn; en al moeten wij ook bekennen, dat wij God door onze zonden te zeer hebben vertoornd, nochtans blijkt uit de geschiedenis van de godzalige Profeet Job, hoe God, onze allergenadigste Vader, ons onze misdaden vergeeft, zoals Hij ook waarlijk doet, en zendt ons moeilijkheden en verdrukkingen toe en wel tot een ander einde, te weten, om ons met Hem te verenigen, opdat wij dit ellendige leven zouden versmaden en zouden haken en verlangen naar de eeuwige gelukzaligheid in de hemelen, en ook opdat wij tot een goed voorbeeld zouden zijn voor onze naasten.
En al is dit ook ontzettend moeilijker om te doen dan te bedenken, zo moeten wij toch tot een andere zaak komen, die zelfverloochening wordt genaamd, een voorwaarde,

zonder welke wij Christus niet kunnen navolgen, zoals Hij ons dit duidelijk toont. En onszelf te moeten verloochenen bewijst, dat wij niet goed zijn; en, hoe meer wij in zelfverloochening, vorderingen maken, hoe groter bewijs het is, dat wij Christus navolgen. Mag het dan onze hemelse en genadige Vader behagen, dat wij in deze waarheid toenemen, en Hij ons gelijkvormig maakt aan Zijn heiligen wil, opdat wij alle hinderpalen overwinnen en in Hem volle rust vinden. Wat mij thans aangaat, ik ben verzekerd, dat mijn lichaam aan de Heere zal worden geofferd tot een welriekende offerande op de wijze als Hem zal behagen, tenzij de Heere mij wonderbaarlijk uit deze gevangenschap verlosse. Zoveel u mogelijk is, mag gij alle middelen daartoe beproeven, en gij kunt altijd vernemen, waar ik ben. Indien ik de bekwaamheid had te doen wat aan de schoonbroeder van de heer N. gedaan werd; maar ik hoop op de almachtige God, die mij zoveel tijd en moeite niet beschikken zal. Het voornaamste, wat ik van Hem verlang is, dat gij u gewillig schikt naar de wil des Heeren, Hem gedurig voor mij aanroept, opdat Zijn naam door mij worde vereerd, wat nodig is van Hem te worden afgebeden. Al kwelt en plaagt de satan mij zeer, zo hoop ik nochtans steeds op mijn God, Die mij de overwinning op mijn vijanden zal geven, wat dienen zal tot stichting van mijn broeders en opbouwing van zijn gemeente, en wat in mij deze grote en heilige wil, die Hij mij gegeven heeft, zal doen toenemen. En, wanneer de Heere mij tot Zich zal getrokken hebben, matig dan, om Zijn eer, uw droefheid, en wees met Zijn heiligen wil tevreden, opdat gij Hem door onmatige droefheid en misbaar niet mag vertoornen. Bedenk, dat Hij zijn liefde en genade van u niet wegneemt, en bedenk aan de anderen kant, dat Hij mij aan u slechts geleend heeft. Wil door deze en dergelijke overdenkingen uzelf matigen, zoals betaamt, en u en uw kinderen ook voorbereiden, om dit ook te lijden voor de naam van Christus, want wij behoren niet onszelf maar de Heere toe. Troost u, dat de dood niet is dan een korte scheiding. Daarna zullen wij elkaar wederzien, en in het gelukzalige en hemelse vaderland terugvinden. Daar zullen wij elkaar kennen; daar zal geen twist of ellende meer zijn: daar zullen alle tranen van de ogen gewist worden; daar zullen wij in alle gelukzaligheid leven met Gods lieve heiligen. Deze hoop moet ons genoeg zijn, om ons in allen druk en droefheid te troosten, zoals de apostel Paulus zegt, dat de ongelovigen, die geen hoop hebben op een ander leven, zeer bedroefd en verslagen zijn voor de dood. Intussen bezit gij een bijzondere belofte van de Heere, dat Hij u helpen zal, zolang gij in Zijne goddelijke vrees leeft, en gij moet ook uw kinderen aanraden en leren dat ook te doen. En, aangezien God zich betoond heeft een bijzonder Beschermer van weduwen en wezen te zijn, zoals Hij ook waarlijk onze Vader en Beschermer is, zo mag gij vrede smaken onder Zijn bescherming, en gij zult ondervinden, dat Hij liefderijk en weldadig is. De zorg, die Hij tot dusverre voor u gedragen heeft, kan u ten waarborg strekken van de zorg, die Hij verder voor u dragen wil; die Hij van dag tot dag nog zal doen toenemen door de goede middelen, die gij bezit en door de vrienden, die u zullen bijstaan. Mijn grote droefheid belet mij uitvoeriger aan u te schrijven. Wat ulieden aangaat, volgt altijd de roeping, waarin God u gesteld heeft, en waartoe Hij u nog verder roepen zal. maar weest steeds een beschermster van onze kinderen, en zie wel toe, dat zij ordentelijk en in de vrees Gods worden opgevoed. Dit beveel ik u met mijn gehele hart en onder vloeiende tranen, en bovenal dat gij naarstig gebruik maakt van het gehoor des goddelijke Woords, en dat gij, zodoende, een goed voorbeeld bent voor uw kinderen, en wees ook jegens ieder beleefd en aangenaam. Verblijd u, en schep goede moed in de Heere ook om mijnentwil, aangezien de zaak, die de oorzaak is van onze scheiding, rechtvaardig en heilig is. Ik bid en vermaan u andermaal uw kinderen lief te hebben, en in alle moeilijkheden te helpen. Bemin hen, zoals ik u bemind heb en nog bemin. Groet alle

goede vrienden. Ik groet u en al de kinderen met een heilige kus. De Heere der genade storte over u, over hen en over mij Zijn heilige zegen uit, en verrijke u meer en meer met Zijn genade en alles goeds, totdat wij tezamen komen zullen in het hemelse paradijs. Amen.
Uw zeer lieve broeder en tot nog toe uw man,
Bartholomeüs Bartocci."

Tijdens zijn gevangenschap zonden de heeren van Bern en Genève een gezant aan de heren te Genua, om hun te verzoeken deze gevangene los te laten en naar Genève te doen wederkeren. Doch, voor deze gezant te Genua aankwam, had de paus van Rome deze gevankelijk vandaar laten halen en naar Rome laten brengen, wat de bewoners van Genua hun heilige vader niet durfden weigeren. Nadat hij geruime tijd te Rome gevangen was geweest, werd hij veroordeeld om levend te worden verbrand. Hij ging met een blijmoedig gelaat ter dood, zoals zijn einde ook bewees. Want, ofschoon hij ten allen tijde de waarheid standvastig had gehandhaafd, was dit niet te vergelijken met de moed, die men in hem zag aan het einde van zijn leven, toen men hem in het midden der vlammen met luider stem hoorde roepen: "Overwinning! overwinning!" Onder het uitspreken van deze woorden ontving hij in de hemel de kroon der heerlijkheid voor zijn gelukzalige dood, die hem de overwinning deed behalen over de antichrist, temidden van zijn voornaamste bolwerk, te Rome in het jaar 1567.

Pieter Mon, Wonter Oensel en Gerrit N.

[JAAR 1567.]
Hendrikus Cesarius, vroeger bedienaar van het goddelijke woord in de stad Utrecht verhaalt in zijn voorrede van zijn uitgegeven dankpredikatie over het twaalfjarig bestand der Nederlanden, gedaan over Hand. 9, vs. 31, dat hij in het jaar 1567 noodzakelijk van Keulen, waar hij studeerde, moest naar Zaltbommel, zijn vaderstad. Onder vele tranen zag hij daar, dat met een bijzondere standvastigheid drie vrome burgers, genaamd Pieter Mon, Wouter Oensel en Gerrit N., hun halzen onder het zwaard van de beul uitstrekten, en hun bloed gewillig stortten om het Woord Gods en de getuigenis van Jezus Christus; en dat na hun dood de handlangers van de beul hun lichamen, als verachtelijke voorwerpen, al lachende en spottende in de aarde wierpen, zonder enig gevolg van vrienden of bekenden, aangezien zij door de bloeddorstige Spanjaarden werden verdrukt. Hier komen de klachten van David te pas in psalm 79, vs. 2:
"Zij hebben Heer uw knechten verstoten,
En 't bloed rondom Jeruzalem vergoten,
Als water klaar, hetwelk klein is van waarde
Niemand heeft ze dragen willen ter aarde. "

Hij verhaalt verder, dat hij zijn ouders had horen vertellen, dat, geruime tijd vroeger, Hubert Selcart, een vroom burger van de stad Bommel, oom van Albertus Selcart, later predikant in die stad, op de openbare markt te Bommel de Bijbel te voorschijn durfde te brengen, en daaruit de pauselijke afgoderijen en bijgelovigheid te bestraffen, het volk te vermanen en te bidden, dat zij zich daarvan zouden wenden, en wel met zulk een standvastigheid en moed, dat dit de Baalspriesters en de overheid hinderde, die hem ‘s nachts in de Waal, een rivier langs de stad, verdronken. Terwijl dit geschiedde, beval hij met grote standvastigheid, als een vroom getuige van Jezus Christus, zijn geest in de handen van zijn hemelse Vader.

Twee jonge juffrouwen

[JAAR 1567.]
Meester Jan Tsestigh, raadslid in het bestuur van Brabant, handlanger bij de rechtbank van het geloof, maakte zich in het jaar 1567, in Overijssel, van twee jonge juffrouwen meester, van welke de een, die zeer standvastig bij de zuivere leer der waarheid bleef, terstond tot de brandstapel werd veroordeeld. Doch de andere liet, onder belofte van genade, haar geloof varen; en, daar hij haar genade bewees, volgens de bevelschriften van de koning, werd zij veroordeeld om te worden onthoofd. Toen zij op de strafplaats waren aangekomen, zag de eerste, dat haar zuster niet voor dezelfde doodstraf was gereed gemaakt, en dat er slechts één hut stond, waarin men haar zon verbranden. Zij bemerkte daaruit, dat haar zuster van de waarheid was afgevallen, en berispte haar kloekmoedig, dat zij de beleden waarheid tegen haar geweten had verloochend; dat zij toch moest sterven, en binnen een uur voor God, Die zij verloochend had, verschijnen. De zuster hoorde dat, die eerst gedacht had het leven te zullen behouden; doch, toen zij zag dat er toebereidselen gemaakt waren, om haar met het zwaard te doden, riep zij overluid, dat zij berouw had de waarheid te hebben verloochend, en dat zij bij die waarheid wilde sterven. Zij bad intussen om vergeving. Toen Tsestigh dit hoorde, liet hij haar een bal in de mond stoppen, en aldus werden beiden levend verbrand.
Beminde lezer, teneinde gij deze Tsestigh zoudt leren kennen, en volgens hem de overige leden van de rechtbank van het geloof, wete men, dat hij alleen onderzocht, alleen ondervroeg, alleen pijnigde, en als de geloofsrecher de afgelegde belijdenis van het geloof der ketters had verklaard, veroordeelde hij alleen en voerde het vonnis alleen uit, en wel zo onbarmhartig, dat het hem dikwerf te langzaam ging om de lieden aan de paal te laten martelen. Hij had het ontzaglijk druk met overal in andere streken briefwisseling te houden met pijnigers, verklikkers en andere bloeddorstige geloofsrechters. Onder het pijnigen van martelaren schreef hij brieven, waarbij hij zo ijverig was, dat geen geroep, gekerm noch gezucht van de beklagenswaardige lijders hem enigszins hinderde. Wanneer hij enige regelen geschreven bad, vroeg hij van tijd tot tijd, of zij nog niet wilden bekennen, en zo niet, dan beval hij nog zwaarder gewicht aan de voeten te hangen en schreef intussen voort in weerwil van hun geween en gejammer. Daarnaar kan nu ieder beoordelen, hoe gewetenloos hij was in het veroordelen, en hoe wreed in de uitvoering van het vonnis.

Vervolgingen in West-Vlaanderen van dat jaar

Maarten Clerewerck

[JAAR 1568.]
Maarten Clerewerck, geboren en wonende in het gebied van Merries, te Belle-Ambacht, in West-Vlaanderen, was een landman van beroep, door God gezegend met tijdelijke middelen en eenvoudig in zijn levenswandel. Toen God naar Zijn barmhartigheid, het licht van het heilige Evangelie in Vlaanderen in het jaar 1566 liet opgaan, en Zijn heilig Woord korte tijd in het openbaar gepredikt werd, nam hij dit aan, en richtte zijn leven daarnaar eenvoudig in, teneinde de kerk Gods daar te helpen opbouwen. Aangezien in die tijd door de graaf van Egmond en andere heren een plan werd geopperd, om de koning van Spanje vanwege het land een geschenk te doen van enig geld, teneinde daardoor voor enige tijd de ingezetenen van dat land vrijheid van godsdienst te geven, wat echter niet dan bedrog was, en geheel anders uitkwam, zoals later gebleken is, bracht Maarten Clerewerck, alsook enige anderen, die hier onder

volgen daartoe enig geld, en wel in handen van hen, die daartoe in dat gebied waren aangesteld. Bovendien woonde hij de prediking van het goddelijke Woord naarstig bij, om welke reden hij in het volgend jaar, 1567, in de stad Belle werd gevangen genomen, en daar tussen de acht en negen maanden gevangen zat. En, daar hij zich niet liet overhalen om zijn aangenomen godsdienst te laten varen, waartoe hij de gehele tijd van zijn gevangenschap, door priesters en monniken, als ook door vele familieleden, werd gedrongen, en onder dit alles in de christelijke godsdienst standvastig bleef, werd op de 4den Februari 1568 in de stad Belle het doodsvonnis over hem uitgesproken, en wel om te worden onthoofd. Op zijn sterfdag beleed hij in het openbaar op het schavot zijn geloof, en, nadat hij overluid had gebeden, liet hij zijn bloed met het zwaard gewillig vergieten.

Cors Stevensz

[JAAR 1568.]

Cors Stevensz was een landman, woonde te Naaldwijk, leidde een goede levenswandel, en was zeer ijverig in de ware godsdienst, zodat hij eindelijk door de gemeente onder het kruis daar gekozen werd tot een diaken of armverzorger, in welke betrekking hij zich getrouw van zijn plicht kweet. En, aangezien de gemeente, wegens de vervolgingen geen veilige plaats had om tezamen te komen, en het Woord Gods te horen, hielden zij dikwerf hun samenkomst in het huis van genoemde Cors Stevensz. De vijanden der waarheid konden dit in genen dele dulden. Hij werd dan ook door de rentmeester gewaarschuwd, en gezegd, dat dit niet meer moest geschieden, of dat het hem anders niet goed zou bekomen. Hij antwoordde daarop, dat hij hun, die kwamen om Gods Woord te horen, en zich in de heilige Schrift te oefenen, zijn huis of erf niet kou verbieden, en nodigde hem uit om zelf eens te komen horen, wat zij leerden, en waarin zij zich oefenden. Korte tijd daarna werd hij gevangen genomen, en in de vasten van het jaar 1568 naar Den Haag gebracht, waarover de gemeente niet weinig bedroefd was. Gedurende zijn gevangenschap schreef hij vele troostrijke brieven zowel aan de gemeente te Naaldwijk, aan zijn vrouw en kinderen, als aan andere goede vrienden en bekenden; van welke brieven echter velen door zijn vrouw, die naar Embden reisde, uit vrees voor de vijanden die haar vervolgden, overboord werden geworpen. Doch, aangezien er nog enige zijn bewaard gebleven, hebben wij die hierbij gevoegd.

Een brief aan zijn vrouw en kinderen.

"Genade en vrede zij Anneke Adriaans dochter, Mariken Corssen, Lijsbeth Corssen dochter, Adriaan en Cornelis Corssen, van God de Vader, door Jezus Christus onze Zaligmaker. Amen.

Mijn groet aan u, mijn lieve vrouw en kinderen. Troost elkaar in het Woord des Heeren, en kinderen, bewijst uw moeder gehoorzaamheid, wat mijn hartelijk verlangen is. Slaat op elkander acht en op de geboden des Heeren, en weest naarstig in de onderhouding daarvan, en, als gij dit doet, zult gij uw ouders een verblijd hart en gemoed doen hebben. Weest naarstig in uw werk, dan zal men u liefhebben. Weest niet twistgierig, lasterzuchtig of lichtvaardig noch stout of onbeleefd in uw spreken, maar vriendelijk, eerzaam en stil, zoals jonge zonen en jeugdige dochters betaamt. Bidt de Heere om wijsheid, en Hij zal u die geven. Leert zo ijverig mogelijk lezen en schrijven; hebt lust daarin. Houdt u bezig met lofzangen en geestelijke liederen. Staat naar de eeuwige vreugde. Oefent u om de Heere te behagen van uw jeugd af, als godvrezende zonen en dochters, versierd met ootmoed, eerzaamheid en vriendelijkheid. Als gij dit doet, zult gij God en uw ouders welbehaaglijk zijn, en hun leven veraangenamen. Daarom allerliefsten, benaarstigt u in de deugd uzelf te laten

onderwijzen, dan zult gij de stem des Heeren volgen, zoals van Abels tijd af zij hebben gedaan, die hebben geleden. Deze werden gesmaad, veracht, vervolgd ja gedood, omdat zij de boze wereld met hun valse profeten niet volgen wilden.
Ik bid u, mijn lieve vrouwen kinderen, samen God, de hemelse Vader, voor mij te bidden, opdat ik standvastig blijf tot het einde toe. Van mijn kant zal ik voor u allen bidden, dat God u helpt en bijstaat in al uw handelingen. Weest hiermee Gode en het Woord zijner genade bevolen, Die u bekrachtige met de Heilige Geest Amen.
De 20e Mei 1568. Door mij,
Cors Stevensz."

Nog een andere brief aan zijn vrouw en kinderen.
"Gij moet weten, al mijn beminde kinderen, dat ik, uw gevangen vader, u bid uw moeder gehoorzaam en onderdanig te zijn, want zij is zeer bedroefd. Hebt toch medelijden met uw vader en moeder. Bidt samen de Heere voor mij, dat ik bij de zuivere leer van Jezus Christus blijf tot het einde toe, opdat ik dan een vrije toegang heb tot de Vader, en u samen daar mag verwachten. O, mijn kinderen, schikt u toch tot de deugd, en hebt altijd de vrees Gods voor ogen, en gedraagt u toch geschikt in alle goede dingen, dan zal uw hemelse Vader u tezamen voeden en bewaren. En, zo het gebeuren mocht, dat ik zal worden opgeofferd, wat, zoals het zich laat aanzien, spoedig kan geschieden, weest ook dan niet verslagen, want aldus hebben alle Profeten, Apostelen en martelaren ondervonden, en wij zijn niet beter dan zij; en laten wij ons dan verblijden, dat wij waardig worden bevonden te lijden om Zijn naam. En voorts, mijn beminde vrouw, al worden wij ook dooi, Gods bestuur naar het lichaam van elkaar gescheiden, zo willen wij elkaar bij God de hemelse Vader verwachten; want zolang wij hier op aarde zijn, verkeren wij in het onvolmaakte; maar hierna zullen wij elkaar volmaakt zien. Heb derhalve, mijn lieve en beminde vrouw, goede. moed en bid de Heere hartelijk voor mij; ik zal de Heere dag en nacht voor u en onze lieve kinderen bidden. Wanneer ik u niet meer schrijven kan, blijf dan de Heere en het Woord zijner genade aanbevolen. Amen."

Een brief aan de gemeente te Naaldwijk.
"Genade en vrede zij u, lieve broeders en zusters in de Heere, van God de hemelse Vader, door Jezus Christus. Amen.
Houdt u overtuigd Matthijs Jakobsz., Jan Jansz. en Pieter Matthijsz en alle andere broeders en zusters in de Heere, dat ik u samen toewens liefde en eendracht. Mijn begeerte is voorts, dat gij uw verzameling en samenkomsten niet nalaat uit enige vrees of wegens bedreigingen. Slaat toch acht op mijn beminde vrouw en op alle zwakke broeders en zusters, opdat zij door uw verflauwing niet van de weg der waarheid dwalen, maar steeds mogen toenemen in het Woord des Heeren, en wij hiernamaals samen met Christus Jezus, onze enige Zaligmaker, mogen worden verheerlijkt in Zijn eeuwig rijk, dat Hij bereid heeft voor allen, die Zijn Woord horen en dat getrouw bewaren; want zij zullen niet allen ingaan, die roepen Heere, Heere, maar alleen zij, die de wil van de hemelse Vaders doen. Ik bid ulieden, om toch met ijver en aandacht uw gebeden tot God op te zenden voor mij en voor u, en voor allen, die onze gebeden nodig hebben, opdat wij volharden in alles, wat wij hebben begonnen, want het gebed des rechtvaardigen vermag veel, zoals Jakobus zegt.
Broeders en zusters, ik schrijf u nu niets meer dan dat het Woord Gods rijkelijk in u allen wone. Amen.
Wel had ik gehoopt in deze gevangenis te blijven, maar ik geloof dat dit niet zo wezen zal, aangezien de christen niet dan verdrukking te wachten heeft. Ik zal wel in een

andere plaats gebracht worden, omdat zij, naar ik denk, niet verdragen kunnen, dat ik en de pastoor van de Liere bij elkaar blijven, aangezien wij te veel over de Schrift spreken. Voorts schrijf ik u niet meer, lieve broeders en zusters. Ik hoop intussen, dat gij tezamen gezond mag zijn, zoals ik mij bevind. En hiermee beveel ik u aan God, de hemelse Vader. Amen."

Gedurende zijn gevangenschap werd hij zeer aangevallen door priesters en monniken, die hem van de waarheid zochten af te trekken, wat hij echter op vrome wijze doorstond. Na langdurige gevangenschap werd het doodsvonnis over hem uitgesproken, omdat hij gehandeld had tegen de bevelschriften des konings, door namelijk in zijn huis gehouden te hebben vergaderingen, predikaties, en kinderen had laten dopen, enz., en de predikant had gehuisvest, waarom hij werd veroordeeld om met het zwaard gedood, zijn lichaam op een rad en zijn hoofd op een paal gesteld te worden.
Na het ontvangen van dit vonnis ging hij alleen heen en zei tot zijn medegevangenen: "Allen die de Heere liefhebben, helpen mij bidden." Hij zelf bad hartelijk tot God, en beval alzo zijn ziel in de handen des Heeren. Aldus werd hij, nadat hij bijna een jaar gevangen gezeten had, met het zwaard aan de Heere opgeofferd, en wel te 's Gravenhage, op de 21e December 1568.

Carolus de Bruijne

[JAAR 1568.]
Carolus de Bruijne, geboren te Steenwerke, en woonachtig in het gebied van Merries, in West-Vlaanderen, was een landman van beroep. Nadat hij ook, in het jaar 1566, door de prediking van het heilige Evangelie de leer van God en van zijn Zaligmaker Jezus Christus met zijn gehele hart had aangenomen, was hij zeer ijverig in de opbouwing en bevordering van Gods kerk. De Heere schonk hem ook rijkelijk de goede gaven, van Zijn Heilige Geest, die hij zeer naarstig besteedde, en dat niet alleen in de tijd, toen Gods heilig Woord in het openbaar werd gepredikt, maar hij nam ook de predikatie, toen deze door een bevelschrift verboden was, ‘s nachts en op andere tijden zeer getrouw waar, en stortte ook zijn geld teneinde vrijheid van de christelijke godsdienst te verkrijgen. In het jaar 1567 werd hij ook daarom in de stad Belle gevangen genomen, waar hij gedurende negen maanden onder grote vrijmoedigheid en volharding gevangen zat. Op vrome wijze weerstond hij ten allen tijde de aanvechtingen en plagerijen, die hem en de anderen gevangenen gedurende zijn gevangenschap door de priesters en monniken werden aangedaan. Dit bleek openlijk in de stad Belle, en wel op de 18e Februari 1568, waar hij op het schavot niet alleen op een heerlijke wijze zijn geloof beleed, maar ook zeer vrijmoedig de omstanders en toeschouwers aansprak, en met gepaste woorden uit Gods heilig Woord vermaande, zoals hij dit als een begaafd en vrijmoedig man doen kon. Na eindelijk zijn gebed te hebben gedaan, liet hij ook zijn bloed met het zwaard vergieten.

Gillis Vertrecht

[JAAR 1568.]
Gillis Vertrecht, mede te Merries, in West-Vlaanderen, geboren en woonachtig was insgelijks een landman van beroep, die tot het jaar 1565 een zeer groot liefhebber en vriend was van priesters, monniken en dergelijke geestverwanten, en zich ook zeer ijverig betoonde in de pauselijke afgoderij. In het jaar 1566 behaagde het echter God

de Heere het licht van het evangelie over hem te doen opgaan, hem daardoor de ogen des verstands te openen, en de ware kennis van zijn. zaligheid in Christus Jezus te schenken. Hij kweet zich dan ook met grote ijver, en sloot zich niet alleen bij de gemeente van Christus aan, maar heeft ook zijn geringe gaven, daar hij geen geleerd persoon was, tot nut der kerk van Christus aangewend, niet alleen in die tijd, toen Gods heilig Woord in het openbaar gepredikt werd, maar ook nadat het door een bevelschrift van de regering was verboden. Hij woonde ook ‘s nachts de geheime vergadering bij, en ontbrak er geen enkele maal. Voor zijn gevangenneming verbergde hij geruime tijd op een geheime wijze de predikant, Johannes Danielis genaamd, en betaalde ook een som geld tot verkrijging van vrijheid van de christelijke godsdienst. Hij werd daarom ook in het jaar 1568 met de bovengenoemden in de stad Belle gevangen genomen, waar hij negen maanden in de kerker zat. Gedurende die tijd had hij vele aanvallen te doorstaan, die hem zeer moeilijk vielen, aangezien hij een onwetend man was, en niet lezen of schrijven kon. Hij werd ook zeer gekweld door de pastoor van Merries, Mailart de Veje genaamd; en, daar deze zijn peet was, raadde deze hem te dringender en te ernstiger aan zijn geloof te verzaken, waartoe ook procureur-generaal van Vlaanderen, Pieter le Coc genaamd, mede zijn best deed, aangezien Gillis Vertrecht zijn schout was van een heerlijkheid, die hij te Coc bezat, in het gebied van Merries, de heerlijkheid van de Waerde genaamd. Al deze aanvallen en aanvechtingen weerstond Gillis op vrome en vrijmoedige wijze, zoals ook in het openbaar bleek in de stad Belle, waar hij op de 18e Februari 1558 op het schavot zijn geloof, naar de gave, die hij van de Heere ontvangen had, beleed, en aan alle omstanders vrijmoedig betuigde, dat hij in dit geloof wilde leven en sterven, zoals hij ook toonde, toen hij, na zijn gebed gedaan te hebben, zijn bloed gewillig met het zwaard liet vergieten.

Jan Schakele

[JAAR 1568.]
Jan Schakele, geboren en mede woonachtig in het gebied van Merries en ook een landman van beroep, was een eenvoudig en geschikt man, die met tijdelijke goederen ruim was gezegend. In het jaar 1566 nam hij de leer van het heilige Evangelie als de leer van zijn zaligheid aan, en volhardde daarin naar de mate der gaven, die God hem verleende. Hij beijverde zich zeer om de kerk Gods te helpen opbouwen, en verstrekte ook, als de bovengenoemden, geld tot verkrijging van vrijheid van de christelijke godsdienst van de koning van Spanje. Maar juist daarom zat hij, evenals de bovengenoemden, negen maanden gevangen. Onder alle aanvallen en moeilijkheden van priesters, monniken en andere vijanden der waarheid, die dikwerf de gevangene kwamen kwellen, volhardde hij op vrome, vrijmoedige en standvastige wijze in zijn geloof, zoals dit in het openbaar te Belle bleek, en wel op de 18e februari 1568, toen hij op het schavot zijn geloof vrijmoedig beleed, en de omstanders betuigde, dat hij bereid was in dat geloof te sterven, zoals hij dan ook, na zijn gebed gedaan te hebben, vrijwillig zijn bloed liet vergieten met het zwaard.

Marcus van Waerde

[JAAR 1568.1
Deze Marcus van Waerde was ook geboren en woonachtig in het gebied van Merries, en oefende het landbouwersbedrijf uit. Hij was een verstandig overleggend man, mede met tijdelijke bezittingen bedeeld, die ook de leer van het heilige Evangelie in het jaar

1566 met grote ijver aannam, en dat standvastig beleed, aangezien God de Heere hem rijkelijk met Zijn Geest versterkte in vele goede gaven. Door vurige ijver gedreven, bevorderde hij zeer naarstig de uitbreiding van Christus' kerk, niet alleen toen Gods heilig Woord in het openbaar werd gepredikt, maar hij deed dit ook na het verbod ‘s nachts, en daarna, zo dikwerf de gelegenheid zich daartoe aanbood. Hij had ook van zijn bezittingen veel over voor de vrijheid van de christelijke godsdienst. Met de bovengenoemde martelaren werd hij, in het jaar 1567, in de stad Belle gevangen genomen, waar hij ook met hen, gedurende negen maanden, met grote vrijmoedigheid en standvastigheid zijn geloof beleed, en zich tegen alle priesters, monniken en andere vijanden der waarheid beschermde. Menigmaal toch kwamen zij hem en zijn medebroeders in de gevangenis bezoeken, en poogden dan met vele woorden en aanvallen hen van hun geloof te doen afvallen; doch hij weerstond ben op echt vrome wijze en, aangezien hij een welsprekend en begaafd man was, en goed ervaren in de hoofdzaken van de christelijke godsdienst, stopte hij menigmaal de vijanden der waarheid zeer dapper de mond, en overtuigde en bestrafte hen wegens hun pauselijke afgoderij, zodat hij ook eindelijk op de 18e Februari 1568, in de stad Belle ter dood veroordeeld werd. Toen hij, evenals de genoemde martelaren, op het schavot was gebracht, beleed hij vrijmoedig en gepast zijn geloof, en bevestigde dat met de heilige Schrift. Zeer treffend sprak hij ook de omstanders aan en vermaande ben, wat de beambten niet goed konden verdragen, zodat deze de scherprechter herhaaldelijk aanspoorden met de voltrekking van het vonnis voort te varen. Ten laatste verzocht Marcus te mogen bidden, en daarna liet hij vrijwillig en vrijmoedig met de andere martelaren zijn bloed met het zwaard vergieten.

Op de 24e Maart 1568 werden, door het vonnis van de commissarissen des konings en het bestuur van 's Hertogenbosch vijfentwintig burgers van die stad wegens de godsdienst en het oproer, dat daarbij ontstond, uit Brabant gebannen, en hun bezittingen ten behoeve van de koning verbeurd verklaard.

Nog werden in die tijd meer dan veertig burgers ingedaagd, over wie men het doodsvonnis wilde uitspreken.

Gillis de Meyère

[JAAR 1568.]

Te Vinderhoute, in Vlaanderen, omstreeks een halve mijl van Gent, woonde een pastoor, Gillis de Meyère genaamd, die God verlichtte met de ware kennis van het zaligmakende geloof. Zo spoedig God hem dit talent had toevertrouwd, wilde hij dit niet als de luie en boze dienstknecht in de aarde begraven, maar zocht daarmee te woekeren, zoveel hem mogelijk was. Deze pastoor was ook zeer godvruchtig in leer en leven, en betoonde zich ijverig en gewillig om hen, die onder zijn zorg waren, van huis tot huis te bezoeken, te vermanen en te troosten met Gods Woord, en stelde hun voor ogen en waarschuwde hen tegen de gruwelijke lasteringen van de antichrist, waarin zij zolang verzonken waren geweest. Hij leerde het volk, dat de vergeving der zonden, de genade Gods en het eeuwige leven niet door onze werken of verdiensten, maar door een oprecht waar geloof in de levende Zoon van God uit genade, zonder enig toedoen der werken moet verkregen worden. De pauselijke handlangers te Gent werden nu gewaar, dat hun bedriegerij en poppenspel door deze pastoor ten enenmale werd verdacht gemaakt, en dat hij het juk van de antichrist verwierp, ten gevolge waarvan zij niet verzuimden naar alle middelen te zoeken en listen uit te denken, hoe men deze beklagenswaardige man zou ombrengen. Het gebeurde dan ook dat zij hun nijd niet langer konden verbergen, hun handen aan hem sloegen, hem gevangen

namen in Maart 1568, en hem lieten brengen in de algemene gevangenis, het Sauselet genaamd, en wel in een zeer onrein gat. Geruime tijd bad hij daar vrijmoedig zonder ophouden tot God, en dankte Hem, dat hij waardig was bevonden om de getuigenis van het Evangelie en om Zijn heiligen naam te lijden.
Vele goede lieden kwamen hem in de gevangenis bezoeken, die hij troostte en onderwees uit Gods Woord, zodat zij niet dan onder vele tranen van hem scheidden. Op verschillende tijden kreeg hij ook bezoek van priesters en monniken, die hem met hun valse leer aanvielen, en hun best deden om hem afvallig te maken. Doch, welke listen zij ook in het werk stelden, en hoe ijverig zij zich daarin betoonden, alles was tevergeefs. Hij bleef voortdurend volharden, zonder in iets ter rechter of ter linkerzijde af te wijken; zodat velen van het volk, die van zijn aanvechtingen hoorden, zich zeer verwonderden, dat hij zo standvastig en welgemoed bleef in de Heere.
Deze bloeddorstigen hielden niet op hun valse beschuldigingen uit te schreeuwen en rond te bazuinen totdat zij het zover hadden gebracht, dat ook dit schaap van Christus' kudde zou worden verworgd. Op de 4e April 1568 brachten zij Gillis op het grafelijk kasteel, opdat hij daar zijn doodsvonnis zou horen. Toen hij daar kwam, werd hij wegens vele artikelen beschuldigd en een ketter genoemd, en veroordeelde men hem om te worden verworgd.
De Spaanse soldaten, die in die tijd te Gent waren, lieten hem zeer vreselijk binden, staken een bal in zijn mond, en wilden, dat men hem tot as zou verbranden. Toen men hem tot de plaats leidde, waar hij zijn offer brengen zou, stootten en sloegen de Spanjaarden hem onderweg zo verschrikkelijk, dat men zich over hem moest erbarmen. Ja, zelfs hun kapitein, die zij Mestre del Campo noemden, sloeg deze vromen getuige van Christus Jezus met een gewapende vuist in het gezicht, en wel met zulk een nijd, als enig tiran doen kan. Bij de overbrenging van het grafelijk kasteel naar de strafplaats deden zij niets als hem mishandelen, en sloegen en stompten hem, alsof zij een dolle hond onder handen hadden, en wel alleen, omdat hij zo ijverig en vrijmoedig was. Op de strafplaats gekomen, waar Gillis zijn offerande brengen zou, plaatsten zij hem met de grootste nijd in de hut op de brandstapel. En, terwijl hij temidden der vlammen stond, riep hij nog met luider stem, zodat men het verstaan kon: "Vader, in uw handen beveel ik mijn geest!" Aldus is deze vrome martelaar te Gent, onder grote volstandigheid, met zijn medebroeders in de Heere ontslapen, op de 4e April in het jaar onzes Heeren en Zaligmakers Christus 1568.

Joost van Busecum

[JAAR 1568.]
Op de 7e Mei van dit jaar, nadat Joost van Busecum, ook Kruysemunt genaamd, uit Engeland gekomen was en naar Oudenaarde, zijn vaderstad, terugkeerde, vanwaar hij vroeger wegens de tirannie en vervolging gevlucht was, geschiedde het, dat hij terstond, wegens de waarheid, gevangen genomen en aan de Heere onder grote volstandigheid des gemoeds, aan de galg opgeofferd werd.

Pieter van Keulen en Betteken, zijn dienstmaagd

[JAAR 1568.]
Pieter van Keulen, die te Breda woonde, was een goudsmid van zijn handwerk, die geruime tijd Christus in Zijn gemeente had gediend als ouderling, en betoonde zich als zodanig zeer ijverig en vurig, en gaf zich grote moeite om de kleine kudde van Christus bijeen te honden. Hij was ook zeer voorkomend, daar hij in zijn woning de broeders in de vergadering ontving, opdat zij met de verkondiging van het goddelijke

Woord zouden gevoed worden. Maar, aangezien de duivel, die altijd een erfvijand der vromen is, de opbouwing van het huis des Heeren niet kon verdragen, bracht hij bij enige vijanden der waarheid zoveel teweeg, dat zij in het jaar 1567 de handen aan Pieter sloegen, en hem in de gevangenis wiepen, waar hem terstond ijzeren boeien aan de benen gedaan werden. Toen dit de gemeente vernam, was zij niet weinig bedroefd. En de broeders, bedenkende, dat zij als zijn medegevangenen waren, die hun schuldige plicht wilden bewijzen, zochten allerlei middelen om bij hem te komen; en, toen zij die gevonden hadden, kwamen hem vele broeders en zusters bezoeken en troosten in zijn gevangenschap. Toen de vijanden van het kruis van Christus dit vernamen, vonden zij in hun raad goed hem naar het kasteel over te brengen, opdat er niemand bij hem komen zou. Hij en vele broeders waren bedroefd, dat hun daardoor het middel van vertroosting benomen was.

Betteken, zijn dienstmaagd, die zeer ijverig en goed ervaren was in de heilige Schrift, bracht hem dagelijks zijn spijs, en hield niet op hem te troosten en te versterken met het Woord van God. En, nadat zij omstreeks negen maanden haar meester van voedsel had voorzien, en ook getroost had met de gave, die de Heere haar had verleend, namen zij haar ook eindelijk, op de 30sten Maart, gevangen. Zij verheugde zich daarin met grote blijdschap, omdat zij ook genade van God verkregen had, en waardig werd gekeurd om Zijns heiligen naams wil te lijden.

Kort daarna werd Pieter zeer gestreng gepijnigd, en daarna kwelden zij ook Betteken met vele martelingen. Toen zij in de kelder kwamen, sprak zij zeer vrijmoedig tot de commissarissen en heren, en zei: "Mijn heren, waarom wilt gij mij toch pijnigen? Ik heb toch niets tegen ulieden misdaan. Verlangt gij mijn geloof te weten? Dan behoeft gij mij niet te pijnigen. Maar, aangezien ik mij nimmer voor mijn geloof geschaamd heb, schaam ik mij dat ook nu niet voor u, mijn heren, maar zal dat vrijmoedig belijden." Doch, wat zij ook zei, zij wilden er toch mee voortgaan. Toen zij zag, dat zij zich aan de pijniging moest onderwerpen, verzocht zij aan de commissarissen haar te vergunnen eerst te mogen bidden, wat zij haar toestonden Terwijl zij bad, overviel een der commissarissen zulk een vrees en verschrikking, dat hij in flauwte neerzeeg, en zij niet wisten, hoe zij hem uit de kelder zouden krijgen; ten gevolge waarvan Betteken aan hun handen ontkwam, en zij niet gepijnigd werd. Toen Betteken weer in de gewone plaats van de gevangenis gebracht was, kwamen er twee tot haar, die haar naar haar geloof ondervroegen, wat zij zeer vrijmoedig beleed.

Daarna veroordeelden zij deze beide schapen van Christus, en wel om op de brandstapel te worden gedood. Toen zij van de gevangenis geleid werden naar de plaats, waar zij hun offerande brengen zouden, hoorde men het volk onophoudelijk zuchten en kermen. Doch Pieter en Betteken, zijn dienstmaagd, riepen zeer vrijmoedig tot de Heere hun God, en baden Hem, het werk, dat Hij in hen had begonnen, te volbrengen, tot grootmaking van Zijn heilige naam; dat Hij hun geen wezen wilde laten, maar hen nabij zijn met de kracht Zijns Geestes, totdat zij hun offerande onder volharding zouden hebben volbracht. Na aldus samen tot hun God te hebben gebeden, werd Betteken alleen weggeleid, die vooral de geest van vrijmoedigheid bezat, en zeer luid riep: Hemelse Vader, wil mij toch bijstaan, want het is om Uws heiligen naams wil en de ware getuigenis van het Evangelie, dat ik alles lijd." Zij liet ook niet na vele broeders en zusters toe te roepen, terwijl zij met grote blijdschap God dankte, dat zij waardig bevonden was te lijden om Zijn heilige naam. Vele broeders en zusters, die de grote vrijmoedigheid van Betteken, hun medezuster, zagen, werden met ijver aangegord, zodat vele van de zusters, die zich op de straat bevonden, geen gevaar ontzagen, door het volk heendrongen, naar hen toeliepen, hen in haar armen

omhelsden en zeiden: Lieve broeder en zuster, strijdt toch vromelijk, want de kroon des eeuwige levens is u bereid!"
Toen men voor de burg gekomen was, waar alles gereed stond om deze lammeren van Christus te offeren, sprak Betteken met een verheugd aangezicht tot het volk: "Mijn lieve broeders en zusters, weest steeds aan Gods Woord gehoorzaam, en vreest hen niet, die het lichaam doden,want zij kunnen de ziel niet doden. Ik ga nu Christus mijn Bruidegom tegemoet." Daarna vielen beiden op de knieën, en stortten hun gebeden zeer vurig uit voor de Heere. Daarna plaatste de scherprechter beiden aan een paal, en maakte hen met ketens vast, terwijl Pieter van Keulen met de strop werd verworgd. Betteken verworgden zij niet, en deze vertroostte en vermaande intussen haar meester tot volstandigheid in het geloof, totdat het vuur aangestoken en enige tijd gebrand had. Ja, God had haar dermate met standvastigheid begenadigd, dat zij temidden van de vlammen Zijn naam groot maakte, waarover zich velen verwonderden. Aldus ontsliepen deze vrome martelaren en goede getuigen van Christus in de Heere, op de 29sten Mei 1568.

Cristoffel Gauderijn, Jan Liebaert, Willem van Spiere en Tanneken Baerts

[JAAR 1568.]
Christoffel Gauderijn, geboren te Amongyst, omstreeks drieëntwintig jaren oud, die vroeger woonde bij de abt van Eename, de Leeuwère genaamd, zette zich later na de dood van de abt, met Damiaan Heelinck, bijgenaamd Notman, te Beveren, bij Oudenaarden neer, om zich daarin het linnen weven te oefenen, waarin hij bijna zijn meester overtrof. Intussen was hij een beklagenswaardig wereldling, die wat hij op de dag en ‘s nachts verdiende, hij op de dag des Zondags in allerlei overdaad en dobbelen doorbracht. Doch God beschikte hem een man, Louis Stalens genaamd, een van zijn buren, die hem over zijn lichtzinnigheid vermaande, en zei dat het beter was offeranden te doen en de armen hiervan mee te delen, dan het in overdaad en brooddronkenheid te verkwisten, waarvan men eenmaal rekenschap zou moeten doen. Christoffel nam dit ter harte, liet zijn vroegere vrienden van die tijd lopen, sloot zich bij Louis aan, en onderzocht dagelijks Gods Woord met hem, waarin de Heere hem wonderbaarlijk onderwees. Het meest hield hij zich bezig met het onderzoek van de heilige Schrift, en bezocht dikwerf de broeders om elkaar te vermanen en te vertroosten. Een pausgezinde, die nevens het huis van Louis Stalens woonde, waar zij dikwerf tezamen kwamen, zei: "Als ik ben aan een galg zal zien heen en weer waaien, zal ik tevreden zijn." Kort daarna brak er dan ook een vervolging uit, zodat Louis Stalens vertrok, daar hij wist, dat hij en zijn zwager, aan de priester en schout van Oudenaarde waren overgegeven. Deze Stalens beval zijn vrouw en kinderen aan de bescherming van Christoffel, waarvan deze zich ook goed kweet. Aldus bleef Christoffel onder het kruis, maar hij werd aangesteld tot diaken, in welke bediening hij zeer getrouw was.
In Maart 1568 gebeurde het, dat hij zijn werk liet varen, en naar Oudenaarde vertrok, teneinde daar de armen ten dienste te staan. Toen hij op de Ommekeer kwam, werd hij door de stadsgerechtsdienaars gevangen genomen. Vervolgens werd hij herhaaldelijk ontboden bij de opperste schout op het kasteel, die hem goed kende, aangezien hij vroeger gewoond had bij de abt van Eename. Deze vroeg hem: "Christoffel, hoe komt het, dat gij wegens ketterij gevangen genomen bent? Die hebt gij toch van de abt niet geleerd." Hij antwoordde: "Mijnheer, ik ben geen ketter, maar een gelovig christen,

wat ik niet van hem heb geleerd, maar wel allerlei boosheid, die te schandelijk is om te verhalen."
Toen de priester deze samenspraak vernomen had, zei hij tot de opperste schout, dat hij zulk een ketter niet meer moest ontbieden; waarnaar hij ook luisterde. Op zekere tijd zei hij echter tot Christoffel: "Doe in alle opzichten uw best, en ik zal u in alles helpen, want ik hoor, dat gij geen beelden verbroken hebt, maar alleen vergaderingen hebt bijgewoond." Voorts zei de schout: "Christoffel, wilt gij met een pastoor spreken? Tracht het dan met hem eens te worden; ik zal u helpen." Christoffel antwoordde . "Mijnheer, ik wil met een pastoor spreken, en indien hij mij met de Schrift kan bewijzen, dat ik ongelijk heb, zal ik mijn overtuiging laten varen." Vervolgens zei hij: “Ik zal u de pastoor van Pamele zenden, Jan van Opstale bijgenaamd het Zwijn. Zie het met elkaar eens te worden, dan krijgt gij een bewijs van hem, en ik zal dat aan de beambten laten zien, en zorgen, dat gij uw vrijheid terugkrijgt." Deze en dergelijke beloften deed hij aan Christoffel, en zond, volgens zijn belofte, de pastoor van Pamele tot hem in de gevangenis. Toen deze tot hem gekomen was, beleed Christoffel zijn geloof van punt tot punt voor hem en zei: "Luister naar mij; ik zal ook graag naar u luisteren, en wanneer ik dwaal, geef ik mij graag aan u gevangen;" en sprak alzo gedurende drie uur met de priester uit de Schrift over het avondmaal, doch vooral over de kinderdoop, alsof zij, die zonder gedoopt te zijn stierven, zouden verloren zijn, waarvan Christoffel hem duidelijk het tegendeel bewees, zodat de priester geen woord meer spreken kon, en Christoffel zei: "Gij kunt mij niet bewijzen, dat ik iets toestem buiten de Schrift. Schrijf mij nu een verklaring, zoals gij beloofd hebt, toen gij hier kwam." Hij beloofde dit en zei: "Zend er morgen om, en ik zal het meegeven." Christoffel deed dit door zijn meester Daviaan, doch de priester antwoordde, dat hij met de schout gesproken had, en dat Christoffel zich gerust moest stellen, want dat hij geen bewijs nodig had. Toen Christoffel dit hoorde, zei hij: "Ik heb de priester de handen vol gegeven, en ik gevoel wel, dat hij mij bij de schout in een kwaad daglicht heeft gesteld, daar hij in zijn twistgesprekken mij gedurig vermaande aan mijn leven te denken. Ik heb daarop geantwoord, dat de mens van zijn leven slechts twee dagen zekerheid heeft, dat is van zijn geboortedag en van zijn sterfdag." Zodat hij toonde om de woorden van de priester niet veel te geven; “want alle bedreigingen," zei hij, zijn tijdelijk en gij kunt niet anders doen dan het lichaam doden, en wij moeten toch allen eens sterven, en worden alzo door de dood in het eeuwige leven verplaatst." Met deze en soortgelijke woorden troostte deze jonkman zich in zijn lijden, en overwon de verdrukking, opdat hij met al de uitverkorenen de eeuwige blijdschap mocht deelachtig worden, zoals hij betuigt in vele brieven, aan zijn vrienden en gemeente geschreven, waaruit men zijn christelijk hart kan leren kennen. Immers, door Louis Stalens en andere broeders werd hij op verschillende lijden door brieven en mondeling vermaand, om het land te verlaten, doch in tegenwoordigheid van anderen antwoordde hij: "Och broeders, wij zijn niet allen tot één ambt geroepen, want hier moeten er enige blijven om de zwakken te vertroosten, en ook om Gods Woord voor dit overspelige geslacht en tiranniek volk te belijden.
Toen hij nu bijna een jaar had gevangen gezeten, werden er bij hem gezet drie Spanjaarden, die een moord begaan hadden, en hem zo plaagden en kwelden, dat zij ‘s nachts hun stoelgang op hem deden en hun water loosden, en hem met grote kwaadaardigheid smeten, om hem zo de slaap te beletten; wat hij echter met geduld verdroeg. Intussen sprak hij dikwerf de schout aan en zei: "Wanneer zal de dag komen, dat ik om de naam van Christus, de dood zal mogen smaken?” Omtrent drie weken daarna werd hij van de tirannieke Spanjaarden verlost en kort daarna werd hem

gezegd, dat de beul in de stad was gekomen. Christoffel schreef toen een afscheidsbrief aan Daviaan zijn meester, en vroeg een schoon hemd, om daarmee zijn offerande te volbrengen. Eveneens zond hij een afscheidsbrief aan een zuster van de gemeente, vermaande haar bij de waarheid te blijven, en God voor hem te bidden, dat hij zowel de wereldse tirannie als eigen vlees mocht overwinnen, en gaf haar tot aandenken een Franse bijbel. Toen hij des avonds vernam, dat het zeker voor hem was te moeten sterven, daar men hem de boeien afdeed, hield hij zich tot tien uren in de avond met bidden bezig, en 's morgens vroeg evenzeer. Nadat hij gebeden had, deed hij een schoon hemd aan, en na zich gewassen te hebben, zei hij tot zijn medegevangenen, die daar bleven: Broeders, ik ga nu naar de bruiloft; ik hoop, voor het middag is, te drinken van de nieuwe wijn in het rijk van God!" Naar beneden geroepen, vond hij daar twee broeders, gereed om ook hun offerande te brengen, met name Jan Liebaert en Willem van Spiere, en ook een vrouw, Tanneken Baerts genaamd, van Oudenaarde. Deze vier lammeren vermaanden elkaar hartelijk, en vertroostten zich tegen de offerande, die zij de Heere uit een oprecht hart wilden brengen. Terwijl zij daar stonden, kwam er een minderbroeder, die hen, zoals hij zei, wilde bekeren. Christoffel zei: "Ga weg van hier, gij verleider van de zielen der mensen, want wij hebben u niet nodig." En terstond vertrok hij. Nadat zij afscheid genomen hadden, kwam de scherprechter, en maakte alles gereed om hun een bal in de mond te stoppen. Toen deze lammeren dit zagen, namen zij mondeling afscheid van elkaar. Jan Liebaert zei luid: "Mogen wij in onze laatste uren geen vrijheid hebben om God te loven en te bidden? Dit is Gode geklaagd! Christoffel zei daarop:"O lieve broeders, weest getroost en twijfel niet; hoe meer leed men ons aandoet, hoe meer God ons door zijn Geest zal troosten, want al kan ook een moeder haar kind verlaten, God zal ons niet verlaten!" Met onderscheiden troostrijke woorden vermaande hij hen, totdat de beul hem de mond had toegebonden, die hen vandaar als schapen naar het stadhuis dreef, om hun vonnis te horen, hetwelk daarin bestond, dat zij levend opgehangen en verworgd zouden worden ter dood, omdat zij de predikatiën hadden bijgewoond en in de leer volhardden. Aldus werden deze drie getuigen aan de Heere aan de galg opgeofferd, zoals Christus hun Heere en Meester wedervaren was.

Tanneken Baerts, van Oudenaarde, was een vrouw, die zeer ijverig was in werken van barmhartigheid en andere deugden. Aangezien zij in een kraamkamer in de burcht psalmen had gezongen, en de vrouw met Gods Woord had vertroost, waarin zij standvastig bleef, kreeg zij het vonnis om te worden onthoofd, hetwelk plaats had onder in het stadhuis, achter de deur in een stoel en wel om haar lichaamszwakte, waar zij, stil zittende, drie slagen op de mond ontving. Eindelijk ook bracht zij haar offerande, en ontsliep alzo, terwijl zij de martelaarskroon op dezelfde dag met haar broeders ontving, zalig in de Heere, te Oudenaarde, op de 11e Juni in het jaar onzes Heeren 1568.

Cornelis de Meen

[JAAR 1568.]

Nadat de Baanderheeren van Batenburg op de 1e Juni 1568 te Brussel met het zwaard waren omgebracht, werd de volgende dag, op de 2den van die maand, onder anderen mede te Brussel, op de Paardenmarkt of Sabel, op dezelfde wijze omgebracht Cornelis de Meen (volgens anderen heette hij Nieen), bedienaar van het goddelijke Woord.

Nadat de hertog van Alva door zware vonnissen over onderscheiden voorname heren en anderen van mindere staat en het verbannen van velen wegens de hervormden godsdienst, zijn vijandschap getoond had, liet hij een bevelschrift afkondigen, dat, zo

wie enige bezittingen van de oproerlingen, geuzen, vijanden en gevluchten wisten aan te wijzen, dat de overheid of schatbewaarders moesten te kennen geven, op bedreiging, dat men de waarde daarvan op hem, die dit wist, en niet had te kennen gegeven, zou verhalen. Om dit doel te beter te bereiken, werd de aanbrenger een derde gedeelte geschonken, terwijl zij, die de waarde van de verzwegen bezittingen niet konden betalen, lichamelijk straf zouden ontvangen, volgens het goeddunken van de rechter.

Jan le Grain

[JAAR 1568.]

Op woensdag de 27e April, in het jaar 1568, werd Jan le Grain, te Arras geboren, te Antwerpen door de beambte van het hof gevangen genomen en naar zijn huis geleid. In tegenwoordigheid van de graaf van Ladron, die in die tijd met zijn afdeling Duitsers te Antwerpen in bezetting lag, werd hij op de pijnbank gelegd.

Deze gevangene bezat nog in zich de wortel van het ware onderwijs en de zuivere leer van het Evangelie, die hij in de gemeente te Genève geleerd had, en was ook in de Nederlanden reeds sedert vele jaren beroemd onder de voornaamste gelovigen van de kerk. De reden, waarom zij hem zo pijnigden was vooral, omdat hij te Antwerpen zijn best had gedaan huisvesting te verlenen aan hen, die van alle kanten naar Antwerpen gevlucht waren. Vooral wilde men van hem te weten komen de handelwijze van zekere man, Jan de Beaussart genaamd, die in die tijd te Brussel gevangen zat en wel, zoals men zei, omdat hij te Antwerpen in het geheim volk had willen werven ten dienste van de prins van Oranje. En, toen Jan le Grain aangaande Beaussart op de pijnbank ondervraagd werd, bekende hij, dat hij hem eens in zijn huis had zien komen en naar zekere man horen vragen, met wie hij iets te doen had.

Toen le Grain in het huis van de beambte gevangen zat, mocht niemand met hem spreken dan een jong meisje, door hetwelk hij nu en dan op kleine stukjes papier, op verschillende tijden, aan zijn vrouw en aan zijn zwager schreef, zoals hier volgt:

Een briefje aan zijn vrouw.

Nadat ik aangaande Jan Beaussart ondervraagd was betreffende zaken, die niet de moeite waard zijn te worden geschreven, bedreigden zij mij, omdat ik de prediking en het avondmaal had bijgewoond, van welke beide zaken zij vooral een afkeer hebben. De Heere zij geloofd, ik heb niemand genoemd, en hoop, dat niemand door mijn toedoen zwarigheid zal ondervinden. De Geest Gods trooste mij door Zijn genade."

Een ander briefje aan zijn vrouw.

"Lieve vrouw, ik meld u door deze, dat wij hier iedere dag een commissaris van Brussel te wachten hebben, Jan del Rigo genaamd, door wie wij het een of ander horen zullen, zoals de beambte ons zegt. God verlene ons, wat ons zalig is, terwijl wij Hem vurig moeten bidden. Groet mijn zwager vooral en ook allen, die de Heere vrezen."

Op de 18e Juni schreef hij het volgende aan zijn vrouw en zwager in zijn dagboekje.

"Naar men ons gezegd heeft, zullen wij deze dag naar Brussel worden overgebracht, en ik maak mij gereed om de wil van God af te wachten, aan Wie ik u aanbeveel en aan Zijn heilig Evangelie. Ik bid u, bewaart de vrede en de eensgezindheid onder elkaar, onderzoekt dagelijks de Schrift, en vergeet niet aan ieder van mijn kinderen een bijbel te geven, die ik hun schenk als mijn testament. Lieve vrouw, ik bid u voort te gaan uw kinderen in de vrees Gods op te voeden, en wees steeds tevreden met wat Hij u verleent. Eindelijk, wees gegroet, mijn beminde vrouw, als ik u soms niet meer zien zal."

Nadat hij deze laatste brief aan zijn vrouw had toegezonden, werd hij per schip naar Brussel overgebracht en wel met nog zes andere gevangenen, in de morgen van de 19e Juni.
Te Brussel aangekomen, werden zij op Couwenbergh gebracht, en door vele Spaanse soldaten bewaard, zodat niemand hen kon spreken.
Voor hen allen, die men leden van de bloedraad noemde, werd hij de 28e Juni met het zwaard gedood. Het vonnis werd uitgevoerd des avonds, omstreeks zeven uur, door een beschonken beul, die wel drie of vier malen slaan moest voor hij de hals kon doorhouwen. Eindelijk zaagde hij die door, waardoor de martelaar pijn leed, maar toch de naam des Heeren tot zijn laatste ademtocht op vurige wijze aanriep.

Heynzoon Adriaansz., Barend van Utrecht en Jan Heymen

[JAAR 1568.]
Deze Heynzoon Adriaansz. werd door God tot de kennis van Zijn Zoon Christus gebracht in het jaar 1566. Hij was een eerzaam burger van de stad Haarlem, schoenmaker van beroep, en stamde af van een aanzienlijk geslacht, factoor van de oude kamer der Pellikanisten. Hij gaf zich aan het naarstig onderzoek van de heilige Schrift over, waardoor hij inzag hoever de aanhangers van het pausdom waren afgeweken van de rechte en ware kennis van Jezus Christus, die nodig is tot zaligheid, waardoor hij reden vond om het valse geloof der pausgezinden te verlaten, en te luisteren naar de stem van Jezus Christus. Hij woonde naarstig de prediking hij, die in die tijd plaats had in de duinen, daarna bij het Zieken en in de Haarlemmer hout. Korte tijd daarna kreeg de verdrukte gemeente zoveel vrijheid, dat zij een huis mocht bouwen buiten de stadspoort op het veld de Baan genaamd. Dit huis werd door de pausgezinden het Geuzenhuis genoemd. Daar werd Gods Woord zuiver onderwezen en de sacramenten volgens de instelling van Christus bediend; en ook daar nam deze Heynzoon meer en meer in Goddelijke kennis toe; zo zelfs, dat hij verwierp alle brieven en bullen van de paus en alle instellingen en de bevelen, die door de roomse kerk zijn uitgedacht, zoals de beeldendienst, de aanroeping van de gestorven heiligen, de afgodische pauselijke mis, het vagevuur, de bedevaarten, enz. Hij vervaardigde vele verzen en liederen tegen de dwalingen van het pausdom. Onder andere vervaardigde hij een zekere eindelijk echo, in vragen en antwoorden bestaande, die de vermelding wel waard is, waarom wij die hier hebben opgenomen en luidt als volgt:
Wat zijn nu de priesters en monniken, die zongen als een lijster? Bijster.
Wat zullen zij nu moeten doen, deze geleerde klerken? Werken.
Hoe zouden zij werken, zij kunnen niet, deze heren? Zij mogen leren.
Is hun leer van God dan iets? Gans niets.
Komt hun leer wel met Gods Woord overeen? Neen.
Wat zal men dan doen met hun geboden? Uitroden.
Wat doen de zielmissen aan de zielen profijt? Niet een mijt.
Waarom zijn dan de zielmissen door de priesters bereid? Uit gierigheid.
Waarom doen zij zielmissen, mij dit vertelt? Om geld.
Wat zullen de zielmissen doen in het oordeel? Geen voordeel.
Wat zijn priesters, monniken en ook Jezuïeten? Hypocrieten.
Hoe is het met hun vagevuur? Ik wilde, dat ik het wist? Uitgepist.
Die hun boosheid uitbracht, wat was dat voor een ruiter? Mr. Luither.
Waarmee bewees hij hun boosheid? Zeg, mij dat puur? Met de Schriftuur.
Waar was het laatste concilie? Wil mij dit in 't hart prenten? Te Trente.
Wat besloten zij daar? Zeg het mij geringen? Vele beuzelingen.
Wat was het voornaamste? Zeg mij de conditie? De inquisitie.

Wie willen de inquisitie tegenstaan als vrome reuzen? De Geuzen.
Wie wil haar voorstaan? Hertog Frederik? Neen Ederick.
Wat brengen de predikanten, die daarbuiten prediken, voort? Gods Woord.
Door wie zijn zij gezonden? Zeg het zonder spot? Door God.
Dit is ter ere van God en de geuzen gedaan:
Maar ik zal er van de priesters weinig dank voor ontvaân.

Deze echo deelde hij aan ieder mee, teneinde de lieden met het bedrog der priesters en monniken bekend te maken. Aan zijn jongste zoon, die hij meest altijd bij zich had, vroeg hij steeds de eerste regel van deze echo, die hem dan daarop met de weerklank antwoordde. Dit kon de geestelijkheid niet langer verdragen, en zij liepen gedurig naar de overheid, totdat zij Heynzoon door hun onderschout, Puyst genaamd, lieten gevangennemen, wat plaats had in de maand November 1567, enige dagen na Allerheiligen. Herhaalde malen had de genoemde onderschout tegen Heynzoon gezegd, en te goeder trouw beloofd, dat, wanneer het er toe mocht komen, en hij de last ontving om hem gevangen te nemen, hij hem vooraf zou waarschuwen, voor hij hem zou komen halen. Hierop was Heynzoon Adriaansz. zo gerust, dat hij er zich op verliet, en wel temeer, omdat hij met de onderschout zeer familiair was. Doch de vroeger door hem gesproken woorden en gegeven beloften, aan Heynzoon gedaan, sloeg hij geheel in de wind. Want, toen hij bevel had, om Heynzoon gevangen te nemen, liet hij hem niet weten, maar kwam in het geheim en stilzwijgend bij hem, en om nog enige schijn van zijn belofte te houden aan te nemen, zei hij tot hem: "Heynzoon Adriaansz., gij moet u voorzien, mijn goede vriend. "Zo," zei Heynzoon, en legde in haast zijn werk neer, om de stad te verlaten. Doch toen hij op straat was, greep hij hem en zei: "Geef u gevangen." Toen Heynzoon zag, dat hij door hem bedrogen was, liet hij zich nederig gevangen nemen, zonder iets daartegen te zeggen. Zie, beminde lezer, hoe dit beklagenswaardige schaap de vetten luipende wolf in de mond liep. O verrader, o, Judas! Had gij dit de man beloofd? Was dit uw mannelijke trouw? Ja maar naar de aard en gewoonte der Jezuïeten. Vervolgens werd Heynzoon door de onderschout naar het stadhuis gebracht en daar door de leden van het bestuur aangaande zijn geloof en godsdienst ondervraagd, wat hij vrijmoedig voor hen beleed. Toen het onderzoek was afgelopen, zetten zij bem op de St. Janspoort gevangen, bij zekere Barend van Utrecht, die nog een jong man was, en daar gevangen zat, omdat hij een houten beeld had omver geworpen en verbroken.
Kort hierna werd nog een burger van Haarlem gevangen genomen, Jan Heymen genaamd, een linnenwever, en wel omdat hij bij de heer van Brederode als soldaat gediend had; en nu werd hij ook bij de beide anderen op de St. Janspoort gebracht. Daar zaten zij de gehele koude winter, en leden groot gebrek en veel ongemak. Een zaak verwonderde Heynzoon zeer, namelijk, dat hij de jonge man nooit droevig, maar steeds verheugd zag. En als deze bemerkte, dat zijn medegevangenen bedroefd waren, en vooral Heynzoon, die acht levende kinderen had zonder moeder, vertroostte en versterkte hij hen met Gods Woord.
Rusjen Jans, de moeder van Heynzoon, een vrouw van omtrent tachtig jaren, die stadsvroedvrouw was, vervoegde zich herhaalde malen bij de burgemeester Quirijn, en bad hem vriendelijk toch wat medelijden met haar zoon te hebben; en, zo hij dit al niet wilde doen om zijn persoon, dat hij dit dan doen moest om zijn acht moederloze kinderen en om haar zwakken ouderdom; "want," zei zij, “vele dingen zijn geschied in de tijd van vrijheid." Hij antwoordde haar hierop zo spijtig, als ooit een vijand der waarheid deed en zei: In de tijd van vrijheid? Toen was het een tijd om door de

vingeren te zien, maar nu is het een tijd van recht." Aldus ging zij troosteloos van hem, en verwachtte niets goeds van de langdurige gevangenschap haars zoons.
Eindelijk werden zij met hun drieën veroordeeld om te worden opgehangen, dat de dood er op volgde. Het eerst brachten zij voor Jan Heymen en daarna Barend van Utrecht; en toen deze gedood waren, brachten zij ook voor Heynzoon Adriaansz. Toen deze op de plaats gekomen was, waar hij zijn offerande brengen zou, sprak hij de omstanders vrijmoedig toe, en vermaande hen de afgoderij te verlaten, en zich over te geven aan de oprechte ware godsdienst. Na zijn gebed te hebben gedaan, bereidde hij zich tot de dood. De beul wilde, dat hij van achteren naar de galg zou opklimmen; doch hiertegen verklaarde hij zich en zei: "Ik sterf niet als eert doodslager, dief of kwaaddoener, of als iemand die naar de dingen van anderen ziet; ik sterf als een christen." Toen hij zijn einde voelde naderen, zei hij: Heere, doe nu aan uw knecht, zoals Gij hem hebt beloofd; want in Uw Evangelie hebt Gij gezegd: "Wie volstandig blijft tot het einde, die zal zalig worden."
Nadat hij deze woorden gesproken had, had er een teken van de almachtige God plaats, in de lucht, namelijk, werd een groot geluid gehoord, zodat de aarde schudde en beefde, waardoor de omstanders elkander overhoop liepen, daar zij niet wisten, wat er te doen was want die in het oosten stonden, dachten, dat het uit het westen kwam; en die in het westen stonden, meenden, dat het uit het oosten kwam, waardoor de burgers zo verschrikt werden, dat zij deuren en vensters sloten. In één woord, dit was zulk een teken, dat zij er door verhinderd werden hun tirannie op die plaats aan de martelaar te volbrengen; want door verbaasdheid liep de beul van de galg, en liet Heynzoon daar alleen op de ladder staan. Toen Heynzoon zag dat hij alleen stond, ging hij ook de ladder af. Doch, toen het onweer en de beweging onder het volk wat bedaard was, trokken zij hem met de grootste nijd van het schavot naar de kamer van de burgemeester, alsof hij een dier was, waardoor hij zijn hoofd tegen een post zwaar kwetste. In de kamer van de burgemeester verworgden zij hem, tegen alle recht en billijkheid, op een ladder, en brachten daarna zijn lijk bij de beide andere genoemde mannen op het schavot, en hingen dat bij de anderen op. Terstond daarna namen zij de drie lijken, brachten die buiten de stadspoort, en hingen die op aan een daar opgerichte galg.
Op deze wijze eindigden deze vrome martelaren hun leven volstandig in de Heere. Heynzoon was toen vijftig jaren oud; en dit alles had plaats op de 29ste Juni 1568, onder de burgemeesters Dirk de Vries, Quirijn, Berckhout en Lambertus.
Deze geschiedenis is opgetekend uit de mond van de achterkleinzonen van Heynzoon en andere oude burgers van de stad Haarlem, die dit alles gezien en gehoord hebben.

Vier burgers

[JAAR 1568.]
Op de 16den Juli in het jaar onzes Heeren 1568, werden in de stad 's Hertogenbosch vier burgers wegens de hervormden godsdienst opgehangen, genaamd **Schaapje zonder Wol, Antonius Hermansz., Laurens in het Zevengesternte,** herbergier, en een zakkendrager.

Michiel Rombouts

[JAAR 1568.]
Michiel Rombouts, een oud, aanzienlijk en zeer bemind burger van 's Hertogenbosch, diaken bij de geheime gemeente daar, werd op de 14e Augustus 1567, ‘s nachts met enige andere leden van de hervormde godsdienst van zijn bed gehaald. Nadat hij

geruime tijd met hen had gevangen gezeten, en aan een streng onderzoek was onderworpen, werd hij eindelijk de 20e Juli 1568 met zekere Joris Coenen, wever, voor het herenhuis opgehangen. En, aangezien er een groot aantal jongens op de been waren om de uitvoering van het vonnis te zien, gingen de Duitse soldaten, die daar de wacht hadden, zover de jongens te stoten, te slaan en met stenen te werpen, zodat er velen werden gekwetst. Hierdoor ontstond een grote oploop en gedrang; in welk gedrang zekere Arend Antonisz., wever, dood bleef, van wie men zei, dat hij de genoemde Michiel Rombouts, toen deze van de gevangenpoort kwam, zeer onaangenaam had toegesproken, en de dood, die hij als ketter wel verdiend had, had toegewenst. Toen deze Michiel Kombouts voor de uitvoering van het vonnis zijn gebed voor God de Heere had uitgestort, en de ladder naar de galg zou betreden, bad hij God, dat deze een teken zou gelieven te geven voor het volk als bewijs van zijn onschuld. Nauwelijks was hij dan ook door de scherprechter van de ladder gestoten, of er ontstond zulk een onverwachte duisternis en verschrikkelijk onweer van wind, hagel, donder en bliksem, alsof de wereld verging, zodat men de deuren en vensters wegens dit weer niet kon sluiten, en de karren, die op straat stonden, werden omvergeworpen. Dit wekt temeer de verwondering, daar deze orkaan en nachtelijke duisternis plaats hadden op een zeer lieflijke dag en bij heldere zonneschijn. Voor of na de uitvoering van het vonnis was er geen enkel wolk aan de lucht te zien, terwijl het onweer zich niet veel verder dan een uur rondom de stad uitstrekte, waarmee God, buiten twijfel, een getuigenis wilde geven voor de goede zaak van de genoemde martelaren.

Lowysken Kijckenpoost

[JAAR 1568.]

Lowysken, Kijckenpoost, weduwe van Hugo Moyart geboren te Ronse, was omtrent zestig jaren oud en een zeer deugdzame en godzalige vrouw. Door de overheid van Ronse werd zij, in het jaar van onze enige Verlosser en Zaligmaker Jezus Christus 1568, gevangen genomen, omdat zij en haar kinderen in het jaar 1560 toegestaan hadden, dat een bedienaar van het goddelijke Woord in haar schuur predikte. En, aangezien er geen waar geloof kan bestaan zonder vrucht, zoals de heilige Schrift leert, was zij vooral in haar tijd met vele deugden versierd.

Immers, als andere lieden gastmalen aanrichtten voor hun vrienden of rijken, noodde zij de armen en behoeftigen, die haar niets konden vergelden, zoals Christus leerde. Nadat zij omtrent zeven maanden gevangen gezeten had, werd zij door de overheid veroordeeld om de 29e juli met het zwaard te worden gedood. Toen het doodsvonnis over haar was uitgesproken, kwam de pastoor van St. Martenskerk, heer Willem genaamd, tot haar in de gevangenis, die dacht, dat zij bij hem zou biechten. Doch Lowysken, die zeer begaafd was met de geest des verstands en der vrijmoedigheid, sprak hem zeer vriendelijk en al lachende met zulke roerende woorden toe, dat hij bitter begon te wenen, en haar nauwelijks enige woorden kon toespreken. Hij vertrok aldus wenende uit de gevangenis, en zei, dat hij gekomen was om haar te troosten; "maar," zei hij, "gij mag dit mij wel doen." Daarna bezocht haar dienstbode haar, over wie zij tante was. Deze nam onder bittere tranen afscheid van haar, en vermaande haar, tot lijdzaamheid en standvastigheid in de Heere. Zij antwoordde de dienstbode, dat zij zeer bereid was om te sterven, en verlangde dat zij haar kinderen zou vermanen, wanneer zij die in Engeland vinden zou en alles aan hen te doen, aangezien deze daar ook verstrooid waren wegens de belijdenis der waarheid. Daarna werd Lowysken uit de gevangenis gehaald en naar de plaats geleid, waar zij als een

slachtlam van Christus zou worden opgeofferd. Zeer blijmoedig vertoonde zij zich aan het volk, en werd alzo met het zwaard gedood. Zij ontsliep standvastig in de Heere op de 29e juli in het jaar onzes Heeren en Zaligmakers Jezus Christus 1568.
Daar God de almachtige Heere wonderbaar is in Zijn werken en onnaspeurlijk in Zijn oordelen, geschiedde het in die tijd te Ronse, dat een zwangere vrouw, van welke Lowysken de tante was, in barensnood verkeerde, toen zij de rouwklok hoorde luiden over haar tante, als deze de dood nabij was. Zij verkeerde in die nood drie achtereenvolgende weken, zodat de vrucht in haar lichaam dag en nacht heen en weer schoot als een weversspoel; en, toen na drie weken het kind dood ter wereld kwam, had dit een houw in de nek, en was het hoofd bijna van de romp gescheiden. In waarheid kan men hieruit opmerken en besluiten, dat de bloeddorstige en wrede tirannen waarlijk een oorzaak geweest zijn van de dood van dit onschuldige kind, wegens welke verschrikkelijke geschiedenis en geboorte zij de genoemde pastoor lieten roepen. Toen deze dit onbegrijpelijke werk des Heeren zag, verschrikte hij daardoor zo hevig, dat hij in onmacht viel, en daarna geen gezond uur meer had.
Hierin zien wij nu, christelijke lezer, dat niemand Gods rechtvaardige hand kan ontlopen, die over het verborgene van de mens kan oordelen, hun zonden hun voor ogen stellen en een iegelijk vergelden naar zijn werken.

Schoblandt Barthelsz, Hans van Hues en Joris Coomans

[JAAR 1568.]
Op een vastenavonddag, die de wereld ter ere van de afgod Bacchus houdt, en op de 11e Februari in het jaar onzes Heeren en enige Zaligmakers Jezus Christus 1568, werden te Antwerpen gevangen genomen Schoblandt Barthelsz., Hans van Hues en Joris Coomans. In de gevangenis waren zij zeer verblijd en vrolijk in de Heere, en erkenden dat dit door de wil en de voorzienigheid van de Heere geschiedde, zoals dit uit een brief blijkt, die zij de 17den Maart aan hun broeders toezonden, welke aldus luidt:
Aangezien het God heeft behaagd, dat wij om Zijn naam en de getuigenis van het Evangelie zullen lijden, zo maken wij u bekend, lieve broeders, dat wij nog welgemoed zijn, hoewel het vlees gedurige strijd voert tegen de geest, en wij menigmaal luisteren naar de raad van de aardse slang. Wij zijn er nochtans zeker van, dat Christus, ons Hoofd, de kop der slang vermorzeld heeft, en ons geen wezen zal laten; het zal ons niet schaden, ofschoon het ons de verzenen kwetsen zal. Wij willen daarom niet verflauwen, maar vast op de belofte des Heeren vertrouwen, dat Hij een God is, Die de hemel en de aarde uit niet geschapen heeft, Die Jozef in Egypte niet verliet, noch de drie jongelingen in de brandende oven, en ook Daniël in de leeuwenkuil niet vergat. Hij is de God van Abraham, Izak en Jakob en van hun rechtvaardig zaad, zodat wij onbevreesd met David zeggen: "De Heere is mijn heil, mijn kracht, mijn sterkte en mijn toevlucht." Met deze en dergelijke woorden der Schrift, lieve broeders, troosten wij ons in onze gevangenschap, en steunen niet op enige menselijke hulp. Daarom, lieve broeders en zusters, wordt niet mismoedig wegens onze gevangenschap; want dit is de wil van God. Het is ook geen nieuwe noch vreemde zaak; maar bidt de Heere ons volharding te geven tot het einde. Amen.'
Het onderzoek van Schoblandt, gedaan de 23e maart, in tegenwoordigheid van de markgraaf, de schout, de klerk van de bloede en vele andere gerechtsdienaren.
De markgraaf: Waar bent gij geboren?
Schoblandt. Te Roemerswale"
De markgr. "Waar zijt gij getrouwd?"

Schobl. Te Middelburg, in Zeeland."
De markgr. "Waar hebt gij uw kinderen laten dopen?"
Schobl. In de christelijke kerk, waar de christenen hun kinderen behoren te laten dopen."
De Markgr. Al hadden wij geen andere getuigen, wij hebben er nu genoeg. Hebt gij het avondmaal bijgewoont?"
Schobl. Ja, mijnheer."
De markgr. Hebt gij geen kerkdienst verricht?"
Schobl. "Neen, mijnheer."
De markgr. Is het niet genoeg te geloven, wat in de kerkvergadering is besloten, waar zo vele geleerde geestelijke lieden, zowel bisschoppen als kardinalen, alles beslist hebben?"
Schobl. "Het behandelde in sommige kerkvergaderingen heb ik gelezen, en daarin vond ik, dat zij God de Heere niet tot hun raadsman hadden."
De markgr. "Zoudt gij niet tot de schoot der heilige roomse kerk willen terugkeren?"
Schobl. "Graag wil ik mij keren tot hetgeen God mij in Zijn Woord leert." Daarna vertrokken zij.
De 27e maart werden Schoblandt en Joris hij de markgraaf geroepen, die hun zei, dat hij het bericht van hun zaken naar Brussel gezonden had. Voorts vroeg hij hun, hoelang zij uitstel wilden hebben. Zij antwoordden: "Acht dagen, van de ene Zaterdag tot de anderen." En ofschoon hun zaak te Brussel geschikt was, ontving toch Schoblandt alleen het doodsvonnis. Hij was daaronder welgemoed, en zong met zijn medebroeder op verheugde wijze de Lofzang van Simeon en de 40sten psalm. Daarna ’s nachts schreef hij een afscheidsbrief aan zijn broeders, waarin hij ook zijn medebroeder verontschuldigde met de woorden: "Ik bid u, lieve broeders, u niet te ergeren, dat mijn medebroeder met mij zijn offerande niet volbrengt, en niet te denken, dat hij zijn Zaligmaker heeft verzaakt. Wij moeten bedenken, wat de Heere tot Petrus zei: "Als ik wil, dat hij blijvf totdat Ik kom; volg gij Mij." In wiens plaats ik nu ook geroepen word, en ik dank Hem, dat Hij mij waardig gemaakt heeft, niet alleen Zijn naam te belijden met de mond, maar die ook te verzegelen met mijn bloed. En nu roep ik u vaarwel toe, mijn lieve broeders, en wacht op het geroep van de Bruidegom met een verheugd gemoed.
Uit de gevangenis, de laatste nacht voor ik de volgende dag mijn offerande zou brengen, met mijn eigen hand.
Aan de mensen is geen andere naam onder de hemel gegeven om zalig te worden, dan de naam Christus, om welke ik nu sterf
Door mij,
Schoblandt Barthelsz."
De volgende dag, toen hij sterven moest, zei hij tot de gevangenbewaarder, dat hij hem niet moest laten plagen met enige afgodische priesters; "want," zei hij, "zij kunnen mij niet helpen, ook heeft de Heere mij zaligheid in mijn hart verzekerd, en dit dodelijk kleed moet ik slechts afleggen, en mijn Bruidegom tegemoet gaan, maar met geen bijgeloviglieden, tot de heerlijkheid, die Hij niet alleen mij maar allen uitverkorenen van de beginne heeft bereid. Och, ware ik de laatste, die gemarteld moest worden om de naam van Christus. Waren de tirannen nu met mijn bloed verzadigd, opdat zijn verdrukte gemeente in vrede leven mocht!" Daarna zong hij met zijn medebroeder de 40e psalm, en besloot met een gebed tot Christus. Vervolgens kusten zij elkaar onder het storten van tranen; en, terwijl zij afscheid namen, kwam de scherprechter, bond hem en leidde hem weg. Toen hij heenging, zei hij: "Vaarwel, Joris, ik ga u voor; volg mij na," Ja broeder," zei Joris, “Ik zal u volgen." Onderweg

vergat hij zijn broeders niet, maar knikte hen toe, totdat hij op de strafplaats kwam. Daar werd hij aan een paal gebonden en levend verbrand, terwijl hij de naam des Heeren aanriep, op de 10e Juli 1568.
Wat Hans van Hues aangaat, deze stierf in de gevangenis op vrome wijze in de Heere, en werd door Gods beschikking niet gemarteld.
Hier volgt een brief geschreven door Joris Coomans uit de gevangenis aan de gemeente, waarin zijn ondervraging beknopt wordt meegedeeld.
"Lieve broeders, ik schrijf u nu alleen, daar wij vroeger met ons drieën waren, want ook Hans van Hues is in de Heere ontslapen, zodat zij de laatste troost met Gods hulp van mij ontvangen hebben. Ik heb hen getroost, zolang ik hen met mijn vleselijke ogen levend heb gezien, en nu ben ik alleen. En toch ben ik niet alleen aangezien de God Abrahams, de God Izaks en de God Jakobs bij mij is. Hij is mijn groot loon, dat Hij wij volkomen zal geven, als ik dit dodelijk kleed zal hebben afgelegd. Bidt de Heere vurig voor mij, dat Hij mij daartoe bekrachtigt, want ook ik verwacht alle uren de aflegging van deze mijn aardse tabernakel."
Kort daarna werd Joris voor de heren ontboden, die hem uitvoerig ondervroegen aangaande zijn geloof, wat hij hun vrijmoedig beleed, en ook krachtig met de Schrift bewees.
De markgraaf. "Zoudt gij wel op uw geloof willen sterven?".
Joris. Ja, hiervoor geef ik mijn lichaam en ziel te pand."
De markgraaf. "Hoe zoudt gij de Schrift kunnen verstaan? Gij kent geen Latijn."
Joris. "Roep uw geleerden bij mij. Ik kan nog wel zoveel, dat ik met hen spreken zal. Maar gijlieden bent verwonderd. Christus dankte de hemelse Vader, dat Hij dit de wijzen dezer wereld had verborgen en het aan de kinderkens had geopenbaard."
De markgr. “Ik heb u laten zitten, opdat gij u zoudt beteren; en zie, gij wordt van dag tot dag erger."
Joris. "Mijnheer, zolang ik gevangen heb gezeten, heb ik menige traan geschreid, en mij, naar mijn vermogen, door Gods genade verbeterd; zodat ik geloof, dat het de schuld mijner zonden is, dat ik in gevangenschap verkeer. Doch volgens uw bedoeling ben ik niet voornemens mij te verbeteren, al zoudt gij mij ook levend verbranden, zoals gijlieden mijn medebroeder hebt gedaan.
De markgr. "U zal niet veel beters geschieden."
Joris. "Sloeg dat uur morgen maar, ik zou er heen vliegen."
Een der raadsleden. "Hij heeft vrouw noch kind en ook geen bezittingen, daarom wil hij, volgens zijn zeggen, te liever sterven."
Joris. "Al bezit ik die ook niet, zo moet ik toch de dood voor mijzelf sterven, en het kan mij niet helpen. Gij zoudt ook zwijgen, en u tevreden stellen, daar gij kennis van de zaak draagt; want het zal u zwaar genoeg vallen u te verantwoorden in de dag des Heeren, wanneer wij allen zonder onderscheid moeten verschijnen."
De markgr. "Zwijg, of ik zal u in een donker gat laten zetten op water en brood en de mond toestoppen, wanneer gij niet ophoudt met spreken en het zingen van psalmen."
Joris. "Wel mijnheer, mijn mond zal ik sluiten, doch mijn God in het hart te danken zal ik niet laten omwille van u, mijn heren. Want niemand mag over mijn geweten heersen."
De Markgr. "Wij hebben lang genoeg naar uw predikatie gehoord." Hij zei verder tot de gevangenbewaarder: "Zet hem in een donker gat;" waar hij vertoefde van de ene dinsdag tot de andere. Daarna werd hij naar de algemene gevangenis gebracht, bij hen die daar zaten wegens misdaden, als een schaap onder de wolven. Aldus werd deze vrome getuige door vele bezoekingen gekweld; maar, als hij voor de heren was, betuigde hij, dat hij zo verheugd was in zijn gemoed door Gods kracht, dat hij geen

bedreigingen der wereld vreesde, wegens de uitnemende eer van zijn Heere Jezus Christus, zoals hij ook met de dood betuigde, op de 14e Augustus, toen hij zijn offerande bracht. Hij werd toen levend verbrand, en terwijl hij deze pijn standvastig doorstond, ontving hij alzo de martelaarskroon, terwijl zijn vlees aan de vogelen ten spijs werd gegeven, in het jaar 1568.

Twee burgers

[JAAR 1568.]
Op de 14e Augustus in het jaar onzes heren en Zaligmakers Jezus Christus, werden twee burgers van ‘s Hertogenbosch, genaamd Gijsbert Claasz., in de Witten voet, en de knecht van de visverkopers, wegens de zuivere leer van het Evangelie, opgehangen.
Op de 28ste van die maand van dat jaar werden, omstreeks zes uur in de ochtend, wegens dezelfde reden, ook daar opgehangen Jan Joosten Trijts en Adri-Gommersz., terwijl Govert van Bulcken werd onthoofd, en daarna onder de bomen in de stad opgehangen.

Mr. Cornelis de Lesenne en Mr. Carel van Oudenaarde

[JAAR 1568.]
Meester Carel was een advocaat, geboren te Oudenaarde, een stadje tussen Brugge en Gent, in Vlaanderen. Deze had zeer dikwerf zijn diensten verleend aan de Vlaamse kerk in Engeland, vanwaar hij ook gezonden werd naar Genève, in Frankrijk, om enige geschillen die in de Vlaamse gemeente gerezen waren, te beslechten.
Cornelis de Lesenne was vroeger hoefsmid; en, toen hij geroepen was tot de kennis van het heilige Evangelie, werd hij door een vurige begeerte aangespoord tot het lezen van Gods heilig Woord, waarin hij zulke vorderingen maakte, dat hij bekwaam was anderen daarin te onderwijzen, en wel wegens de overvloed der gaven, hem door de Heilige Geest verleend. Doch de satan kon de reuk van zulk een vruchtbaar leven en omgang niet verdragen, en liet hem terstond door zijn handlangers vervolgen. Zodat deze goede man gedwongen was naar Antwerpen, in Brabant, te vertrekken, dat toen de toevluchtsplaats was van al de gelovige christenen, die te Rijssel, Doornik, Valenciennes en andere plaatsen, om de waarheid, door de vijanden van het heilige Evangelie vervolgd werden. Toen hij daar met zijn vrouw en kinderen gekomen was, hield hij zich met het maken van passement of zijden koorden bezig, teneinde daardoor te beter onbekend te blijven. Hiermee won hij zijn dagelijks brood, en voorzag daardoor op eerlijke wijze in de behoeften van zijn huisgezin, doch liet daarbij het lezen van de heilige Schrift niet na, waarin hij zo ervaren was, dat zijn omgang zeer vruchtbaar was voor allen, die met hem in aanraking kwamen. Hij was zo afgericht en bij de hand bij de listige streken en uitvluchten van de schadelijke sekte der wederdopers, dat de voornaamste van hen geen twistgesprek met hem durfden aanknopen, zo spoedig was hij gereed met de weerlegging, waarmee hij hen de mond stopte. Toen hij aldus dagelijks in deze christelijke ijver vorderingen maakte, en zich rijkelijk voorzag met deze hemelse schatten, gebeurde het dat de Waalse gemeente te Antwerpen een herder nodig had. Voorlopig werd Cornelis verkozen en geroepen om deze bediening op zich te nemen, totdat de gemeente de dienaar van het Woord ontvangen had, die zij verwachtte. Cornelis kweet zich intussen zeer loffelijk en ijverig van deze taak.
In het jaar 1562 werd hij door de gelovigen te Doornik uitgenodigd, om hen te komen bezoeken en te versterken door de prediking van het heilige Evangelie, wat hij ook op zich nam. Bij het afscheid nemen van zijn gemeente te Antwerpen, vermaande hij hen

in een bosje niet ver van de stad, waar de vergadering ontdekt werd en vijfentwintig tot dertig hunner gevangen genomen werden en naar het kasteel gebracht, terwijl velen langs verschillende wegen wisten te ontvluchten. Meester Cornelis wist toen ook aan de handen van de vijanden der waarheid te ontkomen, wat wel als een wonder kan worden aangemerkt, aangezien hij meer dan iemand anders gezocht werd. Doch de Heere wilde hem nog bewaren, om hem ook ergens elders dan te Antwerpen te gebruiken. Daar de gemeente in die stad en die tijd van een dienaar des Woords voorzien was, werd Cornelis te Rijsel geroepen, welke roeping hij opvolgde. Zijn dienst droeg veel vrucht in die stad, want velen bekeerde hij tot het Evangelie; de onwetenden onderwees hij, en hij versterkte de zwakken en flauwen. Doch dit duurde niet lang, want de vijanden der waarheid verzonnen allerlei listen, en legden hem lagen om de gemeente van Christus te verstoren, zodat zij gedwongen werden zich buiten naar het veld te begeven, en zich daar zo goed op te houden, als zij slechts konden, totdat zij zo benauwd en vervolgd werden, dat de een hierheen en de ander elders vluchtte. Cornelis begaf zich vandaar naar Wesel, waar hij, om zijn brood te winnen, bombazijn leerde weven, en troostte intussen steeds de gelovigen, die daarheen gevlucht waren. Enige tijd daarna liet hij zich, door het bidden van de heer Lesvedal, een zeer christelijk edelman, bewegen, om hem te dienen als een vermaner en leraar van het heilige Evangelie onder zijn familie en bekenden, met wie hij op reis was naar Nederland, onder het bestuur van de prins van Oranje, in het jaar 1568. Toen hij daarna uit Nederland naar Wesel vertrok, werd hij met meester Karel, in November, niet vet van Luik, gevangen genomen, waar zij de zuivere waarheid van het heilige Evangelie zeer standvastig beleden, en eindelijk, om de naam van Christus, te Luik beiden werden opgehangen.

Gillis Annike, Jan Annike en Louis Mieulen

[JAAR 1568.]

Daar de vervolging, het moorden en verbranden door de vijanden van het heilige Evangelie hoe langer hoe heviger werden tegen de vrome christenen, die het teken van het beest niet wilden ontvangen, in Brabant, Vlaanderen en vooral in de Nederlanden, geschiedde het dat Gillis Annike, met Jan Annike, zijn zoon, van Ronse uit Vlaanderen vluchtten naar Embden, in Oost-Friesland, en wel omdat zij de grote en zware vervolging zagen, die hen dagelijks overkwam, en aangezien zij hun vrouwen te Ronse gelaten hadden, daar zij in de grootste haast moesten vluchten, keerden zij in het jaar onzes Heeren 1568 naar Vlaanderen terug, om ze te halen. En, aangezien de tirannie en verraderij onder de regering van de hertog van Alva en zijn Spanjaarden in die tijd zeer groot en wreed was, durfden zij zich niet bekend maken, toen zij te Ronse kwamen; maar gingen des avonds naar de woning van een broeder, Louis Meulen genaamd,en verlieten hun eigen woning. En, aangezien niemand de hand des Heeren kan ontlopen, en aan ieder de grens gesteld is, die hij niet kan overschrijden, geschiedde het, dat de vijanden, der waarheid in die nacht met geweld en macht op de been waren, om de beklagenswaardige lammeren van Christus overal te zoeken en te verstoren, dorstig als zij waren naar het onschuldig bloed. Van de tegenwoordigheid dezer beide mannen wisten zij niet; maar, toen zij voorbij het huis gingen, waar zij gelogeerd waren, zagen zij daar licht. Daar de bloeddorstige tirannen vermoedden, dat zij daar vinden zouden, wat zij zochten, sloegen zij met geweld de deur van het huis open, namen Gillis en Jan, zijn zoon, gevangen en Louis, de broeder, bij wie zij hun intrek genomen hadden.

Aangezien nu deze mannen door de Heere beschikt waren om getuigen te zijn van Zijn Zoon Jezus Christus, zo geschiedde het, nadat zij geruime tijd in een zeer onaangename kerker hadden gevangen gezeten, dat zij eindelijk het doodsvonnis van de overheid ontvingen, en als hardnekkige ketters veroordeeld werden om te sterven. Gillis was van hen de eerste, die de bittere lijdenskelk moest drinken, nadat reeds verscheidene doodvonnissen over hen waren uitgesproken.
Toen Gillis door de gerechtsdienaren uit de gevangenis gebracht werd naar de plaats, waar zij zouden sterven, wilden de priesters hem een afgod in de handen stoppen. Doch Gillis verzette zich krachtig daartegen, en zei tot de priesters die bij hem stonden, dat hij alleen geloofde in een God, Die hemel en aarde geschapen heeft. De vijanden der waarheid dit horende, lieten hem een bal in de mond steken, opdat hij Gods heerlijkheid niet meer zou verkondigen, en brachten hem aldus naar de plaats, waar hij zou worden verbrand. En aldus ontsliep hij met volharding in de Heere. Daarna brachten de gerechtsdienaren uit de gevangenis Jan, zijn zoon, en leidden hem naar de plaats, waar hij zou worden opgeofferd. Daar hij een jongeling was, begaafd met bijzondere vrijmoedigheid en standvastigheid in de Heere, riep hij tot zich zekere Jan de Camper, die hem het eerst had gegrepen, toen hij gevangen genomen werd, en zei tot hem, dat hij hem graag de schuld van zijn dood vergaf, en, nadat hij door de scherprechter was onthoofd, ontsliep hij standvastig in de Heere. En, aangezien Louis Meulen christelijke liefde en barmhartigheid aan deze vrome getuigen van Christus bewezen had dooi, hen thuisvesten, volgens de leer van de heiligen Apostel Paulus, moest hij ook naar het wrede vonnis van de rechtbank van het geloof, door het zwaard worden gedood, wat hij graag onderging, om de naam van Christus, en hij ontsliep alzo met zijn medebroeders in de Heere, in het jaar onzes Heeren 1568.

Moord te Blois

[JAAR 1568.]
In dat jaar werden te Blois, in Frankrijk, omtrent twee honderd hervormde christenen op deerlijke wijze vermoord, volgens het bevel van de koning, op de plaats waar zij waren samengekomen om Gods Woord te horen, en wel zonder aanzien van persoon, geslacht of ouderdom.

Weyn Oekers en haar dienstmaagd

[JAAR 1568.]
In het jaar 1562 of daaromtrent was in de oude kerk te Amsterdam, aan de zuidzijde door zekere heer Simon Slecht, een kapel gesticht, waar hij een Mariabeeldje met het kind Jezus, omtrent anderhalve voet hoog, zeer sierlijk op een altaar had geplaatst, en daar de meisjes tot het offer en het sacrament noodigde, die hem dagelijks rijke offerpenningen brachten, en het beeldje met nieuwe klederen versierden.
Hierop werden onderscheidene schimpschriften vervaardigd, en onder andere ook het volgende:
Heer Simon Slecht
Heeft een altaar opgerecht,
Waarmee hij meent te conquesteren.
Wat zijn pastoor in de Haag zal verteren.
Dit was gemunt op Floris Egbertsz., pastoor van de oude kerk der stad, die, wegens een valse getuigenis van Gelefije, tegen Willem Bardes, schout daar, nog in de Haag gevangen zat.
Zekere vrouw, Weyn Ockers genaamd, vrouw van Juliaan ter Molen, zag dit beeldje, waarvan zij zoveel had gehoord, en wierp daarnaar met haar schoen. Dit werd enige

tijd als vergeten; maar later in de tijd van Alva, naar gissing in het jaar 1568, werd zij met haar dienstmaagd te Amsterdam tezamen verdronken. Zo groot was toen de verbittering der pausgezinden jegens de minste daad der Evangelischen.

Joos Spiering

[JAAR 1569.]

Joos Spiering, bijgenaamd de Brusselaar, omdat hij daar geboren was, werd te Oudenaarde door twee wachters, Joos te Paesschen en Godefroy Morijns, gevangen genomen. Nadat hij twee volle jaren in een welverzekerden kerker had gevangen gezeten, werd hij eindelijk, met een bal in de mond, onder grote volharding van het geloof, aan de galg de Heere opgeofferd, en wel op de 20e Januari in het jaar onzes Heeren 1569. Ten tweede male werd hij buiten aan de galg gehangen, doch door enige broeders afgenomen, en op de Pamelmeers begraven, onder inwachting van zijn erfenis met alle gelovigen in de opstanding der rechtvaardigen.

Een kort verhaal aangaan de vele christenen, die te Doornik en te Valenciennes werden omgebracht

[JAAR 1569.]
In deze tijden zag men bijna in alle plaatsen het vermoorden van de christenen door de rechtbank van het geloof toenemen, en vooral in de steden Doornik en Valenciennes, ten gevolge der vele gelovigen, die in die steden werden aangetroffen, zowel mannen als vrouwen en jonge lieden, die geruime tijd onder grote armoede en ellende in de gevangenis hadden doorgebracht, zonder te vergeten, wat in het begin van dat jaar plaats had. Toen doodde men te Valenciennes zevenenvijftig personen, van wie het merendeel burgers van de stad waren, en die om geen andere reden werden gedood, dan om de zuivere leer van het goddelijke Woord. Dit ombrengen had in drie dagen plaats: tien werden er op Maandag de 24ste Januari onthoofd, twintig des dinsdags en nog twintig de volgende dag en later nog zeven, waardoor het beklagenswaardige volk der stad zeer verschrikt en benauwd werd.

Enige gelovigen omgebracht in het hertogdom Limburg

[JAAR 4569.]
In het jaar 1569 had binnen Limburg een grote verstrooiing plaats, veroorzaakt door de wreedheid van de hertog van Alva.
In Januari liet men in de stad onthoofden zes burgers, onder wie zich bevond Hendrik Heusch, een zoon van de rechter van de stad Limburg, die tezamen stierven onder vrijmoedige volharding van de waarheid, die zij hadden beleden.
In Februari onthoofdde men voor het stadhuis van die stad, om Gods Woord, nog drie andere burgers, van wie een heette Willem Frekin, omtrent zeventig jaren oud, wier lichamen en bloed door de vijanden uit nijd aan de bonden werden voorgeworpen.
In deze maand werden levend verbrand François Nyze, Thomas Tolmondt en nog een ander. Men pijnigde hen op vreselijke wijze, met gloeiende tangen trok men hun de tong uit de mond, en vervolgens sloot men hun de mond op Spaanse wijze. Toen zij half geroosterd waren, lieten de rechters de lijken buiten de stad ophangen, om daar door de dieren te worden verslonden, zodat men op verscheidene plaatsen hun gebeente terug vond.
In Maart waren te Limburg vele gevangenen, die van dag tot dag hun laatste uur inwachtten. Onder hen was ook Mr. Willem, chirurgijn, die een zeer heerlijke geloofsbelijdenis aflegde, en onthoofd werd in de maand Maart van het jaar onzes Heeren 1569.

Jan Laute

[JAAR 1569.]
Jan Laute, woonachtig te Gent, was een zeer ijverig en godvruchtig man, die zich zeer naarstig betoonde in zijn dienst, welke hem door de gemeente was opgedragen, namelijk het ambt van diaken. Hij behartigde dit met zulk een vlijt, dat al zijn medehelpers zich over hem verheugden. Hij spaarde zich ook niet, noch ontzag enig gevaar, en word ook zijn arbeid niet moe, ofschoon hij vele jaren Christus in Zijn gemeente had gediend; maar hij bleef voortdurend ijverig, zolang tot de verborgen raad, die God over hem had besloten, geopenbaard werd. Vele broeders hadden hem op verschillende tijden gewaarschuwd en gebeden, om toch plaats te maken voor de

vijanden van God, en uit hun handen te ontvluchten, met te zeggen: “Broeder, gijlieden raakt te zeer bekend, wij vrezen, dat gij in gevaar komen zult." Doch, aangezien de goede man in het bezit was van de verborgenheid van het geloof, en een zeker wit, waarnaar hij schoot, was het steeds zijn antwoord: "Lieve broeders, zijn de haren van ons hoofd niet alle geteld? Heeft God niet in Zijn eeuwige raad besloten, wat u geschieden zal? Als het Hem heeft behaagd mij te beschikken tot een getuige van Zijn Evangelie, waar ik dan ook ben, zal de Heere mij vinden, en het zal geschieden, en ik zal Zijn hand niet kunnen ontlopen." En, daar hij zich op zulk een vaste grond had bevestigd, kwam ten laatste over hem, wat God over hem had besloten, namelijk het lijden om Zijns naams wil.

Toen dan Jan Laute met alle vrijmoedigheid zijn huis verliet, wegens zijn zaken op de Vrijdagsmarkt, kwamen de vijanden der waarheid op raad van de priesters en monniken tot hem en grepen hem op de markt, op de 9e september 1567. Vandaar werd hij overgebracht naar de algemene gevangenis, het Sauselet genaamd, en bij dieven en rovers in een gat gezet., waar hij goed bewaard werd. Na drie dagen te hebben gevangen gezeten, werd hij door de schout, de voornaamste beambte en andere beambten ondervraagd, namelijk, of hij ook niet te Brussel geweest was met zijn geestverwanten, om vrijheid te verzoeken, en wie deze waren.

Daarna werd Jan nog eens ondervraagd, korte tijd na het Kerstfeest, des avonds omstreeks vijf uren, door twee commissarissen in het hof, die hem vroegen, aan wie hij zich hield aan Menno Simons, of aan Calvijn of aan Martinus. Hij antwoordde daarop zeer vrijmoedig: “Ik ken hen geen van drieën. Ik houd mij alleen aan de zuivere leer van het Evangelie en aan Jezus Christus, mijn Heere." Toen de commissarissen dit hoorden, vroegen zij hem in die ogenblikken niets meer. Daarna kwamen zij weer tot hem, en vroegen hoelang het geleden was, dat hij het sacrament niet had bijgewoond en niet had gebiecht. Jan zei, dat hij dit vergeten was. "Zo," zeiden de commissarissen, "weet gij niet, hoelang dat geleden is, een jaar of twee jaren, of leefde gij, die een bejaard man bent, als een dier." Jan zei: "Mijn heren ik leef zo, dat ik hoop God te behagen."

Na langdurige gevangenschap in de ene kerker, brachten zij, op de 3de april 1568, Jan naar een andere gevangenis, het kasteel van de graaf genaamd, zette hem in een zeer diep en akelig gat, met zware ijzeren boeien aan de benen, waar zij hem zeer streng lieten bewaren, zodat in geruime tijd niemand hem kon spreken. Doch eindelijk werd aan zijn lieve vrouw, die zeer godvruchtig was, toegang tot hem verleend, en deze ging als een vrome christin dagelijks haar man bezoeken, bracht hem spijs en drank mee, bemoedigde hem in het hart, troostte hem dagelijks met Gods Woord, en vermaande hem tot volharding, zodat zij door haar vrijmoedigheid zelf niet buiten gevaar was. En, ofschoon Jan zeer dikwijls werd ondervraagd en gedreigd, en dan weer met schone beloften werd gevleid, om hem daardoor afvallig te maken van zijn geloof, zo was toch alles tevergeefs, en konden zij niets op hem winnen. Herhaalde malen werd hem ook voorgehouden, en zelfs met een eed verzekerd, dat, indien hij de bediening van het sacrament wilde bijwonen of biechten, zij hem het leven zouden schenken, en ontslaan uit de gevangenis. Doch Jan luisterde niet naar al hun bedreigingen, en schone beloften, en gaf niet om langdurige gevangenschap noch om zware smarten, die hij dagelijks in de kerker leed, noch had zijn eigen leven lief, en verkoos liever met de vrome Eleazar op heerlijke wijze voor de geboden te sterven, dan de jeugd een kwaad voorbeeld te geven. Toen nu de commissarissen en raadsheren van de koning zagen, dat hij even standvastig bleef, en dat alles tevergeefs was, wat men hem aandeed, lieten zij hem vier dagen tevoren weten, dat hij sterven moest. Zijn vrouw bracht hem eerst deze boodschap en vervolgens een ander, die tot

hem zei: Jan, het doet mij leed, dat ik u zulk een boodschap moet brengen." Jan antwoordde: "Welk een betere boodschap zoudt gij mij kunnen brengen, dan dat ik spoedig gaan zal tot mijn hemelse Vader, naar Wie mijn enig verlangen is." Als nu de dag van zijn sterven genaderd was en het uur begon te genaken, waarnaar hij al dikwerf gevraagd had, nam hij van al de gevangenen vriendelijk afscheid, en begon zich te ontkleden, daar hij de scherprechter verwachtte, die hem als een lam naar de slachtbank zou leiden. Toen hij op de plaats gekomen was, waar hij zijn offerande brengen zou, deed hij zijn gebed tot de Heere, en terwijl Hij stil opstond zag hij de monniken voor hem staan. Hij draaide hun de rug toe, en zei tot het volk: och, lieve mannen, gelooft toch niet in de afgodische roomse kerk. Och mannen, gelooft hun toch niet, die zeggen: Christus is hier of daar, want zij zijn valse profeten en zullen er nog velen verleiden." Toen hij dus sprak, werd hij met geweld door de scherprechter naar de paal getrokken en eraan vastgemaakt, die hem terstond, nadat hij geroepen had: "O hemelse Vader, in uw handen beveel ik mijn geest," verworgde en verbrandde. Aldus werd deze vrome getuige als een martelaar van Christus Jezus, wegens de beleden waarheid, op de 25e januari, in het jaar onzes Heeren Jezus Christus 1569, op de Verlenplaats te Gent opgeofferd.

Gerard Koopman

[JAAR 1569.]
In het jaar 1569 stierf te Brussel, om de belijdenis der waarheid, een zeer geschikt en eerzaam man, Gerard Koopman genaamd, die door de vijanden der waarheid was gevangen genomen, omdat hij de pauselijke bijgelovigheden tegensprak, en de zuiverheid van het heilige Evangelie tot het einde standvastig beleed, en niet aan hun bloedige handen kon ontkomen, maar standvastig zijn geloof met zijn bloed verzegelde. Wij hebben in handen gekregen een brief, geschreven de 4e Februari 1569, uit de gevangenis te Brussel, die op voldoende wijze zijn standvastige belijdenis van de nieuwe leer van het Evangelie toont. Hij schreef aan zijn vrouw het volgende:
“Mijn lieve en zeer beminde vrouw! Gisteren avond ben ik voor de Schriftgeleerden en Farizeeën geweest, en door twee Spanjaarden ondervraagd, van wie de een heette Vargas, en een ander Delrio, beide grote vijanden van de leer des Evangelies. Zij ondervroegen mij van zes tot negen uren des avonds, behandelden mij streng, en bedreigden mij ieder ogenblik te zullen pijnigen. Zij vielen mij zeer lastig wegens de heer graaf van Kuilenburg, met wie zij de spot dreven, en zeiden, dat ik deze heer dienende, op wie zij zeer gebeten zijn, de duivel had gediend. Gij moet hem dit zeggen, teneinde hij op zijn hoede zij, want ik weet niet, of ik gelegenheid zal hebben hem te schrijven. Aangaande mijn geloof hebben zij mij ronduit gezegd, dat, aangezien ik mijn geloof vrijmoedig beleed, al was ik tienmaal een Duitser, ja al was ik een Turk, ik aan hun handen niet zou ontkomen. Ik bid u dan, u daarover niet al te zeer te ontzetten, want aldus hebben hun vaderen gedaan aan onze Heere Jezus Christus, en de knecht is niet meerder dan zijn meester. De troost en genade Gods hebben mij zeer bijgestaan, zodat ik hun bedreigingen niet heb geacht, daar ik weet, dat de duivel en al zijn handlangers mij niet anders kunnen ontnemen dan dit tegenwoordige leven en niet de ziel; bovendien hebben zij geen macht over onze lichamen zonder de toelating van God: Wanneer het gebeurt, dat zij mij tiet tijdelijke leven benemen, zal dit geschieden tot hun grote en eeuwige schande en tot zaligheid van mijn ziel. Dit is een zekere zaak, en ik verlang, dat gij dit overdenkt, zo dikwerf de droefheid van mijn gevangenschap u overvalt. Het is veel beter, zegt Susanna, in de handen der mensen te vallen dan in de handen van God. Toen zij mij lang genoeg

hadden ondervraagd, beval Vargas aan de beambte, die mij daar gebracht had, mij naar de Kortrijkse poort te brengen, waar zich de allervreselijkste kerkers bevinden en kelders, waar zij de lieden pijnigen met nieuwe martelingen tot de dood toe. Toen wij daar gekomen waren, kon men hem nergens vinden die de sleutels van de gevangenis had, zodat zij genoodzaakt waren mij weer naar de gewone gevangenis te brengen, waar ik een goede kamer had als in mijn eigen huis en goed gezelschap, benevens de benodigdheden om te schrijven en brieven te verzenden, zo dikwerf mij dit behaagt. Zie hier, hoe wonderbaar God mij vertroost. En, al wilde men mij nu van avond naar een anderen kerker leiden, zo blijft het toch altijd een grote genade van God, dat ik het de vorigen nacht goed gehad heb, en het voorrecht had om u die brief en nog een anderen aan mijn broeder en aan Gerard Roch te zenden. Want in de andere gevangenis zal ik de gelegenheid niet hebben om het te doen, tenzij God mij een bijzondere en wonderbare gelegenheid schenkt. En aan de anderen kant, indien zij beginnen mij te martelen, waarvoor God mij beware, zullen zij mij ook zo wreed behandelen en mijn leden uittrekken, dat ik niet meer zal kunnen schrijven, zoals zij meerdere eerzame lieden hebben gedaan.
Ik bid u, mijn lieve vrouw, aangezien gij de enige in de wereld bent, aan wie ik al mijn benauwde verdrukkingen, meedeel, dat gij daarover niet beroerd of bedroefd wordt. Dank veel meer God, onze hemelse Vader, dat Hij mij waardig acht dit alles te lijden om de naam van Zijn Zoon Jezus Christus, Die getrouw is en ook almachtig om te beletten, dat mij niet meer worde opgelegd dan ik zou kunnen verdragen. Alle martelingen schijnen mij rozen en ik bid u, dat het ook zo met u mag zijn. Indien wij met Christus in deze wereld lijden, zullen wij ons ook met Hem verblijden in het Paradijs. Het lijden, dat wij in deze wereld te dragen hebben, is op ver na niet te vergelijken met de blijdschap, die God bereid heeft voor Zijn uitverkorenen in de hemel. Panlus zegt, dat zij, die hiernamaals met Christus eeuwig willen leven, vervolging moetenlijden. En, aangezien het billijk is, dat het welbehagen Gods aan mij geschiedt, ben ik reeds ontslapen van de zorg van u en van mijn kinderen, en houd mij verzekerd van de barmhartigheid Gods te uwaarts, dat Hij voor u en al mijn kinderen zorgen zal, totdat gij uit dit ellendige leven verlost wordt, en geniet een gelukzalige en eeuwige blijdschap. Amen."

Nicolaas Croquet, Filippus en Richard de Gastines, vader en zoon

[JAAR 1569.]
Van hetgeen er met deze driegodzalige mannen in de gevangenis plaats had, weet men weinig, aangezien de raad dit geheel geheim hield. Alleen is bekend, dat zij met hun drieën zeer vrijmoedig waren, en hun geloof, ofschoon men hen graag daartoe gebracht had, niet wilden laten varen. Uit het vonnis dat over hen werd uitgesproken, kan men genoeg zien, waarom zij moesten sterven, en hoe men gehandeld heeft met hun bezittingen, zoals wij hier van woord tot woord zullen verhalen.
"Men doet weten," zegt het vonnis "dat, omdat Nicolaas Croquet, Filippus en Richard, vader en zoon, hier tegenwoordig, hun samenkomsten, predikatiën, avondmaalsvieringen en andere zaken meer, die in hun stukken vermeld staan, gehouden hebben ten huize van de bovengenoemde Gastines, in de straat St. Denis, in de vijf witte kruizen, zij veroordeeld zijn door het hof om opgehangen en verworgd te worden, ieder aan een afzonderlijke galg, voor het stadhuis alhier, en dat daarna hun lijken zullen worden vervoerd voor het gerecht van deze stad. Voorts worden nog de voornoemde Croquet en de Gastines veroordeeld tot een boete, in de eerste plaats de Gastines van twee duizend Parijse ponden, die op de volgende wijze zullen worden

besteed. Vooreerst zullen de vier biddende orden van deze stad daarvan ontvangen twee honderd Parijse ponden. De kinderen der heilige drievuldigheid zullen daarvan hebben eveneens twee honderd Parijse ponden, en ook tweehonderd zulke ponden te besteden aan de bekeerde zondaressen. Aan de rood geklede kinderen twee honderd Parijse ponden; aan de Ave Mariadochters insgelijks twee honderd Parijse ponden. De Heiligen Geest-kinderen zullen ten deel vallen twee honderd Parijse ponden en de anderen ook twee honderd dergelijke ponden, terwijl het overige van deze twee duizend ponden zal geschonken worden aan de weeskinderen van de stad Parijs. Verder, de genoemde Croquet zal ook betalen tweeduizend Parijse ponden. Daarenboven beveelt het genoemde hof, dat het bedoelde huis, de vijf witte kruizen genaamd, waarin de predikatiën vergaderingen en avondmaalsvieringen hebben plaatsgehad, zal verbeurd verklaard en afgebroken worden. Het hout, ijzer en slootwerk, dat daarvan zal komen, zal worden verkocht, en van dit geld zal men een gebeeldhouwd kruis kopen, waarop een koperen plaat zal gehecht worden, waarin de lieden van het afbreken van dit huis zal vermeld staan; terwijl de gelden, die dan nog van de verkoop zullen overblijven, ter ere van God aan de armen zullen worden uitgedeeld. Deze genoemde plek zal een algemene plaats blijven tot in eeuwigheid. Voorts wordt ieder verboden, van welke rang of staat hij ook zij, daar te eniger tijd op te bouwen, op een boete van zes duizend Parijse ponden ten bate des konings, benevens de toepassing van lichaamsstraf. Verder heeft het hof bevolen, dat men zal uitspreken, zingen en bedienen tot in eeuwigheid, in de St. Oppertuynekerk van deze stad, een grote mis van het heilige sacrament des altaars, en wel iedere week op deze dag; en opdat deze mis aldus worde voortgezet, heeft het hof aan de kerk van St. Opportuyne toegewezen de som van twee duizend Parijse ponden, die zullen worden genomen van de voorhanden zijnde roerende en onroerende goederen van de genoemde gevangenen, nadat de gelden, die bovengenoemd zijn, daarvan zullen zijn afgetrokken. Het hof verklaart ook alle bezittingen van de beklaagden voor verbeurd, waarvan zes honderd ponden rentegevend zullen worden belegd tot onderhoud van de vrouwen en kinderen der genoemde gevangenen. En aangezien zich Groquet verstout heeft, te laten prediken in het dorp St. Pris heeft het hof bevolen aan de genoemde dorpskerk acht honderd Parijse ponden en aan de koster van die kerk vier honderd zulke ponden op te leggen.
Aldus gedaan in het paleis te Parijs op Donderdag de 30sten Juni 1569."
Dit vonnis werd op die zelfden dag uitgevoerd op de plaats de Grève. Croquet en de Gastines verwonderden zich in genen dele over de vreemde verdeling van hun bezittingen, noch over de erfgenamen daarvan, aangezien zij zich al lang met dit denkbeeld hadden verzoend. Na hun dood werden hun lijken afgenomen, en met een kar naar de galg van Monfauçon gebracht, om aldus het bloedige vonnis van de vijanden Gods te voleindigen.

Marcus de Lannoy en Jan le Grand

[JAAR 1568.]
Marcus de Lannoy had de stad Doornik verlaten, en was te Antwerpen gaan wonen in de ouderdom van vierenvijftig jaren. Twee wasvrouwen, die bij hem het linnen kwamen wassen, waren de oorzaak van zijn gevangenneming. Toen de markgraaf en twee beambten zijn vonnis opmaakten, vroegen zij hem, of hij geen brieven van zijn geestelijke had meegebracht, volgens de bepalingen van de hertog van Alva. Hij antwoordde daarop ontkennend, en zei, dat, toen hij uit Doornik vertrok, hij de belastingen der stad betaald had. Na dit antwoord sprak men van geen brieven van de

geestelijke meer. Daarna vroegen zij hem, of hij met Pasen ook gebiecht had, naar het bevel van die tijd, waaraan ieder onderworpen was. Hij antwoordde ontkennend. Voorts verlangden zij ook te weten, of hij niet in de samenkomst bij de predikatiën en hoeveel malen hij bij het avondmaal geweest was. Hij antwoordde, dat hij de predikatiën had bijgewoond, doch in geen twee of drie malen bij het avondmaal was geweest; doch hij zorgde om in zijn antwoorden niemand te beschuldigen.
Toen de dag aangebroken was, dat men deze vragen weer herhaalde, bedreigde men hem met de pijnbank, indien hij bleef weigeren zijn geestverwanten en de predikant te noemen. Hij zei, dat hij niemand noemen kon dan Filippus, de broeder van zijn vrouw en Willein Touwart, en wat de dienaar betrof, dat zijn naam hem onbekend was. Niettegenstaande dit alles hield men geruime tijd bij hem aan met allerlei dreigende woorden om te weten, hoe zij heetten. En, nadat zij hem gedurig met de pijnbank dreigden, en hij vreesde daarop te zullen worden gelegd, noemde hij er eindelijk enige, die hij wist, dat buiten de stad woonden. De predikant wilde hij echter niet noemen. De rechters martelden hem daarom op vreselijke wijze, maakten hem van de pijnbank los, en langer dan drie weken was het hem onmogelijk om te gaan. Men vroeg hem ook, of hij zich reeds lang van de roomse kerk afgezonderd had. Daarop antwoordde hij, dat hij gedurende twintig of dertig jaren niet meer dan twee of driemalen de mis had bijgewoond; dat echter wel vijf zijner kinderen in de roomse kerk waren gedoopt, aangezien men geen gelegenheid had gehad om die elders te laten dopen. Na die keer spraken zij hem slechts eenmaal meer aan,en vroegen hem, aan wie hij de huur van de bovenkamer betaald had en hoe deze heette. Hij noemde die en zei, dat deze nu te Frankfort woonde.
Daarna kwam er een Minderbroeder tot hem, die hem vroeg, wie hem zo moedig maakte om zich zolang te laten martelen, en staande te houden, wat hij gezegd had. Marcus antwoordde hem, dat het Gods Woord was. De Minderbroeder vroeg hem, hoe hij wist, dat het Gods Woord was, aangezien, de kerk alleen daarin besliste. Marcus vroeg hem, welke kerk hij bedoelde. De Minderbroeder antwoordde, dat er slechts één was, namelijk de roomse en vroeg, wie daarvan het hoofd was. Marcus zei, dat het alleen Christus was en niemand anders. De Minderbroeder vroeg verder, hoe hij dacht over het avondmaal. Hij antwoordde: "Zoals Christus dit heeft ingesteld in Zijn Woord." De Minderbroeder zei daarop, dat, toen Jezus Christus het avondmaal hield, Hij Zijn lichaam overgaf, en dit tussen Zijn beide vingers genomen had, zoals de priester de hostie neemt. Tot bevestiging daarvan haalde hij aan het zesde hoofdstuk van het Evangelie van Johannes, waar Jezus zegt: "Zo gij Mijn vlees eet en Mijn bloed drinkt, hebt gij leven in uzelf." Doch Marcus antwoordde hem: "Zie nu eens, wat er op die woorden volgt, namelijk, dat het de Geest is, Die levend maakt, en dat het vlees nergens toe nut is." Toen de Minderbroeder deze woorden hoorde, vertrok hij zeer toornig.
Op Donderdag de 7e Juli werd Marcus nog door een ander aangevochten, die hem aanzegde, dat hij door de markgraaf gezonden was, om hem bekend te maken, dat hij de volgende dag zou sterven, wanneer hij niet tot de roomse kerk wilde terug keren, en dat hij dit wel ter harte moest nemen. Marcus antwoordde hem vrijmoedig, dat hij reeds vroeger over alles had nagedacht, en zich geheel aan de goddelijke voorzienigheid overgaf, en afwachtte, wat de Heere met hem doen zou. De volgende dag kwam deze bode andermaal, en kwelde hem nog erger dan daags tevoren, doch Marcus werd niet geschokt, en herhaalde de vorige woorden. Dit is het hoofdzakelijkste, wat wij aangaande de handelingen van deze man in de gevangenis uit zijn geschriften hebben vermeld.

Met het sap van zwarte krieken, uit gebrek aan inkt, schreef hij met zijn eigen hand aan de leden der gemeente, daags voor hij en zijn geestverwanten het doodsvonnis ontvangen hadden, de volgende brief.

"Mijn lieve broeders in de Heere! wij bevelen ons vriendelijk bij u aan, en bidden u hartelijk ons niet te vergeten in uw gebeden, opdat onze God ons dooi, Zijn genade sterke, want wij verkeren in gedurige strijd, totdat God ons in Zijn rijk zal hebben overgebracht, en wij de kroon der overwinning zullen verworven hebben, die Hij bereid heeft voor allen, die Hem liefhebben. Voorts moet gij weten, zeer beminde broeders, dat wij gedurende zeven weken in deze gevangenschap hebben verkeerd, zonder enige troostrijke brieven van u te hebben ontvangen. Helaas, gij weet toch, dat, wanneer een lichaam lang zonder spijs blijft, het zwak wordt en hoeveel temeer de geest. Daarom, indien gij ons immers had kunnen helpen met een kleine vertroosting voor onze bedroefde geesten, zoudt gij ons een grote dienst bewezen hebben, aangezien wij van nature altijd zwak zijn; doch wij nemen u dit niet kwalijk, omdat de gelegenheid om het te doen moeilijk te vinden is; maar, indien gij een gelegenheid vinden kunt, mijn lieve broeders, houden wij ons aanbevolen, en, wat gij ons bewijst, hopen wij wederkerig aan ulieden te doen. Wij bidden de eeuwige God ons volstandig te doen blijven tot de laatste ademtocht van ons leven."

Dit korte schrijven verheugde de broeders zeer, die dit echter niet voor de volgende dag ontvingen en, volgens zijn verlangen, schreef men hem en zijn geestverwanten in hoofdzaak het volgende. Vooreerst, dat het nu de beste tijd was om God innig te bidden, opdat Hij hen versterkte door Zijn Heilige Geest, teneinde alzo de listige aanslagen van de vijand te kunnen weerstaan, en zij nu inderdaad mochten tonen, wat zij reeds lang in de school van Jezus Christus hadden geleerd; dat zij zich nochtans verzekerd moesten houden van de beloften Gods, Die de Zijn nooit in de nood verlaat, maar hun altijd nabij is, waarom zij ook voor de bedreigingen van de listige satan niets te vrezen hadden, die door Christus overwonnen was, en evenmin voor de zonden, die hen niet konden besmetten, aangezien zij in het bloed van het Lam waren gewassen, en ook niet voor de dood, die geen macht heeft over hen, die in Christus Jezus zijn, ook niet voor de smarten, die spoedig zullen geweken zijn, en niet kunnen vergeleken worden bij de heerlijkheid en blijdschap, die zij spoedig met het Hoofd van de martelaren zouden ontvangen, Die hun de eer aandeed hen voor Zijn naam te laten lijden, ja Die ben wachtte om met Hem te zitten op de troon, en deel te geven in het rijk, dat Hij voor hen bereid had reeds voor de schepping der wereld. Eindelijk gaf men hun te kennen, dat zij, volstandig blijvende, de zwakken zouden versterken en dienen tot een voorbeeld en opbouwing van de gemeente van Jezus Christus. Deze gebeden der gelovigen werden verhoord, gelijk het spoedig en goed einde van hun leven genoegzaam te kennen gaf, zoals zal worden verhaald.

Jan Ie Grand, lakenwever te Armentiers, omtrent achtentwintig jaren oud, was om dezelfde reden naar Antwerpen vertrokken als Marcus de Lannoy, en werd ook door de markgraaf der stad gevangen genomen en een metgezel in de gevangenschap van Lannoy. Op de eerste vraag, die hem gedaan werd, waarom hij van Armentiers vertrokken was, antwoordde hij niet alleen, dat het was, omdat hij hij de roomse kerk niet had willen zweren, maar voegde er ook de geloofsbelijdenis bij van zijn tegenwoordige godsdienst. Nadat hij het vonnis, om levend te worden verbrand ontvangen had, genoot hij nog de troost zijn vrouw en kinderen in de gevangenis te zien. Na deze te hebben vermaand om met vrijmoedigheid te volharden en moed te scheppen, beval hij hen met een heilig en vurig gebed aan de bescherming des Heeren. Deze beide godzalige mannen, Marcus Lannoy en Jan le Grand, werden, onder grote

toeloop van volk, door de markgraaf op de markt gebracht, de monden gesloten en levend verbrand, op gewone Spaanse wijze.

Willein Touwart

[JAAR 1569.]

Willem Touwert, koopman in galanterieën, geboren te Rijssel, kreeg ook, als de beide bovenstaande, het vonnis om levend te worden verbrand. Doch God beschikte het derwijze, dat dit vonnis met een andere wijze van sterven werd verwisseld, om aldus de overwinning der Zijn te bewijzen in het verschil der smarten, die zij verduren moesten.

Deze godzalige man was hoog bejaard en meer dan twaalf of vijftien jaren had zijn huis gediend tot kerk van de gelovigen te Rijssel.

Toen hij in het jaar 1561 daaruit gebannen werd, ging hij voor enige tijd naar Doornik, wat hij echter ook verlaten moest, en ging wonen te Amiens en te Onondier, in Picardië, teneinde het Evangelie te horen. Daarna keerde hij naar de zijnen terug en zette zich neer te Antwerpen, waar hij, na daar geruime tijd te hebben gewoond, eindelijk met de beide bovengenoemden werd gevangen genomen. Van zijn talrijke brieven, die hij gedurende zijn lang gevangenschap schreef, willen wij de volgende meedelen.

"Beminde broeders en zusters in Christus Jezus, ik dank onze goede God zeer, dat ik mij nu in deze duistere gevangenis meer vertroost en gesterkt vind dan toen ik een openbaar koopman was. Ik spreek naar de geest, want, wat het lichaam aangaat, dat is niets dan rook en damp.

Daarom, mijn vrienden, indien het ook gebeuren mocht, dat gij om de naam van Christus werd gevangen genomen, vreest daarvoor niet, en ook niet voor ben, die het lichaam doden, want zij kunnen niets meer dan dit. Verschrikt niet, aangezien dit het loon is, wat alleen goede krijgers van ons Hoofd Christus is beloofd. Wie de rug biedt, zal daarbij niet winnen, maar die op vrome wijze zal strijden, zal eindelijk een kroon, niet van goud of zilver, maar der onsterfelijke heerlijkheid als loon ontvangen. Wij zeggen dit vergankelijke leven vaarwel, dat vol is van allerlei verdrukkingen en moeilijkheden, om het eeuwige te beërven. Wij verlaten een leven vol van wenen en klagen, om in een eeuwige gelukzalige blijdschap hiernamaals met Christus te leven.

Zou men ook wel betere verandering kunnen ondergaan? O liefelijke marteling, daar zij ons rijk en lofwaardig maakt in spijt van ons eigen vlees. En, wat hebben wij ons ook te beklagen, aangezien onze hoogste Heere en Meester ons zo opzettelijk heeft gezegd: "Wie Mij navolgen wil, verloochene zichzelf, en neme zijn kruis op en volge Mij." Laat ons dan dragen, laat ons dragen, zeg ik, en met een verheugd gemoed, het kruis van Christus, opdat wij worden levend gemaakt in de tegenwoordigheid van de hemelse Vader. Want het is ons niet alleen gegeven in Christus te geloven, maar ook voor Hem te lijden; en, zo wij met Hem lijden, wij zullen ook met Hem worden verheerlijkt.

Let toch, mijn lieve vrienden op Zijn goedheid te onswaart. Hij zendt ons geen moeite toe, of de vreugde gaat ermee gepaard. "Uw droefheid," zegt Hij, "zal in blijdschap worden veranderd." Laat ons dan van ons verwijderen al de beletselen van deze boze wereld, al waren zij ook onze vaders, onze moeders, onze zusters, mannen, vrouwen of kinderen, ja ons eigen leven. Laat ons alles verkopen, wat wij hebben, om deze kostbare parel te bezitten. O, hoe gelukkig gevoel ik mij! Hoe gelukkig zijn zij, die geroepen worden om te lijden, en hun leven te laten om de belijdenis van de naam van Christus. De eeuwige Zoon zal ook hun naam belijden voor Zijn Vader en Zijn Engelen. Zij zullen bekleed worden met witte klederen, en blinken als de zon in het

rijk van hun Vader, en vervuld worden met blijdschap in de tegenwoordigheid van het Lam, en vrucht des eeuwige levens bezitten, die hun bereid is van voor de grondlegging der wereld. Laat ons de ogen gericht houden op de grote beloften van onze Heere Jezus Christus, die Hij doet aan hen, die volharden tot het einde.
O, hoe gelukkig zullen wij zijn, wanneer wij van dit lichaam des doods zullen verlost zijn, en met God leven! Laat ons dan God gedurig bidden, opdat ons geloof worde vermeerderd. O, mijn zeer beminde, weest gedurig mij, die zich in de handen van de antichrist bevindt, gedachtig in uw gebeden; denkt aan de gevangenen als uw medegevangenen. Bidt zonder ophouden, want de duivel, onze vijand, is steeds bij ons om ons te doen vallen. Gij weet ook dat ons vlees een bijzonder grote vijand van ons is; maar ik vertrouw vast, dat onze goede God dit werk niet in mij begonnen heeft, of Hij zal het ook volbrengen. Ik. beveel ulieden Gode aan."
De ouderdom van deze godzaligen man, die reeds lang, in alle godzaligheid was onderwezen, was een voorname troost voor allen, die hem in zijn handel en wandel hebben gekend. Hij ontving ook hetzelfde vonnis als Marcus en Jan le Grand, te weten, om op dezelfde dag levend te worden verbrand. Toen de beul kwam om hem, voor men hem naar de strafplaats bracht, de handen te binden en de mond te stoppen, zoals men aan anderen had gedaan, wilde God hem op een andere wijze doen sterven. Hij viel namelijk in grote flauwte, ten gevolge van de zwakheid zijns lichaams, dat ruim tachtig jaren oud was. Men bracht hem weer naar de gevangenis, verdronk hem daarna in een vat, terwijl zijn lijk naar Berchern op het galgenveld werd gevoerd.

Coenraad van der Belijen

[JAAR 1569.]
Coenraad van der Belijen, Adriaanz., tussen de zeventig en tachtig jaren oud, was een spinner van beroep, en sedert geruime tijd tot kennis der waarheid gekomen, waarin hij zeer vurig was, daar hij al de vergaderingen van het volk des Heeren bijwoonde, en in het geloof standvastig bleef tot het einde. Op zekere tijd geschiedde het, dat Coenraad op de markt de schout bestrafte wegens het plegen van geweld aan de arme lieden in het beroven van hun boter en andere zaken op een gewone dag. De schout werd daarom nijdig, liet Coenraad gevangennemen, en beschuldigde hem van ketterij, zoals zij dit noemen. Hij ging ook naar de priester, en vroeg, of hij deze man niet kende. Deze antwoordde hem, dat hij hem in geen acht of negen jaren gezien bad. Niettegenstaande dit alles, ondervroegen zij hem aangaande zijn geloof, waarbij hij de Heere Jezus Christus op vrome wijze beleed. Dit werd de oorzaak van een langdurige gevangenschap, die omtrent acht of negen maanden duurde. In die tijd zocht men hem van het geloof af te trekken, en wel door onaangenaamheden, die men hem aandeed. Doch, ofschoon deze gevangenschap hem, zijn vrouw en kinderen tot armoede bracht, was hij nochtans inwendig rijk en bezat alles, ja achtte op geen ding om Christus te gewinnen. Maar, zoals Christus zegt, dat onze huisgenoten onze vijanden kunnen zijn, vielen zijn vrouw en kinderen hem zeer aan, om de waarheid te verloochenen. Hij zei tot hen, wat Christus zei tot Petrus, dat, wanneer zij daarmee wilden komen, zij thuis moesten blijven, teneinde hij door hun woorden niet mocht verflauwen. Op een andere wijze werd deze vrome man zeer aangevochten door zware koude, daar het toen een strenge winter was, zodat bijna zijn beide voetenwaren afgevroren. Niettegenstaande dit alles, bleef hij even warm in de liefde Gods, en droeg zijn kruis met lijdzaamheid. Aangezien er zelden een aanvechting alleen komt, kwam hem de priester als een listige slang van tijd tot tijd aanvallen, evenals de slang Eva, en beloofde hem, daar hij

zelf een slaaf van de dood was, het leven, zo hij zijn geloof wilde laten varen. Doch hij weigerde dit zeer, aangezien hij wist, dat hij toch eens sterven moest, en zei, dat zijn dagen, menselijker wijze gesproken, toch niet vele meer zouden zijn. Met de oude Eleazar wilde hij aan de jeugd geen kwaad voorbeeld, geven, en toonde zich bereid zijn bloed te storten voor de waarheid, om met de oude Simeon in vrede heen te gaan, aangezien hij met de ogen van het geloof zijn zaligheid zag. Zo wonderbaar werkte God in dit zwak aarden vat, dat hij, hoewel hij niet lezen kon, zo vast in de apostolische leer volhardde, dat zij hem door geen enkel middel konden aftrekken. Toen zij alle hoop moesten opgeven om hem afvallig te maken van het geloof, ontving hij eindelijk het doodsvonnis om levend te worden verbrand. Toen het vonnis was uitgesproken, voor hij zijn offer brengen zou, kwamen er twee Minderbroeders tot hem, zoals zij voorgaven, om hem te troosten. Terwijl hij hen ten enenmale verfoeide, zei hij, dat hij zeer getroost en bereid was zijn bloed voor de waarheid te laten vergieten, en dat zij moesten heengaan, wat zij ook deden. Toen het uur was aangebroken om de lijdenskelk te drinken, werd hij met een verheugd gelaat van het stadhuis gebracht, doch sprakeloos als een lam. Want de vijanden der waarheid, die alle menselijke barmhartigheid vergeten, hadden hem een grote houten bal in de mond gebonden, die zij, wegens zijn omvang, met een hamer daarin moesten slaan, waardoor hem het bloed aan alle kanten uit de mond liep, waarom velen hem beklaagden. En, ofschoon hij zich in die toestand bevond, zei hij nochtans genoeg, door met het hoofd te knikken, de ogen naar de hemel te slaan en de handen op te heffen, waardoor hij met een verheugd gelaat zijn ijverige volharding ieder te kennen gaf, en offerde aldus zijn leven in de vlammen de Heere tot een aangename reuk, in het jaar 1569.

Jan Sorret

[JAAR 1569.]

Jan Sorret, geboren te Arras, had gedurende twaalf jaren te Doornik gewoond, toen hij gevangen genomen werd op de leeftijd van ruim achtentwintig jaren. Zijn wandel was een voorbeeld voor de jeugd, zowel voor hen, die dienden, als met wie hij gewerkt had, zodat zijn christelijke wandel de oorzaak was van zijn gevangenneming. Op Zaterdag de 1e oktober 1569 werd hij dan ook te Doornik gevangen genomen, en naar de gevangenis gebracht, La Camerie genaamd, of in het Nederduits de Huyvetters-toren geheten. Daar kwam de beambte der stad, die hem gevangen genomen had, tot hem, en ondervroeg hem aangaande verscheidene zaken, die wij tot bekorting, en, aangezien er ook niet veel uit te leren valt, niet hebben meegedeeld.

Op de 3de oktober werd hij andermaal ondervraagd, vooreerst of hij in zijn ketterij wilde volharden. Hij antwoordde, dat hij geen ketter was, maar de waarheid van God voorstond.

Vraag: hoe denkt gij over de overheid?

Antwoord: "Alles goeds." Zij zeiden daarop onder elkaar, dat hij de leer van Calvijn aankleefde.

Vr. "Bent gij in de gemeente opgenomen?"

Antw. "Ja."

Vr. "Waar is deze gemeente vroeger geweest? Want voor Luther en Calvijn wist men van deze leer niet te spreken."

Antw. "Zij heeft altoos bestaan, want waar twee of drie in Christus' naam zijn vergaderd, daar is de kerk van Christus."

Vr. Is dan onze kerk niet de kerk van God'

Antw. "Neen, en wel wegens de afgoderij, die daarin wordt bedreven."

Vr. "Belet u dat alleen, om de kerk te bezoeken. Weet gij niet, dat de beelden de boeken der leken zijn?
Antw. “Zulk een leek ben ik niet. Ik weet zeer goed, dat men de ogen moet opheffen naar de hemel, God is alleen daar."
Vr. Is Christus niet overal?"
Antw. Ja, naar zijn Godheid."
Vr. Hoe is Hij dan in de kamer met gesloten deuren gekomen? Hij vroeg hun, of zij geloofden dat Christus naar Zijn mensheid overaltegenwoordig was. Zij antwoordden: Ja, aangezien Hij almachtig is." Sorret hernam, dat de hemel Hem behouden moest tot de voleinding der wereld, zoals de Schrift leert. Toen zeiden zij hem, dat hij hoogmoedig was. Daarna vroegen zij hem, of hij een predikant of diaken was, waarop hij ontkennend en lachend antwoordde; want hij vermoedde, dat zij hem dit vroegen om met hem te spotten, omdat zijn antwoorden zo eenvoudig waren. Andermaal vroegen zij hem, of hij niet verlangde een geleerd man te horen. Hij zei, dat hij wel naar een geleerd man zou willen luisteren, doch niet naar zulk een, als zij hem wilden brengen. De beambte riep hem afzonderlijk, en zei, dat hij God moest bidden om op de rechte weg te worden gebracht. Sorret zei, dat hij reeds tot God bad en verder bidden zou, want dat hij niet anders begeerde dan op de rechte weg te blijven. Nadat dit alles was afgelopen, liet men hem in een duister gat sluiten.
Een brief geschreven door Sorret weinige dagen voor zijn dood.
"Lieve zuster, ik kan ulieden niet genoeg danken voor de grote en bijzondere liefde, die gij mij hebt bewezen, toen ik bij u was. Daarom bid ik ulieden voor mij te bidden met alle andere broeders en zusters in Christus, opdat Hij in mij volmaakt, wat Hij in mij heeft begonnen, en het bestuurt, dat ik voor Zijn genade mij overgeef tot een offerande, met gepaste vrijmoedigheid, mijn vlees aan mij onderwerp, en de goede strijd strijde, om eindelijk uit genade de kroon der heerlijkheid te ontvangen.
Mijn lieve zuster, volgens de getuigenis van mijn geest, hoop ik niet lang meer in deze wereld te verkeren, maar denk, dat ik spoedig deze aardsen tabernakel zal moeten afleggen. Daarom neem ik afscheid van u, en zeg u vaarwel en alle andere broeders en zusters van Doornik, Rijssel, Valenciennes en Antwerpen, totdat wij elkaar zullen wederzien in het hemels Jeruzalem, als wij gezeten zullen zijn aan de maaltijd des Lams, voor God en Zijn Engelen bereid.
Voorts bid ik ulieden, in de naam van onze Heere Jezus Christus, om steeds in deze wereld heilig, en onstraffelijk te wandelen, en het woord der waarheid voor niets te verlaten. Wordt niet verschrikt door gevangenschap of de dood; want onze God is met ons, en versterkt onze zwakheid door Zijn Heilige Geest, zodat wij ervaren zullen, dat, ofschoon het kruis van onze Heere Jezus Christus ons vlees zwaar en moeilijk drukt, dit ons licht en gemakkelijk zal zijn om te dragen; want Hij, Die ons Zijn belofte heeft gegeven, en ons de hemelse vreugde reeds doet gevoelen, zal het zo besturen, dat wij niet vrezen zullen voor hen, die niets anders kunnen doden dan het lichaam. Gij weet ook, dat wij onder zwaar kruisdragen en vervolgingen in het koninkrijk der hemelen moeten ingaan. En, om daartoe te geraken, moeten wij geen anderen weg zoeken dan die, waarop Christus ons voorgegaan is, tenzij wij willens wensen te zondigen. Zou het goed en redelijk zijn, dat de Meester de bitteren kelk dronk en wij de zoete, daar de Meester toch boven de knecht staat? "Hebben zij Mij vervold," zegt Christus, "zij zullen ook u vervolgen; maar hebt goede moed, want gij bent zeer gelukkig, als gij om Mijns naams wil vervolgd wordt, want de Geest rust op ulieden. Waarlijk de blijdschap is in dit opzicht zo groot, dat zij ons gemakkelijk al de martelingen van deze wereld doet vergeten; want welke blijdschap kan hij de eeuwige vreugde worden vergeleken? Jesaja zegt ervan, dat geen oor haar gehoord, geen oog haar gezien heeft,

en in geen mensenhart is opgekomen de blijdschap, die God beloofd heeft dengenen, die Hem liefhebben. Daarom bid ik de Heere u in het bezit daarvan te stellen, Amen. God zij eeuwig met ulieden.
De 8e oktober 1569.
J. Sorret."
De dag voor zijn dood stelde God hem op de proef, daar hij een zware strijd te doorstaan had voor de rechters en een beambte van de stad. Zij vermaanden hem namelijk met velerlei roerende woorden, toch enigermate zijn hardnekkigheid en verhardheid, zoals zij zijn standvastigheid noemden, te laten varen, die hem niet gelukkig zou maken, maar in zijn sterven met een verschrikkelijke angst benauwen. Doch Sorret, die onder alles standvastig bleef, antwoordde hun, dat hij zich vasthield aan de belijdenis van het geloof, die hij zo dikwerf voor hen had afgelegd, naar de gave, die God hem had verleend, en die waar was, dat de poorten der hel niets tegen haar vermogen. Voorts, dat hij hoopte, dat de Heere zijn aangevangen genade in hem volbrengen mocht. Verder, dat hij liever door een tijdelijk vuur, ja door de martelingen der wereld, tot het eeuwige leven verkoos te gaan, dan voor een manslag het eeuwige vuur te ontvangen, wat hun bereid is die de leer van de Zoon Gods zullen hebben verloochend.
Toen de beambte en de rechters bemerkten, dat zij niets op hem wonnen, en zich verwonderden over zijn antwoorden, zonden zij hem andermaal naar de gevangenis. Des anderen daags, de 13e oktober van het jaar 1569, werd hij in het park voor de heren gebracht en werd hem het vonnis voorgelezen, wat inhield, dat hij levend zou worden verbrand; op welke dag hij ook onder de grootste standvastigheid zijn ziel Gode opofferde, en zijn lof verkondigde temidden der vlammen.

Claas Cornelisz.

[JAAR 1569.]
Claas Cornelisz. was een schoenmaker van zijn handwerk en woonde te 's Gravenzande. Hij werd omtrent acht dagen na Cors Stevensz., van wie boven gesproken is, gevangen genomen in de vasten van het jaar 1568, omdat hij zijn kind in de christelijke gemeente onder het kruis had laten dopen. Nadat hij omtrent acht dagen te 's Gravenzande had gevangen gezeten, werd hij naar de Haag vervoerd, waar hij nog omtrent achttien maanden vertoefde, in welke tijd hij vele brieven schreef, zo aan zijn vrouw als aan de christelijke gemeente te Naaldwijk en andere aan enige vrienden en bekenden, die wij, om uitvoerigheid te vermijden, niet zullen opnemen. Alleen willen wij een brief aan zijtje vrouw opnemen, waarin hij de belijdenis van zijn geloof meedeelt, die hij bij de ondervraging aflegde voor de pastoor in de Haag en de pater van St. Lijsbeth, benevens een testament, dat hij voor zijn vrouw en enig kind ter gedachtenis achterliet, waaruit de lezer gemakkelijk de ijver en de liefde zal kunnen zien, die deze man bezat voor de waarheid. Gedurende zijn lang gevangenschap werd hij menigmaal door twistgesprekken met de priesters en monniken aangevallen, die hem van de waarheid zochten af te trekken. Doch, aangezien hem de vrijheid nog vergund werd, dat zijn vrouw en vrienden hem nu en dan mochten bezoeken, bad hij de almachtige God standvastigheid, en bleef onbeweeglijk in de zuivere waarheid volharden: zodat hij, die gevangen zat, dikwerf beier te moe was dan zij, die kwamen om hem te troosten en te versterken. En, daar de geestelijken, zoals men die noemt, hem zeer drongen om te weten te komen, wie zijn kind gedoopt had, en hij niemand in moeilijkheid wilde brengen, pijnigden en martelden zij hem op onmenselijke wijze, en vroegen hem dan, of hij het nog niet wilde zeggen. Hij antwoordde, dat hij zijn medebroeders en naasten niet in zulk een toestand wilde brengen als waarin hij

verkeerde. Toen zij dit hoorden, begonnen zij hem andermaal op onverdraaglijke wijze te martelen, doch de Heere sterkte hem onder dit alles, zodat zij hem eerder tot de dood zouden hebben gepijnigd voor hij iemand van de burgers wilde verklappen. Ook bewees hem God de genade, dat hij in korte tijd zijn gemartelde leden zover hersteld had, dat hij die kon gebruiken; zodat hij tot zijn vrouw en enige van zijn vrienden, die gehoord hadden, dat hij gepijnigd was, en waarover zeer bedroefd waren en hem kwamen bezoeken, zei, dat zo de Heere hem uit de gevangenis verloste, hij wel weer spoedig zou kunnen schoenmaken, terwijl hij de beide armen uitstrekte. Doch de Heere, Die alles regeert, beschikte dit anders, en wilde hem tot een getuige der waarheid gebruiken, daar hij kort daarna ter dood werd veroordeeld, zoals zal worden meegedeeld.

Een brief aan zijn vrouw, inhoudende de belijdenis van het geloof.

“Genade en vrede zij u, mijn lieve vrouw, van God onze hemelse Vader, door Jezus Christus. Amen.

Aangezien ik u wegens mijn belijdenis heb gewaarschuwd, die ik voor hen, die men geestelijkheid noemt, heb afgelegd, dat die zeer gebrekkig was opgetekend, omdat ik toen weinig moed bezat, vooral wegens de dringenden nood en de strijd des vleses en des geestes, zodat ik vrees, dat er, door te grote beknoptheid van het stuk, iemand door kan worden geërgerd, zoals ik u reeds gezegd heb, toen u bij mij was, zo heb ik die hier uit meegedeeld, zoals zij heeft plaats gehad.

Vooreerst, toen ik daar kwam, vond ik er de pastoor van de Haag en de pater van St. Lijsbeth. De pater begon op te zeggen ons algemeen geloof, de twaalf artikelen genaamd, en wel met vele en schone woorden. Hij sprak vooral over de rechtvaardigheid van God, en zei, dat Hij rechtvaardigheid eiste van de mens, en dat deze door de mens moest worden vervuld en door geen ander schepsel in hemel noch op aarde. Hij zei ook met vele woorden, dat Christus een waar mens was als wij, en dat Hij hetzelfde vlees van Maria ontvangen had. Ik stemde hem dit toe, waaruit ik niet anders kon bespeuren dan dat zij dachten, dat ik een Mennoniet was. Toen hij geruime tijd met mij had gesproken, en ik hem niet tegensprak, vroeg hij mij, wat mijn mening was en de reden van mijn gevangenschap. Ik antwoordde hem daarop: Wanneer de heren willen zwijgen en luisteren, ben ik bereid om rekenschap te geven van mijn geloof. Zij antwoordden toestemmend. Ik deelde hun hierop mijn twaalf artikelen mee met bevestiging van de Schrift, terwijl ik enige door hen gesproken woorden herhaalde. Daarna besloot ik mijn geloof en zei, dat ik geloofde aan God de Vader, de Zoon en de Heilige Geest, en deze beleed als drie personen in God, en dat ieder persoon zijn ambt had volgens de Schrift, en dat deze drie personen waren één enig God, onbegrijpelijk, Die geschapen heeft hemel en aarde. Dat de Zoon aan de Vader gelijk is, Die door Zijn lijden en dood het menselijk geslacht met de Vader heeft verzoend, en alles weer hersteld in hemel en op aarde. Dat de Heilige Geest gelijk is aan de Vader en de Zoon, zonder begin, en gelijk in wezen, door welke Geest God alles regeert, en zonder Wie men de wil van God niet kan begrijpen noch verstaan. Waarom zijn kerk geregeerd wordt door de Geest, Die uitgaat beiden van de Vader en van de Zoon, van de aanvang der wereld tot aan het einde. Door deze Geest heeft Christus ons de wil des Vaders geopenbaard, en bevolen te dopen in de naam des Vaders, des Zoons en des Heilige Geestes. In deze drie namen ben ik gedoopt, en heb ook mijn kind daarin laten dopen. Ik vroeg hun, of dit geloof een christelijk geloof was of niet, en of ik mijn kind verkeerd had laten dopen. In dit geval moesten zij mij dan onderrichten, opdat ik het goede voor het kwade zou leren kennen. Zij zeiden: "Dit geloof is goed en oprecht, want het is in het kort de vorm, waarnaar ieder christen leven moet. Ja, dit is de vorm of de ware grond van het geloof om zalig te worden,

zoverre het een oprecht levend en geen historisch geloof is. Ja," zeiden zij, "het is voldoende om zalig te worden, zonder doop met water." "Ja," zei ik, "indien men het niet doet met verachting van het sacrament, en wanneer men het niet op de rechte wijze kan doen plaats hebben." Zij stemden dit toe. Zij zeiden ook, dat het de ware vorm en instelling was te dopen in de naam des Vaders, des Zoons en des Heilige Geestes, en dat ook het bijvoegsel van hen niet nodig was tot zaligheid; waaruit ik vermoedde, dat zij mij graag in hun strikken wilden vangen. Ik zei, dat ik dan ten onrechte gevangen zat. Zij antwoordden: "Gij zit niet gevangen wegens uw geloof, want uw geloof is goed en oprecht, maar alleen, omdat gij u van de eenheid van de katholieke kerk afscheurt. Wanneer gij u niet laat onderrichten, en u andermaal aan de eenheid van de katholieke kerk overgeeft, dan hebt gij er reeds genoeg voor geboet." Ik zei, dat, wanneer zij mij konden bewijzen, dat ik verkeerd gehandeld had, ik dan zou terugkeren; want gijlieden, zei ik, zegt zelf, dat uw zout, olie, smout en speeksel niets tot de zaligheid afdoet. Toen begonnen zij boos te worden, vooral de pastoor, en schreeuwden mij na: “Smout! speeksel!" De pater wilde mij onderrichten, doch de pastoor viel hem in de rede: Het heeft toch niets te betekenen; zij zeggen toch dat alles duivelse kunsten zijn, wat in onze kerk plaats heeft." Ik zei, dat hij niet boos moest worden, en niets meer van mij moest zeggen dan hij van mij gehoord had, en zij mij zouden aanwijzen waar het gebod hiervan was. Zij zeiden: "Zouden wij u dan juist de Schrift moeten aanhalen? Paulus zegt: "De geboden die ik u gegeven heb." Waaruit op te maken is, dat Paulus aan zijn gemeente geboden gegeven heeft, die niet beschreven zijn. Marcus schrijft ook, dat de discipelen de zieken met olie zalfden tot gezondheid, en er staat ook niet geschreven, dat het hun geboden was; en nochtans is het wel te denken, dat Christus het hun bevolen had." Ik vroeg hun, wat zij er mee bedoelden, dat dit namelijk door Christus en de Apostelen zou bevolen zijn, en het toch niet in de Schrift stond. Zij antwoordden: "En toch bestaat het van de tijden der Apostelen af.” Ik zei, dat zij mij met die woorden zouden bedriegen, wanneer ik hen geloofde. Want Christus zegt "Doopt hen in de naam des Vaders, des Zoons en des Heiligen Geestes, en leert hun onderhouden alles, wat Ik u geboden heb." Zou Christus het geboden hebben, en niet in de Schrift geschreven zijn, dan zouden de Apostelen verkeerd hebben gedaan; want zij hebben geen zout noch olie gebruikt, zoals de Handelingen der Apostelen aanwijzen; bovendien is het nog geen vijf of zes honderd jaren geleden, dat zulke misbruiken in zwang gekomen zijn. Zij zeiden: "Ja, dat maakt gij elkaar wijs." Zeer uitvoerig deelden zij de bedoeling van de olie en het zout mee. Ik zei, dat ik het aan zijn plaats liet, of het goed of kwaad was, en dat het goed was, dat men de kracht en de betekenis van de doop meedeelde als men die bediende. Zij antwoordden dat zij iedere dag daarover predikten. Ik verlangde nu, dat zij mij zouden bewijzen, dat ik in strijd met de leer der Apostelen had gehandeld, en waar het bevolen was, dat men de doop bedienen moest met olie en zout, zoals zij deden. Zij antwoordden: "Wij hebben u de betekenis daarvan gezegd." Ik zei, dat ik daarbij niet gehoord had, of dit in de Schrift bevolen was. Zij zeiden: "Er staat geschreven, dat Christus zei: “Ik ben alle dagen met u tot aan de voleinding der wereld." Dit zegt Hij van zijn Geest Die de kerk bestuurt. Wat zou hij bij de kerk of gemeente doen, zo Hij die niet bestuurde en onderhield?" Dit stem ik toe, zei ik, want dit is een van de twaalf artikelen van ons geloof; maar dit is niet tegen de Schriften van het Oude en het Nieuwe Testament. Ik haalde een gezegde aan van een hunner eigen leraars, die zegt: "Wanneer de Heilige Geest iets had vergeten, wie zou er dan zo vermetel zou zijn om te durven zeggen: "Dit of dat is vergeten? Ik geloof ook, dat mijnheer niet zo vermetel zou zijn iets te durven zeggen, indien dit niet in de Schrift eerst door de Heilige Geest gezegd was. Zij antwoordden daarop toestemmend. Ik vroeg andermaal: Maar waarom zit ik dan

gevangen? Want, wanneer mijnheer een knecht had, die tegen zijn wil had gehandeld, en hem begon te beknorren en te slaan; en de knecht zei: "Och mijnheer, gij hebt het mij niet verboden, en daarentegen heb ik alles gedaan, wat gij mij bevolen hebt." Zou mijnheer dan niet moeten erkennen, dat hij die knecht ten onrechte had geslagen? Toen haalde hij een brief uit zijn zak, en las mij die voor, die inhield, dat het geloof onbegrijpelijk was, en dat men daarom niet "moest twijfelen, al kon men het ook niet begrijpen. Ik zei, die brief zegt niets. Ik geloof aan mijn twaalf artikelen, maar ik kan die niet verloochenen, evenmin kan ik de waarachtigheid van God, de geboorte van Christus en de opstanding van Christus begrijpen. En als de man, die deze brief geschreven heeft, bij mij was, zou hij mij de hand geven en een broeder noemen. "Hij is reeds duizend jaren oud," zei de pastoor, "en is ook als martelaar gestorven." Daarna vertrokken zij, en dit is het, wat ik voor hen heb beleden, waarbij ik hoop te blijven tot het einde. Hiermee, lieve vrouw, beveel ik u en het jonge kind aan de almacht Gods, Die de voet op de rechten weg des Heeren richte, tot prijs en eer van Zijn naam. Amen.
Door mij Claas Cornelisz., van 's Gravenzande."
Een testament door hem aan zijn vrouw en kind tot een gedachtenis nagelaten.
"Aangezien de heilige Schrift mij leert, dat de ouders voor hun kinderen schatten vergaderen, word ik ook door het gebed om de goddelijke zorg voor u, mijn beminde vrouw, bewogen, u een testament na te laten volgens de kennis van het Woord des Heeren, omdat te bewaren voor onze enige en lieve dochter, teneinde zij, wanneer zij tot jaren des verstands gekomen is, weten zal, waarom ik, haar vader, nu reeds jaar en dag met droefheid in de gevangenis doorgebracht, en dikwerf de dood voor ogen gezien heb. Ik wens, dat gij haar vermaant, opdat zij in de vrees Gods mag opwassen, om, door de grote barmhartigheid van God, te mogen behoren tot de honderd vierenveertig duizend, die Johannes zag staan op de berg Sion, die van hun jeugd af de geboden des Heeren gehoorzaam waren, en geen overspel hebben gepleegd met enige valse leer en afgoderij. Dit wens ik haar ook toe uit tiet binnenste van mijn ziel van God de hemelse Vader, door Jezus Christus. Amen.
Vooreerst bid ik u, mijn beminde huisvrouw, en allen, die mijn dochter helpen bewaken, haar te leren bidden, wat zo noodzakelijk is, om de Geest van Christus, opdat zij daardoor roepen mag: "Onze Vader." Onze Vader, Die in de hemel is. Dan is het ook nodig haar te leren, dat zij een vast vertrouwen moet hebben op God, dat Hij een vergelder is van allen, die Hem zoeken. Stel daarom niet uit, zo spoedig zij dit begrijpen kan, haar de twaalf artikelen van ons allerheiligst geloof te leren, en daarna de tien geboden, waarin God ons volkomen Zijn wit openbaart, en ons wijst op de vloek, wanneer wij die niet onderhouden. Leer haar daarna de woorden en de kracht van de doop, welke doop ons leert, dat wij van de vloek door het bloed van Christus zijn verlost en gewassen. Leer haar ook kennen de woorden en de inhoud van het avondmaal, welke ons leren, dat, al zijn wij ook gewassen door het bloed van Christus, wij toch het vlees en bloed niet kwijt raken, dat wij van Adam onze vader hebben, waarin wij, onder gedurige strijd van ons vlees, dikwerf moe, flauw en zwak worden, en dat wij daarin of daardoor een geestelijke spijs zoeken, waardoor onze vermoeide zielen zich versterken en verheugen.
Aangezien ons zeer bevolen wordt voor de kerk van Christus te zorgen, dat zij niet vervalt, daarom heb ik ook voor u, mijn lieve dochter Anneken Claas, een kleine vermaning willen neerschrijven, waarbij ik u ook hartelijk bid de leer van Christus te gehoorzamen, hoewel gij dit nu wegens uw jeugd nog niet begrijpen kunt. Wegens deze leer mogen de verkeerden mij schelden. Maar ik ben nu nog in het leven, dat God mij geschonken heeft; en Zijn goddelijke macht is niet verkort, om mij nog tot u terug

te brengen, teneinde u door mijn mondelinge vermaning te onderwijzen. Ik hoop dit wel, doelt daar ik in gevangenschap verkeer, zie ik niets voor ogen dan het vuur, het zwaard of iets anders. Ten eerste bid ik u, mijn lieve dochter, u te benaarstigen het vijfde gebod: "Eert uw vader en uw moeder" enz. te onderhouden. Wees daarom door dit gebod en mijn beden uw moeder gehoorzaam en ook anderen, die u de waren weg des Heeren leren. Vergeet nooit de smart en het groot verdriet van uw moeder, die dikwerf met u rondzwierf en in droefheid verkeerde, en mij als haar eigen vlees en haar lieven man en uw vader, in mijn gevangenschap kwam bezoeken, en in grote droefheid troosten, wat u onbekend zou zijn, als gij het niet door mijn schrijven of door de mededelingen van uw moeder vernam. Ten andere bid ik u, als uw lieve vader, die gewillig en gereed staat, door de hulp van de almachtige God, Die Jezus Christus uit de doden heeft opgewekt, te strijden voor de zuivere leer van Jezus Christus, dat gij deze teer, die ik uw moeder aanbevolen heb, ook naarstig najaagt om daarmee bekend te zijn en in uw hart te prenten, uit uw gehele hart uw moeder daarin te gehoorzamen, en niet te letten op andere kinderen, die door hun ouders niet worden onderwezen, en dus opwassen in alle ongehoorzaamheid en lichtzinnigheid. Ten derde bid ik u, u te benaarstigen in het bidden om een oprecht geloof, opdat gij ware kennis mag verkrijgen van de enige, levende en almachtige God, Die alles uit niet geschapen heeft. Als u dit weet en vast gelooft, mijn allerliefst kind, wat zal u dan deren of hinderen, honger, dorst, koude, hitte, leven of dood? Immers niets, als gij gelooft, dat God almachtig is, Die ons beloofd heeft ons niet zwaarder te beproeven of in lijden te brengen dat wij verdragen kunnen. Bij de beproeving, zal Hij een goede uitkomst geven. Neem dit woord ter harte.

Eindelijk bid ik u de heilige Schrift te gehoorzamen, en u aan haar leren vermaning over te geven, dat zij uw onderwijzeres mag zijn en gij niet de onderwijzeres van haar, en dat gij, als gij weet en gelooft, dat er is een waarachtig God, Die heilig is en rechtvaardig, Hem weet te dienen; en bedenk, hoe Hij gediend wil wezen, namelijk in Christus, dat al uw doen, bidden, vasten en lijden gelijk zij aan dat van Christus, Die ons in alles gelijk is geworden, uitgenomen de zonde; ja, dat uw natuurlijke dood, die nog overgebleven is, ofschoon Christus ons heeft verlost van de eeuwige dood, mag verenigd zijn met de dood van Christus, teneinde gij met Hem mag opstaan en in eeuwigheid leven. Dat gij Hem erkent als de rechten weg, die ons leidt tot God Zijn hemelse Vader, Die gij onder druk en lijden bewonderen moet, zoals gij zien kunt aan mij onwaardige en aan vele anderen meer, die ik niet waardig ben hun schoenriem te ontbinden en die toch deze weg bewandeld en de voetstappen van hun Zaligmaker Jezus Christus gedrukt hebben. En, opdat gij het einde van deze weg mag verkrijgen, dat is de zaligheid van uw ziel, moet gij beginnen Christus te erkennen als de deur, door welke gij moet ingaan tot de Vader in het eeuwige leven. Mijn bidden aan u, mijn lieve dochter, is ook om Christus Jezus recht te erkennen in Zijn ambt, waarom Hij door zijn Vader tot ons is gezonden, wat gij uit de voorafgaande woorden wel begrijpen zult,dat Hij is onze Advocaat, Middelaar en Zaligmaker. Voeg u steeds bij de gemeente van Christus, die door de Heilige Geest wordt geregeerd, en in het bezit is van de rechte kennis van Zijn Woord en het rechte gebruik der sacramenten, met alle ootmoedigheid en nederigheid, hoe veracht en verworpen zij ook is voor de ogen der mensen, want de wereld heeft dit Christus ook betoond, en Hij is ons daarin voorgegaan. Wacht u voor gierigheid en dwaze zorg, want het is een wortel van ongeloof, en Paulus noemt het afgoderij. Hiermee beveel ik u aan de almacht Gods. Niet dat ik het u geef tot een gebod, maar tot een gedenkteken en erfenis; want dit is het, wat de Heere mij in mijn nederigheid heeft geopenbaard door Zijn Heilige Geest, waarop ik bereid ben de heilige hand des Heeren te verwachten, maar u wens ik

meerdere kennis toe door Jezus Christus. Amen. De Heere behoede en beware u; Hij late Zijn aanschijn over u lichten, en geve u Zijn goddelijke vrede. De Heere richte uw voet op de rechten weg.
Geschreven uit mijn gevangenis, het Hof van Holland Den Haag, in de drieënvijftigste week van mijn gevangenschap de 16e April 1567.
Door mij
Claas Cornelisz."
Nadat hij nog enige tijd had gevangen gezeten, en standvastig bij de waarheid bleef, ontving hij eindelijk geheel onverwacht het doodvonnis. Zijn vrouw, die hem nu en dan kwam bezoeken, was nog een of twee dagen tevoren bij hem geweest, en had niet vernomen, dat hij sterven zou, en, toen zij nu vier of vijf dagen daarna voornemens was hem te bezoeken, kreeg zij de tijding, dat hij zijn offerande gebracht had; wat voorzeker verschrikkelijk voor haar was om te horen. Aldus offerde deze vrome getuige van Christus, na, langdurige gevangenschap, onder grote volharding zijn ziel aan de Heere op, en werd volgens het vonnis onthoofd, zijn lichaam op een rad en zijn hoofd op een paal gesteld op het galgenveld buiten de Haag, in oktober 1569, nadat hij omtrent anderhalf jaar had gevangen gezeten.

Mr. Pieter Hamon van Blois

[Jaar 1569.]
Mr. Pieter Hamon was een uitmuntend schrijver, gelijk zijn boek over die stof, dat hij heeft uitgegeven, genoeg bewijst. Wegens zijn kunde werd hij geroepen om zelfs koning Karel de negende te leren schrijven, die hem daarna ook verhief tot zijn secretaris. Daar hij een gelovig man was, werd hij in zijn woning door enige beambten, die hem en alle gelovigen vijandig waren, gevangen genomen, niettegenstaande hij de vrijbrief van de koning liet zien. Het gerucht liep, dat deze beambten belast waren naar zekere geschriften in het huis van Hamon te zoeken, die enige redenen en handelingen inhielden, die hij met de koning gehad had, en door hem in schrift waren gebracht. Onder andere zochten zij naar zeker versje, op de spreuk van de koning gemaakt, welke spreuk was: Pietate de justitia, dat is: godzaligheid en gerechtigheid.
Toen Hamon nu gevankelijk naar de kerker van het paleis werd geleid, en in die tijd vele open brieven van de koning in zijn voordeel ontving, kon hem dat toch niet baten, maar werd hij na weinige maanden op de plaats de Grève te Parijs omgebracht. Voor men hem doodde, moest hij voor zijn ogen zien verbranden al de genoemde geschriften, alsook zijn afgebeden proces, dat, evenals zijn andere zaken het onderzoek konden doorstaan, genoegzaam zijn onschuld bewees. Daarna bad hij vurig, dat, indien er iemand zich onder de omstanders bevond, die in betrekking stond tot de koning, deze voor hem zou getuigen, dat hij in de ware kennis en met de ware zuivere belijdenis des geloofs was gestorven, en steeds een getrouw onderdaan van zijn heer de koning was geweest. Tot een eeuwige gedachtenis daarvan wierp hij zijn zakdoek, daar hij niets anders in de hand had, onder de omstanders. Daarna troostte hij zich in God, en begon enige psalmen te zingen. Aldus werd hij verwurgd, waarover vele vromen zich bedroefden en de goddelozen zich verheugden.

Een Pottenbakker

[JAAR 1569.]
In het jaar onzes Heeren 1569 werd in de stad ’s Hertogenbosch, wegens de ware godsdienst, een pottenbakker van Orten opgehangen.